GILBERT ACHCAR

ithaki

Barbarlıklar Çatışması

Gilbert Achcar 1951 Senegal doğumludur. Fransa'ya yerleştiği 1983'e kadar Lübnan'da yaşadı. Paris VIII Üniversitesi'nde siyasal bilimler ve uluslararası ilişkiler profesörü olan Gilbert Achcar daha sonra çalışmalarını Berlin'deki Marc Bloch Merkezi'nde sürdürdü. 2007 yılından bu yana Londra Üniversitesi, School of Oriental and African Studies (SOAS)'de profesör olarak uluslarası ilişkiler ve kalkınma sorunları dersleri vermekte. Savaş karşıtı ve sosyalist-aktivist Gilbert Achcar *Le Monde diplomatique*, *Znet* ve *International Viewpoint*'de düzenli olarak yazmaktadır.

Türkçe yayınlanan kitapları: *Kaynayan Orta Doğu*, 2004, İthaki. *İsrail İkilemi: Solcu Yahudiler Arasında Bir Tartışma* (yayına hazırlayan); Marcel Liebman ve Ralph Miliband, 2008, Yazın Yayınları. *İsrail'in Hizbullah'a Karşı Savaşı* (yayına hazırlayan); 2007, Yazın Yayınları. *Ernest Mandel'in Marksizmi* (yayına hazırlayan): 1999, Yazın Yayınları.

Gilbert Achcar

Barbarlıklar Çatışması

Çeviren

Ateş Uslu

Barbarlıklar Çatışması
Gilbert Achcar

Özgün Adı
Le Choc Des Barbaries

İthaki Yayınları - 760

Yayına Hazırlayan: *Ahmet Öz*
Redaksiyon: *Masis Kürkçügil*
Kapak İllüstrasyonu ve Tasarımı: *HINK*
Sayfa Düzeni ve Baskıya Hazırlık: *Şükrü Karakoç*
1. Baskı, Mart 2012, İstanbul
ISBN. 978-605-375-170-0

Sertifika No: 13901

© Gilbert Achcar, 2002
Türkçe Çeviri © Ateş Uslu, 2012
© İthaki, 2012

Yayıncının yazılı izni olmaksızın alıntı yapılamaz.

İthaki™ Penguen Kitap-Kaset Bas. Yay. Paz. Tic. Ltd. Şti.'nin yan kuruluşudur.
Bahariye Cad. Dr. İhsan Ünlüer Sok. Ersoy Apt. A Blok No: 16/15 Kadıköy İstanbul
Tel: (0216) 330 93 08 – 348 36 97 Faks: (0216) 449 98 34
ithaki@ithaki.com.tr – www.ithaki.com.tr – www.ilknokta.com

Kapak, İç Baskı: Deniz Ofset Matbaacılık
Gümüşsuyu Cad. Topkapı Center, Odin İş Merkezi No: 403/2 Topkapı-İstanbul
Tel: (0212) 613 30 06 - Faks: (0212) 613 51 97

İÇİNDEKİLER

İkinci Basıma Önsöz: Thames Nehri Üzerinde New York 7

Giriş *Bir 11 Eylül'den Diğerine* 19

I. Narsistik Merhamet ve Küresel Gösteri 26

Amerikan karşıtlığı ve "değerler" 26
Mutlak ve göreli 32
11 Eylül'ün eşsizliği 36
Küreselleşme ve narsistik merhamet 40
Medyatizasyon ve savaş mantığı 45

II. Petrol, Din, Fanatizm ve Sihirbazın Çırakları 49

Sihirbazın çırakları 50
İslami bir Teksas 54
İslami köktencilığin yayılması 62
İslami köktencilik üzerine yorumlar 66
İslam ülkelerinde despotizm üzerine 75
Ne faşizm ne ilericilik 81
Bin Ladin ve Washington arasındaki düello 87

III. Nefret, Barbarlıklar, Asimetri ve Anomi 96

Nefret ve strateji 97
Barbarlıklar çatışması 104
Terörizmin önlenmesi 112
Asimetrik egemenlik üzerine 120
Hegemonik tektaraflılık 125
Apokaliptik terörizmler 135
Kentsel şiddetler ve anomi 140

IV. "Medenileştirme Misyonu"nun Barbarlığı [Hâmiş] 147
Sapkın zevkin değişik biçimleri 148
"Medenileştirme misyonu"nun yeni giysileri 159
"Demokrasinin paradoksu" 168

Sonuç 181
Leviathan ve başkanlar 181
İki farklı dünya düzeni anlayışı 183
Savaş sonralarının seçenekleri 191

THAMES NEHRİ ÜZERİNDE NEW YORK

Şimdilerde Byres Caddesi'nden yürüdüğümde, nereye bomba atılabileceği düşüncesi aklıma düşüyor: gazete bayisine mi, otobüs durağına mı, metroda bekleyen insanların üstüne mi? Ama ben tabii ki güvendeyim. Şu anda yaratmakta olduğumuz teröristler henüz bize ulaşmadı ve Byres Caddesi tam da beklediğim gibi; ben caddede yürüdükçe, daha önce hiç karşılaşmadığım insanlar Irak'ta ölüyor, Britanya kuvvetleri tarafından yaralanıyor, sakat bırakılıyor, travmaya maruz bırakılıyor. Bunu yapan, bizim yiğit çocuklar; onlar da yaralanacak, sakat kalacak, travma geçirecek.

A. L. Kennedy (23 Mart 2003, Irak işgali başlarken)[1]

Her trajedi kendini fars olarak tekrar etmez, durum çok daha farklıdır. Bazı trajediler kendilerini yine trajedi olarak tekrar eder, hatta bu şekilde birkaç defa tekrar eder, ölümcül seriler oluşturur. Terörizmin değişik biçimlerinin öyküsü de böyle bir seridir. Uluslararası devlet terörizmi (ABD, Britanya, Rusya, İsrail, Arap devletleri vs.) ve hükümetdışı terörizmin İslami varyantı neredeyse çeyrek yüzyıldır birbiriyle çatışıyor; bu çatışmalar özellikle Usame bin Ladin'in on beş yıl önce Batılı müttefiklerine karşı cephe almasından beri, alanı sürekli olarak genişleyen bir dizi kanlı epizod olarak kendini gösteriyor.

Gezegen ölçeğinde yürüttüğü gerilla savaşıyla El Kaide şebekesi, George W. Bush'un Afganistan'da ve Irak'ta yönettiği "terörizme karşı savaş"ta cephe alan çeşitli ülkelerin başkentlerine ya da yurttaşlarına saldırılar düzenlemekte başarılı oldu. New York ve Washington'dan sonra Cerba'da (Tunus) Alman hedeflerini,

1 A. L. Kennedy, "You can't make an omelette..." *Sunday Herald* (Glasgow), 23 Mart 2003.

Karaçi'de Fransız hedeflerini, Bali'de Avustralya hedeflerini vurdu. Bunların yanında İstanbul, Madrid ve Londra da saldırılara hedef oldu. Bu, eksiksiz bir liste değil, ancak yine de yeterince etkileyici. Afgan ve Irak savaşlarına katılan ülkelerin listesiyle uyumlu olması, tam anlamıyla küresel bir stratejinin söz konusu olduğunu gösteriyor – bizzat El Kaide yöneticileri de böyle bir strateji geliştirdikleri iddiasındalar.

Bununla birlikte, her saldırıdan sonra, bütün bunların ABD ve müttefikleri tarafından yürütülen savaşlarla hiçbir ilgisinin olmadığını ve bütün bu yaşananların "medeniyetler çatışması"nın yumuşak bir versiyonu olan "değerler çatışması"ndan ibaret olduğunu bilgiççe açıklayan siyasetçiler ve başka "uzmanlar" ortaya çıkıyor. İlham sıkıntısı çeken Tony Blair, Londra saldırılarının gerçekleştiği 7 Temmuz 2005 tarihinde sarf ettiği sözlerle, George W. Bush'un 11 Eylül 2001'den sonra yaptığı açıklamaları tekrarlıyor gibiydi:

"Bu korkunç eylemi gerçekleştirenler değerlerini terörizm vasıtasıyla ifade ediyorlar ve biz de tam da bu anda kendi değerlerimizin ne olduğunu gösteriyoruz. Yapmak istediklerinin ne olduğunu hepimizin bildiğine inanıyorum: masum insanları katletmek; bizi dehşete düşürmek; bizi istediğimizi yapamayacak duruma gelene değin korkutmak; işlerimizi alışageldiğimiz ve hakkımızın olduğu şekilde yapmamızı engellemek istiyorlar. Başarılı olmamaları gerekiyor."[1]

Dolayısıyla, Blair'e bakılırsa Londra'daki teröristler Britanyalıları "haklarının" olduğu şekilde "işlerini yapmak"tan men etmeyi amaçlıyorlardı. Tony Blair bu şekilde bir açıklama yaparak Irak işgalinin Britanyalıların yapmaya "haklarının" olduğu "alışılagelmiş" işler kategorisinde yer aldığını mı kast ediyordu? Eğer öy-

1 "Transcript of statement made by the Prime Minister Tony Blair" [Başbakan Tony Blair Tarafından Yapılan Açıklamanın Yazılı Metni], 7 Temmuz 2005, Downing Street No. 10 (İnternet).

leyse, başbakanın düşüncesinin endişe verici bir "histerezis"[1] vasıtasıyla günümüzden bir asır geride kalmış olduğu açıktır. Zira içinde bulunduğumuz bağlam, Blair yönetimindeki Britanya hükümetinin retoriğine damga vuran ve entelektüeller arasında da sözcüler bulmakta gecikmeyen "yeni emperyalizm" bağlamıdır.[2]

Elbette, Londra'nın Washington'ın emperyal seferlerine canla başla katılmasıyla 7 Temmuz[3] saldırılarının hiçbir ilgisi yoksa ve bu saldırıları yapanların amacı Londralıların "yaşam tarzlarını" özgürce gerçekleştirmelerini engellemekse, durum başkadır. Bu noktada "uzmanlar" sahneye girer. Bunların, hükümetlerin duymak istediklerini dile getirmek konusunda uzmanlıkları hiç eksik kalmaz. Zaten bu yüzden fikirlerine başvurulur. Saldırıların gerçekleştiği dönemde, Londra'da çalışan Fransız profesör Olivier Roy'nın "Why Do They Hate Us? Not Because of Iraq" ("Neden Bizden Nefret Ediyorlar? Irak Yüzünden Değil") başlıklı bir makalesi *New York Times*'ta yayınlanmıştır.

"Uzman" Roy'ya göre, Londra saldırıları benzeri eylemleri gerçekleştirenler varolan şekliyle emperyal seferlere tepki göstermemekte, bu saldırıları "dünya ölçeğine yayılmış bir kültürel nüfuz fenomeninin parçasını teşkil eden" birer öğe olarak düşünmektedirler. El Kaide şebekesinin gerçekte Irak, Afganistan ya da Filistin'le ilgili olmadığını kanıtlamak için iki argüman öne sürmektedir. Bunların ilki, 11 Eylül saldırılarının Afganistan ve Irak işgallerinden önce gerçekleşmiş olduğudur. Bu argümanın arkasındaki mantık yanlışlanamaz, zira söz konusu işgaller resmi söyleme bakılırsa zaten bu saldırılara cevaben gerçekleştirilmiştir. "Uzman", buna ek olarak, 11 Eylül saldırılarının "İkinci İntifada"nın Eylül 2000'deki başlangıcından daha önce hazırlan-

1 Histerezis: Herhangi bir olayın belli bir andaki özelliklerinin, yalnız o anı betimleyen parametrelere değil, aynı zamanda önceki tüm gelişimine de bağlı olması. Kaynak: *Fizik Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: 2007, Ötüken. –*yhn*

2 Tony Blair'in neo-emperyal doktrini hakkında bu kitabın 4. Bölüm'üne bakınız.

3 El Kaide'nin, 7 Temmuz 2005 tarihli Londra saldırıları kastediliyor. –*yhn*

dığını iddia etmektedir. Bu iddia, Filistinlilere uygulanan baskının ancak o tarihte başladığı ve Irak halkının Mart 2003'ten önce ABD ve Birleşik Krallık tarafından hiçbir kötü muameleye maruz kalmadığı yönündeki bir inanç üzerine kuruludur.[1]

Buna karşılık, Roy, Bin Ladin'in bir dönüş yaparak Washington'a karşı cephe alışının, ülkesi Suudi Krallığı'nın topraklarına ABD askerlerinin yerleştirilmesinin bir sonucu olduğunu iyi anımsamaktadır. Hatta bu konuşlandırma, ABD'nin Irak'a karşı yürüttüğü savaşa da bir başlangıç gerekçesi oluşturmuştu. Roy bu meseleyi bir tür hokkabazlıkla çözmektedir: "Bununla birlikte, Sayın Bin Ladin zaten bu sırada bir savaş kıdemlisiydi, küresel bir cihada girişmişti." "Uzman"ımız, Bin Ladin'in yürüttüğü "küresel cihat"ın bütünüyle anti-komünist nitelikte olduğunu ve daha önceleri tek hedefinin Afganistan'daki Sovyet işgal kuvvetleri olduğunu bilmiyormuş gibi konuşmaktadır.

"Uzman"ımızın ikinci argümanı, "teröristlerin arasında neredeyse hiç Afgan, Irakh ya da Filistinli bulunmadığı" yönündedir. Burada da dolambaçlı yollara kaçan bir argüman söz konusudur, zira her şeyden önce "Suudiler"den bahsedilmemektedir. Oysa herkesin bildiği gibi 11 Eylül saldırılarının 19 failinden 15'i Suudi Arabistan Krallığı kökenliydi. Onları harekete geçiren nedenle despotik devletleri üzerinde Washington'ın uyguladığı (ve Suudi toprakları üzerindeki ABD askeri varlığıyla en çığ örneği görülen) vesayetin arasındaki doğrudan ilişkiyi inkar etmek son derece güçtür.

Bunun yanında, Filistinlilerin uzun süredir "küresel terörizm"i uyguladığı bilinmektedir. Hatta "küresel terörizm"in öncüsü olmuşlardır, ta ki bu eylem biçiminin davalarına destek olmak yerine köstek olduğunu fark edene kadar – ve özellikle Aralık 1987'de başlatılan İntifada, Filistin mücadelesinin verilerini te-

1 Bin Ladin'in amaçları hakkında, bu eserin 2. ve 3. bölümlerine bakınız. Irak halkına 1991 ve 2003 arasında uygulanan ambargonun insani maliyeti konusunda bilgi için 1. Bölüm'e bakınız.

petaklak edene kadar. Son olarak, Iraklılar ve Afganlar arasından ABD'ye ve Birleşik Krallık'a darbe indirmeyi arzu edenlerin kendi ülkelerinde yapacakları zaten yeterince fazladır; başka ülkelerin birçok vatandaşı da Irak ve Afganistan'a aynı amaçlarla yönelmektedir.

El Kaide'nin eylemcilerini topladığı havuz, şüphesiz, çeşitli kanallarda karşılaştıkları sömürü ve baskı nedeniyle zarar gören kişilerden oluşmaktadır. Bunlar Batı vesayeti altındaki Müslüman ülkelerde yaşayan kişiler olabildikleri gibi, Batı'ya iltica etmiş Müslüman ülke kökenliler de olabilmektedir. Bu, son derece sıradan bir gözlemdir. Ancak, her şeyi Olivier Roy'nın yaptığı gibi "küreselleşme"nin *kültürel* etkileriyle açıklamanın sonucu da terörizmin siyasi çıkış noktalarını göz ardı etmek, vatandaşları "küresel cihat"ın kurbanı olan ülkelerin hükümetlerini aklamak ve bu fenomeni (çoğunlukla –özellikle de beraberinde getirdiği sosyal çöküntü hatırlatıldığında– eşyanın doğal gidişatının bir parçası olduğu söylenen) bir "küreselleşme"nin kaçınılmaz bir uzantısı olarak görmektir.[1]

Kafa bulandırmaya çalışanların iddialarına, saldırıların failleri ve düzenleyicileri bizzat cevap vermiştir. Usame bin Ladin'in akıl hocası ve yoldaşı Ayman El Zevahiri, El Cezire televizyon kanalında 1 Eylül 2005'te yayınlanan bir görüntülü mesajında Tony Blair'in ve resmi ya da gönüllü "*spin doctor*"larının[2] Londra saldırıları ile Britanya'nın Washington tarafından düzenlenen emperyal seferlere katılımı arasındaki doğrudan bağlantıyı reddetme çabalarına dolaysız bir şekilde cevap veriyordu:

"Düşmanın savaşı bizim topraklarımıza getirdiği uzun yüzyıllardan sonra, düşman birliklerinin ve güçlerinin Çeçenistan'da,

1 Neoliberal "küreselleşme" ile terörizmin küresel yükselişi arasındaki ilişki için bu eserin 3. Bölüm'üne bakınız.

2 İletişim danışmanları.

Afganistan'da, Irak'ta ve Filistin'de topraklarımızı işgal etmesinden sonra, kendisi ülkesinde güvendeyken bizim topraklarımızı işgal ettiği yüzyıllardan sonra bu mübarek baskın, tıpkı New York, Washington ve Madrid'deki öncülleri gibi, savaşı düşman topraklarına taşımıştır. [...]

"Blair kendi halkına tam da başkentlerinin kalbinde büyük belalar getirmiştir. Ve Allah razı olursa getirmeye devam edecektir, zira halkını aptal yerine koymaya devam etmekte, ona hiçbir şeyden anlamayan bir aptallar yığını muamelesi yapmakta kararlılık göstermektedir. Onlara, Londra'da olan bitenin Filistin'de, Afganistan'da ve Irak'ta işlediği suçlarla hiçbir ilgisinin olmadığını tekrarlamaktadır.

"Ey Haçlı ittifakının halkı! Blair Irak'taki, Filistin'deki, Çeçenistan'daki ve Irak'taki Müslümanların kanına değer vermemekle yetinmemekte, sizin kanınıza da değer vermemektedir. Çünkü sizi Irak'ta krematoryuma göndermekte ve sizi, İslama karşı giriştiği Haçlı seferi uğruna, kendi ülkenizde ölüme teslim etmektedir."[1]

Batılı "uzman"ların, El Kaide şebekesinin, herhangi bir örgütsel bağın olmadığı bir ortamda dünyanın çeşitli noktalarında saldırı gerçekleştirenlerin üstlendikleri bir etiketten ibaret olduğunu belirttiğini görerek muhtemelen öfkelenen El Zevahiri, kendi açıklamasına Londra kamikazelerinin önderi Muhammed Sıddık Han'ın açıklamasını da eklemiştir. Söz konusu açıklama, terörist şebekenin dünya çapındaki eyleminin örgütlü niteliğinin reddedilmez nitelikteki kanıtını ortaya koymak için, intihar saldırısından hemen önce kaydedilmişti. Bu sözler de tüm dünyada yayıldı:

"Eminim ki şu ana kadar medya benim hakkımda münasip bir imaj oluşturmuştur. Hamlelerini tahmin edebileceğimiz bu propaganda aygıtı doğal olarak olan biteni hükümete hizmet

1 El Cezire TV'de 1 Eylül 2005'te yayınlanmış El Kaide video bandından kesitler (Arapçadan tercüme).

eden şekilde sunmayı ve kitleleri iktidar ve zenginlik saplantısına kapılmış hükümet programlarına uyum göstermeleri için korkutmayı deneyecektir.

"Demokratik yollarla seçilmiş hükümetleriniz sürekli bir şekilde tüm dünya üzerinde halkıma karşı tüyler ürpertici olaylar yaşatmaktadır ve onlara verdiğiniz destek sizleri doğrudan doğruya sorumlu hale getirmektedir, tıpkı benim kendi Müslüman kardeşlerimi koruyup onların intikamını alma sorumluluğumun olduğu gibi. Biz kendimizi güvende hissedene kadar, siz hedefimiz olacaksınız. Ve siz benim halkımı bombalamaktan, savaş ve işkenceye maruz bırakmaktan vazgeçene kadar bu çatışmayı sonlandırmayacağız."[1]

Bir defa daha belirtmek gerekirse, burada yapmak istediğimiz Londra ve Washington hükümetlerinin "propaganda aygıtı"nı tam tersi bir aşırılıkla cevaplamak ve Muhammed Sıddık Han gibi birinin açıklamalarına dayanmak suretiyle, konumlanışlarının toplumsal dayanağını göz ardı ederek Londra saldırıları benzeri olayların failerinin eylemini bütünüyle politik bir düzleme çekmek değildir. Örneğin, "ırkçılığın terörist ordusu oluşturmak için en iyi araç olduğu" konusunda Naomi Klein'ın yaptığı tespite katılabiliriz[2]. Bununla birlikte, XXI. Yüzyıl başında Britanya toplumunun günümüzdeki (ve özellikle de geçmişteki) pek çok Batı toplumuna kıyasla daha az ırkçı olduğu kesin bir şekilde ortadadır. Toplumsal ve kültürel sorunlar, "ırksal"[3] bir bölünme bağlamında güçlendirilmiş olsalar da olmasalar da, sorumlu tutulan bir ülke vatandaşlarını ayrım yapmaksızın öldürmek ama-

1 *Aynı yerde (a.y.)* (özgün metin İngilizce).

2 Naomi Klein, "Racism is the terrorists' greatest recruitment tool", *The Guardian*, 13 Ağustos 2005 (makalenin genişletilmiş versiyonu: "Terror's Greatest Recruitment Tool", *The Nation*, 29 Ağustos 2005).

3 El Kaide'ye katılanların büyük çoğunluğu, "ırksal" nitelikte bir baskıya doğrudan maruz kalmadıkları Müslüman ülkelerden geliyor.

cıyla kendini kurban etmeye itecek derecede bir nefretin ortaya çıkışını açıklamak için yeterli değildir. İdeoloji de, kendi başına alındığında, bu insanların eylemlerini açıklamakta elbette yetersiz kalmaktadır.

Muhammed Atta'lann ve Muhammed Sıddık Han'lann ortaya çıkması için, toplumsal ve kültürel nitelikteki hoşnutsuzluklara, ilgili kişilerin kendilerini özdeşleştirdiği kurbanlara uygulanan şiddet manzarası karşısındaki öfke eklenmektedir (El Kaide'ye katılan Müslüman militanlar özelinde söz konusu olan şiddet kurbanları arasında Filistinliler, Iraklılar, Çeçenler, Afganlar bulunmaktadır)[1] Yalnızca bu manzara bile, Batı tarafından ihraç edilen savaşçı şiddete doğrudan maruz kalmamalarına rağmen, aynı Batı'nın (ya da onun buyruğu altında olanların) uyguladığı baskının mağdurlarının nefretle dolmalarına ve Bin Ladin ile Zevahiri'ninki gibi korkunç derecede fanatik bir ideoloji benimsemelerine neden olabilmektedir. Naomi Klein'ın makalesine başlarken kullandığı cümleler de bu durumu kanıtlar niteliktedir:

"*La Repubblica* gazetesine göre, Londra'daki 21 Temmuz tarihli saldırılara katılmış olmasından şüphelenilenlerden Hüseyin Osman, kısa bir süre önce İtalyan gazetecilere yaptığı açıklamada saldırıları 'Irak savaşına dair filmleri' seyrederek hazırladıklarını açıklamıştır: 'Özellikle de, kadınların ve çocukların Britanyalı ve Amerikan askerler tarafından öldürüldüğü ve mahvedildiği [...],

1 İntihar saldırıları konusunda Robert Pape'ın kaleme aldığı inceleme (Robert Pape, *Dying to Win: The Strategic Logic of Suicide Terrorism*, Random House, New York, 2005) burada söylenenleri desteklemektedir. İslami köktencilik intihar saldırılarını kendi başına açıklamaz (intihar saldırıları konusunda dünya rekortmeni Sri Lanka'daki Tamil Kaplanları'dır; bu, Hindu bir nüfus içinde etkinlik gösteren, "Marksist-Leninist" kökenli bir örgüttür). Tüm terörist intihar saldırılarının ortaklaştığı nokta, daha ziyade dünyevi ve stratejik bir amaca sahip olmalarıdır: bu strateji, modern demokrasileri, teröristlerin kendi ülkeleri olarak gördükleri topraklardan çekilmeye zorlamaktır (s. 4). Bu noktada, bu tespitin, Irak'taki Şii karşıtı intihar saldırılarının barbar ayrıksılığını açık bir şekilde göz önüne serdiğini belirtelim (bu kitabın 4. Bölüm'üne bakınız).

ağlayan dul kadınların, anaların ve kızların ağladığı filmleri seyrederek.'"

* * *

Aktarmış olduğumuz bu satırların yazılmasından sonra, Zbigniew Brzezinski gibi birinin terörizmin nedenleri hakkında tuhaf bir şekilde aynı akılyürütmeyi kullanarak yaptığı değerlendirmeleri okuyarak büyük bir şaşkınlık yaşadım:

"Teröristlerin esas olarak soyut nitelikli bir 'özgürlüğe karşı nefret'le güdülendiğini ve eylemlerinin derin bir kültürel düşmanlığın yansıması olduğunu söylemek, Amerikalıların kendi kendilerine uyguladığı bir mistifikasyondur. Eğer gerçekten öyle olsaydı, Stockholm ve Rio de Janeiro da en az New York kadar saldırıya açık olurdu.

"Oysa, New Yorklulara ek olarak, Bali'de Avustralyalılar, Madrid'de İspanyollar, Tel-Aviv'de İsrailliler, Sina'da Mısırlılar ve Londra'da Britanyalılar ciddi terörist saldırıların kurbanı olmuştur. Bu olayları birbirine bağlayan apaçık bir siyasi bağ vardır. Hedefler, ABD'nin müttefikleri ve Ortadoğu'da derinleşmekte olan Amerikan askeri müdahalesinde ona yardımcı olan devletlerdir.

"Teröristler terörist olarak doğmamışlardır; olayların, deneyimlerin, izlenimlerin, nefretlerin, etnik mitlerin, tarihi belleğin, dinsel fanatizmin ve kararlı bir beyin yıkamanın etkisiyle şekillenmişlerdir. Televizyonda gördüklerinin imgeleriyle, özellikle de dindaşlarının onurunun ağır silahlar kuşanmış yabancılarca ayaklar altına alınması olarak değerlendirdikleri olaylar karşısında yaşadıkları hakarete uğrama duygularıyla şekillenmişlerdir."[1]

Brzezinski, bizzat kendisi komutada bulunmadığı ya da Clinton'ın başkanlık döneminde Anthony Lake ve daha sonra da Madeleine Albright aracılığıyla yaptığı gibi siyasi kararlarda etkili olmadığı dönemlerde son derece aklı başında değerlendirmeler

1 Zbigniew Brzezinski, "George W. Bush's suicidal statecraft", *International Herald Tribune*, 13 Ekim 2005.

yapabilmektedir. Söz konusu olan geçmiş olaylar olunca yine aklı başında olabilmektedir: bu şekilde, bugün, Irak'ın işgalini doğru bir şekilde eleştirmekte, bu işgalin "dar bir karar alıcılar grubu tarafından, henüz tamamen açıklanmamış nedenlerle öngörüldüğünü, yanlış açıklamalara dayalı bir demagojik retorikle kamusal düzlemde övüldüğünü ve hesaplanandan çok daha fazla kana ve paraya mâl olduğunu" belirtmektedir.

Bu, George W. Bush ve Tony Blair'in Irak girişiminin harika bir kısa tasviridir. Ancak Brzezinski 11 Eylül 2001 saldırılarından hemen sonra, bilge rolüne bürünmeden önce, adeta İhtiyar Cato'yu taklit edip "Delenda est Carthago" (Kartaca yıkılmalıdır) benzeri sözler savurarak, Cumhuriyetçi rakibi Henry Kissinger ile uyum halinde Irak'a karşı savaşı kışkırttığı yazıyı hatırlatmaktan geri durmaktadır:

"Ortadoğu barutluğu patlamaya hazır niteliktedir ve Irak yeraltı terörizmine ciddi anlamda tehlikeli bir yardım sunma yönünde isteğe, araçlara ve psikopatolojiye sahiptir: bu durum, Irak'ın 11 Eylül'e karıştığının kesin 'kanıtı' olmadığını öne süren, salt kanun çerçevesiyle sınırlı bir mantıkla göz ardı edilemez."[1]

Bu kitapta ikiz terörizmlerin ölümcül serisi incelenecektir. Kitabın özgün baskısı Fransızca olarak Mart 2002'de yayımlanmıştı. İlerleyen zamanda iki defa daha basıldı, daha sonra 2004'te cep kitabı biçiminde yeni bir baskısı yapıldı. Buna ek olarak İngilizce çevirisi iki baskı yaptı, ayrıca Hindistan'da da bir baskı olarak yayımlandı. Elinizdeki genişletilmiş yeni baskı eşzamanlı olarak İngilizce ve İtalyanca dillerinde yayımlanmaktadır. Kitap şu dillere de çevrilmiştir: Almanca, Çince (Tayvan), Farsça, İsveççe, Japonca, Korece ve Türkçe. Başka çeviriler de hazırlanmaktadır.

Medya sisteminin dışında kalan bir eser ve yazar için bu coğ-

1 Brzezinski, "A New Age of Solidarity? Don't Count on It", *Washington Post*, 2 Kasım 2001.

rafi yaygınlık, bu şartlara rağmen kitabın edindiği uzun soluklu-luk, buna ek olarak da kitabın ilk baskısından itibaren okuyucu-lardan aldığım (ve bunlar için kendilerine müteşekkir olduğum) çok sayıda samimi cesaretlendirme, beni, korkunç 11 Eylül 2001 saldırılarının yapıldığı dönemde yazılmış olan bu küçük kitabın karanlık bir dünya üzerine faydalı bir ışık tuttuğunu düşünmeye itti.

Bu yeni basım için yazılmış olan yeni bir bölüm (dördüncü bölüm), New York ve Washington saldırıları sonrasında Bush yönetimi ve müttefikleri tarafından düzenlenen seferlerin bir bilançosunu çıkarmayı amaçlamaktadır. Bu kitabın merkezinde bulunan "barbarlıklar çatışması" tezi Afganistan'da olduğu gibi Irak'ta yaşananlarla da en trajik biçimde kanıtlanmıştır. Bu deneyimler, söz konusu çatışmanın yeni açılımlarına ışık tutmayı ve farklı boyutlarını araştırmayı sağlamaktadır. İlk üç bölüm (ve onlarla beraber, giriş ve sonuç kısımları) değiştirilmemiştir. Bu bölümlerde incelenen konular halen güncelliğin merkezindedir, üstelik, aradan geçen zaman yeni okuyuculara bir yandan aynı soruların gündeme gelmeye devam ettiğini gözlemleme fırsatı vermekte, diğer yandan da bu sorulara burada verilen cevapların geçerliliğini daha emin bir şekilde değerlendirmelerini sağlamaktadır.[1]

18 Ekim 2005

1 Bu yeni basım, Londra'daki "Saqi Books" yayınevini tutkuyla yöneten arkadaşım André Gaspard sayesinde yapılmıştır. Bu kitabın önemine inandı, ikinci bir yaşamı hak ettiğini düşündü ve bu amaçla yeni bir bölüm yazmam için beni ikna etti.

Giriş

BİR 11 EYLÜL'DEN DİĞERİNE

ABD'nin 41. başkanı George Herbert Walker Bush, 11 Eylül 1990 tarihinde birleşik oturumda toplanmış olan Kongre karşısında tarihi bir konuşma yapıyordu. Irak ordusu altı hafta önce Kuveyt'i işgal etmişti; konuşmadan dört gün sonra başkan ABD güçlerinin Suudi Arabistan topraklarında konuşlandırılmasını emredecekti. "Çöl Kalkanı" operasyonu böylece başlıyordu.[1]

Başkanın Kongre'de yaptığı konuşmayla elde etmek istediği önemli bir şey vardı. George Bush, iki dönem boyunca, Ocak 1981 ve Ocak 1989 arasında yardımcılığını yaptığı selefi Ronald Reagan'ın başarısız olduğu noktada başarı kazanmayı hedefliyordu. Tekrar tekrar girıştiği çabalara ve bu konudaki büyük pişmanlığına rağmen, Reagan ülkesini "Vietnam sendromu"ndan kurtaramamıştı. ABD, halen, tarihinin en "kirli" savaşı olan bu savaştaki hezimetin felç edici travmasının etkisi altındaydı. Bu noktada, Reagan döneminde girişilen başlıca dış operasyon da

1 Bu kitap, sıcak bir şekilde cereyan eden olaylar karşısında acil bir şekilde, *ContreTemps* dergisinde ("Textuel" Yayınları, Paris) yayınlanmış olan aynı adlı makaleden yola çıkılarak yazılmıştır. Zamanın baskısı altında yazılan bu çalışmada birçok dostun samimi cesaretlendirmeleri ve bazen de yardım ve değerlendirmelerinden faydalanılmıştır; bunlar arasında Birgit Althaler, Samir Amin, Daniel Bensaïd, Sebastian Budgen, Peter Drucker, Wilfried Dubois, Peter Gowan, Se-kyun Kim, Sandra Kleinlercher ve Charles-André Udry'nin isimleri sayılabilir. "Complexe" yayınevinin yöneticisi André Versaille bu projenin iyi bir şekilde hayata geçirilmesini mümkün kılmakla kalmamış, yetkin bir okuyucu olarak yaptığı yorumlarla ve verdiği tavsiyelerle değerli bir yardım sağlamıştır. Bununla birlikte, adı geçen kişilerin hiçbiri bu kitapta ileri sürülen tezlerin sorumlusu olarak görülmemelidir; bu tezler yalnızca kitabın yazarını bağlamaktadır.

tam bir fiyaskoyla sonuçlanmıştı: "Vietnam sendromu"na bir de "Beyrut sendromu" eklenmişti, zira ilk intihar saldırıları doğrudan doğruya ABD'ye darbe indirmişti. Bunlar 1983'te, New York ve Washington saldırılarından on sekiz yıl önce gerçekleşmişti: ABD'nin Beyrut Büyükelçiliği'ne karşı 18 Nisan'da düzenlenen saldırıda 63 kişinin öldürülmesinden sonra, 1982'de İsrail işgali sırasında Lübnan'a konuşlandırılmış olan Çokuluslu Müdahale Kuvveti'nin 242 eri (*marine*) 23 Ekim 1983'te kışla olarak kullandıkları binanın çökmesiyle ölmüştü.[1]

Reagan, otobiyografisinde, "Lübnan'daki deneyimimizin, başkanlığı, Amerika'yı yurtdışında askeri güç kullanımı konusunda bir ilkeler bütünü benimsemeye nasıl yönelttiğini"[2] anlatır. Yeni doktrin, o dönemde savunma bakanı olan Caspar Weinberger tarafından, Kasım 1984 tarihli meşhur bir söylevde dile getirilmişti. Weinberger'in tanımladığı altı ilkeden beşincisi şudur: "ABD yurtdışına birlikler göndermeden önce, Amerikan halkının ve Kongre'ye seçilmiş olan temsilcilerinin desteğini aldığımızdan makul bir şekilde emin olmamız gerekmektedir. [...] Birliklerimize denizaşırı bir savaş kazanmalarını emrederken içeride Kongre'ye karşı bir muharebe yürütemeyiz..."[3]

George H. W. Bush bu ilkeyi titizlikle göz önünde bulundurdu.

---

1 Eşzamanlı olarak düzenlenen bir diğer saldırı, aynı Çokuluslu Kuvvet'in Fransız birliklerinden 58 kişinin ölümüne neden olmuştu.

2 Ronald Reagan, An *American Life*, Pocket Books, New York, 1992, s. 466.

3 Caspar Weinberger, "The Uses of Military Power: Excerpts from Remarks by Secretary of Defense Caspar Weinberger to the National Press Club, Washington, D.C., November 28, 1984"; metin, şu kitaba ek olarak yayınlanmıştır: Richard Haas, *Intervention: The Use of American Military Force in the Post-Cold War World*, yeni basım, Brookings, Washington, 1999, s. 203. Diğer beş ilke şunlardı: 1) ABD ya da müttefikleri için hayati bir çıkar söz konusu olmadığı sürece çatışmaya girilmemesi; 2) Yalnızca zafer kazanma yönündeki kesin amaç doğrultusunda çatışmaya girilmesi ve bu doğrultuda gerekli araçların ortaya konması; 3) Çatışmaya girişin amaçlarının belirgin bir şekilde tanımlanması; 4) Çatışmaya giriş şartlarının ve hayati çıkarlarla olan bağlantının durmaksızın gözden geçirilmesi; 6) Yalnızca son çare olarak askeri müdahale düzenlenmesi.

CIA'nın eski yöneticisi Bush'un başkanlık döneminde yürütülen ilk askeri operasyonun hazırlığı, CIA'nın eski ajanı Panama diktatörü Manuel Noriega'ya karşı yoğun bir medya kampanyasıyla yapıldı (Noriega, bir şeytanlaştırma kampanyası için tabii ki elverişli bir isimdi). Verilen mesajı daha da sağlamlaştırmak için, 19 Aralık'ı 20 Aralık'a bağlayan gece (Afganistan'ın Sovyet birlikleri tarafından işgalinin başlamasından on yıl ve birliklerin bu yaralı ülkeden çekilmesinden on ay sonra) başlatılan operasyona "Haklı Dava" ismi takıldı. Deney, her ne kadar General Noriega'nın düşürülmesi Panamalı sivil halka ihtiyatlı bir tahminle (askerler hariç tutulursa) 300 ölü, 3000 yaralıya mâl olsa ve 15000 kişinin yer değiştirmesiyle sonuçlansa da, Washington açısından başarılıydı[1] Bununla birlikte, operasyon kanaatleri değiştirici nitelikte değildi: olanlar, Amerikan kamuoyunun gözünde, bir savaştan ziyade kaba bir tirana ve bir uyuşturucu kaçakçısına karşı düzenlenmiş bir polis operasyonu görünümündeydi. Operasyon, "Vietnam sendromu"nun güncelliğini ne derecede koruduğu konusunda güvenilir bir gösterge sunmaktan uzaktı.

Birkaç ay sonra, 2 Ağustos 1990 tarihinde Kuveyt'in Iraklı diktatör Saddam Hüseyin'in birliklerince işgal edilmesi, ABD'nin savaş alanındaki tutukluğunun aşılması için ideal bir fırsat teşkil etti. Başkan Bush uluslararası hukuk açısından bu denli meşru bir askeri eylemden ne derece kâr sağlayabileceğini hemen anladı – bu, Birleşmiş Milletler tarihinde Güvenlik Konseyi'nin beş üyesinin ve Genel Kurul'un büyük bir çoğunluğunun etken ya da edilgen onayını alan ilk eylemdi. Bundan sonra geriye George Bush'un Amerikan kamuoyunu ve özellikle de Kongre'yi ikna etmesi kalmıştı; başkan Kongre'nin iki meclisinin Körfez'deki eyleme destek veren bir kararı onaylamasını bekliyordu[2] 11 Eylül

1 Physicians for Human Rights, "Panama: 'Operation Just Cause': The Human Cost of the U.S. Invasion", basın açıklaması, Boston, 16 Aralık 1990.

2 Temsilciler Meclisi ve Senato, Ekim 1990 başında "Kuveyt'e karşı Irak Saldırısı konusunda" destek kararlarını oyladı.

1990'da yaptığı konuşmanın başlıca amacı da buydu.

Başkan, konuşmasında birbirinden çok farklı iki argümana başvurdu: uluslararası ilişkiler teorisinde benimsenen adlandırmalarla ifade etmek gerekirse, bu argümanların biri "idealist", diğeri "realist" tipteydi – söylevin birbirine karşıt kısımları adeta farklı hassasiyetlere sahip *speechwriter*'lar (söylev yazıcılar) tarafından yazılmış gibiydi. Öncelikle demokrat muhalefette bol miktarda bulunan "idealist"lere hitap eden George Bush, (hızlıca meşhur olan) "yeni dünya düzeni" teması üzerine tumturaklı bir anlatıya girişti:

"Eşsiz ve olağanüstü bir dönemdeyiz. Basra Körfezi'ndeki kriz, her ne kadar ağır olsa da, aynı zamanda tarihi bir işbirliği dönemine ilerlemek için ender rastlanan bir fırsat sunmaktadır. Bu zor zamanlarda [...] yeni bir dünya düzeni ortaya çıkabilir: terörün tehdidine daha az yer olan, adalet arayışında daha güçlü bir şekilde hareket edilen ve barış arayışında daha emin olunan bir devir. Dünyanın uluslarının, Doğu ve Batı'nın, Kuzey ve Güney'in zenginleşebileceği ve uyum içinde yaşayabileceği bir devir.

"Neredeyse yüz nesil barışın bu bulunmaz yolunu aradı, neredeyse bin savaş insani çabalar sürdükçe ortalığı kasıp kavurdu. Günümüzde yeni bir dünya doğmak için mücadele veriyor. Orman kanununun yerini kanun hakimiyetinin aldığı bir dünya. Ulusların, özgürlüğün ve adaletin paylaşılmış sorumluluğunu tanıdığı bir dünya. Güçlülerin, güçsüzlerin haklarına saygı gösterdiği bir dünya."[1]

George Bush, bundan sonra, "ulusal çıkar"ı her şeyin üstünde değerlendiren ve dünyadaki Amerikan üstünlüğünün bu çıkarın iyi bir şekilde değerlendirilmesine dayalı olduğunu düşünen "realist"lere seslenerek, çatışmanın ekonomik ve hegemonik boyutlarını anlattı:

---

1 Söylevin bu kısmı şu kitaptan alıntılanmıştır: George Bush et Brent Scowcroft, *A World Transformed*, Knopf, New York, 1998, s. 370. Tam metin için bkz. "President Bush's address to Congress on the Persian Gulf situation", *Washington File*, Dışişleri Bakanlığı, Washington, 1990.

"Hayati iktisadi çıkarlar da söz konusudur. Irak, bilinen petrol rezervlerinin yüzde 10'unu denetim altında tutmaktadır. Kuveyt'i ele geçirdiği takdirde Irak bunun iki katını denetim altında bulunduracaktır. Kuveyt'i yutmasına göz yumacağımız bir Irak, komşularını korkutacak ve sindirecek bir ekonomik ve askeri güce ve saldırganlığa kavuşacaktır – bu komşular dünya petrol rezervlerinde aslan payına sahiptir. Bu denli hayati bir kaynağın bu denli kaba bir kuvvetin yönetimi altına girmesine izin veremeyiz. Ve vermeyeceğiz.

"Yakın zamanda meydana gelen olaylar, hiçbir gücün ABD'nin lider konumunu elinden alamayacağını kesin bir şekilde kanıtladı. Tiranlığın karşısında, hiç kimse Amerika'nın inandırıcılığından ve güvenilebilirliğinden kuşku duymamalıdır."[1]

George Bush, –Almanya'nın resmi birleşmesini tamamlamakta olduğu bir dönemde– Soğuk Savaş'ın bitiminin, Ronald Reagan döneminde en yüksek seviyesine ulaşan ABD askeri bütçesinin bir miktar da olsa kısıtlanmasını sağladığını belirttikten sonra, "hayati güvenlik eşiğimiz"in altına inmeyi "asla kabul etmeyeceğini" ekliyordu:

"Dünya hâlâ tehlikelidir. Bu, elbette şu an belirgin olan bir durumdur. İstikrar sağlanmamıştır. Amerikan çıkarları uzak perspektiflidir. Karşılıklı bağımlılık artmıştır. Bölgesel istikrarsızlık küresel düzlemde sonuçlar doğurabilir. Şimdi, Amerika'nın hayati çıkarlarını koruma kapasitesini riske atma zamanı değildir."[2]

İdealizmin daha lirik söylemi ile realizmin daha inceliksiz söylemi bu şekilde tek bir söylemde birleşince, öncelik kazanan şüphesiz *Realpolitik* olmaktadır: doğruluk ve dürüstlük "idealist" erdemlerdir, aldatma ve ikiyüzlülük ise Makyavelci anlamda *virtù*'nun (erdem) kurucu unsurlarıdır.

"Bununla birlikte, zamanımızdaki deneylerle de bellidir ki ancak verdikleri sözü hiçe saymış ve insanların beyinlerini kur-

1 *A.y.*
2 *A.y.*

nazca uyutmasını bilmiş prensler büyük işler yapmışlardır ve sonunda dürüstlüğü temel almış olanlara üstün gelmişlerdir. [...] Zamanımızın senyörlerinden, adını anmamızın hoş kaçmayacağı birinin ağzından barıştan ve sadakatten başka söz çıkmaz, ama gerçekte bunların yeminli düşmanıdır..."[1]

* * *

Bununla birlikte, dikkatli bir okuma yapıldığında, George H. W. Bush'un söylevinin "idealist" kısmında hiçbir taahhütte bulunmadığı görülebilir: 1990'da mümkün (ama sadece *mümkün*) olanın ne olduğunu tasvir etmekle yetinmiş, bunu gerçekleştirme sözü vermemişti. O dönemde dünya gerçekten de "Eşsiz ve olağanüstü bir dönemde" idi, "tarihi bir işbirliği dönemine ilerlemek için ender rastlanan bir fırsat" yakalamıştı. Soğuk Savaş'ın bitimiyle birlikte gerçekten de bir "yeni dünya düzeni" ortaya çıkabilirdi: "yeni bir devir – terörün tehdidine daha az yer olan, adalet arayışında daha güçlü bir şekilde hareket edilen ve barış arayışında daha emin olunan bir devir." "Dünyanın uluslarının, Doğu ve Batı'nın, Kuzey ve Güney'in zenginleşebileceği ve uyum içinde yaşayabileceği", bir yandan da "Orman kanununun yerini kanun hakimiyetinin aldığı" ve "güçlülerin, güçsüzlerin haklarına saygı gösterdiği" bir devir.

Bu sözler, bir yandan "terör tehdidi"nin azalması ve barış yolunda ilerleme, diğer yandan da dünyanın istisnasız tüm bölgeleri için refah koşulları yaratılması, uluslararası hukukun hakimiyeti ve güçlü olanların güçsüzlerin haklarına saygı duyması arasındaki bağıntıyı ortaya koyduğu ölçüde dikkat çekicidir.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, 11 Eylül 2001'in, tam ters bir mantıkla, bir terörist sapmanın geçici bir birikmesi olarak ele alınması mümkün ve meşrudur. Bu terörist sapma ise 11 Eylül

1 Niccolo Machiavelli, *Le Prince*, *Œuvres complètes* içinde, La Pléiade, Paris, 1974, XVIII. Bölüm, s. 341, 343. [*Prens*, çev. Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 1994, s. 109, 111]

1990'dan beri akıp giden on bir sene boyunca, sözü edilen şartlardan giderek uzaklaşmanın bir sonucu olarak değerlendirilebilir. Toplumsal gerçeklikler düzleminde olduğu gibi ulusların arasında da eşitsizliklerin acımasızca derinleştiği ve orman kanunu ile güçlü olanın hüküm sürdüğü bir dünyada, birilerinin barbarlığı kaçınılmaz olarak diğerlerinin barbarlığını doğurur ve tüm çeşitliliğiyle "terörün tehdidi" en sonunda herkesin üzerine çöker.

Dünyanın barışa kavuşması bu barbarlıkların çatışmasının sonucu olarak ortaya çıkmayacaktır. Barbarlıklar birbirlerini karşılıklı olarak etkisizleştirmez, aksine, karşılıklı bir tırmanış sürecinde birbirlerini güçlendirirler. En yüksek noktaya yakınsama eğiliminde olan bu tırmanış, Clausewitz'in sözünü ettiği türden bir mekanizmayı andırır: "Düşman tarafların her biri, diğerinin kanununu oluşturur, bunun sonucu olarak karşılıklı bir eylem ortaya çıkar – bu eylem, kavram olarak, uç noktalara gitmelidir[1] " Gezegen ölçeğindeki kan davasının tarafları olan iki aşiretin, karşılıklı yok etme savaşında hiçbir engel karşısında geri adım atmayacaklarını eşsesli bir şekilde dile getirdikleri bir dönemde "cehennemi şiddet döngüsü" adı verilen olgunun mantığı tek bir cümlede daha güzel tasvir edilemezdi.

1 Carl von Clausewitz, *De la guerre*, Minuit, Paris, 1955, s. 53.

I. Bölüm

NARSİSTİK MERHAMET VE KÜRESEL GÖSTERİ

11 Eylül 2001 tarihli intihar saldırılarında doruk noktasına ulaşan terörist sapmanın içinde yaşadığımız dünyanın berbat durumunun bir sonucu olarak açıklanması yolundaki her çaba, yaylım ateşini andıran bir polemikle engellenmiştir. Bu yaylım ateşi, Soğuk Savaş'ın karanlık zamanlarını hatırlatmaktan geri durmayan bir entelektüel sindirme atmosferinde gerçekleşmektedir. Bu sindirme, iki karışımdan destek almaktadır.

Amerikan karşıtlığı ve "değerler"

İlk olarak, eleştiricilere bakılırsa, ABD hükümetinin eylemlerinin her tür sistematik eleştirisi, küçültücü bir "Amerikan karşıtlığı"nın sonucudur. Bu nitelemenin kullanımının (özellikle Kosova Savaşı'ndan sonra) Washington siyasetini eleştirenlerin saygınlığını ortadan kaldırmak amacıyla yaygınlaşmaya başlaması, kaçınılmaz olarak, ABD'de McCarthyci hareketin öncülü olarak ortaya çıkan "Amerikan Karşıtı Faaliyetler Komisyonu"nu akıllara getiriyor. Bu "paranoyak"[1] mantık, kendi çocuklarını yiyen bir özellik taşır – önceki dönemde cumhuriyetçi senatör Joseph McCarthy bizzat cumhuriyetçi başkan Dwight Eisenhower'ı bile suçlayacak kadar ileri gitmişti. Daha sonraları, aynı mantıkla, Amerikan karşıtlığı suçlamaları Washington'ın en sıkı müttefiklerini bile hedef almaya başladı – bu suçlamalara hedef olmaları

1 Bkz. Richard Hofstadter, *The Paranoid Style in American Politics and Other Essays*, Harvard University Press, Cambridge (MA), 1996.

için Bush yönetiminin yaptıkları hakkında en ufak bir çekince dile getirmeleri bile yeterli oluyordu.

Böylece, Küba topraklarında bulunan Guantanamo Amerikan üssüne aktarılan tutsaklara yapılan muamele hakkında ortaya konan eleştirilerin ardından, *Wall Street Journal*'ın Avrupa baskısı sayfalarında Stephen Pollard diye birinin sözlerine yer açtı. Pollard, Avrupa medyasının "fazla grotesk" yorumlarının "Avrupa'daki Amerika karşıtlığının ne yalnızca sola, ne de Kıta'lılara mâl edilebilecek bir özellik olduğunu gösterdiği"[1] yönünde açıklamalar yaptı. Yazara göre *The Guardian* ve *Le Monde* (!) gazetelerince temsil edilen Avrupa solu doğal olarak Amerikalılardan nefret etmektedir. Yine yazara göre bu günlük gazeteler "'Ben Amerikalı Değilim!' diye haykıran yazılarla doludur," (tıpkı Jean Racine'in *Andromaque* trajedisinde Hermione karakterinin yaptığı gibi, *Le Monde* da bu noktada aşkının "büyük bir nankörlük"le karşılık bulduğundan yakınabilir). Ancak, Avrupa sağı ve merkez siyaseti de bir o kadar Amerikan karşıtıdır ve içlerinden bazıları "gerçek düşmanlardır – *hatta bunların en sert tutuma sahip olduğu* da söylenebilir" Dahası, "Britanya'daki kurulu düzeni meydana getirenlerin Amerikan karşıtlığı en az diğer yerlerdeki Amerikan karşıtlığı kadar derindir", aşırı muhafazakar *Daily Telegraph*'ta yayınlanan yazılar ya da Thatchercı Matthew Paris'in *The Times*'ta yayınlanan makaleleri bu durumun kanıtıdır. Bütün bu Amerikan karşıtları önceleri gizlice yollarına devam ederken, Guantanamo olayı onların "gerçek renklerini gün yüzüne çıkarmıştır"

Eleştiricilerin sindirme amacıyla kullandığı ikinci karışım ise 11 Eylül'ü dünyadaki haksızlıkla açıklama yönündeki her çabanın kitlesel cinayetleri aklamak anlamına geldiğini savunmaktır,

---

1 Stephen Pollard, "America-Haters Revert to Type" *Wall Street Journal Europe*, 25-26 Ocak 2002. Benzer bir metin için, meşhur editör Charles Krauthammer'ın şiddetli bir tonda yazılmış yazısına bkz.: «The Jackals Are Wrong», *Washington Post*, 25 Ocak 2002. Yazının başlığında "uluduğu" belirtilen "çakallar", elbette, Avrupalı müttefiklerdir.

sanki bir barbarlığın bir diğer kınanası barbarlığı doğurabilmesi tahayyül edilemezmiş gibi.

Her türlü aforozdan özellikle nefret etmesi gereken Salman Rushdie bile, taze New Yorklu olmanın verdiği çömez heyecanıyla, söz konusu taraftan yana tavır koydu. *Washington Post* gazetesinde, ABD'nin kendi davranışını düzeltmesi gerektiğini düşünenlerin "ahlakçı etik [éthique moralisateur] rölativizmine" şiddetli bir şekilde karşı çıktı ve onları "bilinçli bir Amerikan karşıtı saldırı" düzenlemekle suçladı. Bütün bu eleştirdiklerine (elbette hiç de ahlakçılık yapmadan) şu özgün ahlak dersini verdi: "Terörizm masumların öldürülmesidir; bu sefer söz konusu olan kitlesel cinayetti. Böyle bir korkunçluğu Amerikan hükümetinin siyasetinde kusur bularak mazur görmek, her türlü ahlakın temel fikrini, bireylerin kendi eylemlerinden sorumlu olduğu fikrini reddetmektir! " *Şeytan Ayetleri*'nin yazarının aklına kitlesel terörizmi "mazur" görmeden, son derece kolay bir şekilde anlaşılabilecek olan bu fikrin savunulabileceği gelmemişti: şüphesiz kendi eylemlerinden ve bu eylemlerin getirdiği nefretten sorumlu olan ABD hükümeti kendi ülkesinin yurttaşlarına darbe indiren eylemin sorumluluğunun bir parçasını taşımaktadır, zira (tartışılmaz bir şekilde nefret edilesi ve doğrulanmaz nitelikteki) bu suçu işleyenlerin amacı Washington'ın sivilleri katlederek devam ettirdiği baskının intikamını almaktır.

Dahası, Amerikan hükümeti kurbanların ailelerine tazminat öderken ve karşılığında 11 Eylül hakkında kendisine karşı her türlü hukuki yola başvurmaktan imtina ettikleri yönünde yazılı teminat alırken, kendi sorumluluğunu dolaylı olarak kabul etmemekte midir?[2] Babası 1975'te bir saldırı sırasında öldürülen bir

1 Salman Rushdie, "Fighting the Forces of Invisibility", *Washington Post*, 2 Ekim 2001.

2 Öngörülen tazminat miktarları (kurban başına ortalama 1,85 milyon dolar) hakkında ailelerin suçlamaları için bkz. Elissa Gootman, "In Last Days for Comment, Victim's Fund Is Under Fire", *New York Times*, 7 Ocak 2002. Makalede, özgün bir argümanla kurban ailelerinin savunuculuğunu yapmaya

bankacı, *Wall Street Journal*'da yayınlanan bir yazısında tam da bu konuya değinmektedir: "Federal hükümet, türünün ilk örneği olan ve vergi mükelleflerinden toplanan 4,6 milyar dolarlık bir fon tahsis ederek (ve 2000-2001 yılları için tam bir vergi muafiyeti uygulayarak), Eylül saldırılarının sorumluluğunu üstü kapalı bir şekilde kabul etmektedir[1]." Yazar, bunun yanında, kurban ailelerinin hükümetten hiçbir tazminat almadığı pek çok saldırıyı, örneğin pek çok çocuğun ve kamu görevlisi olmayan yetişkinin öldürüldüğü Oklahoma City saldırısını hatırlatmaktadır.[2]

Her durumda, her şeyin parasallaştığı bir ülkede, hükümet ile 11 Eylül mağdurlarının ailelerinin bir kısmı arasındaki pazarlıkta basitçe finansal bir amaç görülmektedir. Bu finansal amaca, Beyaz Saray'ı tüm kanıtlara rağmen ABD dış politikası ve maruz kalınan saldırılar arasındaki neden-sonuç ilişkisini kategorik ve sert bir şekilde reddetmeye iten siyasi amaçlar eklenmektedir. Böylece, 41. başkan George H. W. Bush 11 Eylül 1990 tarihli konuşmasında "terör tehdidi" ve dünyada hüküm süren eşitsizlik arasındaki bağı üstü kapalı bir şekilde tanımışken, oğlu 43. başkan George W. Bush bu türden bir açıklamayı reddetmekte

---

başlayan cumhuriyetçi temsilci Peter King'in görüşlerine yer verilmektedir: "Dünya Ticaret Merkezi'nin hedef seçilmesinin nedenlerinden birinin, finansal başarının sembolü olması olduğu düşünülürse, bu başarıyı gösterenlerin bu durumun kendilerine verilen para miktarında karşılık bulduğunu görmeleri gerekir. Bay King şöyle demektedir: 'Onlar Amerikan kapitalizminin sembolleriydiler, Amerikan iş yaşamının sembolleriydiler, ve böyle oldukları için katledildiler.' 'Şimdi, hak ettiklerinden mahrum edilmemelidirler.'"
Bu mide bulandırıcı notla kendimizi sınırlamamak için, 11 Eylül kurbanlarının ailelerinden bir grubun Afganistan'a gittiğini ve Amerikan bombardımanlarının hedefi olan Afgan kurbanları için bir fon yaratılması amacıyla çalışmalar yaptığını belirtelim: cömert ve övülesi bir çaba söz konusu, her ne kadar öngörülen fon 20 milyon dolardan ibaret olsa da (Lena Sun, "Sept. 11 Families Ask Aid for Afghans", *Washington Post*, 30 Ocak 2002).

1 Thomas Connor, "Terror Victims Aren't Entitled to Compensation", *Wall Street Journal*, 6 Ocak 2002.

2 Federal kamu görevlilerinin her biri için yüz bin dolar kadar tazminat ödenmiştir.

gecikmemiştir. Başkanlık fermanına bakılırsa, 11 Eylül 2001 cinayetlerinin ABD'nin Ortadoğu'daki ya da başka yerlerdeki politikasının meşru bir şekilde eleştirilebilecek boyutlarına tepki şeklinde tasarlanmış olması mümkün değildir. Bu cinayetler ABD'nin ve Batı'nın en asil "değer"lerinin derin bir reddinin uzantısından başka bir şey olamaz. Oğul'un 20 Eylül 2001'de (tıpkı Baba gibi ortak oturum halinde toplanmış bulunan Kongre karşısında) yaptığı konuşmaya bakılırsa, teröristler demokrasiye ve özgürlüğe karşı duydukları nefretle hareket etmişlerdir.

"Amerikalılar soruyor: neden bizden nefret ediyorlar? Tam da burada, bu Meclis'te gördüğümüz şeyden nefret ediyorlar: demokratik yollarla seçilmiş bir hükümet. Onların yöneticilerinin iktidarı ise kendinden menkul. Özgürlüklerimizden nefret ediyorlar: ibadet özgürlüğümüzden, ifade özgürlüğümüzden, oy verme özgürlüğümüzden, toplanma özgürlüğümüzden ve birbirimizle fikir ayrılığında olma özgürlüğümüzden."[1]

George W. Bush hem ABD halkına hem de onun seçtikleri-

---

1 George W. Bush, "Address to a Joint Session of Congress and the American People", Beyaz Saray Basın Sözcüsü Bürosu, Washington, 20 Eylül 2001. ABD'nin İsrail-Filistin çatışması karşısındaki tutumu 11 Eylül'den sonra doğal olarak sorgulanmaya başlayınca, İsrail'in tavizsiz savunucuları bu bağlantıyı hızlıca reddetmek için harekete geçtiler, bunu yaparken de George Bush'la aynı akılyürütmeye başvurdular. Bu yöndeki pek çok örneğin arasında, *Commentary* dergisinin yayın kurulu üyesi Norman Podhoretz'in, başkanlık söyleviyle aynı gün *Wall Street Journal*'da yayınlanan –ırkçılıktan ilham alan– makalesinden söz edilebilir. Bu makale şu cümlelerle son buluyordu:

"Araplar [!] gerçekten de ABD'yi her türden korkunç cinayetle suçlamaktadırlar. Ancak, birinin kısa bir süre önce söylemiş olduğu gibi, onların nefretini kamçılayan ABD'nin kötülük yapmış olması değil, iyilik yapmış olmasıdır. Onlara göre demokratik rejim ve onun eşlikçisi olan özgürlükler, en az ABD'nin ekonomik sistemi kadar kötülük kaynağıdır. Bütün bunları önce Ortadoğu'da, sonra dünyanın *mümkün* olan en geniş kesiminde yıkmak istiyorlar, böylece Allah'ın belirlediğine inandıkları yaşam tarzının küllerinden ve molozlarından yeniden doğup mukaddes saflığına kavuşmasını umuyorlar." Norman Podhoretz, "Israel Isn't the Issue", *Wall Street Journal*, 20 Eylül 2001.

ne hitap ediyor; 11 Eylül kamikazelerinin intihar etmeyi göze alacak derecede ABD'ye kin duyduklarına, Amerikan demokratik kurumlarına ve kamusal özgürlüklerine duydukları nefretle ABD üzerinde mümkün olduğunca çok kişiyi öldürme amacında olduklarına inanacak kadar aptal olduklarını düşünüyordu. Hemen sonrasında dile getirdiği (bu sefer kuşku götürmez nitelikteki) sav göz önünde bulundurulursa, bu argümanın şaşırtıcılığı anlaşılır: bu sava göre saldırıları gerçekleştirenler kendi ülkelerinin hükümetini de devirme amacındadır: "Onlar Mısır, Suudi Arabistan ve Ürdün gibi bir dizi Müslüman ülkedeki hükümetleri de devirmek istiyorlar." Bush acaba bu üç ülkenin de demokratik yollarla seçilmiş hükümetleri olduğunu mu düşünüyordu?

Fevkalade "Nixoncu" Dimitri Simez, tıpkı bir tür realizmin açık yüreklilik erdemlerini kanıtlamak istermiş gibi, yüksek bir sağduyuyla bu türden iddiaları reddetti:

"El Kaide [şebekesi] radikal İslamın –Batı medeniyetini reddeden– Vahhabi kolundan çıkmış olabilir; bununla birlikte, Batı dünyasında gelişigüzel seçilmiş hedeflere saldırmamıştır. Çabalarını yönelttiği uluslar en laik ve en hoşgörülü Batılı uluslar da değildir (bu uluslar Kuzey Amerika'da değil, Avrupa'da bulunmaktadır).

Aksine, Bin Ladin'in terörist şebekesi saplantılı bir şekilde ABD'ye odaklanmıştır. Bunun nedeni, özgül ABD politikalarının El Kaide için kabul edilemez nitelikte olması ve çıkarlarının ve inançlarının temel çekirdeği olduğunu düşündüğü şeyi tehdit etmesidir."[1]

1 Dimitri Simes, "What War Means", *The National Interest*, n° 65, Özel Sayı, Şükran Günü 2001, s. 35-36. Bu makale Clinton yönetiminin "insancıl" politikasının kıyasıya bir eleştirisini içermektedir. Bin Ladin'in siyasi güdüleri konusunda sonraki bölümlere bakınız.

Bununla birlikte, 11 Eylül'ün anlamı üzerine eleştirel düşünüşün karşısındaki en etkili ve en sindirici engel, söz konusu olayın mutlaklaştırılması olmuştur. 11 Eylül 2001 hakkında neler denmedi ki! Pek çok örnek arasından, tumturaklı niteliğiyle özellikle dikkat çeken bir tanesi: "Kulelerin patlamasının, coğrafi haritayı yeniden çizdiği ve insanlığın terörist alacakaranlığının geçilmez uçkunu ortaya koyduğu bir tarihsel süreç yaşayacağız ve çocuklarımız da bu tarihte hayatta kalacak[1] " Sayısız yorumcu daha sade bir tonda yorumlar yaparak 11 Eylül'ü (tıpkı 7 Aralık 1941 tarihinde Pearl Harbor'a yapılan beklenmeyen saldırı gibi) temel bir tarihsel dönüm noktası olarak gördü. Saldırılardan kısa bir süre önce, George W. Bush'un pek sevdiği anti-misil kalkan davasına hizmet eden, aşırı boyutlara varan bir Hollywood üretimi sayesinde Pearl Habor'a mitolojik bir konum atfedilmişti. "Yeni Pearl Harbor" saldırıları, 43. başkan tarafından (gerçekleşmelerinin hemen ertesi günü) "terörizm"in de ötesinde "savaş" eylemleri olarak nitelendi ve böylece yeni bir savaşın başlatıcı olayı konumuna yükseltildi. Bu yeni savaşı birçokları "Üçüncü Dünya Savaşı" olarak adlandırmaktan çekinmedi. CNN'in özel yayınlarında bant olarak yer alan başlıklarda "*America Under Attack*" ("Saldırı Altında Amerika") ifadesinin yerini hızlıca "*America at War*" ("Amerika Savaşta") ifadesi aldı.

Gerçekleştiği dönemde, 1991 tarihli Körfez Savaşı "CNN war" ("CNN Savaşı") olarak adlandırılmıştı, ancak 11 Eylül Saldırıları

1 André Glucksmann, *Dostoïevski à Manhattan*, Robert Laffont, Paris, 2002, s. 15-16. Bu eserde (s. 34) yine abartıcı nitelikteki "felsefi" inciler arasında başka bir gösterişli cümle görüyoruz: "Bir sanat galerisinde sergilemek suretiyle pisuardan sanat eseri yaratan Duchamp'ın patavatsızlığını hatırlatan bir şekilde, kamikazelerimiz savaş uçağını atom bombası haline getirmektedir. Her iki durumda da eylemler insanın kanını dondurmaktadır..." Doğrudur, ancak bu eylemler insanın kanını Glucksmann'ın düşünüşünden daha az dondurur!

medyatik küreselleşmede tarihsel bir tepe noktası teşkil etti. Keza daha önce hiçbir olay Manhattan kulelerine karşı yapılan saldırı kadar çok izlenmemişti; ister canlı yayında ister banttan, ister televizyonda tekrar tekrar yapılan yayınlardan, isterse sayısız internet sitesindeki fotoğraf galerilerinden ve videolardan. Şimdilerde "basılı materyal" olarak adlandırılanları saymıyoruz bile. Bu tarihsel rekorun tamamlayıcısı, daha önce hiçbir olayın algısının, televizyonun abartıcı etkisinden bu denli yüksek ve müessir bir şekilde etkilenmemiş olması gerçeğidir. Abartıcı ve tabii ki deforme edici bir etkidir bu: Naomi Klein'ın sıcağı sıcağına kaleme aldığı bir makalede belirttiği gibi, "Amerikan televizyon kanallarından bakıldığında, [11 Eylül tarihli] saldırı başka bir ülkeden değil, başka bir gezegenden kaynaklanıyor gibiydi adeta.[1]

Bununla birlikte, 11 Eylül 2001'in (ve sonrasının) anlamı üzerine eleştirel düşünüş, olayın merkezi nitelikte olduğu ve insanlığın geleceğini doğrudan ilgilendirdiği göz önünde bulundurulursa, kamu selametinin bir gereği olarak değerlendirilmelidir. Dolayısıyla gerçek bir eleştirel çaba, her şeyden önce, bu korkunç saldırıları Kötü'nün mutlak cisimleşmesi haline getiren baskın izlenimcilikten uzaklaşma amacıyla ortaya konmalıdır. Üstelik bu durumda söz konusu olan basit bir metafor değildir. Metafizik "Kötülük" kavramı, çok iyi bilindiği gibi, George W. Bush tarafından birkaç defa kullanıldı. Geçmişte bu kavram Ronald Reagan tarafından SSCB'ye yakıştırılmıştı; o dönemde ABD, dünün "Kötülük İmparatorluğu" olan Sovyetler Birliği'ne karşı günümüzün "Kötü"sü olan İslami köktenciliği destekliyordu – ABD'ye gelince, o her zaman, kendine biçtiği görev uyarınca, İyi'nin cisimleşmesine bir örnek teşkil ediyor (yoksa ona "İyilik İmparatorluğu" mu demeliyiz?).[2]

George W. Bush bu basit etiği devam ettiriyor; Soğuk Savaş'ın

1 Naomi Klein, "Game Over", *The Nation Online*, 15 Eylül 2001.

2 Düşmanın bu şekilde nitelenmesinin siyasi işlevi hakkında bkz. Robert Worth, "A Nation Defined by Its Enemies", *New York Times*, 24 Şubat 2002.

bitiminden beri üçüncü defa İkinci Dünya Savaşı'nın imgelemine atıf yapıyor (Hitler böylece Saddam Hüseyin'den ve Slobodan Milosevic'den sonra bir defa daha cisimleşmiş oluyor) ve Amerikan başkanı, Washington tasnif sisteminde "haydut devletler" (*rogue states*) olarak adlandırılan Irak, İran ve Kuzey Kore'nin (ve onların "terörist müttefiklerinin") "Kötülük/Şer Ekseni" olduğunu belirtiyor. Başkan, 29 Ocak 2002 tarihinde yaptığı ilk yıllık Kongre konuşmasında "Kötü" (*evil*) terimini beş defa kullanmıştı. 11 Eylül'den sonra bu terimin kullanılış sıklığının ve onun ABD kamusal söylemindeki biçimlerinin bir tahlili şüphesiz son derece şaşırtıcı sonuçlar üretecektir.

Metafizik kullanımıyla Kötülük, Bush'un ve Bin Ladin'in paylaştığı köktenci ve gerici dinci anlayışın ortak bir kavramıdır; bu anlayışlar, Alman televizyonlarının meşhur sunucusu Ulrich Wickert'in yerinde nitelemesiyle Bush ve Bin Ladin'in benzer "düşünüş yapılarının" (*"Denkstrukturen"*) uzantısıdır[1]. George Bush, kısa bir süre önce *Washington Post*'ta yayınlanmış bir makalede de açıklandığı gibi, günümüzde ABD'deki Protestan fundamentalistlerinin önderi gibi karşımıza çıkmaktadır:

"Dini muhafazakarların modern bir siyasi hareket teşkil etmesinden sonra ilk defa ABD başkanı bu hareketin fiili yöneticisi olmuştur. Ronald Reagan bile, her ne kadar dini muhafazakarlar tarafından hayranlıkla izlense de, bu konumu elde edememişti. Bir yandan Hıristiyan yayınlar, radyo ve televizyonlar Bush'u övgülere boğmaktadır, diğer yandan da kürsülerinde vaaz veren vaizler onun yönetimini ilahi inayetin bir işareti olarak tasvir etmektedirler. Başkanla görüşen bir alay dini lider, onun imanı hakkında şahadet etmekte, internet siteleri ise insanları başkan

1 Bu açıklama ciddiyetsiz magazin dergisi *Max*'ta Ekim 2001 başında yayınlanan bir yazıda yer aldı. Makale, yazarına Alman "siyasi sınıf"ının saldırılarının yönelmesine neden oldu ve yazarı işini kaybetmenin eşiğine getirdi; bu durum, yazarın kamu önünde alçaltıcı bir günah çıkarma eylemi yapmasına neden oldu.

için oruç tutmaya ve dua etmeye teşvik etmektedir."[1]

O kadar ki, başkanlık söylevi, –tıpkı dinsel söylevler gibi– ilahiyat tartışmalarının konusu oluyor. Dahası, bu tartışmalarda George W. Bush'un taviz vermezliğinin merhametli ve Hıristiyan bir eleştirisi bulunuyor; bu da El Kaide şebekesinin şefinin dini taşkınlıklarına iletilen ılımlı İslam cephesinden gelen eleştirilerin tamamlayıcısı oluyor.

"'Kötü' ["*the evil one*"]: Bay Bush Usame bin Ladin'i nitelemek için bu terimi düzenli olarak kullandı. Evanjelist Hıristiyanlar [Amerikan Protestanlığının, fundamentalistlerin sert kanadını teşkil ettiği muhafazakar kanadı] arasında bu terim Şeytan'a yapılan açık seçik bir atıftır ve Kitab-ı Mukaddes'te birçok defa kullanılır. (Aziz Matta'ya Göre İncil'de şu sözler geçer: 'Kim göksel egemenlikle ilgili sözü işitir de anlamazsa, kötü olan gelir, onun yüreğine ekileni söker götürür[2].') Episkopalyen mezhebine göre yetiştirilmiş olan Bay Bush, evlendikten sonra Metodist oldu. Daha sonra 1986'da kalbini yeniden İsa Mesih'e teslim ettiğini açıkladı – söz konusu olan, Evanjelist terimlerle ifade etmek gerekirse, bir yeniden doğuş deneyimiydi [*born-again*: Evanjelistlerin vaz ettiği, yeni bir dine geçiş yoluyla "Hıristiyan yeniden doğuş"], her ne kadar başkan Evanjelist sıfatını kendini tanımlamak için kullanmamış olsa da. Yine de Evanjelistler "Kötü" terimini kendi kelime dağarcıklarının bir parçası olarak görmektedirler. Ancak Evanjelist hareketten bazı kişiler bu terimi eleştirmiştir.

Evanjelist hareketin çoğunluğu teşkil eden kanadının Kuzey Amerika'daki en büyük din okulu konumundaki, Kaliforniya eyaletindeki Pasadena şehrinde bulunan Fuller ilahiyat okulunun başkanı Richard J. Mouw, bu konuda şunları söylemiştir:

---

1 Dana Milbank, "Religious Right Finds Its Center in Oval Office", *Washington Post*, 24 Aralık 2001.

2 Matta'ya Göre İncil, 13:19, La "Bible de Jérusalem" içinde, Cerf, Paris, 1961, s. 1307 [Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003, "Matta" 13:19].

"Son nefesini vermeden önce herhangi birinin İsa'yı reddettiği takdirde kurtuluş umudu taşımayabileceğine inanmıyoruz." Dr. Mouw, Bin Ladin'i Kötü olarak nitelemenin onu doğaüstü konuma yerleştirmek anlamına geldiğini söylemiştir. Amerikan başkanının yaptığı gibi Bay Bin Ladin'in ölü ya da diri ele geçirilmek istenmesinin, insan hayatının değerini düşürdüğünü de sözlerine eklemiştir."[1]

11 Eylül'ün eşsizliği

11 Eylül tarihli terörist korkunçluğun eleştirisi, olayın abartılı yorumlar tabakasıyla kaplandığı düşünülürse, daha da gerekli hale gelmektedir. Dolayısıyla, ait olduğu bağlama yerleştirmek ve bu çabanın olayın vahşetini azımsamak anlamına geleceği yönündeki sindirici suçlamalara mahal bırakmadan bu olayı göreceleştirmek gerekmektedir. Hiç kimse ahlaki öfkelenme tekelini elinde tutmamaktadır; iğrenç bir olayı (örtülü bir şekilde ya da failler ve ilham verenler yoluyla açık bir şekilde yan yana bulunduğu) aynı tabiattaki eylemler bağlamına yerleştirmek onu basit bir olay saymak anlamına gelmez, onu doğrulamak anlamına hiç gelmez. Bu, daha ziyade, seçmeci öfkeyi reddetmektir.

Öyleyse, toplamda yaklaşık 3300 kişinin ölümünden sorumlu olan 11 Eylül'ün "kitlesel yıkım terörizmi"nde gerçekten olağandışı olan nedir? ABD hükümetinin doğrudan sorumlusu olduğu (ve haklarında en ufak bir pişmanlık bile bildirmediği) kanlı olaylar ölçeğinde, bu aslında son derece olağan bir katliamdır. Bu argümanın bizzat Usame bin Ladin tarafından zekice kullanıldığını bahane ederek, Hiroşima ve Nagazaki'deki 200.000 sivil kurbanı hatırlatmaktan geri durmak mı gerekir? Peki ya İslami köktencinin kendisinin de anti-komünist olması nedeniyle söz konusu savaşı onaylamaktan başka bir şey yapamadığı için çok

1 Elizabeth Bumiller, "Recent Bushisms Call for a Primer", *New York Times*, 7 Ocak 2002.

daha az gündeme getirdiği, ABD saldırısı nedeniyle hayatını kaybeden üç milyon Hindiçinli sivil? Ya da Bin Ladin'in bu meseleye sürekli atıf yaptığını bahane ederek, on yıldır Irak'a karşı uygulanan ambargonun etkilerinin sonucu olarak ölen, sayıları Birleşmiş Milletler kurumlarının tahminlerine göre (40.000'i çocuklardan, 50.000'i diğer sivillerden oluşan) 90.000 kişi hakkında takınılan sessiz tavrı devam ettirmek zorunda mıyız?

Yine de, Irak'a uygulanan yaptırımların "kitlesel imha yaptırımları" olarak adlandırıldığı yer, ABD dış politikasının *think-tank*'inin başlıca yayın organı konumundaki prestijli *Foreign Affairs* dergisinden başkası değildi. 1999'da yayınlanmış bir makalede iki Amerikalı profesör, John ve Karl Mueller, tarihte (nükleer, kimyasal ve biyolojik nitelikteki) kitlesel yıkım silahlarından ölenlerin toplam sayısının (Nazi gaz odalarında ölenler hariç tutulursa) 400.000 olarak tahmin edildiğini belirttikten sonra, sözlerinin etkisini hafifletmek için cümlelerinde dilek-şart kipini kullanmaya özen göstererek, şu sonuca varıyordu:

"Eğer Irak'taki insan kayıpları hakkında BM'nin yaptığı tahminlerin (yaklaşık olarak bile olsa) doğru olduğu kabul edilseydi, (Saddam [Hüseyin]'i iktidardan düşürmek için şimdiye kadar sonuçsuz kalan bir çaba ve askeri alanda hareket alanını daraltmak için girişilen biraz daha etkili bir çaba çerçevesinde yapılan) ekonomik yaptırımların Irak'ta neden olduğu ölüm sayısının tarih boyunca kullanılan tüm kitlesel yıkım silahlarının neden olduğu ölüm sayısından daha yüksek olduğunu ortaya çıkardığı söylenebilirdi."[1]

İki yazar sözlerine, şu anki düşünüşümüzü son derece destekler şekilde, şöyle devam etmektedirler:

"Bu insan kayıplarının ABD'de önemli bir etki yapmadığını belirtmek ilginç olacaktır. Açıktır ki, Amerikalılar Irak halkını Irak'ın eylemlerinden sorumlu tutmamaktadır: Körfez Savaşı'nın

1 John Mueller ve Karl Mueller, "Sanctions of Mass Destruction", *Foreign Affairs*, cilt 78, sayı 3, Mayıs-Haziran 1999, s. 51.

en sert zamanında bile, Irak halkının Saddam [Hüseyin]'in politikasının sorumluluğunu hiçbir şekilde taşımadığını düşünenlerin oranı yüzde 60'tı. Bununla birlikte, Iraklı sivil ölümlerinin yüksek sayısı kamuda çok az protestoya neden olmuş ve neredeyse hiç fark edilmemiştir.

İlgi eksikliğinin bir kısmı, yabancıların hayatına duyulan ilgisizlikten kaynaklanıyor olabilir. Amerikalılar Amerikan halkından kayıplara aşırı derecede duyarlı olmalarına rağmen (tıpkı başka halklara benzer şekilde) karşı taraftaki askeri ya da sivil kayıplara son derece duyarsız kalmaktadırlar. İlgi eksikliğinin bir kısmı da, terörist bombaların neden olduğu ölümlerin aksine, yaptırımların neden olduğu ölümlerin odaklanmış olmaktan ziyade yayılmış özellikte olması, ve dramatik olmaktan çok istatistik bir nitelik taşımasından kaynaklanıyor olabilir."[1]

Tam aksine, bu noktada, 11 Eylül'ün eşsizliği konusundaki soruya verilecek cevabın iki temel unsuru vardır. Manhattan ve Washington katliamlarında olağandışı olan, her şeyden önce, Amerikalıların tam da ABD metropollerinin kalbinde vurmuş olmalarıdır. Noam Chomsky'nin de iyi bir şekilde gördüğü gibi, "11 Eylül cinayetleri gerçekten de tarihte bir dönüm noktası teşkil etmektedir: boyutlarıyla olmasa da, hedeflerinin seçimiyle[2]."

---

1 *A.g.m.*, s. 51-52. Yazarlar, yurttaşlarının umursamazlığının başlıca nedeninin, yaptırımların "arzulanan hedeflere ulaşmak için başvurulan kabul edilebilir bir yöntem" şeklinde görülmesi olduğunu düşündüklerini de ekliyorlardı.

2 Noam Chomsky, "Lakdawala Memorial Lecture" (Delhi), 3 Kasım 2001. Makalenin Fransızca çevirisi: "Cette Amérique qui n'apprend rien", *Le Monde* gazetesi eki, 22 Kasım 2001. Aynı fikir daha önce Chomsky'nin başka konuşmalarında da sergilenmişti; bunlar arasında MIT'deki (Boston) Teknoloji ve Kültür Forumu'nda yaptığı 18 Ekim 2001 tarihli konuşmadan söz edilebilir [kısmi Fransızca çeviri: *Le Monde diplomatique*, Aralık 2001]. İnsanlığın büyük bir kısmının üzerine doğrudan baskı uygulayan ülkesinin hükümetine öncelikli olarak karşı çıkma ahlaki görevini yerine getirerek ABD hükümetinin cinayetlerini şikayet etmekten yıllardır vazgeçmeyen Chomsky'den daha iyi bir şekilde 11 Eylül katliamının göreli niteliğini teslim edebilecek biri yoktur.

Ve bu eşsiz olayın, Amerikan "istisna"sına indirilen bu acı verici darbenin önemini anlayabilmek için, nesnellik kaygısı olan bir yorumcunun bu konuda ortaya koyduğu soruları kendi kendimize sormak yeterli olacaktır:

"Tutkularımız olayların ciddiliğiyle orantılı olarak değil, onlara verilen anlamla orantılı olarak yükselişe geçer; bu yükseliş gerçek insani kayıptan çok, kurbanlarla kurduğumuz sempati bağıyla orantılıdır. Eylül 2001'de New York Dünya Ticaret Merkezi'ni ve Pentagon'un bir kısmını yıkan saldırıların tahrik ettiği, doğruluğu aşikar olan yoğun heyecan, eğer bu denli ölümcül yıkımlar bir üçüncü dünya ülkesinde yaşansaydı da bu boyutlara ulaşabilir miydi? Felaketlerin görüntüleri medyada bu derecede fazla bir şekilde kullanılır mıydı?"[1]

Gerçekten de, böyle bir kitlesel cinayet ABD'den başka bir ülkeye, örneğin bir Afrika ülkesine karşı işlenseydi ya da saldırılar hedef olarak Kuala Lumpur'daki dev Petrona ikiz kulelerini hedef alsaydı dünyanın tepkisi ne olurdu? Dahası, Manhattan'da yıkılan kulelerin medyadaki yansımasıyla, Rus ordusunun bombalamalarıyla tam anlamıyla bütünü yerle bir edilen Grozni şehrinde yaşananların medyaya yansımasını karşılaştırmak bile yeterli olacaktır...

11 Eylül saldırılarının dünya küreselleşmesinin iki başkentine, New York ve Washington'a darbe indirmesi, her şeyden önce, ABD toplumsal-ekonomik ve kültürel modelinin yayılması anlamında bir "Amerikanlaşma"dır. Bu Amerikanlaşma neden Amerikalıların bu derece derin bir şekilde şaşırıp etkilendiğini açıklamakla kalmaz, dünyanın geri kalanının da nasıl bu derece etkilendiğini açıklar. ABD'nin medyatik kurgu ve bilgilendirme dünyası üzerindeki mutlak hegemonyası, tüm dünyadaki imge

1 André Versaille, "Retour sur le territoire des Autres", Gérard Chaliand et Jean Lacouture, *Voyage dans le demi-siècle. Entretiens croisés avec André Versaille* kitabına önsöz, Complexe, Brüksel, 2001, s. 12. Son iki soru özgün metinde parantez içindedir.

tüketicilerinin ABD vatandaşlarıyla kendilerini özdeşleştirmesi yönünde güçlü bir eğilim yaratmaktadır. Keza bu nedenle özdeşleştirme özellikle ABD imparatorluğunun metropolleriyle ilişkilenmektedir; bunlar tüm gezegenin televizyon izleyicilerinin ve sinema salonu müdavimlerinin aşina olduğu yerlerdir.

Bu anlamda, 11 Eylül saldırıları kadar ölümcül saldırıların bir üçüncü dünya ülkesine darbe indirdiği takdirde çok daha az dikkat çekeceğini ve heyecana neden olacağını belirtmek yeterli olmaz. Aynı tespit, Avrupa ya da Japonya şehirleri için (hatta Oklahoma City gibi daha az merkezi nitelikteki Amerikan şehirleri için) söylenebilir: şehirlerin darbe almasının yarattığı heyecanın büyüklüğü, her dehşet mekânının dünya sisteminin sinir merkezine ve dünya gösterisinin gözde sahnesine yakınlığıyla orantılıdır. 11 Eylül failleri Washington ve New York'u vurmakla, hedeflerini büyük bir dikkatle seçtiklerini göstermişlerdir.

Küreselleşme ve narsistik merhamet

Açıkça görülebilecek olan yakınlıklar nedeniyle, Kuzey Amerikalılarla kendilerini en çok özdeşleştiren kişiler Batı'ya ve 1950'lerin "*American way of life*"ının (Amerikan yaşam tarzı) elit, güncellenmiş ve küreselleşmiş biçimi olan, özellikle New York yuppie'lerine atfedilen, "*cosmopolitan bourgeois way of life*" (kozmopolit burjuva yaşam tarzı) şeklinde adlandırılabilecek olan yaşam tarzını paylaşan ulusötesi toplumsal tabakalara aittir. *New York Times*'ın meşhur yazı işleri müdürü ve küreselleşmenin[1] korobaşı Thomas Friedman bu yaşam tarzının en göz önünde bulunan temsilcilerinden biridir. Kendine özgü palavracı ve safça bir üslupla, 11 Eylül'den iki hafta önceki haftasonu ajandasını anlatmıştır:

"Cuma akşamı beyzbol izlemeye gittim, cumartesi Kennedy

1 Bkz. Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, gözden geçirilmiş ve genişletilmiş basım, Anchor Books, New York, 2000.

Center'da Dvorjak'ın 'Yeni Dünya' senfonisini dinledim; pazar sabahı kızlarımı Washington'a kahvaltıya götürdüm ve daha sonra Michigan Üniversitesi'ne gitmek üzere uçağa bindim. Yetmedi, dün [pazartesi] birkaç hisse senedi almak için dışarı bile çıktım. Ne büyük ülke!

"Kendi kendime soruyorum: Acaba Usame bin Ladin dün Afganistan'daki mağarasında ne yapmıştır?"[1]

Thomas Friedman'ın ajandasını kendilerininkine benzetecek olanların sayısının, Bin Ladin'in mağarada yaşadığı hayata benzer bir hayat yaşayanların sayısından daha fazla olduğuna bahse gireriz. Aynı yönde, ancak kibarca bir üslup kullanarak, Perulu yazar ve başkan adayı Mario Vargas Llosa küreselleşme çağının elit kozmopolitizmine övgüler düzmeye itina göstermiş, bu çerçevede Madrid merkezli günlük gazete *El País*'e, New York'a gittiği her sefer hissettiği coşkunluk konusunda demeç vermiştir: New York, yazarın "her zaman dünyanın merkezinde olduğu duygusunu hissetmesini sağlayan" ve "Üçüncü Cadde'deki tuğladan binasıyla adeta bir hazineyi andıran P. J. Clarke's restoranında her zaman leziz 'eggs benedict' ve 'Bloody Mary' bulunabilen" şehirdir[2]. Bu sözler karşısında duygulanan *New York Times*, makalenin kısaltılmış bir çevirisini yayınlamıştır.

Gerçekte Manhattan ikiz kulelerinin dünya çapında yarattığı heyecanların istisnai yoğunluğu her şeyden önce *narsistik merhamet* olarak adlandırabileceğimiz olguya bağlıdır: bu, benzemez kişilerden çok kendilerine benzer kişilere duyulan merhamet duygusudur; New Yorkluların kaderine Iraklıların, Ruandalıların ya da Afganların kaderinden çok daha fazla üzülenlerin duygusudur[3] Kapitalist kozmopolitizmin mükemmel metropolünün tam

1 Friedman, "Terrorism Game Theory", *New York Times*, 25 Eylül 2001.

2 Mario Vargas Llosa, "Novelista en New York", *El País*, 25 Kasım 2001 ["Out of Many, New York", *New York Times*, 11 Aralık 2001].

3 "Saldırıların kurbanlarına ve ailelerine, Amerikan hükümetinin kurbanı olmuş olanlara yaptığımız gibi başsağlığı dileklerimizi sunabiliriz. Ancak, herhangi bir şekilde bir Amerikalının hayatının bir Ruandalının, bir Yugoslavın,

kalbinde yer alan Dünya Ticaret Merkezi kuleleri, küreselleşmiş "*cosmopolitan bourgeois way of life*" kategorisinin meraklılarının totem sütunları gibidir. Bu kategorinin sevdalıları, kendilerini bu totemlerle kitlesel olarak özdeşleştirmiştir.

11 Eylül saldırıları sonrasında önce Batı ülkelerinde ve küreselleşmiş ekonominin metropollerinde kamuoyu oluşturucularını, daha sonra da "kamuoylarını" saran müthiş –ve son derece istisnai– yoğunluk, barbarlığın her tür insani kurbanına duyulan meşru merhametin de ötesinde, bu narsistik merhametle açıklanır.

Sadece bu narsistik merhamet nasıl Fransa gibi salgın hastalık halindeki bir "Amerikan karşıtlığını"[1] beslemekle meşhur bir ülkenin en saygın günlük gazetesinin, saldırıların ertesi günü birinci sayfaya "Hepimiz Amerikalıyız" manşeti çekmesini açıklayabilir[2]. Bu formül ikili bir anlam yüklüdür: bir yandan merhamet, diğer yandan da baskın ülkeye, ait olmaktan memnun olunan

---

bir Vietnamlının, bir Korelinin, bir Japonun ya da bir Filistinlinin hayatına göre daha değerli olduğunu savunmak kabul edilemez." Tarık Ali, "A Political Solution Is Required", *The Nation Online*, 17 Eylül 2001 [Fransızca çeviri: *Le Monde*, 20 Eylül 2001].

1 Bununla birlikte, Sofres tarafından Fransız-Amerikan Vakfı için gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarında, Fransız toplumunun yalnızca yüzde 10'unun "Amerikan karşıtlığı" tavrı içinde olduğu iddia edilmektedir. Bu araştırmada Amerikan karşıtları, ABD'yi "şiddet, eşitsizlikler, ırkçılık ve emperyalizm" gibi kavramlarla bir arada düşünen ve "Amerikan dış politikasını sadece ABD'nin dünyanın geri kalanında kendi isteğini dayatmak için kullandığı bir araç olarak gören ve ABD'nin dünyada barışın muhafaza edilmesine ya da ekonomisi yükselen ülkelerde demokrasinin gelişmesine katkıda bulunma isteği olduğunu düşünmeyen" kişiler olarak tanımlanmaktadırlar (Philippe Méchet, "En France, l'antiaméricanisme structuré apparaît minoritaire et politique", *Le Monde*, 6-7 Ocak 2001). Böyle bir tanımla hareket edildiği takdirde, ABD'de de en az Fransa'da olduğu kadar "Amerikan karşıtı" olduğu görülecektir.

2 12 Eylül'de yayınlanmış olan *13 Eylül* tarihli *Le Monde* gazetesi, Jean-Marie Colombani'nin başyazısı. Günlük gazete, dayanışmacı heyecanını birkaç gün boyunca *New York Times*'dan alınan İngilizce bir sayfa yayınlayacak kadar ileri götürmüş, bu şekilde, bu dili konuşmayan çok sayıda okuyucusunun tepkisini çekmiştir.

ve herkesin kendini özdeşleştiremediği bir ailenin "baba"sıyla (özellikle de öfkesinin tam da boşalacağı bir anda) dayanışmanın ortaya konmasının verdiği gurur[1] Bu, Freud'un "kültürel idealden kaynaklanan narsistik tatmin" olgusudur. Freud bunu şöyle yorumlar: "İstersek borçlarla yüklü ve askerlik hizmetini yerine getirmekle yükümlü bir halk tabakası üyesi olalım, buna rağmen yine de Romalı kalırız; başka uluslara hükmetme ve onlara kanun dayatma ödevinde bir payımız vardır[2]."

Kuşkusuz, narsistik merhametin dünyada en iyi paylaşılan şeylerden biri olduğunu ve 11 Eylül kurbanlarına bazı ülkelerde ve bazı kategorilerde beslenen duygularla sınırlı olmadığını belirtmekten geri durmayacağız. Evet öyledir, ancak kamuoyu yaratıcılarının ve Batı metropollerinin başka "elit"lerinin narsistik merhametinin ayırıcı özelliği, deri rengi ya da din farkı tanımayan, sınırsız bir hümanizm iddiasıyla temellendirilmesidir. Narsistik merhamet bu iddianın tepesinden, Dünya Ticaret Merkezi kulelerinden de yüksek bir noktadan, diğer insan gruplarına alçakgönüllü bir ses tonuyla seslenir ve onları, kendi tekeli olarak gördüğü (ancak gerçekte kendi etnik merkeziyetçiliğinin gizlenmiş bir ifadesi olan) bir tür hümanizm adına kendi duygularını paylaşmaya çağırır.

"Baba" ile heyecanlı dayanışmayı duyurma kölece isteğinin ötesinde, narsistik merhamet Avrupa Birliği'nin ABD topraklarındaki (o anki tahminler uyarınca sayıları 6000'i bulan) kurbanlar için bir günlük yas ilan etmesini ve üç dakikalık saygı duruşu-

---

1 *Le Monde*'un başyazısının başlığı *Newsweek*'in yazarlarından biri tarafından şu şekilde anlaşılmıştır: "Evet, ABD bir uluslararası sistem inşa etmişti ve güçlüydü: Her şeyden sonra, Baba Bush'un yeni dünya düzeni gerçekleşmişti. Eylül felaketine karşı dünya çapında verilen tepki, *Le Monde*'un birinci sayfasında vurucu bir şekilde şöyle özetleniyordu: 'Hepimiz Amerikalıyız'" Michael Hirsh, "America Adrift", *Foreign Affairs*, cilt 80, sayı 6, Kasım/Aralık 2001, s. 161.

2 Sigmund Freud, *L'avenir d'une illusion*, *Œuvres complètes* içinde, cilt xviii, PUF, Paris, 1994, s. 153-154.

na çağırmasını açıklar. Aynı Avrupa Birliği Srebrenica'daki 7000 maktul için (Avrupalı olmalarına rağmen) tek bir dakika bile saygı duruşu çağrısı yapmamıştır, Rusya'nın Çeçenistan'a karşı yürüttüğü kirli savaşta erdemler bulmayı başarmıştır, aynı zamanda Ruanda gibi bir ülkede yüz binlerce insanın katledilmesi onu hiç rahatsız etmemiştir ve her yıl Irak'ta ölen yüz binlerce kişi onu hiç duygulandırmamaktadır – verdiğimiz örnekleri, coğrafi anlamda kendisini çevreleyen örneklerle sınırlamakla yetiniyoruz.

Aynı Avrupa, ABD'yle ve diğer dünya güçleriyle birlikte, eski koloni imparatorluğunda gerçekleşen ve soykırım boyutları alan bir insani felakete neden olan bir diğer savaşın etrafında gerçek bir sessizlik komplosu organize etmektedir: Ağustos 1998'den beri devam eden bu savaşın doğrudan ve dolaylı olarak neden olduğu ölümlerin sayısı, 2001 yılının bahar ayları itibariyle, 3 milyon kişiye ulaşmaktadır – evet, yaklaşık üç yılda üç milyon insan! Bu veriler, merkezi New York'ta bulunan son derece güvenli bir kaynağa, Uluslararası Kurtarma Komitesi'ne (International Rescue Committee) dayanmaktadır[1]

Aynı Avrupa Birliği ABD ile ve diğer zengin devletlerle tarihin biyo-soykırımlarından biri karşısında tehlikede bulunan toplumlara yardım etmemenin sorumluluğunu paylaşmaktadır: söz konusu olan, AIDS salgınıdır. Bu hastalık Kara Afrika'da 28 milyon kişiyi etkilemiştir ve bu toplamın yalnızca binde biri yeterli bir tedavi almaktadır. Sonuç: sadece 2001 yılı (XXI. Yüzyıl'ın ilk yılı) boyunca Kara Afrika'da AIDS kaynaklı 2.300.000 ölümdür; bu da günde iki "11 Eylül"e tekabül eder!

"Günümüzdeki müdahale düzeyinde kalındığı sürece, önümüzdeki on yıl boyunca AIDS'ten ölecek olan Afrikalıların sayısı muhtemelen tüm Fransa nüfusundan daha fazla olacak[2]." Böyle

1 Araştırmanın sonuçları IRC internet sitesinde yayınlandı. Ayrıca bkz. Karl Vick, "Death Toll in Congo War May Approach 3 Million", *Washington Post*, 30 Nisan 2001.

2 Barton Gellman, "An Unequal Calculus of Life and Death", *Washington Post*,

bir ölçekte, tehlike altındaki toplumlara yardım etmemek kendi başına insanlığa karşı bir suç teşkil etmektedir. Kara Afrika'nın korkunç can çekişmesini hiç umursamazken 6000 Amerikalı kurban karşısında heyecandan adeta tetanosa yakalanmış gibi davranan beyaz dünyanın durumunu derinlemesine yüz kızartıcı ve mide bulandırıcı hissetmemek nasıl mümkün olur?[1]

Medyatizasyon ve savaş mantığı

Washington ve New York saldırılarının bu birinci ayırıcı noktasının kaçınılmaz tamamlayıcısı, mükemmel bir şekilde medyatize edilmeleridir. Bu durum, söz konusu saldırılara eşsiz bir nitelik kazandıran ikinci nedendir. Oysa bu medyatizasyon, yukarıda atıf yaptığımız *Foreign Affairs* makalesinin terimlerini ele alacak olursak, Afrika'ya darbe vuran felaketlerin kurbanlarının ya da Amerikan-Birleşmiş Milletler ambargosunun Iraklı kurbanlarının "yayılmış" ve "istatistik" karakterinin aksine Manhattan katliamının "odaklanmış" ve "dramatik" karakterinin doğal sonucundan ibaret değildi. 11 Eylül saldırılarının aşırı dramatize edilmesi aynı zamanda –ve özellikle– "dünya gösterisi" toplumunun medyasının kasıtlı eyleminin bir sonucudur (dünya piyasasının bir ta-

27 Aralık 2000.

1 André Glucksmann narsistik merhametten ibaret bir tavrı benimsemekle suçlanamaz: Çeçenlerin davasına canla başla destek vermiştir ve yukarıda atıf yapılan eserinin en iyi sayfaları Çeçenler konusuna ayrılmıştır. Bununla birlikte, sadece Ruslar, Çinliler ve Kuzey Koreliler tarafından işlenen cinayetleri sıralayıp NATO devletlerinin kurbanları için (ya da Kürtler ve Filistinliler için) tek bir kelime sarf etmeyerek "ateş ve barut" fenomeninin çarpıcı bir örneğini sunmaktadır. Bu doğrultuda şu satırları yazmaktadır: "Birkaç düzine kişinin ölümüne neden olan seri katil Landru muazzam ve genel bir kınama dalgası yaratmıştı. Kendi ülkesinden iki ila üç milyon kişiyi (kim biliyor, kim ilgileniyor ki?) açlıkla ölüme mahkûm eden Kuzey Kore diktatörü karşısında ise sessiz kalınmıştır. AIDS'in muazzam bir bölgeyi yıllardır kırıp geçirmesine sorumluları koruma amacıyla göz yuman Çin hükümetine de sessiz kalınmıştır." (*Dostoïevski à Manhattan*, *a.g.e.*, s. 184). Peki ya ambargo sonucunda ölen milyonlarca Iraklı? AIDS'e gelince...

mamlayıcısı olan bu "dünya gösterisi"nin ortaya çıkışı, Guy Debord tarafından öngörülmüştü)[1].

Bir siyasi mantık (kullanılan tabiri tekrarlarsak, bir "savaş mantığı"), bu aşırı medyatik dramatizasyonu çok hızlı bir şekilde (emperyal zorbalıkları ve dünyanın sefaletini örtbas etmek gerektiği ölçüde) yönlendirdi. Amaç George W. Bush'un da işaretini verdiği gibi 11 Eylül'de söz konusu olanın Mutlak Kötü'nün faaliyeti olduğunu vurgulamaktı. Böylece New York ve Washington'a yapılan saldırıların sıcağı sıcağına medyatizasyonunun tarihi bir rekor boyutlarına ulaşmasından sonra bu saldırıların düzenli bir şekilde anılmasına ve gösterilmesine devam edildi. Bu durum, ABD'nin ve müttefiklerinin yaptırım suretinde yaptığı zorbalıkları örtbas edip meşrulaştırmak için uzun süre daha böyle sürecek. Kural, Britanya kamuoyunda Afganistan'ın bombalanmasını onaylayanların sayısındaki belirgin düşüşü gösteren araştırmaların yayımlanmasından sonra Tony Blair tarafından hatırlatıldı: "Her düzlemde, adalet ve hukuk bizim yanımızda; yürürlüğe konacak bir stratejimiz var. Bunu neden yaptığımızı hiçbir zaman unutmamamız önemlidir. Uçakların ikiz kulelere çarpmasını seyrederken neler hissetmiş olduğumuzu unutmamamız önemlidir[2] "

Ve hiç kimsenin bir daha unutmaması için medya organları da yoğun bir şekilde bu "savaş çabası"na katıldı. Manş'ın öteki yakasında televizyon eleştirmeni görevini yapması gereken bir gazeteci Britanya başbakanına yankı yaptı ve savaşı yüceltmekte beis görmedi. "Medya için savaş çabasına katkıda bulunmak ne anlama gelmektedir? Bunun anlamı, Amerika'nın cevap verirken yaptığı hatalara, sakarca arayışlara, kusurlara gözleri kapamak değildir. Aksine, bunlara karşı gözleri açmak gerekir. Ancak gözleri tahammülle [!] açmak, 11 Eylül saldırısının esas resmini hiç-

1 Guy Debord, *La société du spectacle*, Gallimard, Paris, 1992, § 145, s. 144.

2 Tony Blair, "Başbakan'ın Afganistan'daki çatışma hakkında nutku", Galler Ulusal Parlamentosu, 30 Ekim 2001.

bir zaman unutmamak gerekir[1] "

Ya da sayısı sonsuza değin uzatılabilecek örnekler arasında, *Washington Post*'da yayınlanmış bir makalede sıralanan cümleler verilebilir. Bu dönemde 11 Eylül kurbanlarının tahmini sayısı hatırı sayılır bir şekilde düşmüştü (artık saldırıların yaklaşık 4000 kurban bıraktığı tahmin ediliyordu); bu makale ise kurban sayısı konusundaki abartılı tahminleri kullanmaya devam etmekteydi. Bu örnekler makalenin konusu olan sayı abartılışından çok daha ciddi bir intikam mantığını ele verir:

"Bir gazeteci, 29 Ekim tarihli bir basın toplantısında, insan hakları örgütlerinin ayırım yapmaksızın çok sayıda sivili öldürebileceğini söyledikleri parça tesirli bombaların kullanılmasının altında yatan 'taktik neden' üzerine bir soru sordu. Genelkurmay başkanı ve ABD Hava Kuvvetleri generali Richard B. Myers, 'Evet, bu çok basit' diye cevap verdi. '11 Eylül'de kasıtlı bir eylem sonucunda 5000'den fazla insan kaybettik. Şimdi terörizme karşı bir dünya savaşı açmalıyız.'"

CNN başkanı Walter Isaacson, muhabirlerini Afganistan'daki sivil kurbanlar konusunda haberlerini Taliban lehine propaganda malzemesi haline getirmemeleri gerektiği konusunda uyararak şunları söyledi: "Taliban'ın 5000'e yakın masum insanın ölümünden sorumlu kişilere nasıl yataklık ettiğinden bahsetmeliyiz."[2]

Dolayısıyla Batı'nın savaş çığırtkanlarının "insancıl" kaygılardan bahsetmeye başlamalarından beri her zamankinden fazla öne

---

1 Daniel Schneidermann, "Effort de guerre", *Le Monde*, 4-5 Kasım 2001 tarihli televizyon ekinin başyazısı. Savaş konusunda ateşe körükle gitme çabaları çerçevesinde, Arap televizyon kanalı El Cezire'ye karşı atılan bir karalama nutkundan da bahsetmek gerekir. *New York Times*'ın pazar ekinde yayınlanan bu metin Katar merkezli televizyon kanalını, pek çok şeyin yanında, "Gazze'de bir mermiye hedef olan ve babasının kollarında ölen 12 yaşında bir çocuğun, Muhammed el Durra'nın korkunç görüntülerini tekrar tekrar yayınlamak"la suçlamaktadır. Fouad Ajami, "What the Muslim World Is Watching" *New York Times Magazine*, 18 Kasım 2001.

2 Shankar Vedantam, "Discourse Does Not Match Falling Sept. 11 Death Toll", *Washington Post*, 22 Kasım 2001.

çıkan bu değişken geometrili ahlaka göre, ABD'nin işlediği (ve kısmen katliamı yapanlar tarafından dile getirilen) suçların uzun listesini hatırlatarak 11 Eylül katliamını görelileştirmek son derece ahlakdışıdır. Buna karşılık, aynı ahlaki normlar çerçevesinde bir etik buyruk Afganistan'daki katliam niteliğindeki bombalamaların görelileştirilmesini buyurmakta, bombalamaların cevap verdiği iddia edilen kitlesel cinayet sürekli olarak hatırlatılmaktadır. İki ağırlık ve iki ölçü: ister etnik, isterse toplumsal olsun tüm benmerkezciliklerin sonsuz günahı.

II. Bölüm

PETROL, DİN, FANATİZM VE SİHİRBAZIN ÇIRAKLARI

El Kaide şebekesinin ve başlıca finansman sağlayıcısı ve yüce lideri Usame bin Ladin'in ABD'nin eski müttefikleri olduğunu günümüzde bilmeyen yoktur. ABD onları Afganistan'da on yıl boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı vekalet usulüyle yürüttüğü savaşta kullanmıştır. Bu ilişki ağlarının en iyi tasviri 1999'da, 11 Eylül'den iki yıl önce yayımlanmış bir kitaptır. Bu kitabın erdemi yayın tarihinden kaynaklanmaktadır: yayımlandığı tarihten beri sıklıkla alıntılanmış ya da intihal edilmiştir. Söz konusu olan, John Cooley'nin *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism* (Kutsal Olmayan Savaşlar: Afganistan, Amerika ve Uluslararası Terörizm) adlı kitabıdır. Kitabın kapağında, yayın tarihinden sonra mitsel bir figür haline gelen Bin Ladin'in bir portresi yer alıyordu.[1]

Amerikan televizyon kanalı ABC News'ün muhabiri olan yazar iyi bir Arap ülkeleri ve İslam dünyası uzmanıdır, bu ülkeleri uzun yıllar boyunca ziyaret etmiş ve incelemiştir. Kitabında, Afganistan'ın Aralık 1979'da SSCB tarafından işgalini izleyen yirmi yıl boyunca *mücahidin*'in (yani cihat edenlerin) Washington'ın ve Müslüman vassal devletlerinin desteğiyle (ve Fransız ve Çinli müttefiklerin de yardımıyla) Moskova'ya karşı verdikleri muzaffer mücadelenin vardığı sonucu tasvir etmektedir. Bu sürecin

1 John Cooley, *Unholy Wars: Afghanistan, America and International Terrorism*, Pluto, Londra, 1999 [kitabın yeni ve genişletilmiş bir basımı 2000 yılında yayımlandı; ileride yapılacak olan atıflarda ilk basımın sayfa numaraları esas alınmıştır. İlk basımın Fransızca çevirisi *CIA et Jihad 1950-2001* başlığıyla Paris'te Autrement yayınevi tarafından yayımlanmıştır].

sonucu, zaferden sonra söz konusu zaferin sponsorlarını hedef seçen bir terörist şebekenin ortaya çıkması olmuştur. John Cooley bu İslam destanının karmaşasını ustalıkla çözmektedir: savaşçıların seçilmelerinden eğitilmelerine, silahlandırılmalarından finanse edilmelerine kadar her şey (ve bu arada savaşçıların çeşitli ülkelere karşı cephe almalarının siyasi sonuçları da) kitapta anlatılmıştır.

"The Assault on America" (Amerika'ya Saldırı) başlıklı son bölümün sondan bir önceki paragrafı kehanet tonları taşıyan cümleler içermektedir:

"Peşaver'den İslamabad'a, Kabil'den Hartum'a, Kahire'ye, Cezayir'e, Moskova'ya, Orta Asya'ya, Manila'ya, New York'a ve Nairobi ile Darüsselam'a uzanan Afganistan savaşının eski savaşçılarının bulunduğu bölge geniş ve kanlıdır. Leonid Brejnev'in Sovyetler Birliği'nin, Aralık 1979'da Afganistan'ı işgal ederek kendi kaderini çizdiği söylenebilir. Tarihçiler bu durumun bir ilk günahın sonucu olmadığını, bilakis can çekişen bir Sovyetler Birliği'nin son günahı (ve son hatası) olduğu sonucunu çıkarabilirler. İşgal, Amerika'ya bir Haçlı seferi için bir açılım sağlamıştır. Bu Haçlı seferi Müslüman paralı askerler tarafından yürütülmüştür, söz konusu askerler daha sonra işverenlerine karşı cephe almışlardır. Dünya, 1979-1989 Afganistan Savaşı'nın ters tepmesinin sonuçlarını yeni yüzyılın başlangıcından çok sonra da yaşamaya devam edecektir."[1]

Sihirbazın çırakları

Amerika Birleşik Devletleri'nin ve onun yandaşlarının ve müttefiklerinin daha sonraları işverenlerine karşı cephe alan Müslüman paralı askerleri sıklıkla 1857-1858 "Hint Ayaklanması"na ya da "Sipahi İsyanı"na atıf yapmaktadırlar. Bu isyan sırasında

1 A.y., s. 240-241.

Britanya Hint ordusunun yerli birlikleri (*sipahiler*), subaylarına başkaldırmışlardır. Dönemin İngiliz basını bu "barbar" isyancıların eylemlerine karşı büyük yaygaralar koparmıştır. Bu dönemde Londra'da yaşayan Karl Marx adlı biri, muhabiri olduğu New York merkezli gazete için olayı yorumlamıştır: bu yorumları onu Noam Chomsky'nin bir öncülü haline getirmektedir. Yorumu 11 Eylül için de geçerli kabul edilebilir, bu bağlamda alıntılanmayı hak etmektedir. Yorum şöyle başlamaktadır:

"Hindistan'da ayaklanan Hintli askerlerin yaptıkları, yalnızca milliyetlerden, ırklardan ve özellikle de dinden kaynaklanan ayaklanma savaşlarında beklenebileceği gibi, gerçekte dehşet verici, iğrenç, sözle anlatılamaz taşkınlıklardır; öyle ki, tek sözcük ile, bunlar, Vendée'liler tarafından 'Mavi'lere, İspanyol gerillalar tarafından dinsiz Fransızlara, Sırplar tarafından Alman ve Macar komşularına, Hırvatlar tarafından Viyanalı asilere, Cavaignac'ın Garde Mobile'i ya da Bonaparte'ın Decembrist'leri tarafından proleter Fransa'nın kız ve oğullarına yapıldığı zaman, saygın İngiltere'nin alkışlamaya alışkın olduğu türden taşkınlıklardır. Hintli askerlerin tutumu ne kadar kötü olursa olsun, bu, yalnızca, yoğun bir biçimde, İngiltere'nin, yalnızca doğu imparatorluğunun kuruluşu döneminde değil, ama son on yıllık, çoktan-oturmuş yönetimi boyunca da Hindistan'daki kendi tutumunun bir yankısıdır. Bu egemenliği nitelemek için, finansman politikasının organik bir kurumunu oluşturan işkenceden söz etmek yeterlidir. İnsanlık tarihinde günahların cezası diye bir şey vardır; ve tarihsel olarak günahların cezalandırılmasında, araçların, hakarete uğrayan tarafından değil, bizzat hakaret eden tarafından uydurulmuş olması bir ilkedir."[1]

Bununla birlikte, Marx'ın gözlemlediği bu "tarihi ceza kura-

1 Karl Marx, "The Indian Revolt", *New York Daily Tribune*, 16 Eylül 1857, *MarxEngels on Britain* içinde, Foreign Languages Publishing House, Moskova, 1953, s. 449-450. [*Sömürgecilik Üzerine*, çev. Muzaffer Erdost, Ankara, Sol Yayınları, 1997, s. 168-169 – değiştirilmiş çeviri].

lı", suçun bedelini ödeyenin büyük çoğunlukla ezen ülkenin ezilenleri olduğu yönündeki tespitle tamamlanmalıdır. Böylece, 11 Eylül'ün geride bıraktığı ölülerin iki anlamda kurban olduğu söylenebilir: hem terörist kamikazelerin, hem de bunları besleyen ABD hükümetinin kurbanı olmuşlardır. Ancak Marx'ın sözleri, ezen ülkede hâkim olan ikiyüzlülüğe karşı aynı ülkenin hükümetinin temel sorumluluğunun altını çizmektedir. Makalesinin geri kalanı da bu durumu iyi bir şekilde göstermektedir. Makale, dönemin önde gelen Britanya gazetesinin gösterdiği öfke üzerine şu sert yorumla sonuçlanmaktadır:

"*The London Times*, pek abartıyor, ama yalnızca panik içinde olduğu için değil. Komediye, Molière'in bile kaçırdığı bir konuyu kazandırmaktadır: İntikamın Tartuffe'ü. [...] John Bull'un [Sam Amca'nın Britanya'daki muadili] kulakları iyice intikam çığlıkları ile doldurulmalıdır ki, yapılan kötülükten ve ulaşmasına izin verilen pek büyük boyutlardan kendi hükümetinin sorumlu olduğunu unutsun."[1]

ABD'de medyayı saran intikam çığlıkları, aynı şekilde, Amerikan hükümetinin "gizlice düzenlenen kötülüğün sorumlusu olmasını ve bu kötülüğün devasa boyutlar almasını engellememesini" örtbas etmektedir. Bununla birlikte, gerçek yadsınamaz: Washington ve Langley (CIA'nın merkezi) kendilerine karşı dönen bir hareket yaratmaya ve bu hareketi beslemeye katkıda bulunmuşlardır. El Kaide şebekesi uluslararası İslami terörizmin en fanatik ve en şiddetli dalını teşkil etmektedir; bu dal Afganistan'da on yıl boyunca devam eden amansız mücadelede amansız bir Sovyet ordusuna karşı savaşmıştır.

İster aydınlanmış fanatikler, ister (yeniden) hidayete ermiş suçlular[2] olarak nitelensinler, El Kaide şebekesinin üyeleri,

1 *A.y.*, s. 453. [*Sömürgecilik Üzerine*, s. 172 – değiştirilmiş çeviri]

2 "Bin Ladin'in topladığı askerlerin çoğu tıpkı Bin Ladin gibi inançlı Müslümanlardı, ve cesur savaşçılardı. Bunun yanında, bazıları ise adlı suçlulardı, örneğin Cezayir ya da Tunus hapishanelerinden çıktıktan sonra Tebliğ'in

Sovyetler'e ve müttefiklerine karşı savaşın sona ermesinden sonra görevleri bitince kendi ülkelerinin –Cezayir, Çeçenistan, Çin, Filipinler, Mısır, Özbekistan, Rusya, "Suudi" Arabistan[1], Tacikistan, Tunus gibi ülkelerin– hükümetlerine karşı silah yönelttiler. Bu ülkelerin her birinde, silahlı mücadeleyi ya da sivillerin siyasi veya ideolojik amaçlarla öldürülmesini (çoğunlukla adlandırıldığı gibi "terörizm"i) amaçlayan yerel şebekeler kurdular. Afganistan Savaşı sırasında hem kamusal, hem de özel kanallarla (öncelikle ABD hükümeti ve himayesi altındaki Suudiler tarafından, bunun yanında Suudi Krallığı'nın, diğer petrol monarşilerinin ve Müslüman ülkelerinin özel bağışçılarınca) finanse edilen, ülkelerinin hükümetleri ve dini makamları tarafından kışkırtılan silahlı İslami fanatizm şebekeleri, anti-komünist misyonlarının sona ermesinden sonra kamusal finansman kaynaklarının kuruduğunu gördüler.

Mücadelelerini bu sefer Batı'nın müttefik hükümetlerine karşı sürdürürken, daha önce yararlandıkları özel finansmanın bir kısmını –davalarına kazandıkları destek sayesinde, tehdit yoluyla ya da yardım bağışlarını kendilerine kanalize ederek– ellerinde tutmayı başardılar. Kaynak aktarımı ve kara para aklanması konusunda karanlık yöntemler kullandılar, çeşitli alanlarda (örneğin uyuşturucu alanında) kaçakçılık ağları kurdular – bütün bu yöntemleri onlardan önce CIA denemişti ve Sovyet karşıtı savaş sırasında onlara benimsetmişti. Suudi monarşisinin müttefiki olan Pakistan askeri diktatörlüğü, gerek resmi olarak, gerekse yarı resmi olarak Afgan barut fıçısını kontrol altında tutmaya çalışmış ve (daha önce Lübnan'ın olduğu gibi) kaynağı haline geldiği terörist ihracatını denetlemeye çalışmıştır. Bu amaçla, Riyad ve İslamabad'ın çabalarıyla Pakistan'daki Afgan mülteci kamp-

[bir İslami yayılmacılık derneği] yardımıyla Pakistan'da dini bir eğitim alanlar bu kategorideydi." Cooley, *a.g.e.*, s. 119.

1 "Suudi" kelimesi bir hanedanı nitelemek için kullanıldığından, ülkeden ya da ülkenin yurttaşlarından bahsedilirken tırnak içine alınacaktır.

larında fanatikleştirilmiş olan köktencilerin, Taliban'ın Kabil'e yürümesine destek vermiştir. Ülkenin büyük kısmının 1994 ve 1996 arasında Taliban tarafından işgali, gerek siyasi gerekse petrol hesaplarını içeren amaçlarla hareket eden Washington'ın onayıyla yapılmıştır; Taliban bundan sonra kontrol edilemez hale gelmiştir.

Bütün bu olgular günümüzde bilinmektedir; bunlar John Cooley'nin eserinde de ayrıntılı olarak tasvir edilmişti. Tüm bu olgular Goethe'nin "Sihirbazın Çırağı" (*Der Zauberlehrling*) başlıklı baladında anlatılan alegorik figürü ya da bunun romanesk düzlemdeki karşılığını, Mary (Wollstonecraft) Shelley'nin *Frankenstein ya da Modern Prometheus*'unu andırmaktadır: her iki anlatıda da yaratık yaratıcısından kaçar ve ona karşı cephe alır. Bununla birlikte, Washingtonlu yaratıcının kendisi de bir canavardır; bu durum, onu Sihirbazın Çırağı ya da Victor Frankenstein gibi saf karakterlerden ayıran başlıca noktadır (Frankenstein, çokça karıştırılmasına rağmen, canavarın değil yaratıcısının adıdır). Günümüzün Frankenstein'ı çeşitli Müslüman toplumların çözülmesinin sonucu olarak ortaya çıkan unsurları bir araya getirerek bir canavar yarattığını ve beslediğini çok iyi biliyordu. Bunun bir nedeni vardı: canavarın, yaratıcısının kendisinin yapamayacağı alçak işleri gerçekleştirmesi amaçlanıyordu. Ancak iblis en sonunda yaratıcısına karşı geldi. Bunu yaparken, 11 Eylül 2001 tarihinde, ABD hükümetinin eylemlerinden hiçbir şekilde sorumlu olmayan binlerce erkek ve kadını öldürdü.

İslami bir Teksas

Üstelik El Kaide şebekesi Washington'ın yarım yüzyıldan fazla bir süredir beslediği bir siyasi yönelimin, İslami köktenciliğin azgın görünümlerinden sadece bir tanesidir. Tarihin bir ironisi olarak, 11 Eylül kamikazelerinin çoğu (on dokuzunun içinde on

beşi), tıpkı yüce liderleri Bin Ladin gibi, "Suudi" vatandaşlarıydı (Bin Ladin 1994'te vatandaşlıktan çıkarılmıştı). Suudi Krallığı ABD'nin dünyadaki en eski ortaklarından biridir. Muhammed bin Abdülvahhab'ın aşırı katı Hanbeli[1] öğretisinin ve Muhammed Bin Suud'un kabile şefliğinin XVIII. Yüzyıl'da gerçekleşen ittifakıyla temelleri atılan krallık XX. Yüzyıl'ın ilk on yıllarında, İbn Suud adıyla tanınan Abdülaziz bin Abdürrahman tarafından fethedilen topraklarda kurulmuştu. Resmi kuruluşu 1932'de Suudi Arap Krallığı adı altında ilan edildi; ismini El Suud hanedanından alıyordu, hanedan da kurucu atasının ismini taşıyordu.

Bu dönemde Basra Körfezi bölgesindeki petrolün keşfi ve bu enerji hammaddesinin artan ekonomik önemi, uzun süredir bölgede yerleşik bulunan Britanya çıkarları ve daha sonra gelen ABD arasında güçlü bir rekabet oluşmasına neden olmuştu. Arabistan yarımadasının uzun zamandır bölgedeki yabancı güçlerin eline bırakılmış olan devasa genişlikteki çöl bölgesi emperyalist iştahları çekmeye başladı. İbn Suud tarafından 1933'te verilen ilk imtiyaz sözleşmesini elde edebilen, Amerikan petrol şirketi Standard Oil of California (Socal, Chevron'un atası) oldu. Socal ağırlıklı olarak Britanya kökenli olan rakiplerinden daha iyi bir teklif vermiş, bunu yaparken de bir risk almıştı, zira bu dönemde krallığın petrol zenginliklerinin varlığı varsayımsal olmaktan ibaretti[2] Aynı yıl (1933'te) Amerikan hükümeti Suudi Krallığı ile diplomatik ilişkiler kuruyordu. Bu, günümüzde de devam eden bir ittifakın başlangıcı oldu.

İkinci Dünya Savaşı boyunca krallık, dünya petrol tüketimindeki sıçramanın ve topraklarının altındaki petrol kaynaklarının

1 Hanbelilik, Sünni İslamın dört öğretisinden (mezâhib) biridir. Bu mezhep, kurucusu Ahmed bin Hanbel'in (VIII.-IX. Yüzyıl) adıyla anılır. Hanbelilik hoşgörüsüz dogmatizmiyle ve din alanında yeniliklere düşmanca karşı çıkmasıyla diğerlerinden ayrılır. Muhammed bin Abdülvehhab'ın izleyicilerinin benimsediği "Vahhabilik", Hanbeli inanışının uç örneğidir.

2 Krallıkta ticari açıdan işletilebilir nitelikteki ilk petrol yatağı beş yıl sonra, 1938'de keşfedilebilmiştir.

genişliğinin keşfedilmesinin etkisiyle, ABD için hatırı sayılır bir stratejik önem kazanacaktı. Savaştaki ABD hükümeti, krallığın kendisi için ifade ettiği stratejik çıkarı dile getiriyor ve Aramco (Arabian-American Oil Company, Arap-Amerikan Petrol Şirketi) Zahran'da[1] önemli bir hava üssü kurma kararı alıyordu. Aramco, Socal ve Texaco arasında kurulmuş bir ortaklıktı, kısa bir süre içinde devlet içinde devlet haline gelecekti. Bu dönemden itibaren ABD'nin Suudi Krallığı'nı koruma yönündeki kararlılığı defalarca yeniden ifade edildi ve pratikte de doğrulandı.

"Sovyet yayılmacılığı –olduğu ve olabildiği kadarıyla– Ortadoğu'nun birinci plana geçmesini sağladı. ABD için, bölgenin petrol kaynakları en az Batı Avrupa'nın bağımsızlığı kadar hayati bir çıkar teşkil ediyordu ve Ortadoğu'nun petrol alanları Batı'nın bütününün ekonomik bekası için Demir Perde'den korunmalıydı. [...]

"Suudi Arabistan, Amerikalı yöneticilerin başat kaygısı haline geldi. Suudi Arabistan, 1948'de bir Amerikalı yetkilinin söylediği gibi, 'dünyanın yabancı yatırım konusunda muhtemelen en zengin ekonomik açıdan öncel ülkesiydi.'"[2]

İbn Suud'un Washington ile yaptığı ittifaka öncelik vermesi yönünde bir seçim yapmasının nedenlerinden biri, Britanyalılardan kendince iyi sebeplerle sakınması idi: geçmişte, bir zamanlar Britanyalıların başlıca müttefiki olan, Suudların rakibi konumundaki, Irak'ta ve Trans-Ürdün'de iktidarda bulunan Haşimi Hanedanı'na karşı savaşmıştı. Bununla birlikte, bu onu ABD ile ittifaka götüren tek neden değildi. İttifakın bir diğer nedeni, Daniel Yergin'in petrol endüstrisinin tarihi hakkındaki hacimli kitabında aktarılan bir epizotla iyi bir şekilde örneklenen "gönüllü

1 Amerikan kuvvetleri Zahran üssünü 1962'de, Nasırcı Arap milliyetçiliğinin şiddetli protestoları ve bu durumun Suudi rejimi için bir sıkıntı kaynağı oluşturmaya başlaması üzerine tahliye etmiştir

2 Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money and Power*, Pocket Books, Londra, 1993, s. 427.

akrabalıklar"dı: Söz konusu olan, 1945'te (o sırada Yalta'dan geri dönmekte olan) Franklin Roosevelt'in ve Winston Churchill'in üç gün arayla İbn Suud ile yaptıkları iki görüşmeydi. Her ne kadar Amerikan başkanı Suudi muhatabının dini inançlarına saygı göstermeye çabalasa da, Britanya başbakanı sofu evsahibinin karşısında alkollü içecek almış ve puro içmişti.[1]

Bu anekdot, semptomatik bir şekilde, Birleşik Krallık ve Amerika Birleşik Devletleri arasındaki önemli bir farkı göstermektedir: Püritenlerin –Vahhabilikle de ortak noktaları olan– katı Presbiteryen mezhebi XVI. ve XVII. yüzyıllarda İngiliz monarşisi tarafından baskı altına alınmıştı ve Kuzey Amerika'daki Avrupa kolonizasyonunun birinci kaynaklarından birini teşkil etmişti; 1620'deki meşhur *Mayflower* epizodu da bu durumu sembolik bir şekilde tasdiklemektedir. Günümüzde "köktenci" (ya da İngilizce kökenli terimle "fundamentalist" olarak adlandırılan türden dini akımların ABD tarihine katkısı bilinmektedir. Günümüzde de Birlik'in pek çok eyaletinde Darwinci evrim teorisinden şeytani bir olguymuş gibi kaçınılmaktadır ve birçok insan bu teoriye karşı "bilimsel yaratılışçılık"ı öne sürmektedir: aynı kişiler okullarda ibadet zorunluluğu getirmek istemektedir.

Kongre oturumlarının dualarla açıldığı ve ulusal para birimi doların üzerinde bile Tanrı inancının gösterildiği bir ülke olan ABD'de kurumsal yapının temelini laiklikten ziyade dinsel hoş-

1 *A.y.*, s. 404-405. Amerikan tutanağına göre Roosevelt ile görüşmesi sırasında Suudi hükümdarı şöyle bir açıklama yapmıştı: "Siz ve ben, savaştan sonra halklarımız, ve komşuları için özgürlük ve refah arzu ediyoruz. Özgürlük ve refahın nasıl ve kimin tarafından geleceği bizim için önemsizdir. İngilizler de bütün dünyaya özgürlük getirmeye çalışmaktadır ve bu konuya kendilerini adamışlardır, ancak şartları, özgürlüğün ve refahın kendileri tarafından getirilmesi ve 'Made in Britain' damgası taşımasıdır." Dışişleri Bakanlığı, *Foreign Relations of the United States*, 1945, 8, "Near East and Africa", Government Printing Office, Washington, 1969, s. 8 – akt. Joseph McMillan, *U.S.-Saudi Relations: Rebuilding the Strategic Consensus, Strategic Forum*, sayı 186, Kasım 2001, Institute for National Strategic Studies, National Defense University, Washington, not 1.

görü oluşturmaktadır. ABD intelligentsiasının en büyük isimleri kısa bir süre önce yayınlanan ortak bir manifestoda şu sözlerle böbürleniyorlardı: "Laik bir devletimiz var –hükümet yetkililerimiz aynı zamanda din yetkilileri değildir– ancak bununla birlikte biz Batı dünyasının en dindar toplumuyuz."[1]

Beyaz Saray'ın kiracıları, bir bakıma görevleri gereği, müttefikleri ve müşterileri olan Suudilerin İslami köktenciliğine "anlayış" göstermeye hazırdırlar. Krallığın Washington açısından önemi arttığı ölçüde bu durum daha da çarpıcı bir şekilde gözlemlenebilir: uzun süredir ABD'nin başlıca yabancı petrol kaynağı konumundaki ülke olan, günümüzde birincilik için Kanada ve Venezuela ile rekabet eden Suudi Krallığı, hâmisi ABD ile (özellikle yüklü miktardaki silah ithalatı ve 1974'teki petrol patlamasıyla sayısı artan Amerikan inşaat şirketleriyle yaptığı sözleşmeler sayesinde) neredeyse eşit bir ticaret dengesine sahiptir. Suudi Krallığı, bugün dünyada dokuzuncu sırada yer alan askeri bütçesiyle, geçtiğimiz yıllar boyunca dünyanın başlıca silah ithalatçısı ve Amerikan silahlarının en önemli alıcısı olmuştur; böylece hâmisi (ve dünya çapında en önemli silah ihracatçısı) olan ABD ile olan "tamamlayıcılığını" tasdiklemiştir.

Krallığın ABD gözündeki önemi, Amerikan insan hakları örgütü Human Rights Watch'ın yakın tarihli bir raporunda çok iyi bir şekilde özetlenmiştir:

"ABD için, dünyanın başlıca petrol ihracatçısı konumundaki Suudi Arabistan hayati bir müttefiktir. Krallığın brüt petrol ihracatının yardan fazlası ve rafine edilmiş petrol ürünlerinin büyük kısmı Asya'ya gönderilmektedir. ABD ise Suudi Arabistan'ın brüt petrol ihracatının yüzde 17'sini almaktadır. Riyad'daki Amerikan Büyükelçiliği'ne göre, ABD'nin bu ülkeye yaptığı sivil ve askeri mal ihracatı 2000 yılında 6,23 milyar dolara ulaşmıştır. ABD merkezli çokuluslu şirketlerin krallıktaki yatırımları yaklaşık 5

1 "What We're Fighting For", *Institute for American Values*, New York, Şubat 2002.

milyar dolar tutarındadır. ABD'deki Suudi yatırımları yaklaşık 500 milyar dolar civarındadır, bu yatırımlar ABD yetkililerinin verdiği bilgilere göre özellikle hisse ve borç senetleri, banka ve arazi alanlarında yoğunlaşmaktadır. Congregational Research Service'in silah transferlerine ilişkin son yıllık raporunda yer alan verilere göre Suudi Arabistan 1993-2000 döneminde yaptığı 28 milyar dolarlık alımla ABD'nin gelişmekte olan ülkelere yönelik silah ihracatının açık arayla en önemli müşterisidir."[1]

Krallığın ABD açısından öneminin, iki ülke arasında kurulan doğrudan ticari ilişkilerle sınırlı olmadığını belirtmek gerekmektedir: petrol ihracatında en yüksek ürün çeşitliliği marjına sahip ülke olan "Suudi" Arabistan'ın dünya petrol piyasasında oynadığı kilit rol Washington için temel bir önem taşımaktadır. Krallık söz konusu pazarda çoğu zaman Amerikan ekonomisinin ihtiyaçları doğrultusunda faaliyet göstermiştir. Üstelik krallık yabancı yatırımlarının büyük kısmının ABD'de bulunmasının sonucu olarak Amerikan ekonomisinin iyi işleyişiyle ve doların gidişiyle yakından ilgilidir.[2]

Suudi Krallığı'nın askeri harcamaları, hâmi ülkesiyle olan petrol ve finans ilişkilerinin zorunlu karşılığıdır. Keza Suudi Arabistan kelimenin tarihsel anlamıyla bir "korunan krallık"tır. Suudi askeri harcamaları büyük oranda ABD'nin sağladığı askeri korumaya yapılan katkı harcamalarına tekabül etmektedir; bu durum, Zbigniew Brzezinski'nin yerinde ifadesiyle, bir "asimetrik karşılıklı bağımlılık" teşkil etmektedir:

"Bizim onların petrolüne ihtiyacımız var ve buna bağlı olarak onlarla dostane ilişkiler sürdürmek zorundayız, buna bağlı olarak onların emniyetini sağlama teminatı verdik. Onlar da aynı

1 *Human Rights in Saudi Arabia: A Deafening Silence*, Human Rights Watch Backgrounder, Washington, Aralık 2001, s. 1.

2 Bu farklı boyutlar için, Robert Kaiser ve David Ottaway'in "Marriage of Convenience: The U.S.-Saudi Alliance" genel başlığı altında *Washington Post*'ta 10-12 Şubat 2002'de yayınlanan yazı dizisine bakınız.

zamanda fazla zayıf ve fazla zengin oldukları bir bölgede güvenliklerinin sağlanması için bütünüyle bize bağlıdırlar. Dolayısıyla burada söz konusu olan asimetrik de olsa tuhaf bir karşılıklı bağımlılıktır."[1]

Krallığın ABD ile XX. Yüzyıl'ın ikinci yarısı boyunca imzaladığı askeri sözleşmelere konu olan tutarların yaklaşık yüzde 50'si yedek parçalar hariç olmak üzere araç-gereçlerin muhafazası, kuruluşu ve inşasının karşılanmasını esas alıyordu, geri kalan tutar ise verilen materyale karşılık geliyordu[2] Bu konuda iyi bir örnek, krallık tarafından beş adet Awacs radar uçağı alımı için imzalanan 1981 sözleşmesidir; bu sözleşmede alım bedeli için belirlenen fiyat *Washington Post*'tan bir gazetecinin ortaya çıkardığı üzere, normal uçak satış fiyatının on katma tekabül etmektedir (550 milyon dolar ederindeki bir mal için ödenen yaklaşık 5,5 milyar dolar söz konusudur)[3]. Gerçekte, bu silahlanma sözleşmeleri, askeri yerleşimlerin kuruluşunun finansmanını ve Amerikan silahlı güçlerine tahsis edilen askeri malzemenin ön-konuşlanmasını sağlamıştır – bu durum ABD askeri güçlerinin 1990'da gerçek bir "Armada"yı Suudi topraklarında nasıl kolaylıkla ve hızla harekete geçirebildiğini açıklamaktadır.

İran Devrimi'nin 1979'da Riyad'da olduğu kadar Washington'da da tehlike çanları çaldırmasından sonra, Carter yönetimi Körfez bölgesine müdahale etmeye hazır bir hızlı müdahale gücü kurmaya ve Suudi Arabistan topraklarında bu müdahalenin ge-

1 Zbigniew Brzezinski, "The Arming of Saudi Arabia" içinde, FRONTLINE Show #1112 dökümü, PBS, Alexandria (VA), 16 Şubat 1993.

2 Bkz. Alfred Prados, "Saudi Arabia: Post-War Issues and U.S. Relations", *Issue Brief for Congress* IB93113, Congressional Research Service, Washington, 13 Nisan 2001.

3 Scott Armstrong, "The Arming of Saudi Arabia" içinde, *a.g.m.* "Aşamalı olarak, bunun sadece beş AWACS uçağından ibaret olmadığı, örneğin NATO'nun kalbi olan elektronik haberleşme sisteminin bir eşdeğerini belli etmeden yürürlüğe koymanın bir yolu olduğu ortaya çıktı. Bu, Amerikalıların hemen kontrol etmek istedikleri bir şeydi. Ancak meselenin anahtarı, fiyatı Suudilerin ödeyecek olmasıydı."

rektirdiği altyapıyı oluşturmaya karar vermişti. Bu durum, bu dönemde Jimmy Carter'ın milli güvenlik danışmanı olan Brzezinski tarafından açıklanmaktadır:

"Sonuçta, bir hızlı müdahale gücü önerisi ve bir de bölgede bazı ekipman ve lojistik donanımların ön-konuşlandırılması için bir düzenlemeler önerisi geliştirdik. Üs istemedik, bunun yerine uygulamada üsten pek de farklı olmayan bir geçiş hakkı istedik."[1]

Bunun üzerine 1980'li yıllarda Suudi Krallığı İran Devrimi'nin ardından petrol fiyatlarının yükselmesi ve İran-Irak Savaşı'nın başlamasının da etkisiyle bir askeri harcama çılgınlığına kapıldı. Bu çılgınlık, Reagan yönetiminin askeri savurganlığının bölgesel boyutunu teşkil ediyordu. Reagan yönetiminde savunma bakan yardımcısı olan Lawrence Korb, bu dönemdeki Suudi harcamalarının gerçek işlevini iyi bir şekilde özetlemiştir:

"Suudilerin, dünyanın bu bölgesinde ABD'nin yapmasına izin verdikleri şey, teoride kendi silahlı güçlerinin kullanımı için, bölgeye havaalanları, ultramodern limanlar ve birçok Amerikan ekipmanı alarak, bizim güçlerimizin de ihtiyaç duyduğu donanımları içeren fiili bir altyapı kurmaktı. Dolayısıyla gerçekte dünyanın bu bölgesinde Amerikan havaalanlarının ve limanlarının gerektiğinde yine Amerikalılar tarafından kullanılabilecek olan (ancak masrafları Suudiler tarafından ödenen) kopyalarına sahip oluyorduk."[2]

Amerika silahlı güçleri 1990-1991'de Körfez Savaşı sırasında bölgeye gitmek zorunda kaldıklarında krallık toplamda 55 milyar dolar harcadı – bu miktarın en büyük kısmı Amerikan birliklerinin Suudi toprakları üzerindeki harcamalarını karşılamaya aktarıldı, 17 milyar doları ise doğrudan doğruya ABD'ye savaş yardımı olarak hibe edildi. Krallık bunun yanında uzun yıllardır toplu hazine bonosu alımları yoluyla ABD bütçesine katkıda bulunmaktadır. Örneğin Ronald Reagan'ın askeri harcamalara

1 *A.g.m.*
2 *A.g.m.*

bağlı olarak ortaya çıkan rekor düzeydeki bütçe açığı döneminde bu katkı gerçekleştirilmiştir. Sonuçta, tüm değerlendirmeleri göz önünde bulundurarak, Suudi Arabistan'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin 51. eyaleti olduğunu[1], bir tür İslami Teksas niteliği taşıdığını söyleyebiliriz.

İslami köktenciliğin yayılması

Bu *sui generis* (kendine özgü) Amerikan eyaleti kuruluşundan beri bir ikili iktidara dayanıyordu; söz konusu ikili iktidar Şeyh Muhammed bin Suud ve vaiz Muhammed bin Abdülvahhab arasında XVIII. Yüzyıl'da yapılan kurucu anlaşmanın devamıydı. Suud Hanedanı krallığın ekonomi, savunma ve dış politika alanlarının yönetimini devralırken, Vahhabi dini kurumuna din işleri, eğitim ve günlük hayatın düzenlenmesi işlerini bırakmıştı. Ancak bu ikili iktidar her zaman uyumlu bir şekilde işlemedi. Vahhabi *ihvan*'ın ("Kardeşler") halen askeri bir güç teşkil ettikleri bir dönemde, kendilerine bizzat Abdülaziz Ibn Suud komuta ediyordu; onları, bir kabile fetih savaşından ibaret olan iktidar mücadelesi için kullanıyordu. Buna karşılık, İbn Suud, Vahhabilerin her türlü modern buluşa karşı çıkmasını hoş karşılamıyordu (Vahhabilerin modern dünyayla olan ilişkileri, ABD'deki anabaptist Amish tarikatının tavrıyla karşılaştırılabilir). Bu nedenle, Vahhabiler, kendini 1926'da kral ilan eden bu adamın iktidarını eleştirir hale geldiler. İbn Suud, onları, şiddet kullanımı da dahil olmak üzere çeşitli yöntemlere başvurarak evcilleştirmek zorunda kaldı.

1 Washington'ın karşısında daha geniş bir özerklik marjına sahip olan İsrail sık sık 51. eyalet olarak anılır, ancak kronolojik sıralamaya göre 52. eyalet olarak nitelenmelidir. Üstelik her iki ülkenin Amerikan hükümetine verdiği hizmetlerde bir bakıma tamamlayıcılık söz konusudur. Örneğin ABD yönetiminin bir işi yapmasının Kongre ya da yasalar tarafından engellendiği durumlarda İsrail, yönetimin boşluğunu askeri güçleriyle, Suudi Arabistan ise parasal fonlarıyla doldurur (Nikaragua'nın Sandinist hükümetine karşı savaşan kontralara verilen destekte olduğu gibi).

Mısır monarşisini 1952'de devirmiş olan karizmatik lider Cemal Abdülnâsır'ın liderliğindeki cumhuriyetçi Arap milliyetçiliğinin 1950'li yıllarda yükseliş göstermesi ve on yılın ortasından itibaren Sovyetler Birliği ile ittifak yapması Suudlar ve Vahhabilik arasındaki ayrılık eğilimini tersine çevirecekti. Bu dönemden itibaren Vahhabilik "ateist komünizm" benimsemekle suçlanan Arap anti-emperyalizmine karşı Suud monarşisinin en iyi ideolojik ve toplumsal savunma rampasını teşkil etmiştir. Krallığın ABD'li vaftiz babaları durumu böyle değerlendirmiş ve koruduklan krallığın Vahhabiliğe dayanmasını teşvik etmiştirler.

Bu dönemden itibaren, başlıca akımları Vahhabilere yakın hale gelen İslami köktencilik Washington'ın Riyad yardımıyla Müslüman dünyasının bütününde yürüttüğü anti-komünist ve milliyetçilik karşıtı mücadelenin temel ideolojik aracı haline gelecektir. Üstelik bu birleşme İslami köktenciliğin günümüzdeki siyasi yorumuna köken teşkil etmiştir; 1920'li yılların sonunda Mısır'da ortaya çıkan Müslüman Kardeşler (*El İhvanü'l-Müslimin*) hareketinin ideolojik ilham kaynağı olan ve *selefiye* (İslamın ilk dönemlerine dönüş) doktrininin en gerici yorumunu savunan Reşid Rıza, Vahhabi yayılışından etkilenerek İbn Suud ile ilişki kurmuştu.[1]

Krallığın İslam politikasının uluslararası yönelimi, haccın İslamın beş şartından biri olması dolayısıyla her Müslümanın hayatında en az bir defa ziyaret etmek zorunda olduğu Mekke başta olmak üzere İslamın kutsal yerlerinin koruyuculuğu dönemini üstlenmek yönünde olmuştur. İslam nezdinde kutsal yerlerden biri olan Hicaz ilinin azınlıktaki ve fanatik bir Vahhabi tarikatının denetiminde olması ise sorun yaratmaktan geri durmamıştır. İbn Suud, kaygıları yatıştırmak ve kutsal toprakların Suudiler tara-

1 Bu konuda bkz. Albert Hourani, *Arabic Thought in the Liberal Age, 1798-1939*, Cambridge University Press, Cambridge, 1983 Müslüman Kardeşler, 1954'ten itibaren öldürmeye çalışacakları Nâsır'ın azılı düşmanları haline geleceklerdir.

fından idaresi üzerine bir fikir birliği sağlamak amacıyla 1926'da Mekke'de halkının çoğunluğu ya da bir kesimi Müslüman olan çeşitli ülkelerin İslami örgütlerini bir araya getirerek bir İslam Kongresi düzenlemiştir.

ABD destekli Suudi monarşisi ve Sovyetler Birliği'nin müttefiki konumundaki Nâsır Mısır'ı arasındaki şiddetli karşıtlığın yarattığı "Arap Soğuk Savaşı"nın[1] en sıcak günlerinin yaşandığı bir dönemde, 1962 yılında Suudi Krallığı ve Vahhabi tarikatı birçok ülkenin İslami kuruluş ve derneklerini (tıpkı 1926 kongresinde olduğu gibi) bir araya getirerek İslam Dünyası Birliği'ni kurdu (Birlik'in kurulduğu 1962 yılı, aynı zamanda, Mısır'da Arap milliyetçiliğini ve anti-emperyalizmi temel alan bir sosyalizmi ilan eden Mısır Ulusal Şartı'nın ilan edildiği yıldır). Birlik, Vahhabiler ile birçok yöneticisi milliyetçilerin iktidarı aldığı ülkelerden kaçarak Suudi Krallığı'na sığınmış olan Müslüman Kardeşler arasında kurulan bir ittifakın taşıyıcısı haline gelmiştir. CIA desteğiyle popülist milliyetçiliğe karşı gerici İslamcılığın yayılmasına katkı yapmıştır.

İsrail'in Haziran 1967'de Altı Gün Savaşı'nı kazanmasıyla Nâsırcılığa vurulan öldürücü darbe Nâsır'ın 1970 yılında ölümüyle tamamlanmıştır. Daha sonra Ekim 1973'te dördüncü Arap-İsrail savaşından sonra petrol fiyatlarının aşırı yükselişi Suudi Krallığı'nın Arap ve Müslüman dünyası üzerindeki etkisini artırdı. Bununla birlikte, 1979 İran "İslam Devrimi" Suudi yöneticileri beklenmedik bir ideolojik meydan okumayla karşı karşıya bırakacaktı: Humeynicilik modelinde, Batı karşıtlığı bundan böyle İslami köktencilikle birleşiyordu. Üstelik bu olayın gerçekleştiği dönemde, paniklemiş bir Sovyetler Birliği, 1945 sonrasındaki imparatorluk alanının sınırlarından ilk defa dışarı çıkarak Müslüman bir ülkeyi, Afganistan'ı işgal ediyordu. Bu görülmemiş koşullarda Suudi-Vahhabi ideolojik yapılanması Humeyni'den

1 Malcolm Kerr, *The Arab Cold War: Gamal 'Abd al-Nasir and His Rivals, 1958-1970*, Oxford, Londra, 1970.

esinlenen İslami köktencilikle, kendi anti-komünist ağırlıklı fanatizmini onun Batı karşıtı fanatizminin karşısına çıkararak bir radikallik yarışına girişecek ve rekabet durumlarında sık sık yaşandığı gibi bir fanatizm diğerine kendi rengini verecekti. Afganistan'daki İslam-Sovyet savaşı, yine CIA desteğiyle, bu yarışın yaşandığı esas bölge olmuştu.

Böylece ABD yaklaşık otuz yıldan beri arı arda gelen iki dalga halinde kendini ortaya koymuş olan Batı karşıtı İslami köktenciliğin yeniden yükselişinden doğrudan sorumlu hale gelmiştir: bu dalgaların ilki 1970'li yıllarda yaşanmıştır ve İran Devrimi'yle doruk noktasına ulaşmıştır, ikinci dalga ise 1990'larda yaşanmıştır. İkinci dalganın tepe noktası, 11 Eylül saldırıları ve bu saldırıların yarattığı şok etkisidir. ABD'nin çifte sorumluluğu vardır, zira ABD İslami köktenciliğin yayılmasına doğrudan katkıda bulunarak aynı zamanda Müslüman dünyasının bütününde solun ve ilerici milliyetçiliğin ezilmesine de katkıda bulunmuştur, böylece meydanı Siyasal İslama bırakmış, onu halkın memnuniyetsizlik hislerinin tek ideolojik ve örgütsel taşıyıcısı haline getirmiştir. Oysa halkın memnuniyetsizliği de tıpkı doğa gibi boşluktan nefret eder. Ve İslami köktenciliğin yükselişi Müslüman halkların radikalleşmesinin kaçınılmaz biçimi değil, eskiden nefret edilen bir ideolojinin, rakipleri ortak düşmanlar tarafından safdışı bırakıldığı için doğrudan başarıya ulaşmasının sonucudur.

Stalinist sistemin yıkılışına bağlı olarak sosyalist değerlerin dünya çapında ideolojik olarak gözden düşmesi; Müslüman dünyada sol hareketlerin bütününün kendine özgü nedenlerle ortadan kaybolması ya da marjinalleşmesi; Washington ve Riyad tarafından desteklenen İslami köktenciliğin inişe geçmesi, dünya çapında neoliberal düzensizleşmenin yarattığı ekonomik kriz ve toplumsal güvensizlik bağlamı; bütün bu durumu daha vahim hale getiren, kendilerini Filistinlilerle ve Iraklılarla özdeşleştiren Müslüman halkların gündelik hayatta karşılaştığı aşağılanmalar – bütün bu etmenlerin bileşimiyle en keskin Batı karşıtı İslami

tepki biçiminde patlayıcı bir karışım ortaya çıkmıştır. Bu şartlar altında, genç Marx'ın yatıştırıcı bir narkotik madde olarak tasavvur ettiği "halkın afyonu", bir "gözyaşı vadisinin halesi" olan din, güçlü bir uyarıcıya ya da "baskı altındaki yaratığın son nefesi" haline gelerek bir öfke çığlığına dönüşebilir[1] Gerek halk kesimleri, gerekse statülerini ve referans noktalarını yitirmenin acısını yaşayan orta sınıflar, bu toplumsal, ulusal ve kültürel nefret gösterisinin gelişmesi için doğal bir ortam teşkil etmiştir.

"Komünizm"e karşı "halkın afyonu"nu (tıpkı Afganistan'da CIA'nın gerçek anlamda afyonu Sovyet birliklerine karşı kullandığı gibi) kullanabileceklerini sananlar sonuçta bu hareketin yarattığı şok etkisiyle karşılaştılar. Bu bakımdan, Sihirbazın Çırağı figürünün en simgesel temsilcisi, Suudi Krallığı'nın ve Washingtonlu vaftiz babalarının siyasi ve finansal destekleriyle İslami köktenci hareketleri kullandıktan sonra kendisi de kudurmuş köktenciler tarafından öldürülen Enver Sedat'tı. İsrail'in Hamas'ın ortaya çıkmasındaki suç ortaklığı da dahil olmak üzere bu konudaki örnekler burada sıralanamayacak kadar çoktur. Günümüzde, bir fenomenin kendi yaratıcısına karşı cephe almasını anlatan bu alegorinin örneği olarak Sedat, bu noktada en uç örnek olan 11 Eylül tarafından tahtından indirilmiştir.

İslami köktencilik üzerine yorumlar

İslami köktenciliğin ilk yükseliş dalgasının doruk noktasına ulaşması, bu fenomenin tahliline ilişkin (halen süregiden) geniş bir tartışmanın başlamasına neden olmuştur. Ben de bundan yirmi yıl kadar önce, önceki sayfalarda yer alan satırlara da ilham veren bir Marksist analiz kurgulamıştım. Her ne kadar militanlığın etkisiyle biraz kaba bir jargonla yazılmış olsa da günümüzde halen geçerliliğini koruduğunu düşündüğüm bu analizden bura-

1 Tırnak içindeki ifadeler Marx'tan alınmıştır: *Critique du droit politique hégélien*, Éd. sociales, Paris, 1975, s. 198.

da geniş alıntılar yapmakta sakınca görmüyorum. Analiz, Marx ve Engels'in *Komünist Manifesto*'sunda ifade edilmiş bir öngörüye dayanıyordu: "Orta sınıflar, küçük üreticiler, perakendeciler, zanaatkârlar, köylüler, hepsi burjuvaziye karşı savaşırlar çünkü burjuvazi onların orta sınıf olarak varoluşlarına karşı bir tehdit teşkil eder. Devrimci değil, tutucudurlar, hatta gericidirler. Tarihin çarkını tersine döndürmeye çalışırlar."[1]

İslami köktenciliği tanımlayarak ve onun içindeki tür ve akımların çeşitliliğinin altını çizerek başlayan analiz, şöyle devam ediyordu:

"Küçük burjuva İslami gericilik, ideologları ve yönetici kadrolarını Müslüman toplumların 'geleneksel aydınları' olan ulemadan ve benzer kesimlerden ve burjuvazinin 'organik aydınları'nın en alt tabakasında yer alan ve orada kalmaya mahkûm küçük burjuva kökenliler arasından bulur: bunlar özellikle öğretmenler ve memurlardır. Yükseliş döneminde İslami köktencilik şüpheli ve belirsiz bir gelecekten kaygı duymaktan çok toplumsal kökenleri tarafından belirlenmiş destekçilerinin çoğunu üniversitelerden ve 'entelektüel' üreten diğer merkezlerden kazanır.

"İslami köktenci gericiliğin kitle hareketi haline gelebildiği ve günümüzde pupa yelken yoluna devam edebildiği ülkelerin aktif nüfusu *Komünist Manifesto*'da tanımlandığı anlamıyla 'orta sınıf' kökenli kişilerin (küçük üretici, perakendeci, zanaatkar ve köylülerin) ağırlıklı bir orana sahip olmasıyla dikkat çeker. Bununla birlikte, İslami hareketin yaptığı her çıkış sadece orta sınıfların az ya da çok geniş bir kesimini harekete geçirmekle kalmaz, aynı zamanda kapitalizmin ilkel birikim ve yoksullaşma süreçlerine bağlı olarak kısa bir süre önce orta sınıftan çıkmış başka sınıf kesimlerini de harekete geçirir. Böylece proletaryanın fraksiyonları arasından proleterleşmeyi en yakın zamanda yaşayanlar ve özellikle de alt-proletaryanın fraksiyonları arasından kapitalizmin et-

1 Marx ve Engels, *Le manifeste communiste*, Marx ve Engels, *Œuvres choisies en trois volumes* içinde, Éd. du Progrès, Moskova, 1970, cilt 1, s. 121.

kisiyle daha önceki küçük burjuva konumlarını yitirmiş olanlar köktenci ajitasyona açık hale gelir ve onun tarafından yönlendirilir. İslami köktenciliğin toplumsal temeli, kitlesel temeli budur.

"Ancak bu temel, burjuvazinin kendi programına olan kendiliğinden bağlılığından farklı olarak, dinci gericilikle doğrudan bağlantılı değildir. Gerçekte, kitlelerin dini duygusunun gücü ne olursa olsun (söz konusu olan din İslam bile olsa) bu duyguyla dinin dünyevi ütopya olarak benimsenmesi arasında niteliksel bir sıçrama vardır: dinin, halkın afyonu olmaktan çıkıp bir uyarıcı haline gelmesi (ve bunun günümüzün otomasyon çağında gerçekleşebilmesi) için söz konusu halkların kendilerini Allah'a adamaktan başka çarelerinin kalmamış olması gerekir. Zira İslam ile ilgili olarak söylenebilecek en temel şey, onun güncelliğinin muğlak olduğudur! Gerçekte İslami köktencilik çözdüğünden daha fazla sorun yaratmaktadır [...]. Başka bir deyişle, Müslüman köktencilerinin en bağnazı bile modern toplumun ortaya koyduğu sorunları yalnızca din ilmine başvurarak çözmekten acizdir (doktrinin keyfi bir yorumuyla bu sorunlara cevap verebilir, ancak bu durumda da âlimler arasında sonu gelmez tartışmalar ortaya çıkacaktır). [...] İslami köktencilik etkilediği toplumsal tabakaların isteklerine en uygun program olmaktan uzaktır.

"[...] Orta sınıflar her şeyden önce demokratik devrimin ve ulusal mücadelenin toplumsal temelini oluşturur. Müslüman toplumlar gibi geri kalmış ve bağımlı toplumlarda demokratik ve ulusal görevler gündemde kaldığı sürece orta sınıflar bu rolü üstlenmeye devam ederler. Bu görevlerin sancağını taşıyan her tür burjuva (hatta daha ziyade küçük burjuva) yönetiminin en ateşli taraftarları olurlar. Orta sınıflar yükselen burjuvazinin Bonapartizminin mükemmel sosyal tabanıdırlar (hatta her tür burjuva Bonapartizminin toplumsal temelini teşkil ederler). Dolayısıyla, orta sınıfların geniş kesimlerinin kendilerini ayrıştırmaları ve yeni yollar araması için, demokratik ve ulusal görevlerin yerine getirilmesini üstlenen burjuva ya da küçük burjuva yönetimleri-

nin bu görevlerin gerçekleşmesinde kendi sınırlarına erişmeleri ve inandırıcılıklarını kaybetmeleri gerekir.

"Elbette kapitalist gelişme onlara toplumsal yükselişin yollarını açıyor gibi göründükçe, varoluş koşulları iyileştikçe, orta sınıflar yerleşik düzeni sorgulamazlar; burjuva düzeninin "sessiz çoğunluk" rolünü depolitize ya da heyecansız olarak bile oynamaktan geri durmazlar. Ancak toplumun kapitalist evrimi, ulusal ve/veya yabancı rekabetin, enflasyonun ve borçların oluşturduğu ağırlığıyla çöreklenince, orta sınıflar kurulu düzene karşı ürkütücü bir muhalefetin kaynağı haline gelirler; her tür burjuva denetiminden bağımsızdırlar ve tehlikedeki küçük burjuvadan ve onun zincirlerinden boşanmasından daha da ürkütücü bir hale gelirler."[1]

Yirmi yıldan fazla bir süre önce kaleme alınmış bu tahlili burada yeniden vermekteki amacımız, onu İslami köktencilik fenomenine ilişkin çok daha güncel teşhis ve tahminlerle sınama imkânına bağlı. Yukarıda sergilenen Marksist tahlilin merkezi tezi, radikal ve Batı karşıtı İslami köktenciliğin orta sınıfların ve halk tabakalarının, çoğu zaman despotik bir yerel iktidarın varlığıyla vahimleşen kapitalizmin çarpık gelişmesine ve Batı baskısına karşı geliştirdikleri duyguların yolundan sapmış ve gerici ifadesi olduğudur. Bu ifade, aynı duygunun modernist ifade biçimlerinin (ister milliyetçi, anti-emperyalist ve popülist, ister anti-kapitalist sosyalist, isterse bunların bir karışımı olsun, bütün ifade biçimlerinin) iflas etmesi ya da elenmesi sonucunda kendini dayatmıştır.

Bu tezin mantıksal çıkarımı İslami köktenciliğin eleştirel arenada işgal ettiği birincil konumu sadece iki nedenden birine bağlı

1 "Onze thèses sur la résurgence actuelle de l'intégrisme islamique" Şubat 1981 [Türkçesi *Kaynayan Orta Doğu* içinde, s. 69-87, İthaki, 2004] – bu metin İslam, Arap dünyası ve Filistin üzerine yazılarımdan bir seçki kitabında yeniden basılacaktır. Söz konusu seçki Lausanne merkezli "Page deux" yayınları tarafından basıma hazırlanmaktadır.

olarak terk edebileceğidir: İslami köktencilik, ya yayılma bölgelerindeki ("ekonomik mucize" olarak adlandırılagelen) kapitalist gelişmenin sürekli bir genişleme yolu izlemesi ve halkın bütününü bu "esaslı büyüme dengesi"nden yararlandırması yoluyla; ya da anti-emperyalist –az çok anti-kapitalist– mücadelenin yeni ilerici ya da devrimci ifadelerinin yeniden halk mücadelelerinin vektörü olarak kendini benimsettiği bir durumda önemini yitirebilecektir.

İslami köktenciliğin tarihte ilk olarak modern tarzda bir siyasi hareket biçiminde ortaya çıkışı olan Mısır kökenli Müslüman Kardeşler hareketi İkinci Dünya Savaşı'nın ertesinde etkileyici boyutlara ulaşmıştı: yaklaşık yarım milyon üyesi vardı ve Mısır toplumundaki etkisi iktidara gelmesinin an meselesi olduğunu düşündürüyordu. Yirmi yıl içinde gerçekleşen bu başdöndürücü büyümenin koşulları, yukarıda tasvir edilenlerle aynıydı: yolsuzluklara boğulmuş ve kokuşmuş bir Mısır monarşisi ve büyük bir halk sefaleti; mandacı güç olarak Filistin'de Siyonist hareketle işbirliği yaptığı için daha da tahammül edilmez hale gelen İngiliz baskısı; Vafd Partisi tarafından temsil edilen liberal-milliyetçi burjuvazinin korkaklığı; 1920'lerde katı bir şekilde ezilmiş olan işçi hareketinin güçsüzlüğü ve komünist muhalefetin marjinalliği.[1]

Bununla birlikte, Müslüman Kardeşler Hareketi de 1950-1960 arasına yayılan kısa dönem içinde marjinalleşecek ve nefret uyandırmaya başlayacaktı. Bunun nedeni, her ne kadar Nâsır'a yapılan suikast girişiminden sonra özellikle artmış olsa da, rejim tarafından onlara uygulanan baskı değildi. Tıpkı General Mübarek'in Mısır'ı gibi, "kan kusturan" askerlerin Cezayir'i de baskının ancak toplumun bir kesiminde kök salmış ve en şiddetli yöntemler de dahil olmak üzere her yolu kullanmaya kararlı bir hareket aracılığıyla başarılı olabileceğini gösteren örneklerdir. İslami köktenciliğin Nâsır Mısır'ında zayıflamasının temel nedeni, Nâsır'ın yalnız-

1 Jacques Berque, XX. Yüzyıl başında Mısır'ın muhteşem bir tablosunu çizmiştir; bkz. *L'Égypte: Impérialisme et révolution*, Gallimard, Paris, 1967

ca ülkesinde değil tüm Arap dünyasında, hatta bunun da ötesinde tüm Müslüman dünyasında ve 1955'te Bandung Konferansı'nda siyasal çıkışını yapan geniş Afrika-Asya ülkeler toplamında kazandığı mükemmel popülerliği açıklayan nedenle aynıdır.

Süveyş Kanalı'nın Mısır'a karşı İsrail-Fransa-Büyük Britanya üçlüsünün saldırganlığının ardından 1956'da millileştirilmesi, Nâsır'ı Üçüncü Dünya kurtuluş mücadelelerinin kahramanı mertebesine yükseltmişti. Nâsır kendini Arap milliyetçiliğinin ve Afrika-Asya ulusal mücadelelerinin destekleyicisi ve öncüsü olarak göstermek suretiyle bu rolü benimsemişti. Toprak mülkiyetinin yeniden bölüşülmesi ve sanayi ile dış ticaretin millileştirilmesi yönünde tercihler yaparak Mısır toplumunun ezici çoğunluğunun desteğini almayı başardı ve ülkesinde (özellikle eğitimin demokratikleştirilmesi yoluyla) büyük bir toplumsal ilerlemeye tartışılmaz bir şekilde kaynaklık etti. Sonuçta Nâsır, geniş ölçüde ülkedeki ulusal, demokratik ve toplumsal isteklere dayanarak, komünist muhaliflerini olduğu gibi köktenci muhaliflerini de etkisiz hale getirmiştir.[1]

Dolayısıyla, ekonomik bir "mucize" de söz konusu olmadığı göz önünde bulundurulursa, bir kitle fenomeni olarak İslami köktenciliğin yükselişinin durdurulabilmesi için, küreselleşme döneminin yozlaşmış çevresel kapitalizmine ilerici alternatiflerin taşıyıcısı olan ve ulusal, demokratik, toplumsal mücadeleler alanında başarı kazanma yetisi olan yeni siyasi hareketlerin ortaya çıkması gerekmektedir. Bu olasılık henüz gündemde değildir. Gerçekte konuyu iyi bilen bir kişi olan yeni oryantalist Gilles Kepel'in "İslamcılığın"[2] yakında sonunun geldiği yönünde yaptı-

1 Mısırlı komünistler en sonunda (Moskova tarafından "kapitalist olmayan kalkınma yolu" olarak adlandırılan) Nâsır rejimi ile ittifak yapmışlardır.

2 "İslamcılık" sözcüğü konusunda Maxime Rodinson'un (özellikle *L'Islam: politique et croyance*, Fayard, Paris, 1993 kitabında) ortaya koyduğu çekinceleri bütünüyle paylaşıyorum: bu kelimenin kullanımı "her şeyden önce 'İslam' kelimesiyle karıştırılma tehlikesi içerir – her iki kelime bir çok metinde ve sözlükte eşanlamlı kelimeler olarak yer almaktadır" (s. 329). Rodinson'a göre

ğı yanlış değerlendirmenin kaynağı da budur. Kısa bir süre önce yayımlanan *Cihat: İslamcılığın Genişlemesi ve Gerilemesi* başlıklı eserinin giriş kısmında bu konuda bir açıklama yer alıyordu:

"İslamcı hareketler [...] 1990'lı yılların ortasından itibaren giderek hızlanan bir gerileme evresine girmiştir. [...] Bugün, 2000 yılında, İslamcı ideoloji ve hareketlenmenin tükenmesi [milliyetçilik ve "İslamcılık" evrelerinden sonra] üçüncü bir evreye, aşma evresine yol hazırlamıştır. Yirmibirinci Yüzyıl'la beraber başlayan bu evre kuşkusuz Müslüman dünyasının Batı dünyasıyla daha önceden görülmemiş türden kaynaşmalar yapması ve bu kaynaşmalar gereği doğrudan modernliğe girmesine yol açacaktır – bu süreçte dışa verilen göçlerin ve bu göçlerin sonuçlarının, haberleşme ve bilgi devriminin etkisi olacaktır."[1]

ABD'ye göç etmiş ve modern iletişim teknolojilerini kullanan Müslüman kamikazeler tarafından (*Washington Post*'ta yer almış yerinde bir ifadeye göre kamikazelerin teoloji ve teknoloji arasında özgün bir bağlantı kurmaları sayesinde) rotadan çıkarılan uçakların 11 Eylül 2001'de Manhattan kulelerini yıkmasının nasıl da *sui generis* bir kaynaşmaya tekabül ettiği konusunda bir ironi yapmak mümkündür[2]. Ancak bu öngörü hatası, aşikar ol-

---

yeni oryantalistlerin bu terimi kullanmakta ısrar etmesi "iktidarın Napolyon tarzı fethine dair kişisel stratejilerden ya da bu kelimenin entelektüel dünyada (ve özellikle üniversite dünyasında) itibar taşımasından" kaynaklanmaktadır (s. 231). "Bütün toplumsal ve siyasi sorunları din yoluyla çözme ve bununla eşzamanlı olarak dogmalara ve ibadetlere olan inancın bütününü yeniden kurma arzusu" olarak tanımlanan "köktencilik" (intégrisme) terimi (s. 268) –tıpkı eşanlam kazanmış bir İngilizce kelime olan Fundamentalizm gibi–, "İslamcılık" teriminin aksine, dinin bu şekilde kullanımının yalnızca İslama has olmadığını, her köktencilik kendine özgü özellikler taşısa da Katolik, Protestan, Yahudi, Hindu vs. köktenciliklerinin de var olduğunu hatırlatması bakımından avantajlıdır.

1 Gilles Kepel, *Jihad. Expansion et déclin de l'islamisme*, Gallimard, Paris, 2000, s. 16.

2 Karen DeYoung ve Michael Dobbs, "Bin Laden: Architect of New Global Terrorism – Evolving Movement Combines Old Theology and Modern Technology in Mission Without Borders", *Washington Post*, 16 Eylül 2001.

duğu kadar öğreticidir ve *a contrario* [aksine] yukarıda sunulan tez, doğrulamaya yardımcı olmaktadır. Gerçekten de, Kepel'in iyimser öngörüsü nasıl temelleniyordu?

Yazar, aceleci bir şekilde, İngilizcede *wishful thinking* şeklinde adlandırılan, arzuların gerçeğe yansıtılmasına dayanan düşünce biçiminin çerçevesinde "İslamcılığın" kimi görünümlerinin çeyrek yüzyıldan beri nefesinin kesilmesini, genel bir gerileme dönemi olarak değerlendiriyordu. Bununla birlikte Kepel'in, tıpkı ilham aldığı Olivier Roy'nın[1] yaptığı gibi, İslam ve demokrasinin bağdaşmazlığını *a priori* öne süren kültürcü tezi reddettiğini hatırlatmalıyız. Ancak Gilles Kepel, bu alanda (her ne kadar gerekli uyarlamaların yapılması şartıyla da olsa) bir uyum imkânının var olduğunu belirttikten sonra, tıpkı Francis Fukuyama[2] gibi, İslam dünyasında modernliğin ve demokrasinin nihai zaferini mümkün kılacak olan tarihi şartların olgunlaştığı yönündeki naif düşünceyi taşımaktadır. Kepel, tarihsel metodolojinin ve uluslararası ilişkiler teorisinin verdiği anlamlarla tipik bir şekilde "idealist"

---

1 Olivier Roy, *L'échec de l'Islam politique*, Le Seuil, Paris, 1992. Bununla birlikte, Olivier Roy'nın kitabı, doğru bir şekilde, "İslamcı muhalefetle işimizin bitmediğinin" ve bunun nedeninin de "İslamcılığı taşımış olan sosyo-ekonomik gerçekliklerin halen var olduğunu ve ortadan kaybolmalarının henüz söz konusu olmadığının" altını çizmektedir: bu gerçekler "sefalet, köklerden koparılma duygusu, değer ve kimlik krizleri, eğitim sistemlerinin bozulması, Kuzey-Güney karşıtlığı, mültecilerin gittikleri ülkelerin toplumlarıyla entegrasyon sorunları"dır (s. 43). Kitabın başlığı (Siyasi İslamın Başarısızlığı) "İslamcılığın" düşüş döneminde olduğunu değil, onun projesinin başarısız olduğunu haber vermektedir. Bu başarısızlık, Roy'nın aksine Siyasi İslam konusuna atıf yapmayanlar tarafından daha önce öngörülebilmiştir (yukarıda alıntılanan 1981 tarihli makale bunun bir örneğidir). Üstelik Roy "İslamcılık" ve "neo-fundamentalizm" arasında bir ayrım yapmakta, bu ise kavram karmaşasını daha da artırmaktadır.

2 "Tarihin sonu"nun habercisi de Müslüman dünyada "liberal demokrasi"nin nihai bir zafere kavuşacağı konusunda kehanette bulunmuştu: "Gerçekte, İslam dünyası uzun vadede liberal fikirlere daha açık hale gelecektir, zira aynı liberalizm son bir buçuk yüzyıl boyunca çok sayıda ve güçlü Müslüman taraftarlar kazanmıştır." Francis Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, Avon Books, New York, 1992, s. 46.

bir akıl yürütmeye başvurarak, gerek sosyo-ekonomik, gerekse siyasi nitelikli yapısal şartları yok sayıyor ve gezegenin en çok yolsuzluğa batmış ve otoriter yönelimlerinin, keskin ve patlamaya hazır toplumsal eşitsizliklerin hüküm sürdüğü ülkelerde (bir bakıma iradecilik yoluyla) bir yenileme potansiyeli taşıyabileceğine inanıyordu.

"Yakın gelecek için fırsat, ["İslamcı"] hareketin bütünüyle olan çatışmalarını (onları silahlı kuvvetle yok ederek ya da iktidara eklemleme tuzağına düşürerek) muzaffer bir şekilde sonlandıran rejimlerin yanındadır. Bu yüzyıl ve binyıl başında onlara düşen, bağımsızlıkların kazanılması döneminden beri iktidarın dışında tutulmuş olan toplumsal grupları entegre etmek, bir tür Müslüman demokrasinin ortaya çıkışına zemin hazırlamak, bunu yaparken de daha önceden görülmemiş bir şekilde kültürü, dini, ekonomik ve siyasi modernliteyi harmanlamaktır. Bu senaryo VI. Muhammed'in Fas'ından II. Abdullah'ın Ürdün'üne kadar, Cezayir başkanı Buteflika'nın teknokrat ve subay çevresinden Endonezya başkanı "Gusdur" Vahid'in çevresine kadar birçok alanda iktidara gelen elitlerin gençleşmesini ve yarın daha büyüğünü elde edebilmek için bugün pastayı paylaşmayı gerektirmektedir."[1]

Michel Foucault, konu hakkındaki bilgisizliği ve Ayetullah Humeyni'nin olağandışı popülerliği gibi iki nedenle, etkileyici bir devrime önderlik eden İran dini liderinin insan haklarını

1 Kepel, *a.g.e.*, s. 548-549. Bu arada, Müslüman ülkelere ("daha önceden görülmemiş bir şekilde") dini ve siyasi-ekonomik modernliteyi harmanlayan bir "Müslüman demokrasisi"nden ibaret bir modernite biçiminin uygun görülmesini içeren üstü kapalı önkabule dikkat çekelim. Olivier Roy'nın da paylaştığı bu önkabul burada "yeni oryantalizm" olarak adlandırdığımız olgunun alamet-i farikalarındandır – Farhad Khosrokhavar bu olgunun "İslam dünyasının imkânsız modernizasyonu" önkabulü üzerine kurulu olduğunu belirtmektedir ("Du néo-orientalisme de Badie: enjeux et méthodes", *Peuples méditerranéens*, sayı 50, Ocak-Mart 1990, s. 122). "Yeni oryantalizm" İslam dünyasının laikleşmesinin imkânsızlığını öne sürer ve bu dünyanın modernleşmesi için küçümsenen İslam koşullarından zorunlu bir geçişin zorunlu olduğunu belirtir.

savunacağı yönünde bir beklentiye girmişti. Günümüzde, yukarıda ismi sayılan kişilerin modernliteyi kurmalarını ve "pastayı paylaşmaları"nı beklemek, en az Humeyni'nin insan haklarını gözeteceği yönündeki beklenti kadar boştur. Bu konuda yanılsama geliştirmemesi beklenecek Gilles Kepel gibi bir "uzman"ın bu derecede saf değerlendirmeler yapması şaşırtıcıdır.[1]

İslam ülkelerinde despotizm üzerine

Tıpkı "tarihin sonu"nun habercisi gibi, "İslamcılığın" gerilediği tezinin savunucusu da 11 Eylül'ün bu tarihi fenomenin veda ezgisi olduğunu ve bunun modern liberal demokrasinin yükselişi tezini çürütmediğini söylemekten geri durmadı.

Fukuyama: "Bu çatışma, geleneksel işleyişleri gerçekte modernizasyon tarafından tehdit edilen toplumlar tarafından yürütülen artçı eylemlerden ibarettir. Tepkinin şiddeti, tehdidin ciddiyetiyle doğru orantılıdır. Ancak zaman ve yöntemler modernliteden yanadır ve ben günümüzün ABD'sinde bu konuda bir başarı kazanma konusunda bir isteksizlik görmüyorum."[2]

Kepel: "Bu terörist şiddet fenomeni, İslamcı hareketin iktidarı alma yetisindeki düşüş sürecinin bir parçasıdır. [...] Bin Ladin fenomenini mümkün kılan, İslamcı hareketin parçalanmasıdır."[3]

Gilles Kepel, kendi kaderlerinin efendisi olan yerel "elitler"in kısa vadede reform sürecine girişmedikleri takdirde yeni patlamaların gerçekleşebileceği konusunda uyarıda bulunmuştur. "Bu [Müslüman] dünyanın yöneticileri her zamankinden fazla

1 Foucault'nun Humeyni İran'ı konusundaki yanılsamaları üzerine bkz. Rodinson, *a.g.e.*, s. 301-327. Ayrıca bkz. Michel Foucault, *Dits et écrits II*, 1976-1988, Gallimard, Paris, 2001 içinde 1978-1979 yazıları.

2 Fukuyama, "History Is Still Going Our Way", *Wall Street Journal*, 5 Ekim 2001.

3 José Garçon ve Véronique Soulé, "La quête du martyre s'est propagée" – Entretien croisé avec Gilles Kepel et Farhad Khosrokhavar", *Libération*, 19 Kasım 2001.

bir şekilde kendi sorumluluklarıyla karşı karşıyadır, içinde bulundukları siyasi konjonktür de kendileri için elverişsiz değildir. Yapmaları gereken, hızlıca hareket etmektir[1]." Ancak Kepel'in tahlilinin metodolojik açıdan "idealist" karakteri bu noktada bulunmaktadır.

Gerçekte yukarıda adı geçenler türünden yöneticilerin keyfi isteklerine yapılan vurgu; bu rejimlerin toplumsal doğasının, dayandıkları tabakaların, buna bağlı olarak da temsil ettikleri ve kendilerini harekete geçiren çıkarların öznel düzlemde göz ardı edilmesi sonucunu doğurmaktadır. Nesnel düzlemde ise bu vurgu Şadli Bencedid'in ve İran Şahı'nın uzlaştırıcı deneyimlerinin çok açık bir şekilde gösterdiği gibi, ülkeler içindeki siyasi ve toplumsal çelişkilerin yüksek boyutunu ve bunların bir muhalefete karşı duramayıp dizginleri onun eline bırakmasını da göz ardı etmektedir. Son olarak (ve özellikle, dünyanın bu bölgesinde demokratikleşme karşısında) Batı hegemonyasının oynadığı önemli ölçüde farklı rol göz ardı edilmektedir. Yeni oryantalistler bu rol hakkında hiç konuşmama eğilimindeyken[2], Fukuyama bu rolü kısa yoldan geçiştirmektedir: "[Müslüman hükümetlerin] bu başarısızlıkları, dış dünyanın yaptığı ya da yapmaktan çekindiği her şey bir yana, Müslüman dünyasındaki durgunluğun temel nedenidir[3]."

Ben de bu rolün önemini Haziran 1997'de *Le Monde diplomatique*'te yayınlanmış bir makalemde şu şekilde açıklamıştım:

"Tüm büyük jeopolitik alanların içinde Arap dünyası, 1970'li yıllarda Enver Sedat tarafından Mısır'da başlatılan bir süreç olan ekonominin göreli 'devletsizleştirilmesi' sürecinin, siyasetin 'devletsizleştirilmesiyle' eşzamanlı olarak yürütülmediği tek alandır,

1 Kepel, *a.g.e.*, s. 549.

2 Bkz. Ghassan Salamé (ed.), *Démocraties sans démocrates: politiques d'ouverture dans Le Monde arabe et islamique*, Fayard, Paris, 1994. Bu kolektif eserde Batı'nın rolü dışında çok geniş bir faktörler yelpazesi incelenmiştir.

3 Fukuyama, "Their Target: The Modern World", Issues 2002, *Newsweek* özel sayısı, Aralık 2001-Şubat 2002, s. 62.

aynı zamanda bu alan sivil toplumun siyasi ifadesinin bürokratik ve despotik devlet denetiminden kurtulmayı başaramadığı tek alandır. Arap ülkelerinin siyasi rejimleri hukuki anlamda mutlak monarşilerden fiili anlamda mutlakiyetçi cumhuriyetçilere kadar uzanmaktadır. Demokratik olduğunu iddia eden ülkelerde seçimler yanıltmacadan ibarettir ve en iyi ihtimalle de seçilerek ve kısıtlı bir şekilde bahşedilen özgürlükler söz konusudur. [...]

"Arapların bu istisnai durumunun nedeni nedir? Özellikle de, neden dünyanın geri kalanına demokrasi dersleri veren güçler tarafından bu derecede hoşgörüyle karşılanmaktadır? [...]

"İki temel veri bu despotik Arap istisnasının anlaşılmasını sağlar. İlki petrol lanetidir, ikincisi ise var olan düzene karşı İslamcıların ağırlıkta olduğu muhalefetin doğasıdır.

"Arap yarımadasının petrol bulunan bölgelerinde arkaik aşiret hanedanlarının Batı himayesiyle sürekliliğinin sağlanması (hatta bu hanedanların doğrudan doğruya kurulması), başka yerlerde gözlemlenen geleneksel yapıların kolonyal yöntemlerle yıkılarak modernliteyi taklit eden modellerin kurulması olgusuyla tam bir tezat içindedir. Batı'nın kurumlar konusundaki 'medenileştirici misyonu' bu bölgelere yayılmadı, çünkü buralarda tam aksine hidrokarbür kaynaklarının himayeci güçler tarafından serbest kullanımını/sömürüsünü teminat altına almak için geri kalmışlığın sürekli hale getirilmesi söz konusuydu. Bu durum özellikle Suudi Arabistan'da gözlemlenmektedir.

"Bu devlet, dünyanın en önemli petrol rezervlerine sahip olduğundan, Washington'ın en çok önem atfettiği devletlerden biridir. Uzun süre boyunca krallığın ekonomi ve güvenlik işlerinin doğrudan işleticisi olan ABD, burada toplumsal katılığı en üstdüzeyde tutmuş, böylece toplumsal düzensizlik tehlikesinin önüne geçmiştir. Yine bu şekilde yerli bir işçi sınıfının gelişmemesi için özen göstermiştir. Başka petrol üreticisi ülkelerde de uygulanan ancak Suudi Arabistan'da nüfusun büyüklüğü nedeniyle çok önemli boyutlara ulaşan bu formül, ülke yurttaşları arasında

imtiyazlı bir orta sınıfın gelişimini desteklemek ve üretim etkinlikleri ile elle yapılan işler için esas olarak sınırlı sayıda göçmen işçi kullanmaktır – bu işçiler keyfe göre kullanılmakta, sayıları ise teknolojik yöntemlerin irrasyonel bir şekilde kullanılması suretiyle kısıtlanmaktadır.

"Suudi ordusunun yapısı aynı anlayışa tabidir: içeride (Mısır'da, Irak'ta ya da Libya'da örnekleri görülmüş olan) cumhuriyetçi darbe riskini azaltmak için mensuplarının sayısı nispeten azaltılmış olan ordu, çok yüksek fiyatlarla alınmış etkileyici bir teçhizata sahiptir – bu durum elbette Batılı silah tacirlerinin çıkarınadır. Böylece, komşusu Ürdün'den dört kat daha çok nüfusa sahip olan Suudi Arabistan ondan yalnızca iki kat kadar fazla sayıda askere sahiptir, ancak savunma harcamaları Haşimi Krallığı'nın askeri bütçesinin 33 katıdır!

"Ülkenin aşiret yapıları uyarınca oluşturulmuş olan Suudi ordusu ve ulusal muhafızları, esas olarak monarşinin koruyucu milisi konumundadır; bunların dış tehditlere karşı caydırıcı etkinliği ise son derece şüphelidir, her durumda bu etki, İsrail Ordusu'ndan 2,5 kat daha fazla olan Suudi askeri bütçesiyle doğru orantılı değildir. [...]

"Oysa ABD'ye, bütçesini tartışmasına izin verecek kadar bağlı olan Suudi Arabistan, demokrasinin anti-tezidir: Kuran'ın ve şeriatın tek anayasa olduğu aşırı katı Vahhabi imparatorluğu, kuşkusuz dünyanın en köktenci, siyasi olarak olduğu gibi kültürel olarak da en totaliter ve kadın nüfusu üzerine de en çok baskı uygulayan devletidir. Bir karşılaştırma yapılırsa, İran göreli olarak liberal, çoğulcu ve kadın özgürleşmesini destekleyen bir toplum olarak karşımıza çıkmaktadır...

"Burada, bir yandan Batı karşıtı bir yönelim içinde olduğunda demokrasi ve laiklik adına köktenciliği defetmeye hazır olanların, diğer yandan kârlı Suudi dostluğu söz konusu olduğunda nasıl da memnun olduklarını gözlemleyerek büyük bir ikiyüzlülüğe tanık oluyoruz. Ve Arap halklarının Körfez Savaşı sırasında olu-

şan Irak karşıtı ittifakın söylemini nasıl yalancı ve kabul edilemez bulduğunu anlayabiliyoruz: Başta ABD olmak üzere bu ittifakın üyeleri Suudi Arabistan'da konuşlanarak ve onun katılımıyla demokratik değerleri koruduklarını iddia ediyordu.

"İşte despotik Arap istisnasının temel nedenlerinden biri: Batı, Körfez'deki çıkarlarına zarar gelmesi riskini göze almadan Arap dünyasında demokratik değerleri savunamaz.

"Ancak ikinci bir temel neden daha vardır: köktenciliğin diğer kanadı olan, radikal bir şekilde Batı karşıtı İran usulü köktenciliğin şiddetle gelişmesi. Batı böylece daha önceleri ekilmesine katkıda bulunduğunu şimdi biçiyor [...].

"Böylece, liberal demokrasi yerine İslam sancağı altında komünizme ve milliyetçiliğe karşı yürütülen savaş yıllarından sonra, milliyetçiliğin iflas ettiği ve solun güçsüz olduğu bir dönemde meydan İslami köktenciliğe kalmıştır. Milliyetçi ve toplumsal nitelikli halk muhalefetinin yerini, Riyad ve Washington tarafından desteklenen din almıştı.

"Bundan sonra, Suudi yöneticilerin ve Amerikalı danışmanlarının bu din salgınını İran'ın Şii olmasından kaynaklanan ayrıksılığından yararlanarak durdurabileceklerini sandıkları uzun bir tereddüt dönemi izledi: bu dönemde "Şii aşırılar" ile "ılımlı Sünniler" arasında bir karşıtlık kurgulandı. Riyad Sünni köktenci hareketleri, özellikle de Müslüman Kardeşler'den çıkan hareketi desteklemeye devam etti. Ancak bu yenilenen oyun da sonuçta felakete dönüştü: 1990'da Irak ile Suudi Arabistan'ı karşı karşıya getiren Körfez Krizi sırasında Sünni köktenci hareketin Riyad tarafından desteklenen başlıca fraksiyonları, toplumsal temellerini kaybetmemek için Bağdat'tan yana tavır aldı. Suudi monarşisi için son derece büyük bir fiyasko söz konusuydu.

"SSCB'nin 1991'de çökmesi komünizmin neredeyse tamamen ortadan kalkmasına neden olunca, Washington, Batı'nın yeni bir numaralı düşmanının İran'dan ilham alan radikal İslam olduğunu ilan etti. Böylece kısa bir süre içinde "tarihin sonu"ndan "me-

deniyetler çatışması"na geçildi. Elbette Suudi monarşisini Batı medeniyetinin bir müttefiki haline getiren ikiyüzlülük devam ediyordu: bu ikiyüzlülük kısa bir süre önce Afganistan'da yeni bir "başarı" üretti – aynı Afganistan'da daha önceleri Washington ve Riyad'ın Taliban ile nasıl bir anlaşma yaptığı ise zaten bilinmektedir.

"Dolayısıyla, Batı karşıtı İslamcılığın Arap dünyasında halk muhalefetinin başlıca vektörünü temsil etmesi, Suudi monarşisinin anti-demokratik yükselişine eklemlendi: Monarşi 1990'dan itibaren, gezegenin genel gidişinin aksine, yeni dünya düzeninin Arap varyantının despotizm üzerine kurulu olduğunu kanıtlamaya girişti."[1]

Gerçekte ABD, her ne kadar bununla pek övünmese de, bir dönem Pinochet tarzı (kibarca "otoriter" olarak nitelenen) diktatörlükleri, ortadaki alternatife kıyasla daha tercih edilebilir olduklan bahanesiyle desteklemesiyle sonuçlanan akıl yürütmeyi bugün de Batı karşıtı İslami köktenciliğe karşı kullanmaktadır: demokratik seçim yollarıyla bile olsa, "totaliter" olarak nitelenen Marksist rejimlere doğru bir kayış potansiyel olarak söz konusudur – bu rejimlerin değiştirilmesinin bazı durumlarda zor olmasına rağmen.[2]

Samuel Huntington'ın, kendi yorumlama çerçevesinden bakarak "demokrasinin paradoksu" olarak adlandırdığı olgunun sonuçlarından biri budur: "Batı'nın demokratik kurumlarının Batılı olmayan toplumlar tarafından benimsenmesi, milliyetçi ve Batı karşıtı siyasi hareketleri cesaretlendirip onlara iktidar yolunu aç-

1 "*Le Monde* arabe orphelin de la démocratie", *Le Monde diplomatique*, Haziran 1997; yeni basım: Proche-Orient: rebâtir la paix, Manière de Voir, sayı 54, Kasım 2000. Aynı sorun üzerine Lisa Anderson'ın mükemmel makalesinde benzer düşünceler bulunabilir: "Arab Democracy: Dismal Prospects", *World Policy Journal*, cilt xviii, sayı 3, Sonbahar 2001.

2 Bu konuda, ve özellikle "otoriter" ve "totaliter" rejimler arasında Jeane Kirkpatrick'in yaptığı ayrım hakkında bkz. Jeff McMahan, *Reagan and the World: Imperial Policy in the New Cold War*, Pluto, Londra, 1984, s. 78-89.

maktadır[1] " Aynı nedenlerle, günümüzde Oğul Bush'un yürüttüğü "terörizme karşı savaş"ta da, Pakistan'da seçimle işbaşına gelen hükümeti deviren darbeci general ya da Özbekistan'da Sovyet döneminin uygulamalarını mafya tipi bir kapitalizm yoluyla devam ettiren otokrat gibi çarpıcı demokratlara destek verilmektedir.

Ne faşizm ne ilericilik

Müslüman dünyasında "otoriter" rejimlere verilen bu sürekli desteğin doğrulanması, George W. Bush'un 20 Eylül 2001'de Kongre'de yaptığı konuşmada Batı karşıtı radikal İslami köktencilik ile "totalitarizm" arasında kurduğu benzetmenin temel işlevlerinden biridir: "Bu teröristler [...] XX. Yüzyıl'ın tüm katil ideolojilerinin mirasçısıdır. İnsan hayatını kendi radikal görüşlerine hizmet etmesi için kurban ederek (güç istenci hariç tüm değerleri bir kenara bırakarak) faşizmin, nazizmin ve totalitarizmin yolunu izlemektedirler."[2]

Bu benzetmeyi daha önce pek meşhur eserinde[3] yapmış olan Fukuyama, aynı konuyu sürekli işlemesinin bir sonucu olarak, Bush'un paradoksuna kıyasla önemsiz görülebilecek bir paradoksla, liberal demokrasi yönündeki evrensel ve muzaffer yürüyüşün kendi hükümeti tarafından durdurulmasını nesnel bir

1 Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Touchstone, New York, 1998, s. 94.

2 George W. Bush, "Address to a Joint Session of Congress and the American People", *a.g.m.* Bu nutkun Beyaz Saray'ın söylev yazarları tarafından yazılması üzerine *New York Times* editörlerinin yaptığı araştırmadan, "totalitarizm" teriminin "emperyal komünizm" yerine kullanıldığını öğreniyoruz. İlk versiyonda yer alan "emperyal komünizm" adlandırması, Rusya'nın rahatsız olmaması için daha sonra değiştirilmiştir – D. T. Max, "The 2,988 Words That Changed a Presidency: An Etymology", *New York Times Magazine*, 7 Ekim 2001.
Olivier Roy ise "toplumsal alanın bütününün siyaset tarafından içerilmesi anlamına gelen totalitarizmin, İslam kültürüne yabancı olduğunu" savunmaktadır (*a.g.e.*, s. 23 vd.) – bu da son derece tartışmaya açık bir tespittir.

3 Fukuyama, *The End of History and the Last Man*, *a.g.e.*, s. 236-237.

şekilde doğrulamaya çalışacak kadar ileri gitti; liberal demokrasi yönündeki ilerleme konusunda ısrar ederek, ona haksız yere büyük ün kazandıran bir temayı yeniden işliyordu. Böylece, ("komünizm"in çöküşünde "tarihin sonu"nu görmüş olan bir insan için) son derece çarpıcı bir kendi kendini çürütme mekanizmasıyla, –kendisinin İslam faşizmi" olarak adlandırdığı– radikal İslamcı köktenciliğin çeşitli açılardan liberal demokrasiye karşı Soğuk Savaş dönemindekinden de daha büyük bir tehdit teşkil ettiğini savunuyordu: "Teröristlerin içinde yüzdüğü İslami faşist deniz bir bakıma komünizmin ortaya koyduğundan daha da büyük bir ideolojik tehdit oluşturuyor."[1] Buna bağlı olarak, yazar birdenbire bir tür entelektüel harakiri yaparak şunu keşfediyor: "maalesef tarihsel süreçte kaçınılmazlık diye bir şey yoktur."[2]

Elbette ilgili toplumlar ve kültürler arasındaki farkları göz ardı ederek faşizm ve Batı karşıtı İslami köktencilik arasındaki ortak noktaları tespit etmek mümkündür: toplumsal temelin küçük burjuva ve plebyen niteliği, toplumsal programın derin bir şekilde gerici karakteri, fanatizm ve şiddet eğilimi. Ancak farklılıklar benzerliklerden fazladır: tarihsel faşizmin aksine Batı karşıtı İslami köktencilik bir emperyal politikanın ya da işçi sınıfı hareketinin yükselişine karşı verilen gerici tepkinin keskin görünümü değildir; emperyalist egemenliğe ve onun dayandığı, yolsuzluklara batmış burjuva rejimlerine karşı muhalefetin keskin bir biçimidir[3] İki fenomenin siyasal açıdan özdeşleştirilmesi, bir sol söylem tarafından yapıldığında, genellikle yerel diktatörlüklere verilen bir desteği (tıpkı Cezayir'deki "köktenci komünistler" örneğinde olduğu gibi) meşrulaştırmayı ya da (George W. Bush'un Afganistan'a karşı demokrasi ve kadınların kurtuluşu

1 Fukuyama, "Their Target: The Modern World", *a.g.m.*, s. 62.

2 *A.y.*, s. 63.

3 Bu anlamda, Olivier Roy'nın yaptığı gibi, radikal İslami köktencilik ile aşırı sol hareketler arasında bir benzetme yapmak aynı oranda mümkündür ya da daha kolaydır (*a.g.e.*, s. 16-19). Olivier Roy, bilgece bir tavırla, "teşbihte bazen hata olabileceği" sonucuna varmıştır.

adına verdiği savaşta olduğu gibi) Batı güçlerinin siyasetine verilen desteği meşrulaştırmayı amaçlar.

"İslamcılık" ve faşizm arasındaki özdeşleştirmenin siyasi değersizliği, Suudi monarşisine karşı radikal İslami muhalefette en aşikar örneğini bulur (Usame bin Ladin bu muhalefetin başlıca figürü haline gelmiştir). Keza hüküm süren aileye karşı yürütülen bu keskin muhalefeti harekete geçiren esas etmenin "totaliter" bir rejim kurma arzusu olduğuna inanmak, Suudi monarşisine demokratik erdemler atfetmekle aynı anlama gelir. Rejimle olan bağları her ne kadar ailesi vasıtasıyla kuruluyorsa da ve her ne kadar uzun zamandır Riyad'ın ABD ile bağlarını (kendisinin de belirttiği gibi) eleştiriyor olsa da, Bin Ladin 1990'a kadar Suudi-Vahhabi rejiminin yanında faaliyet göstermiştir[1]. Bu konumlanıştan dönüşü rejimin olmayan demokratikleşmesi değil, vatanının topraklarına Amerikan güçlerinin müdahale etmesidir.

Buna karşılık, Bin Ladin'in dönüşümünün bu anlatılan evresi üzerine yapılacak dikkatli bir incelemeyle, onun köktenci ve fanatik cihadına atfedilen ("nesnel olarak anti-emperyalist" bir anlam da dahil olmak üzere) ilerici erdemlerin gerçekte ne derece

1 Katar merkezli El Cezire kanalının Aralık 1998'de yayınladığı otobiyografik bir söyleşide Bin Ladin, kendini, Afganistan Savaşı sırasında ABD ile doğrudan ilişki kurmuş olduğu için savunur, bunu yaparken bir yandan da Sovyetler Birliği'ne karşı yürütülen iki farklı mücadele arasındaki geçici ittifakın haklılığını savunur. 1980'li yılların ortasında krallıkta konferanslar vererek insanları Amerikan mallarını boykota ve ABD silahlı güçlerini vurmaya çağırdığını iddia eder. ("Usama ben Laden yatahaddath" ["Usame bin Ladin konuşuyor"], Arapça transkripsiyon, El Cezire İnternet Sitesi, Doha, 23 Eylül 2001).

El Kaide liderinin biyografisi üzerine bir diğer önemli kaynak, kimliğinin gizli tutulmasını isteyen ve "Bin Ladin'in yakını" olduğu söylenen bir kişinin PBS kanalına verdiği belgedir. Bu belge, Bin Ladin'in sözlerini doğrulamaktadır: "1970'li yılların sonundan beri güçlü Amerikan karşıtı duygular besliyordu. Ailesini ve tüm arkadaşlarını, gerekli olmadıkça Amerikan mallarını satın almamaları için ikna etmeye girişti. Henüz 1980'lerin başında yaptığı açıklamalarda, bir sonraki savaşın ABD'ye karşı olacağını söylüyordu." ("A Biography of Ossama bin Laden", "Hunting Bin Laden" içinde, FRONTLINE Show #1713K3, PBS, Alexandria (VA), 13 Eylül 2001).

boş olduğu kanıtlanacaktır. Gerçekte, El Kaide'nin lideri öncelikle Saddam Hüseyin'in milliyetçi Irak'ına karşı ABD'nin vassalı olan Suudi Krallığı'nın savunmasını üstlenmek istiyordu. Bu durum Bin Ladin'in yandaşlarından biri tarafından anlatılmaktadır:

"1989 sonuna doğru, Sovyetler Birliği'nin Afganistan'dan çekilmesinden sonra, olağan bir ziyaret için krallığa gitti. Vardığında, seyahat yasağına ilişkin bir karar kendisine tebliğ edildi ve krallık sınırlarından çıkması men edildi. Sovyetler'in çekilişi bu kararı etkileyen etmenlerden biri olabilirdi, ancak ülke sınırlarını terk etme yasağının esas nedeni, Bin Ladin'in [o dönemde "Marksist" bir rejimle yönetilen] Güney Yemen'de yeni bir cihat "cephesi" açma niyetinde olmasıydı. Bunun yanında, Saddam'ın çok yakında düzenlemeyi planladığı iddia edilen bir işgale karşı uyarı niteliğinde konferanslar vererek ve konuşmalar yaparak rejimi rahatsız ediyordu. Ondan resmi olarak çok dikkat çekmemesi ve kamu önünde açıklamalar yapmaması istedi. Bu aşamada, kendisine uygun görülen seyahat etme yasağına rağmen rejime düşmanlık beslemiyordu. Öyle ki, Kuveyt'in Irak tarafından işgalinden birkaç hafta önce krala ayrıntılı, kişiye özel ve mahrem bir mektup şeklinde bir tavsiye metni sunmuştu.

"Irak işgaline karşı hızlı bir şekilde tepki gösterdi ve bu olayın kendi kehanetinin gerçekleşmesi olduğunu düşündü. Krala hiç vakit yitirmeksizin ülkeyi Irak kuvvetlerinin olası saldırısına karşı korumanın yöntemleri konusunda ayrıntılı öneriler sunan bir mektup gönderdi. Birçok askeri taktik önerisinin yanında, krallığın korunması için tüm Arap mücahitlerini seferber etmeyi önerdi. Bu mektup olaydan sonraki birkaç gün içinde yerine ulaştı ve rejimin cevabı, onu yok saymak oldu!

"Bin Ladin adamlarını ve teçhizatını seferber etmesi için bir davet beklerken, bunun yerine hayatını bütünüyle altüst edecek haberler aldı. Amerikalılar geliyordu. Bu anı her zaman bir şok olarak tasvir etmiştir."[1]

1 A.y.

Megaloman ve yabancı düşmanı gururu derin bir şekilde incinen Bin Ladin o andan itibaren Suudi monarşisinin ve Batılı hâmilerinin yeminli düşmanı oldu. Amerikan birliklerinin krallıktaki varlığına karşı öne sürdüğü argüman temelde gerici, fanatik dinci ve cinsiyetçi nitelikteydi – El Cezire televizyon kanalı tarafından kendisiyle 1998'de yapılan, Arapça konuşan çok geniş bir kitleye ulaşma imkânını kendine sunan söyleşide de bu durum gözlemlenmektedir.

"Erkekliğimizi yok etmek istiyorlar, biz ise erkek olduğumuza, evrenin en önemli evini, Kâbe-i Muazzama'yı Yahudi ve Hıristiyan Amerikan kadın askerlerden koruma onuruna sahip olan Müslüman erkekler olduğumuza inanıyoruz [...] Bu bölgenin hükümetleri belki erkekliklerini yitirmiş olabilirler ve diğer insanların kadın olduğunu sanabilirler, ama Allah için, Müslüman kadınları arasından şerefli olanları bu Amerikan ve Yahudi orospular tarafından korunmayı reddediyorlar..."[1]

---

1 "Usama ben Laden yatahaddath", *a.g.m.* Suudi Krallığı'ndaki ABD silahlı kuvvetlerinde kadın askerlerin de bulunması, iki açıdan patlama etkisi yaratmaktadır: Bin Ladin'in açıklamalarının da gösterdiği gibi, bu durum cinsiyetçiliğin düşmanlığını tetikliyor ve yerli kadınların maruz kaldıkları aşırı baskı konusunda gözlerinin açılmasına katkıda bulunuyor. Kadın askerlerin varlığı hızlıca bir etki yapmıştı: 47 Suudi kadın 6 Kasım 1990'da 15 dakikalığına arabalarının direksiyonuna geçerek bir cesaret eylemi gerçekleştirmiş, daha sonra da yaptıkları eylemin ağır sonuçlarına katlanmışlardı. Dolayısıyla söz konusu varlık dengeleri bozabilirdi; bu durum Amerikan hükümetinin yararına olmazdı. Krallıktaki birliklerinde görevlendirilecek olan askerleri cinsiyet ölçütüne göre seçme becerisinden yoksun olan Pentagon, Amerikan feminist hareketinin katılığı ve özeni karşısında kadın askerlerine aba (çarşaf) giyme zorunluluğu getirdi ve onlara yanlarında refakatçi olmadan dışarı çıkmayı, üsler dışında araba kullanmayı, hatta arabanın arka koltuğunda bile oturmayı yasaklayarak, onları "saklamaya" karar verdi. Bir kadın pilot, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'e karşı, cinsiyet ayrımcılığı ve inanç özgürlüklerinin ihlali konusunda dava açtı ve "aba" giyme zorunluluğunun yürürlükten kaldırılmasını sağladı (bkz. Ann Gerhart, "Saudi Dress Code for Female Troops Revised" *Washington Post*, 23 Ocak 2002). Bu, Bin Ladin'in yandaşlarının eylemlerinden de daha etkili bir biçimde, Amerikan güçlerinin yakında krallıktan çekilmelerine katkıda bulunabilir!

"Nesnel" olarak bakıldığında bile Suudi monarşisine ve onun koruyucularına karşı ilerici bir başkaldırıyı ifade etmekten uzak olduğu anlaşılabilecek olan Usame bin Ladin, en gerici Vahhabi ideolojisinin (yani krallığın egemen ideolojisinin uç versiyonunun) bayraktarıdır. Elbette "ABD'nin bir numaralı düşmanı" olarak tanınmasından kaynaklanan fazlaca medyatik konumlanışı, ona "yeryüzünün lanetlileri"nin hatırı sayılır bir kesiminde ve Müslüman dünyasının tümünde Amerikan hegemonyasını ve onun yerel temsilciliklerini görmekten haklı olarak kin dolu olan kişilerin (örneğin Filistin halkının ne hissedebileceğini düşünelim), hatta başka kesimlerin de bağlılığını ya da sempatisini kazandırmaktadır.

Birçok Arap ve Müslüman ülkesinde olanların aynısı Suudi Krallığı'nda da yaşanıyor, üstelik burada en yüksek şiddette yaşanıyor. Vahhabiliğin dini kuralları –günahların önlenmesi ve namusun korunması için kurulmuş olan komitenin üyeleri, *müteviye*, yani din polisleri tarafından– kırbaçlarla halka dayatılıyor, bunun dışında ideolojik, siyasi ya da kültürel bütün ifade biçimleri totaliterçe yasaklanıyor; bu durumun sonucunda, krallıkta hüküm süren aşırı baskıya, hüküm süren ailenin boğazına kadar yolsuzluğa batmasına ve ailenin ABD tarafından korunuyor olmasına karşı duyulan tepkiyle Vahhabilik en "doğal" tepki biçimi olarak kendini benimsetiyor.

Üstelik Suudi Krallığı, Müslüman dünyasının bütününde yayılmasına fazlasıyla yardımcı olduğu İslami köktenciliğin darbesine ilk defa hedef olmuyor. Batı karşıtı köktenciliğin art arda gelen iki yükseliş dalgası da krallığa darbe indirmiştir. 1979 yılında İran Devrimi'nin etkisi yalnızca krallığın doğu kısmında yaşayan Şii azınlığın başkaldırmasıyla hissettirmedi. Bu etki, bundan daha da yüksek bir boyutta, krallığın en önemli aşiretlerinden El Uteyb'in bir mensubu olan Cuhayman tarafından yönetilen ve hükümdar ailesinin yolsuzlukları karşısında isyan eden bir grup radikal Vahhabinin Mekke'deki ayaklanmasıyla kendini hisset-

tirdi[1] Daha sonra patlak veren Körfez Savaşı ve Amerikan askerlerinin önce krallığa gelişleri, ardından yerleşmeleri, monarşiyi yeni bir Vahhabi muhalefetiyle karşı karşıya bıraktı: 1992'de ulemadan bir grup, rejimin yolsuzluklarına ve İslamın kutsal şehirlerinin bekçisi olan Suudi Krallığı'nın "mübarek" topraklarında Amerikan askerlerinin bulunmasına dair eleştirilerini dile getirdi. Bundan sonra, 1994 yılında iki muhalif âlimin tutuklanmasının üzerine Burayda şehrinde başlayan isyan yüzlerce tutuklamayla sona erdi.

Bin Ladin ve Washington arasındaki düello

Usame bin Ladin'in kendi ülkesinin hükümetine, dolayısıyla onun Amerikalı efendisine karşı çıkışı (Afganistan'dan döndükten sonra 1991'de temelli olarak kaçtığını hatırlatalım), doğrudan Suudi monarşisini hedef alan aşırı bağnaz ikinci muhalif dalganın bir parçasıdır. Bin Ladin bu tepki dalgasına Afganistan Savaşı'nın uzun süren deneyimi sırasında edindiği bilgilerle ve bu savaşta beraberce mücadele ettiği kişilerle katkıda bulunmuştur. Bunlar, emperyalist olmaktan ziyade dinsiz işgal kuvvetleri olarak algılanan Amerikan birliklerine karşı kullanılmıştır. Kasım 1995'te yapılan ilk saldırı Riyad'da beş Amerikan askerinin ve beş Hintli emekçinin ölümüne neden oldu (saldırının faili varsayılan dört kişi, kafaları kesilerek idam edildi); daha sonra, Haziran 1996'da, sıra Zahran'daki Hobar Kuleleri'ne yapılan ve 19 Amerikalı askerin ölümüne yol açan intihar saldırısına geldi. Aynı yıl Suudi Arabistan'ın ve ABD'nin, Bin Ladin'in sığındığı ülke olan Sudan'a yaptığı baskılar sonucunda Bin Ladin yeniden Afganistan'a gitmek zorunda kaldı. Burada El Kaide şebekesini yeniden kurdu ve Taliban ile bir ittifak yaptı.

Bu sırada İslami köktencilik ile ABD hükümeti arasında ba-

1 Bkz. William B. Quandt, *Saudi Arabia in the 1980s Foreign Policy, Security and Oil*, Brookings Institution, Washington, 1981, s. 93-97.

zen örtülü, bazen de görünür bir savaş sürüyordu: Amerikan askerlerine karşı düzenlenen, Bin Ladin'in şebekesine atfedilen saldırılar önce 1992'de Yemen'de, daha sonra 1993'te Somali'de gerçekleşti. Dünya Ticaret Merkezi kulelerini yıkma yönündeki (1993'te yapılan) ilk girişim de, operasyonun düzenleyicisi Remzi Yusuf'un tutuklanmasından sonra Bin Ladin'e mâl edildi. Suudi toprakları içinde saldırılar da dahil olmak üzere başka eylemler de bunları takip etti. Diğer taraftan ise, Bin Ladin'e karşı ABD ya da Suudi teşkilatları tarafından Pakistanlı meslektaşlarıyla işbirliği içinde gerçekleştirilen birkaç suikast girişiminin dışında, arazi araçlarıyla ve helikopterlerle donatılmış yaklaşık bin kişilik bir paralı asker birliği CIA tarafından kuruldu ve Temmuz 1997'de Bin Ladin'i ölü ya da diri ele geçirmek için El Kaide şebekesinin Afganistan'daki üslerinden birine saldırı düzenledi.[1]

Amerikan birliklerinin 1994-1995'te Somali'de bozguna uğratılmasından ve bundan önce Afganistan'da Sovyet birliklerine karşı elde edilen zaferden coşkunluk duyan ve kendisini yok etmeye azimli eski müttefikleriyle sonuna kadar savaşmaya kararlı olan Bin Ladin Şubat 1998'de, "Yahudilere ve Haçlılara Karşı Cihat İçin Dünya İslami Cephesi"nin kurulduğunu açıkladı. Bu örgütün ilk deklarasyonu İslam dini adına "asker ya da sivil Amerikalıları ya da müttefiklerini öldürmeyi" meşru ve yapılması zorunlu bir hareket olarak gösteriyordu. Bu metinde o zamandan beri sıkça karşımıza gelmiş olan temalar bulunmaktadır: ABD birliklerinin Arap yarımadasının kutsal topraklarında bulunmasının, Irak'ın Müslüman halkına uygulanan öldürücü ambargonun ve "Haçlılar ve Siyonistler arasındaki ittifak" tarafından Filistin Müslüman nüfusunun katledilmesinin mahkûm edilişi.

İslami köktenci Davud ve Amerikan emperyalisti Calut arasındaki bu savaşın devamında yaşanan epizotların en çarpıcıları bilinmektedir: Kenya ve Tanzanya'daki Amerikan elçiliklerine

1 "A Chronology of his Political Life", "Hunting Bin Laden", *a.g.m.* içinde aktarılan Arapça kaynaklardan hareketle.

karşı düzenlenen saldırılar; ardından ABD'nin Afganistan'a ve Sudan'a karşı füze saldırısı yapması; Ekim 2000'de Amerikan Cole destroyerine karşı düzenlenen intihar saldırısı; 11 Eylül 2001 intihar saldırıları; 7 Ekim 2001'de Afganistan'a karşı başlatılan Amerikan saldırısı. Ve elbette bu liste henüz tamamlanmadı.

Bu konu hakkında kendi kendimize, onca yıl boyunca bu vahşi savaşı sürdürmüş olan Clinton yönetiminin Afganistan'a beceriksiz bir şekilde bombalar atmak yerine neden bu fakir ülkede Kuzey İttifakı'nı savunmadığını sormamız mümkündür. Komutan Mesut'un hayranlarının düşünebileceklerinin aksine, bunun nedeni cesaret yoksunluğu değildi. Gerçek neden, orada vekaleten bulunan savaş pehlivanlarınınkinden çok daha iyi bir siyasi öngörü geliştirilmiş olmasıydı.[1]

[Clinton yönetiminden] eski bir yetkili, "Kuzey İttifakı'nın yanında yer alarak müdahale etmek, kaybeden tarafı tutmak, suçlu ve kötü güçlerle ittifak yapmak anlamına gelirdi" şeklinde bir açıklama yaptı; söz konusu ittifak "ak şövalyeye karşı kara şövalyeyle" değil, "kara şövalyeye karşı koyu gri şövalyeyle" yapılacaktı.

Albright, bu fikrin ciddiye alınmaya değer olmadığını söyledi. 1980'lere ilişkin olarak şunları anımsadı:

"Hepimiz Afganistan tarihiyle ve bizim müdahalemizin istenmeyen sonuçlarıyla karşı karşıyaydık. "Bütün bu insanları silahlandırdık ve onlara Stinger'lar temin ettik. Bizim için, Kuzey İttifakı'nın yanında bir iç savaşa dahil olmak delilik olurdu."[2]

ABD ile El Kaide şebekesi arasındaki diğer olaylar daha az

1 "Bu korkunç savaşçıların [Taliban'ın] kâğıttan kaplanlardan ibaret olduğunun; balonu şişiren tek şeyin bizim fantezilerimiz, bizim yılgınlıklarımız, bizim korkularımız olduğunun farkına vardık; uzun lafın kısası, istemenin yapmak olduğunu ve Afganistan'ın kurtuluşunun elimizde olduğunu anladık." Bernard-Henri Levy, "Ce que nous avons appris depuis le 11 septembre", *Le Monde*, 21 Aralık 2001.

2 Barton Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden: Struggles Inside the Government Defined Campaign", *Washington Post*, 20 Aralık 2001.

bilinmektedir; bu az bilinen epizotlara örnek olarak, 1999 yılında Pakistan İstihbarat Teşkilatı ve CIA'nın ortak çalışmasıyla, görevi Bin Ladin'i Afganistan'da ölü ya da diri yakalamak olan yeni bir komando birliğinin kurulması verilebilir (proje, Pervez Müşerref'in darbesi nedeniyle rafa kalkacaktı)[1] Ayrıca, "teslim" (*rendition*) operasyonları denen ve ABD'nin Washington için zararlı[2] olduğuna karar verdiği kişileri, köle tavırlı ve çıkarcı bir hükümetten yasadışı yollardan teslim almasını ya da Amerikan yasalarının onları cezalandıramadığı durumlarda, bu kişilerin insan haklarına çok daha az önem veren ülkelere teslim edilmesini öngören operasyonlar da örnek olarak verilebilir. Onlarca örneğin arasından biri şudur: beş Mısırlı Müslüman köktenci 1998'de Arnavutluk'ta CIA ve Arnavutluk gizli servisleri tarafından kaçırıldıktan sonra Mısır'a teslim edilmiş ve bir askeri mahkeme karşısına çıkarıldıktan sonra idam edilmişlerdi.[3]

Bu acımasız çatışmaya ilişkin olarak 11 Eylül'den beri ne saçmalıklar dile getirilmedi ki! İster açıkça sağcı bir "İslam karşıtlığı" tarafından, isterse iyi niyetlerle donanmış bir solcu "İslam

1 Bkz. Bob Woodward ve Thomas E. Ricks, "U. S. Was Foiled Multiple Times in Efforts To Capture Bin Laden or Have Him Killed" *Washington Post*, 3 Ekim 2001.

2 Rendition'ın resmi tanımı için, FBI'ın eski müdürü Louis Freeh'in Senato Adalet Komisyonu'na verdiği ifadeye bkz. "U. S. Government's Response to International Terrorism", Congressional Statement, Washington, 3 Eylül 1998.

3 Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden. Broad Effort Launched After '98 Attacks" *Washington Post*, 19 Aralık 2001 Aynı konu çerçevesinde, Ocak 2002'de Bosna'da yerel otoriteler tarafından yakalanan ve tüm yasal süreçler hiçe sayılarak ABD büyükelçiliğine teslim edilen, El Kaide örgütü üyesi olduğu iddia edilen altı Arabın Guantanamo'ya naklinden söz edilebilir. Bu olay, ülkede *Washington Post*'un da aktardığı bir tepki dalgasına yol açmıştır: "Popüler bir Bosna dergisinin kapağı, geçen hafta Sam Amca'yı ülkenin anayasasının ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin üzerine işerken çizdi. [...] Daha önce ABD'yi desteklemiş olan (hatta bazıları ABD tarafından finanse edilmiş olan) bazı insan haklarını koruma grupları canlı bir şekilde tepki gösterdi." Daniel Williams, "Hand-Over of Terrorism Suspects to U. S. Angers Many in Bosnia", *Washington Post*, 31 Ocak 2002.

karşıtlığı" tarafından dile getirilsin, bütün eğilimlerin tekrarladığı temalardan biri, Bin Ladin'in destekçisinin bizzat Suudi Krallığı olduğuydu. Dünyaya hayalci bir bakıştan[1] kaynaklanan bu absürt fikir, bir yandan Bin Ladin'in eylemlerinin en çok Suudi Arabistan'ı tehdit edip krallığın Washington'daki vaftiz babalarını fazlasıyla kaygılandırdığı olgusunu örtbas etmekte, bir yandan da bu eylemlerin aslında koruyucusuna kafa tuttuğu yanılsamasını yaratma isteğinde olan monarşiyi rahatlatmaktadır.[2]

Aynı şekilde, Bin Ladin'in zengin (hatta bazı medya organlarına göre "milyarder"[3]) olduğu konusuna yapılan aşırı vurgu ve bazılarının El Kaide şebekesinin amaçlarını "kapitalist" çıkarlar[4]

1 *Mekke Bilgelerinin Protokolleri* ne zaman yayımlanacak? Merhum İsrael Shahak'ın eskiden ölkeyle yayımladığı bir karikatürü hâlâ hatırlıyorum: Ekim 1973 Arap-İsrail Savaşı sırasındaki Arap petrolü boykotu esnasında İsrail'de yayımlanan bu karikatür Suudi tipli, kefiye giymiş, elinde tuttuğu yerküreye açgözlü bir ifadeyle bakan bir Arap figürü içeriyordu. Bu, eskiden Yahudileri dünyanın finans efendileri olarak gösteren karikatürlerin bir replikası gibiydi.

2 Ailesinin Washington'daki elçisi olan Suudi Prens Bandar Bin Sultan'ın bir televizyon programında Hobar saldırısı soruşturmaları hakkında FBI ve Suudi otoriteler arasındaki uyuşmazlıklar üzerine sorulan bir soruya safça verdiği cevapta da kabul ettiği gibi, "Batı'daki müttefiklerimizin yakınmalarının Suudi Arabistan'a herhangi bir zarar verdiğini hiç düşünmedim. Her zaman, bunun yararlı olduğu fikrinde oldum. Amerikalılar ya da Avrupalılar, iç sorunlar konusunda işbirliği yapmadığımızdan yakındıkça, hiç kimsenin çantasında keklik olmadığımız konusunda (hem halkıma, hem de karşıtlarımıza karşı) bize güç veriyorsunuz" "Saudi Time Bomb?", FRONTLINE, görüşmeler, PBS, Alexandria (VA), 15 Kasım 2001.

3 Yukarıda aktarılan mülakatta, kendisinin bu konularda neden bahsettiğini bildiğini düşüneceğimiz Bandar Bin Sultan'ın, Bin Ladin'in sahip olduğu iddia edilen 300 milyon dolar rakamıyla alay ettiği ve söz konusu malvarlığının 30 ila 55 milyon dolar olduğunu ileri sürdüğünü görüyoruz. Her durumda, Usame bin Ladin'in malvarlığının büyük kısmına ailesi ve Suudi otoriteler tarafından 11 Eylül'den çok önce el konmuştur. El Kaide şebekesine mâl edilen eylemler astronomik bedellerle yapılmıyordu (Amerikan araştırmacılar, 11 Eylül saldırılarının toplam maliyetinin 500.000 dolar olduğu tahmin etmektedir); buna karşılık, bu eylemler çok kararlı ve becerikli insanlar gerektiriyordu.

4 "İslam karşıtlığı", artık kendisi de bir "ahmakların sosyalizmi" olma yönünde ilerliyor gibi görünüyor!

çerçevesinde tahlil edebileceklerini sanmaları, Bin Ladin'in popülerliğinin başlıca nedenlerinden birinin, servetini feda ederek mütevazı bir hayat süren ve fanatik bir şekilde inandığı dava uğruna hayatını birçok defa tehlikeye atmış bir zengin aile çocuğu olduğu yönündeki (pek de haksız olmayan) yaygın düşünceye dayandığı gerçeğinin göz önünde bulundurulmasını engeller.

Tek bir bireyin sosyolojisinin, ilham kaynağı ya da lideri olduğu hareketin sosyolojisini açıklamaya yetmeyeceği gerçeği bir yana, El Kaide'nin kitle tabanı da elbette milyarderlerden ya da milyonerlerden değil, militan İslami köktenciliğin en alışılmış toplumsal bileşiminden oluşmaktadır. 11 Eylül'ün 19 kamikazesinin 15'inin "Suudi" olması, onların petrol emirleri oldukları anlamına gelmemektedir! Amerikan teşkilatları tarafından yapılmış araştırmalara göre; "Bunların çoğu, köktenciliğin yaygın olduğu fakir köylerden geliyordu. Ancak ailelerinin daha üst tabakalarda yer alır gibi bir hali vardı; babaları din adamı, okul müdürü, dükkan sahibi ve işadamıydı."[1]

İslami köktenciliğin toplumsal tabanının fakirler ve muhtaçlar yerine çoğunlukla orta sınıflara ait kişilerden oluşması, özellikle de, yukarıda aktarılmış olan 1981 tarihli satırlar göz önünde bulundurulursa, kimse için şaşırtıcı değildir. Bununla birlikte, petrol patlamasının ardından gelen kriz, toplumsal eşitsizliğin ve

1 Don Van Natta Jr. ve Kate Zernike, "Hijackers' Meticulous Strategy of Brains, Muscle and Practice", *New York Times*, 4 Kasım 2001. Burada, (Londra'daki Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nde araştırmacı olarak çalışan ve Oxford Üniversitesi'nden doktorasını alabilmiş olan Suudi Krallığı kökenli ilk kadın olan) "Suudi" antropolog Mai Yamani'nin PBS kanalına yaptığı açıklamaya da değinelim. Yamani'ye göre "Suudi" kamikazelerin soyadları, bu kişilerin beşinin Hicaz aşiretleri kökenli olduğunu, on birinin ise Assir ilinden geldiklerini düşündürmektedir. "Biliyoruz ki [...] bunlar kendilerini hâlâ çevrede hisseden insanlardır. Çevre yalnızca bir coğrafi konum değildir, bildiğiniz gibi, siyasi olarak da bir bütündür. Bu insanlar kendilerini yalıtılmış ve marjinalleştirilmiş hissediyorlar. Bu marjinalleşme, merkezden dışlanma duyguları ve benzerleri onların Bin Ladin ile olan ilişkileriyle ve ona verdikleri destekle bağlantılı değil midir? Bu, ortaya konması ve incelenmesi gereken bir konudur " ("Saudi Time Bomb?", *a.g.m.*)

gençler için "diplomalı işsiz" olmanın getirdiği gelecekte iş bulma imkânının olmaması kaygısının kendini göstermesi, kırsal ya da kentsel geleneksel küçük burjuvazi kökenli orta sınıfların üyelerini vuran, kazanımların dengesizleştirici nitelikteki kaybından doğan "anomiyi"[1] (kuralsızlaşmayı) anlamak gerekmektedir. Bu "anomi" doğal olarak yerleşik iktidarlara karşı yönelen bir nefreti beslemekte ve protestonun ifadesine daha kolay uyum sağlayan ideolojik biçimlerle birleşmektedir.

Esas olan, Emile Durkheim'ın toplumsal-ekonomik kaynaklı "anomik intihar" tahlilinde çok iyi bir şekilde açıkladığı gibi, bireylerin mutlak düzlemdeki yaşam düzeyleri değil, göreli yaşam düzeylerinin evrim perspektifi ve gerçek perspektiflerini amaçladıklarından ayıran mesafedir[2]. Eğer bu "anomi"nin anlamı kavranmazsa İslami köktencilik gibi bir fenomeni durağan toplumsal-determinist bir açıklama riski kendini dayatır. Radikalleşmiş İslami köktencilik, ABD'nin Ortadoğu siyasetinin *think-tank*'inin üyelerinden Daniel Pipes'ın sandığının aksine, "zenginlikten kaynaklanmamaktadır", buna karşılık, toplumsal sefaletin kendiliğinden bir yansıması da değildir. Pipes, temelde, "medeniyetler çatışması"nın en karikatürize biçimine yaklaşan tezini daha iyi destekleyebilmek için, bir dizi veriyi çarpıtır.[3]

---

1 Anomi hakkında bkz. sonraki bölüm.

2 Émile Durkheim, *Le suicide*, PUF, Paris, 1991, s. 264-288.

3 Daniel Pipes, "God and Mammon: Does Poverty Cause Militant Islam?", *The National Interest*, sayı 66, Kış 2001/02. Bu şekilde, yazar 1970'li yılların petrol patlamasının, ilgili ülkelerde yaşayan pek çok insan için gelir artışından ziyade aşırı enflasyona bağlı olarak artan yoksullaşma anlamına geldiğini anlamıyor görünmektedir. Fas ve Ürdün gibi ülkelerin toplumsal gerçekliği hakkında tozpembe bir tablo çizmektedir. Oslo sürecinin 1967'de Filistinlilere işgal altındaki topraklarında huzuru getirdiğini ima etmekte, İslami köktenciliğin Batı Şeria'da Gazze'ye kıyasla çok daha güçlü olduğunu iddia etmekte ve Endonezya'daki gerici akımların yükseliş hızını azımsamaktadır. İslami köktenciliği yoksullaşmayla açıklamaya çalışan çabaları çürütmeyi amaçlayan argümanlarının en absürdü, İranlıların 1979'dan beri yoksullaşmasının, onları bu duruma maruz bırakan rejime verdikleri desteği güçlendirmediğinin altını çizmesidir (s. 18)!

11 Eylül saldırılarının başlıca düzenleyicisi Mısırlı Muhammed Atta (Terry McDermott kendisi hakkında *Los Angeles Times*'ta dikkate değer bir araştırma yayınlamıştı) kır kökenli bir varlıklı küçük burjuva ailesine mensuptu. Parlak bir öğrenci olan Atta, Kahire'de başladığı mimari öğrenimini Almanya'da, Hamburg'da şehircilik alanında sürdürmüştü. 1995'te, Mısır hükümetinin eski Kahire'nin "İslam şehri" olarak adlandırılan kesimini turistik bir komplekse dönüştürmeyi amaçlayan projesi üzerine bir araştırma yapmak için Almanya'dan bir burs almıştı. Kahire'ye gittiğinde yanında iki Alman vardı, birinin adı Ralph Bodenstein'dı. McDermott'un aktardıkları, diplomalı ve imanlı Müslüman bir genç Mısırlının, ülkesinin üzücü durumu karşısında Amerikan karşıtı duygular geliştirmesine neden olan etmenleri göstermektedir.

"Üç genç mimarın keşfettikleri, onları derinden rahatsız etti. Hükümet, orada yaşayan insanların büyük bir bölümünü yerlerinden ederek, soğan ve sarımsak satıcılarını kovarak, eski binaların yenileyerek ve giden gerçek insanların yerine onları taklit edecek aktörler yerleştirerek bölgeyi 'restore' etmeyi öngörüyordu.

"Bodenstein olup biteni şöyle anlattı: 'Belediyedeki insanlarla çok sert bir tartışma yaptık. Bizim kaygılarımızı anlamıyorlardı. Kendi işlerini yapmak, insanlara kostüm giydirmek istiyorlardı. Bunun iyi bir fikir olduğunu düşünüyor ve bizim itirazlarımızın nedenini anlamıyorlardı.'

"Bu, Atta'nın Mısır bürokrasisiyle ilk profesyonel temasıydı ve bu temas onu hayal kırıklığına uğrattı, diye anlatıyor Bodenstein.

"'Muhammed, plan yönetimindeki kayırmalara karşı çok, çok eleştirel bir tavır sergiliyordu. Eğitiminden sonra bir iş bulma imkânı üzerine bilgi toplamaya başlamıştı ve iş bulmanın ne kadar zor olduğunu fark etmişti. Kadroların nesilden nesile siyasi bağlantılar çerçevesinde aktarıldığı ağın bir parçası değildi. Muhammed çok idealistti, hümanistti; gerçekleştirecek toplumsal idealleri vardı.'

"Atta'nın uygun bir iş bulmanın zorluğuna dair şikayetleri istisnai bir nitelik taşımıyordu. Mısır'daki gözü yükseklerde ve neredeyse ücretsiz yüksek eğitim sistemi, ekonominin kapasitesinin çok üzerinde mezun veriyordu. Eğitimde ne kadar ilerlerseniz, iş bulma olasılığınız o kadar azalıyordu. 1998'de yapılmış bir incelemeye göre yüksek öğrenim kurumlarından diploması olanların, okuma-yazma bilmeyenlere kıyasla 32 kat daha az iş bulma şansı vardı.

"Bodenstein, Atta'nın hükümete yönelttiği eleştirilerin, araştırma projesi ilerledikçe daha da arttığını söylemektedir. Atta, hükümetin yeniden düzenleme planlarının eski şehri bir İslam Disneyland'ına dönüştüreceğini belirtiyordu. Söylediğine göre bu türden Batı etkileri hükümetin ABD ile müttefik olma isteğinin bir sonucuydu."[1]

Pek çok açıdan olağan normlar dışında bir figür olan Usame bin Ladin'in aksine Muhammed Atta, ABD'nin desteklediği yolsuzluğa batmış ve umutsuz rejimlerine başkaldıran, bunu yaparken de otuz yıldan uzun süredir İslami köktenciliğin yolunu izleyen entelektüel elitleri ("organik entelektüel" kesimleri) oluşturan eğitimli gençlerin bir temsilcisiydi. Atta bu şekilde Müslüman halk kesimlerinden ve küçük burjuvalardan oluşan bu hareketin neredeyse istatistiki bir profilini sunuyordu.

1 Terry McDermott, "A Perfect Soldier", *Los Angeles Times*, 27 Ocak 2002.

III. Bölüm

NEFRET, BARBARLIKLAR, ASİMETRİ VE ANOMİ

Usame bin Ladin'i harekete geçiren nedenleri anlamak için hayalci teorilere ya da felsefi saçmalamalara hiç gerek yoktur. Bu dinci köktenci, bir "nihilist" değildir: nihilizmin Nietzscheci ya da Heideggerci versiyonlarını muhtemelen kendine yakın bulurdu (belki sadece nihilistlere özgü olmayan "son insanlar"a duyulan nefret durumunu benimsemeyebilirdi). Eylemlerinin çerçevesini André Glucksmann'ın yaptığı gibi Dostoyevski okumalarıyla anlamaya çalışmak da yersizdir.

Bu yazarın kullandığı "nihilist" nitelemesi, tıpkı Bush'un kullandığı "terörist" adlandırması gibi, açıkça ideolojik bir işleve sahiptir: "terörizme karşı (daha da kesin konuşalım: nihilist türden terörizme karşı) hukuk temelinde evrensel bir ittifak kuruyor"[1] Eskinin 'yeni filozof'u, bir zamanların deniz korsanına benzer bir şekilde, Bin Ladin'in "insanlığın düşmanı" (*hostis generis humani*) ilan edilmesini istiyor, tüm iktidarları, onu "ölü ya da diri" ele geçirmeye çağırıyor. Bundan sonra hemen ekliyor: "Amerikan başkanı tarafından tekrarlanan cümleler, hafızasız dinleyicilerin anlamayışlarına ve gülümsemelerine rağmen, geleneksel çizgideydi ve uygun bir zamanda dile getirilmişti[2] " "Ölü ya da diri" ifadesinin André Glucksmann'ın hafızasında nasıl bir uygunluğu çağrıştırdığını anlamamız son derece güç. Ancak Glucksmann,

1 Glucksmann, *a.g.e.*, s. 82. Ancak Glucksmann'ın aynı eserde yansıttığı kafa karışıklı görülünce tespit güven verici olmaktan çıkıyor: "IMF'ye, Dünya Bankası'na ve 'Küreselleşme'ye karşı sefaletin isyanı kisvesi altında, kitleleri ırk, millet, sınıf ya da din adına ideolojik olarak harekete geçiren elitlerin kanlı rotasyon ve yenilenme süreci işlemektedir." (s. 31).

2 *A.y.*, s. 82.

bu konuda, "haklı savaş" kavramının büyük ayetullahı Michael Walzer'in kendileriyle pazarlık yapılamayacağı gerekçesiyle terörist örgütlerin siyasi liderlerine suikast yapılmasını haklı çıkaran fetvasından yararlanıyor olabilir.[1]

Gerçekte, komplo biçimlerinin yüzeysel benzerliklerinin ötesinde, El Kaide'nin fanatik liderinin dünya görüşü XIX. Yüzyıl'da Çarlık Rusyası'nın ateist teröristlerinin dünya görüşüyle (*Ecinniler*'in yazarının yaptığı karikatürize tablo göz önünde bulundurulsa bile) çok az ortak nokta taşımaktadır. Bin Ladin elbette Dostoyevski'nin romanındaki karakterlerin aksine "bütün temellerin sistemli bir şekilde sarsılması"nı amaçlamıyor, "herkesi yıldırmaya" da çabalamıyordu[2]. ABD hükümetini ve halkını terörize etmeyi hedefliyor, bu şekilde onları açıkça ifade edilmiş taleplerine boyun eğmeye zorlamaya ve kendi köktenci ve fanatik inancını yayarak Müslüman halkları kışkırtmaya çabalıyordu. Kendi açıklamalarını okumak ya da dinlemek yeterlidir. Bu açıklamaların çok bütünlüklü bir sunumu Mayıs 1998'de Amerikan kanalı ABC'nin Güney Afganistan'da video kaydına aldığı söyleşide bulunabilir; video kaydının PBD kanalı tarafından yayınlanan ilk kısmı Washington'ın bir numaralı düşmanı ile birkaç müridi arasında geçen son derece aydınlatıcı bir tartışmayı içermektedir.

Nefret ve strateji

Usame bin Ladin'in ABD'ye nefreti ancak Suudi monarşisine duyduğu nefretle karşılaştırılabilir. Bin Ladin, monarşi Amerikan himayesinden yararlandığı sürece onu deviremeyeceğini biliyordu. Dolayısıyla mücadelesi her şeyden önce Amerikan kuvvetle-

1 Michael Walzer, "Five Questions About Terrorism", *Dissent*, cilt 49, sayı 1, Kış 2002. "Haklı savaş" üzerine olduğu gibi bu konu üzerine geliştirdiği düşüncelerde de Walzer kategorik etik buyruklardan ziyade İsrail uygulamalarını haklı çıkarma kaygısından ilham almaktadır.

2 Fyodor Dostoyevski (Fiodor Dostoïevski), *Les Possédés*, Le Livre de Poche, Paris, 1972, s. 553.

rini Suudi Krallığı'ndan çekilmeye zorlamayı ve krallığın berbat rejimine verdikleri himayeye son vermeyi amaçlıyordu.

"Amerika'ya karşı savaşma çağrısı yapıldı, zira Amerika iki kutsal caminin bulunduğu ülkenin içişlerine, politikasına karışmış, onu yöneten baskıcı, yolsuz ve zorba rejimi desteklemiş, bunun da ötesinde ülkeye on binlerce askerini göndererek İslam milletine karşı bir Haçlı seferinin başına geçmiştir. Bunlar, özellikle Amerika'nın hedef seçilmesini açıklayan nedenlerdi."[1]

Bu, Bin Ladin'in ilan edilmiş olan tek hedefiydi; eylemleri, terörist baskı yoluyla (ya da bu mümkün olmadığı takdirde gösterişli bir mücadele yoluyla) "Suudi", Arap ve Müslüman kamuoyları üzerinde ideolojik bir hegemonya kurmayı amaçlıyordu. Iraklıların ve Filistinlilerin kaderinin korunması gibi tüm diğer davalar önceleri yalnızca polemik argümanlar şeklinde dile getirildi; amaç tabii ki yandaşları arasında bulunan Suudi olmayan kişileri motive etmekti. Bin Ladin, askerler ve siviller arasında ayrım yapmaması konusunda kendisine soru soran herkese, sistematik olarak aynı cevabı verdi: ABD ve müttefiki İsrail Irak'ta ve Filistin'de sivilleri (özellikle de çocukları) öldürürken hiç tereddüt etmiyordu.

Bununla birlikte, 11 Eylül'ü izleyen aylarda, El Kaide şebekesinin lideri, "İkinci İntifada" olarak adlandırılan olguyla da bağlantılı olarak, Filistin'in durumuna çok daha fazla önem atfetmeye başladı. Daha sonra, 7 Ekim'de ("Sonsuz Özgürlük" operasyonunun başladığı gün) yayınlanan görüntülü mesajında, Filistin'i kendi mücadelesinin doğrudan hedefleri arasına yerleştirdi (Saddam Hüseyin de aynı şeyi 1990'da yapmış, bu şekilde Müslüman dünyasının en popüler davasına destek vererek kendisine verilen desteği artırmayı amaçlamıştı).

---

1 "Interview Ossama bin Laden (May 1998)", "Hunting Bin Laden" içinde, *a.g.m.* Birkaç ay sonra El Cezire tarafından yapılan görüşmede, "Bin Ladin ne istiyor?" sorusuna aynı şekilde İslamın kutsal yerlerinin kurtarılması ve "Allah'ın kelamı"nın hüküm sürmesi için savaştığı cevabını veriyordu ("*Usama ben Laden yatahaddath*", *a.g.m.*).

"Amerika'ya gelince, ona ve halkına şu kesin sözleri söylüyorum: gökleri sütunsuz yükselten, her şeye gücü yeten Allah adına yemin ederim ki ne Amerika, ne de Amerika'da yaşayanlar, biz gerçekten Filistin'de güvenliğe kavuşana dek, kâfir orduları Hz. Muhammed'in (sav) ülkesini terk edene dek, güvenliğin hayalini bile kuramayacaklardır."[1]

Buna karşılık, Saddam Hüseyin'den daha öngörülü olan Usame bin Ladin ABD'ye karşı bir cephe savaşını kazanabileceği yönünde yanılsamalara kapılmadı. ABD'nin ezici askeri üstünlüğü karşısında, ona etkili ve sert darbeler indirmek isteyenlerin –Washington'da 1997 yılından beri resmi olarak kullanılan adlandırmayla– "asimetrik yöntemler" kullanmaktan başka çarelerinin olmadığını anlamıştı. Asimetrik yöntemler, ABD'li resmi ağızlar tarafından "güçlü yanlarımızı çökerterek ya da üstünü örterek zayıf noktalarımızı yaralanabilir hale getiren konvansiyonel olmayan yaklaşımlar"[2] diye belirtiliyordu. Böylece, ABD'ye karşı "tüm savaşların en büyüğü"nü yürütemeyen Usame bin Ladin'in müritleri "tüm terörist saldırıların en büyüğü"nü yaşatmayı başardı.

Bu eylem yönteminin hedefi, bir çok insanın sandığının aksine, son derece rasyoneldir. Bin Ladin için söz konusu olan, tıpkı daha önce Vietnam'da olduğu gibi dünyanın uzak bölgelerinde hükümetinin yaptığı müdahalelerin bedelini ödemekten bıkmış olan Amerikan halkının, hükümetine eylemlerinden vazgeçmesi için baskı yaptığı bir ortam yaratmaktı. Bu nedenle uyarılarını, tıpkı 7 Ekim mesajında olduğu gibi, Amerikan hükümetine ve Batılı müttefiklerine olduğu kadar onların halklarına da yöneltiyordu. 1998 tarihli mesajlarında ise daha açık bir uyarı niteliğinde açıklamalar yapıyordu: "Batılı rejimler ve ABD hükümeti başlarına gelebilecek olanların sorumluluğunu taşımaktadır. Eğer

1 Usame bin Ladin, 7 Ekim 2001'de yayınlanmış mesaj – Arapça'dan doğrudan çevirı.

2 William Clinton, "A National Security Strategy for A New Century", The White House, Washington, Mayıs 1997.

halkları kendi ülkelerinin içinde zarar görmek istemiyorlarsa, kendilerini gerçekten temsil eden ve çıkarlarını koruyabilecek hükümetler seçmelidirler."[1]

El Kaide lideri, ABC kanalının muhabirine verdiği doğrudan cevaplardı, Clinton yönetimini "Yahudi" çıkarlarını savunmakla suçladıktan sonra, şu uyarıda bulunuyordu: "Eğer şimdiki adaletsizlik devam ederse, ulusal bilinçlenme yoluyla kaçınılmaz bir şekilde Amerikan toprağına da taşınacak; Remzi Yusuf [1993'te Dünya Ticaret Merkezi'ne saldırı düzenleyen kişi] ve başkaları bunu daha önce yapmıştı. Amerikan halkına söyleyeceğim budur. Onları, halk çıkarı için hareket eden, başka halklara saldırmayan, onların onurunu kırmayan ve zenginliklerini yağmalamayan ciddi bir yönetim seçmeye çağırıyorum."[2]

Bununla birlikte, birkaç ay sonra, "Çöl Tilkisi" operasyonunda ABD'nin Irak'ı bombalamasının ardından, Bin Ladin farklı bir üslup benimsiyor ve El Cezire kanalına şu açıklamada bulunuyordu: "Her Amerikalı bizim için bir düşmandır; ister doğrudan bize karşı savaşsınlar, isterse savaşmayıp vergi ödesinler. Bugünlerde Amerikan halkının dörtte üçünün Clinton'ı Irak'a karşı saldırılarında desteklediğini belki duymuşsunuzdur. Başkanının popülerliği masumları vurdukça artan bir halk [...], değerlerden hiçbir şey anlamayan dejenere bir halktır."[3]

Bin Ladin, ABD'ye karşı izlenen tüm mücadele stratejilerinin temel bir boyutunu kavramış görünüyordu: askeri açıdan yenilmeleri mümkün değildi ve hükümetin dize getirilmesinin yolu Amerikan halkından geçiyordu. Buna karşılık iki ağır hata yaptı: ilki, dünyanın başlıca petrol rezervi olan Arap yarımadasının ABD hakim sınıfı için önemini azımsamasıydı. Kendisinden önce Saddam Hüseyin tarafından da yapılan bu hata, ABD hükümet-

1 "Interview Ossama bin Laden (May 1998)", *a.g.m.*
2 *A.y.*
3 "*Usama ben Laden yatahaddath*", *a.g.m.*

lerinin Hindiçin ve özellikle de Somali'den[1] çok daha fazla önem taşıyan bu bölgesini savunmak için gösterdiği kararlılığın azımsanmasını beraberinde getiriyordu.

Bin Ladin'in ikinci ağır hatası, Amerikan halkına karşı bu denli canice ve tahripkar bir şekilde hareket ederek ABD yöneticilerini geri çekilmeye ikna edebileceğine inanmasıydı. Bu, Hamas'ın Filistinli kamikazelerinin de yaptığı ağır bir hatadır: her iki durumda da, sivilleri hedef alan terörist faaliyetler, halkların hükümetlerinin en gerici ve en sert politikalarına destek vermeleri sonucunu doğurmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Vietnamlıların ABD birliklerinin 1973'te ülkelerinden çekilmesini sağlamakta gösterdikleri başarı, bir yandan yöntemleriyle meşru nitelik taşıyan ve işgal ordusunu hedef alan askeri mücadeleyi yürütmeleri, diğer yandan da ABD halkına korkutma yoluyla değil, adalet duygusuna çağrı yapma yoluyla bir söylem yöneltmeleridir. Vietnamlıların mücadelesinin ahlaki üstünlüğü, askeri olanaklarının yetersizliğini büyük ölçüde telafi etmiştir.

Bunlar bir yana, düşman ülkenin halkından mümkün olduğu kadar fazla insan öldürmek için hayatlarını feda eden Filistinli, "Suudi" ya da başka kamikazelerin hepsinin siyasi-stratejik hesaplar yapmadıklarını kabul etmek gerekir. Bu eylemleriyle cennete giriş vizesi almayı düşlemeleri de onlar için ancak ikincil düzlemde kalan bir motivasyon kaynağıdır. George Bush'un temsil etme iddiasında olduğu "değerler"e karşı nefretleri ise bu konuda daha da az etkilidir. Tıpkı ateist ya da inançlı tüm diğer şehit adayları gibi onlar da esas olarak gezegenin en büyük gücünün kaba, kanlı, kinik ve küstah egemenliğine karşı nefretle hareket etmektedirler. Bu nefret, 11 Eylül saldırılarının Üçüncü Dünya'da ve ötesinde sahip oldukları büyük popülerliği açıklar.[2]

---

1 *A.y.*

2 Jean Baudrillard'ın yaptığı ve yazmaya cesaret ettiği tespiti aktarırsak: "Gücün daha da güç kazanmasının mantıksal ve acımasız sonucu yok etme isteğinin kışkırtılmasıdır. Ve bu durum gücün kendi yıkımına katkıda bulunur."

"Bir mücadele etmeni olarak nefret; düşmana karşı uzlaşmaz bir nefret, insana sınırlarının ötesinde bir azim verir ve onu etkili, güçlü, seçici ve soğuk bir ölüm makinesine dönüştürür. Askerlerimiz böyle olmalıdır; nefretsiz bir halk zalim bir düşman karşısında zafer kazanamaz.

"Savaşı, düşmanın taşıdığı yere kadar (evine, boş zamanlarını geçirdiği yerlere kadar) taşımak, onu bütünsel bir savaş haline getirmek gerekmektedir. Düşmanın tek bir sükûnet anı bile yaşamasını engellemek, kışlalarının dışında tek bir sakin dakika bile geçirmesini engellemek, ona nerede olursa olsun saldırmak, nereden geçerse geçsin kendini sürekli takip edilen vahşi bir hayvan gibi hissetmesini sağlamak gerekmektedir. Bu şekilde morali bozulacaktır. Daha da hayvansılaşacaktır, ancak bu durumda çöküşünün işaretleri görülecektir."[1]

Bu satırların yazarı Usame bin Ladin mi? Hayır: Ernesto Che Guevara. Bu satırlar, trajik ölümünden birkaç ay önce, kaleme aldığı en tanınmış metninden, 1967 tarihli Tricontinental'e mektubundan bir bölümdür.

Daha önceden gördüğümüz gibi, nefret çoğunlukla kördür; iyi bir danışman değildir. 11 Eylül kamikazeleri uçakları anıtsal hedeflerine yönlendirirken büyük bir ihtimalle André Malraux'nun *İnsanlık Durumu* romanında Çen karakterine atfettiği "kendinden geçiş zevki"ni yaşamışlardı. Malraux'nun anlatımıyla, Çinli komünist Çen "gözleri kapalı bir şekilde", kolunun altında bir bombayla beraber Çang Kay Şek'in[2] arabasına doğru yönelir; bu

---

"L'esprit du terrorisme", *Le Monde*, 3 Kasım 2001. Baudrillard daha sonra 11 Eylül kamikazelerini harekete geçiren nedenleri yorumluyor ve şu satırları sözlerine ekliyordu: "Her şey, düşman güce [...] meydan okumaktan ve onunla düello yapmaktan ibarettir. Sizi küçük düşürmüş olan odur, küçük düşürülmesi gereken odur. Onu rezil etmek gerekir."

1 Ernesto Che Guevara, "Mensaje a los pueblos del mundo a través de la Tricontinental", *Escritos y discursos*, *Editorial de Ciencias Sociales* içinde, Havana, 1985, cilt 9, s. 369.

2 André Malraux, *La condition humaine*, Gallimard, Paris, 1981, s. 235.

karakterin Müslüman kamikazelerden çok Dostoyevski romanlarının karakterleriyle ortak yönleri vardır. Müslüman kamikazeler Dünya Ticaret Merkezi'nin iki devasa sütunu andıran kulelerini tıpkı Kitab-ı Mukaddes'te Samson'un yaptığına benzer bir şekilde yıkmışlardır: aynı türden bir düşman nefreti ve aynı intikam hırsıyla.

"Bütün Filistin beyleri de oradaydı. Üç bin kadar kadın ve erkek Samson'un oynayışını damdan seyrediyordu. Samson Rab'be yakarmaya başladı: 'Ey Egemen Rab, lütfen beni anımsa. Ey Tanrı, bir kez daha beni güçlendir; Filistilerden bir vuruşta iki gözümün öcünü alayım.' Sonra tapınağın damını taşıyan iki ana sütunun ortasında durup sağ eliyle birini, sol eliyle ötekini kavradı. 'Filistinliler'le birlikte öleyim' diyerek tüm gücüyle sütunlara yüklendi. Tapınak Filistin beylerinin ve bütün içindekilerin üzerine çöktü. Böylece Samson ölürken, yaşamı boyunca öldürdüğünden daha çok insan öldürdü."[3]

Korkunç bir intikam, ama ne kadar da boş! 11 Eylül kamikazeleri de sonuçta en fazla "kendilerinden" olanlardan insanın ölümüne neden olacaktı: Afganlar, Filistinliler, Çeçenler ve başka Müslümanlar, her zamankinden daha denetimsiz ve öldürme konusunda serbest bir şekilde hareket eden İmparatorluk'un ve müttefiklerinin korkunç intikamının kurbanı olacaklardı. Guevara yanılıyordu: vahşi hayvan moralini ancak kendinden daha güçlü, karşısında kendini güçsüz hissettiği bir hayvan tarafından yakalanınca kaybeder – ve en sonunda kovalayan her zaman en güçlü hayvandır. Kendinden daha güçsüz bir hayvan tarafından yaralanan vahşi hayvan daha da vahşi hale gelir. Bu durumda, Clausewitz'in sözünü ettiği "aşırılıkların birbirini tırmandırması" mekanizması çalışır.

"Savaş gibi tehlikeli bir işte iyilikten kaynaklanan hatalar olabileceklerin en kötüsüdür. Nasıl ki fiziki gücün kullanımı kendi

3 Le Livre des juges, *La "Bible de Jérusalem"*, Cerf, Paris, 1961, s. 267. [Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 2003, "Hakimler", 16 27-30.]

bütünlüğü içinde zekânın işbirliğini reddetmez, bu gücü acımasızca kullanan ve hiçbir yaralanma karşısında geri adım atmayan kişi de rakibi karşısında avantajlı konuma geçer, tabii karşısındaki de aynı şekilde hareket etmediği sürece.. [...] İğrençlik duygusu saldığı için şiddet unsurunu yok saymak, bir güç israfıdır, başka bir değişle bir hatadır."[1]

Barbarlıklar çatışması

Gerçekte bir "barbarlıklar çatışması" olan şeyin "medeniyetler çatışması" olarak adlandırılması ne yaman bir çelişkidir! Elbette Samuel Huntington eserinde biri çoğul olarak kullanılabilecek, diğeri ise tekil olan iki uygarlık/medeniyet kavramı arasında ayrım yaptığının altını çiziyordu; bu iki kavram, "çoğul anlamdaki uygarlık, tekil anlamda çok daha az uygar olabildiği" için çelişkili olabilirdi"[2]. Ancak Fernand Braudel'in[3] yapıtlarının indirgemeci

1 Clausewitz, *a.g.e.*, s. 52-53.

2 Samuel Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, *a.g.e.*, s. 41. Soğuk Savaş sonrası dönemin ruh halini, bu dönemin Zeitgeist'ını yorumlayan iki best-seller'dan Huntington imzalı olanı Fukuyama'nınkine göre belirgin bir şekilde üstündür. Pek çok tezinin basitleştirici ve zorlama niteliğine rağmen Huntington'ın kitabı siyasi gerçekliğin yorumlanmasında "realist" literatürün "idealist" literatür karşısındaki büyük avantajına sahiptir. Önemli bir belge toplama çalışmasına dayanan bu eser ilginç ve tutarlı bilgiler sunar; uygarlıklar konusundaki rölativizmi yazarı Batıcı etnosentrizmi eleştirmeye ve onun "uygarlaştırıcı" söylemini yapıbozuma uğratmaya iter. Sonuç olarak, Huntington'ın eseri ABD'de savaşmak için çağrı yaptığı küresel "çokkültürcülüğün" küresel düzleme yansıtılmasıdır.

3 Huntington'ın eserinin başlığı bile Braudel'den alınmış gibidir. Braudel Müslüman dünyası hakkında şunları yazıyordu: "Ekonomik ve toplumsal sorunlar, esas olarak arkaik, geleneksel, günümüze değin muhafaza edilmiş bir İslam medeniyeti ile onu dört bir yandan saran bir modern medeniyet arasındaki çatışmadan doğarlar, bu nedenle neredeyse her yerde aynı şekilde karşımıza çıkarlar." Fernand Braudel, *Grammaire des civilisations*, Flammarion, Paris, 1993, s. 145 Bununla birlikte, Arapça konuşan ülkelerin uygarlığı ile Kara Afrika, Hint altkıtası, Güneydoğu Asya, Çin gibi İslamın başka uygarlıklarla karışık şekilde yorumlandığı Müslüman bölgelerin uygarlığı ara-

okumasından kaynaklanan bu basitleştirici ayrım her iki kavram arasındaki yakın ilişkinin içini boşaltır. Keza Norbert Elias'a göre, geleneklerin yumuşaması, saldırganlığın denetlenmesi ve kişilerarası ve devletlerarası ilişkilerin barışçıllaşması anlamında tekil Uygarlık (bundan sonra farkını belirtmek için başharfini büyük yazacağız) henüz bitmemiş, ancak "tamamlanmakta olan" bir süreçtir[1]; Huntington Norbert Elias'ın bu tahliline hiç değinmez.

Elias'ın kavramını benimseyerek (ve onun kaçamadığı Batıcı etnosentrizmi aşarak), tarihte "uzun dönem" ölçeğinde yaşanan bir "Uygarlık süreci"nin var olduğunu kanıtlamak zor değildir: bu süreç farklı uygarlıkların hem özerk evrimi içinde, hem de karşılıklı etkilenimleri çerçevesinde gelişir. Ancak bu tarihsel sürecin (en az bahsettiğimiz süreç kadar kanıtlanabilir nitelikteki) bir tamamlayıcısını da gözden kaybetmemek gerekir: Uygarlık sürecinde kaydedilen her aşama Barbarlığın özgül görünümlerini doğurur, böylece her Uygarlık kendine has barbarlık biçimleri doğurur. Hannah Arendt'den ilham alarak Nazi şiddetinin Av-

sında belirgin bir ayrım yapar; Arap dili, "Müslüman uygarlığının birliğinin tam anlamıyla belirleyici olduğu ülkelerin en önemli belirleyicilerindendir" (a.y.). Braudel'in uygarlıkların tahlili için alınması gerektiğini düşündüğü metodolojik önlemlerden biri, "uygarlıkları sıralayan kısıtlı listeler" yapmayı reddetmesidir (buna karşılık Huntington dokuz uygarlıklı bir liste sunar!). Bunun yanında, Braudel major civilizations ("Büyük Uygarlıklar", özgün metinde İngilizce olarak kullanılmıştır) olarak adlandırdığı uygarlıkların "alt-uygarlıklara" bölünerek, bu alt-uygarlıkların ise daha da küçük birimlere bölünerek incelenmesi gerektiğinin altını çizmiştir ("L'histoire des civilisations: le passé explique le présent", *Écrits sur l'histoire* içinde, Flammarion, Paris, 1969, s. 291). Böylece, Huntington Kuzey Amerika'yı Avrupa ve Avustralya ile birlikte bir "Batı uygarlığı" içinde birleştirirken, Braudel Avrupa uygarlığı ve Amerika uygarlıkları arasında ayrım yapar, hatta çeşitli Avrupa uygarlıklarını da ayrıştırarak inceler: "Üzerine hangi etiketin yapıştırılacağı fark etmez, bir Fransız uygarlığı, bir Alman uygarlığı, bir İtalyan uygarlığı, bir İngiliz uygarlığı vardır; her birinin kendi renkleri, kendi iç çelişkileri vardır. Hepsini genel bir "Batı uygarlığı" adı altında incelemek bana fazlaca basit geliyor." (a.y.). Gerçekte, Samuel Huntington'ın yaptığı uygarlıklar ayrımı kendi siyasi şemalarının yansımasından başka bir şey değildir.

1 Norbert Elias, *La dynamique de l'Occident*, Calmann-Lévy, Paris, 1975, s. 318.

rupa'daki soyağacı üzerine kısa ve parlak bir eser kaleme alan Enzo Traverso'nun doğru bir şekilde belirttiği gibi, söz konusu olan "uygarlık süreci"nin barbarlıkları değil, "bu sürecin imkânlarından birinin, veçhelerinden birinin, olası sapmalarından birinin ifadesi"dir[1]. Bu nedenle, Herbert Marcuse'a atıf yaparak "uygarlığın diyalektiği"nden bahsetmek daha uygun görünüyor:

"Güncel dönemin yıkıcılığı yalnızca bugünden yola çıkılarak anlamlandırılabilir; bugünün tahlili geçmiş dönemlerle kıyaslanarak değil, kendi koşullarından hareketle yapılabilir. Savaşların sınırlı mekânlarda profesyonel ordular arasında yürütülmesi ve dünya çapında halklara karşı yürütülmesi arasında; dünyayı sefaletten kurtarabilecek teknik buluşların işgal etmek ya da acı çektirmek için kullanılması arasında; binlerce insanın savaşta öldürülmesi ve milyonların mühendislerin ve doktorların yardımıyla bilimsel bir şekilde öldürülmesi arasında; sürgüne gidenlerin ancak sınırları geçebildiğinde sığınma hakkına kavuşabilmeleri ve tüm gezegen çapında kovalanmaları arasında; insanların doğal olarak cahil olmaları ya da günlük bilgi ve eğlence dayatmaları karşısında *cahilleştirilmiş* olmaları arasında niceliksel olmaktan öte bir fark vardır."[2]

Bunun yanında, tekil anlamda Barbarlık ve çoğul anlamda barbarlıklar arasında da bir ayrım yapmak gerekir. Marx daha önce atıf yaptığımız makalesinde bu konuya değinmişti: "Başka şeyler gibi zulmün de zaman ve yere göre değişen bir modası vardır. Yüksek bir kültüre sahip olan Sezar, binlerce Galyalı askerin sağ ellerinin kesilmesini nasıl emrettiğini açıkça anlatmaktadır. Napoléon bunu yapmaktan utanırdı. Cumhuriyetçiliğinden kuşkulandığı kendi Fransız alaylarını, siyahların [!] elinde ya da ve-

1 Enzo Traverso, *La violence nazie. Une généalogie européenne*, La Fabrique, Paris, 2002, s. 166.

2 Herbert Marcuse, *Eros and Civilization: A Philosophical Inquiry into Freud*, Abacus, Londra, 1972, s. 81.

badan ölmeleri için Santa Domingo'ya göndermeyi yeğlemişti."[1]

Her uygarlığın kendine özgü bir barbarlığı vardır: kimileri boğaz keser (bu, Afganistan'daki geleneksel öldürme yöntemidir, Sovyetler'e karşı savaşmış olan kişiler tarafından Cezayir'e taşınmıştır; 11 Eylül kamikazelerinin üzerinde bulunan bıçaklar da bu yöntemin sembolik bir ifadesidir); bazıları ise "papatya toplar", yani "daisy cutter" ("papatya keser") adı verilen yaklaşık 7 tonluk "konvansiyonel" bombalarla uzaktan ve kitlesel katliamlar gerçekleştirirler; bazıları uçak kaçırır ve onları sivilleri öldürerek misilleme yapmak için kullanır; kimileri ise savaş gemilerinden "*cerrahi*" *vuruşlar yapar* (*bu vuruşların cerrahi vuruşlarla benzerliği, neşterin elektrikli testereyle olan benzerliği kadardır*).

Bazıları, olabilecek en çok kişiyi kurbanlarını seyrettirerek etkilemeyi amaçlar; intikamın Tartuffe'leri olan diğerleri ise, Molière'in karakterini taklit ederek, medyaya şu emri verirler: "Bu ölüleri saklayın, onları görmememiz lazım; / Böyle şeylerle yaralanır ruhlar, / Ve suçlu düşüncelerle dolup taşar" İkiyüzlülük, Barbarlığın Uygarlığa sunduğu saygıdır; bu, günahın erdeme sunduğu saygı ile karşılaştırılabilir. Naziler bile katliam etkinliklerini kamplarının dikenli tellerinin ardında saklamışlardı.

Bu durumda, Donald Rumsfeld tarafından yönetilen Pentagon'un Afganistan'da gerçekleştirilen ve resmi olarak "terörizme karşı savaş" olarak adlandırılan operasyonda ele geçirilip Guantanamo üssündeki X-Ray hapishane kampına aktarılan tutuklulara uygulanan muamelenin insanlıkdışı niteliğiyle övünmesi nasıl değerlendirilebilir? Bu tutuklular her tür mantığa aykırı bir şekilde "savaş esiri" olarak değerlendirilmemişti ve Rumsfeld onları "yasadışı savaşçılar" (*unlawful combatants*) olarak adlandırarak kendilerine yapılan muameleyi aklamaya çalışmıştı. "Yasadışı savaşçılar" adlandırması, Nazi devletinin *Untermenschen* ("alt-insanlar") kategorisinin hukuk devletindeki

1 Marx, "The Indian Revolt", *a.g.e.*, s. 452. [*Sömürgecilik Üzerine*, s. 171 – değiştirilmiş çeviri]

karşılığı sayılabilecek bir hukuki yenilikti – hatırlatalım ki Primo Levi *Untermenschen*'ın Auschwitz'de nasıl bir alt-kategorizasyona tabi tutulduğunu anlatırken en alt kademedekilerin *Muselmänner* ("Müslümanlar") olarak adlandırıldığını belirtiyordu.[1]

Muselmänner Tıpkı 11 Eylül 2001'den sonra ABD'de başlayan kolektif baskı ve paranoya dalgasının ağına takılan, birkaç yüz tanesi gizlice, ABD'nin tüm hukuk kurallarının ve 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin ihlal edilmesi suretiyle keyfi bir şekilde tutuklanan binlerce mülteci gibi, *Muselmänner*...

New York'ta bir sabah doğrudan katledilen binlerce sivil, Irak'ta on yıldan beri dolaylı olarak katledilen milyonlarca sivil. Her bir barbarlığın yaptığı katliamların karşılaştırma ölçeği budur: bir uygarlık ne kadar zengin ve güçlü olursa, barbarlığı da o kadar ölümcül olur. Güçlü Almanya'nın Nazileri endüstriyel soykırımı icat etmişlerdi. Bugün zengin ülkelerin Afrikalı siyahlara ve AIDS'in diğer zavallı kurbanlarına sınai yardım yapmayarak uyguladıkları "biyo-soykırım", Uygarlık'ın ilerlemesi anlamına mı gelmektedir? Bundan kuşku duymak gerekir.

Modern kapitalist uygarlığa içkin olan barbarlık biçimlerini en iyi keşfeden yazarlardan olan Michel Foucault'nun, kendisi de AIDS'ten ölmüş olmasaydı, bu hastalığın yol açtığı "biyo-soykırım" üzerine bir yazı yazabileceğini hayal edebiliriz. Foucault, bu fenomeni incelerken muhtemelen onun XIX. Yüzyıl'da "kadim bir egemenlik hakkı" olan "öldürme ya da yaşamasına izin verme hakkı"na[2] "yaşatma ya da ölüme terk etme" hakkının eklenme-

1 Primo Levi, *Si c'est un homme*, Julliard, Paris, 1987, s. 94-97

2 Michel Foucault, "*Il faut défendre la société*" *Cours au Collège de France*. 1976, Gallimard, Paris, 1997, s. 214. Foucault'nun bu ders metinlerinde "biyo-iktidar" üzerine yaptığı yorumlar, *Cinselliğin Tarihi*'ndeki aynı konuyu işleyen sayfalardan çok daha ilginçtir (*Histoire de la sexualité*, Gallimard, Paris, 1976). Özellikle Foucault'nun son eseri olan *Cinselliğin Tarihi*'nde yeni hakkın kadim hakka "ikame edildiğini" yazdığını belirtelim (s. 181). "*Il faut défendre la société*" ("Toplumu savunmak gerekir") başlıklı ders metninde ise daha doğru bir şekilde şu sözleri sarf etmektedir (aynı sayfada): "Ve ben, XIX. Yüzyıl'da kamu hukukunda yaşanan en temel dönüşümlerden biri-

siyle ortaya çıkan ve günümüzde küreselleşmiş bir nitelik taşıyan "biyo-iktidar"ın isyana sürükleyici bir sonucu olarak değerlendirirdi. "Ölüme terk etmek": Batı'nın günümüzde AIDS'in ve en yoksul halkları kıran diğer salgınların kurbanlarına yaptığı da bu değil midir? En zengin ülkelerin askeri harcamalarının ve diğer gereksiz harcamalarının küçük bir kısmının aktarımıyla bile bu durumun önüne geçilebilir, hatta söz konusu hastalıklara yakalanmış olan insanların kurtarılması sağlanabilirdi. Katliam yoluyla soykırım, ihmalkarlık yoluyla yapılan "biyo-soykırım" için ne ise, "öldürme" gücü de "ölüme terk etme" gücü için odur.

"Esas olarak yaşatma amacını güden iktidar, nasıl olur da ölüme terk eder? Biyo-iktidar merkezli bir siyasi sistemde ölüm yetkisi, öldürme işlevi nasıl yerine getirilir?

"Irkçılığın bu noktada devreye girdiğini düşünüyorum. [...] Irkçılığı devletin mekanizmalarına yerleştiren, bu biyo-iktidarın yükselişidir. Irkçılık bu noktada modern devletlerde uygulanan iktidarın temel mekanizması olarak ortaya çıkmıştır; devletin modern işleyişinde belirli bir noktada, belirli sınırlar dahilinde ve belirli şartlar altında ırkçılıkla malul olmayan bir unsur yoktur.

"Peki ırkçılık nedir? Her şeyden önce, sorumluluğunu iktidarın aldığı yaşam alanında bir ayrıştırma gerçekleştirmektir: yaşaması gerekenler ve ölmesi gerekenler arasındaki ayrışma."[1]

Dolayısıyla, günümüzdeki çatışma bir "medeniyetler/uygarlıklar çatışması" değil, barbarlıkların çatışmasıdır; bu barbarlıklar çeşitli dozlarda, Uygarlık'ın uzun diyalektik ve tarihsel süreci boyunca uygarlıklar tarafından salgılanır – bunlar, toplumlar oburlaştıkça daha da vahim hale gelen atıklardır ve günümüzde bir defa daha tekil anlamda Uygarlık'ın temel kazanımlarını genel

nin, bu kadim egemenlik hakkının (öldürme ya da yaşamasına izin verme hakkının) yeni bir hak ('yaşatma' ya da 'ölüme terk etme' hakkı) tarafından tamamlandığını düşünüyorum. 'İkame edilme' yerine 'tamamlanma' kelimesini kullanmayı tercih ediyorum, zira yeni hak ilkini silmemiştir, onun içine geçmiştir."

1 *A.y.*, s. 227.

bir Barbarlık içinde yutma tehdidini ortaya koyar. Zira potansiyel Barbarlık'ın özgül biçimleri krizler çerçevesinde her zaman Uygarlık'a galip gelebilir; Enzo Traverso'nun bir çıkarımında belirttiği (ve Traverso'nun esinlendiği *Totalitalizmin Kökenleri*'nin yazarı Hannah Arendt'in de –eğer yaşasaydı– hemfikir olabileceği) gibi, Nazi barbarlığı da ilerlemiş bir "Batı uygarlığı"nın en gözde unsurlarından biri tarafından üretilmişti[1] Bizim ise, Freud'un da altını çizdiği gibi ölüm ve yıkım dürtüsünün bilinçaltındaki yerlerinden çıkıp geldikleri dönemlerden birine girdiğimiz aşikar; bu dürtüler artık Eros'un hizmetindeki "kültür" ya da "Uygarlık" tarafından denetlenmiyor.

"Kendi lehine olan koşullar altında, normalde onu durduran ruhani karşı güçler bulunmadığı takdirde, [saldırganlık] kendiliğinden bir şekilde ortaya çıkar: insanın içindeki vahşi hayvanı ortaya çıkarır. Kendi soyunu devam ettirme fikri, bu vahşi hayvana yabancıdır. Kavimler Göçü sırasında, Hun istilaları sırasında, Cengiz Han ve Timurlenk'in yönetiminde bulunan "Moğol" olarak adlandırılan halkların akınları sırasında, sofu Haçlıların Kudüs'ü fethi sırasında ve hatta son dünya savaşı sırasında yaşanan vahşet manzaraları anımsandığında, bize bu kavrayışın nasıl da olgular tarafından doğrulandığını fark edip saygı duymaktan başka bir şey kalmaz."[2]

11 Eylül kamikazelerinin hayranları iki kulenin çöküşünü görerek mutlu oldular ve bu tür eylemlerin benzerlerinin yapılmasını istiyorlar. Amerikan silahlı güçlerinin hayranları Afganistan'ın ezilmesini izleyerek zevk aldılar ve bu tür operasyonların benzer-

1 "Liberal Avrupa'yı XX. Yüzyıl'ın şiddetinin bir laboratuvarı haline getiren ve Auschwitz'i Batı uygarlığının otantik bir eseri haline getiren bir tarihsel süreklilik vardır." Traverso, *a.g.e.*, s. 167 (vurgu yazara aittir).

2 Freud, *Le malaise dans la culture*, *Œuvres complètes* içinde, *a.g.e.*, s. 298. İki güdünün uygarlaştırıcı diyalektiği konusunda bkz. Herbert Marcuse, *Eros and Civilization*. Ayrıca, Norman Brown'ın mükemmel eserine de bkz.: *Life against Death: The Psychoanalytical Meaning of History*, University Press of New England, Hanover (NH), 1959.

lerinin tekrarlanmasını istiyorlar. Gerçekten de Elias'ın tabiriyle "kan dökücülüğün, 'öteki'nin yok edilişinin ve acı çekişinin bize sağladığı zevkin, fiziksel üstünlüğümüzün bize sağladığı tatmin hissinin [...], utanç ve rahatsızlık duygularını atarak korkunç biçimde patladığı" bir "toplumsal altüst oluşlar dönemi"ndeyiz.[1]

Carl Schmitt'in tabirine göre, "mutlak düşman"a karşı "mutlak düşmanlık" aşırı şiddetini ve yok etme mantığını şu şekilde temellendirmektedir: "Bu yöntemleri başka insanlara karşı kullanan insanlar, kurbanları ve nesneleri olan bu insanları ahlaki olarak da yok etmek zorunda olduklarını anlarlar. Karşı tarafın bütününü 'suçlu' ve 'insanlıkdışı' ilan etmek, onlardan bütünsel bir değersizlik yaratmak zorundadırlar; aksi takdirde kendileri suçlu ve canavar olacaktır."[2]

Tek tek ele alındığında, her barbarlık eylemi ahlak açısından aynı şekilde mahkûm edilebilir görülür: hiçbir medeni etik, sivillerin ve çocukların devlet terörü ya da devletdışı terör yoluyla tasarlanmış, hedeflenmiş ya da körü körüne katlini doğrulayamaz. Söz konusu olan, sivillerin terör salma amacıyla kasıtlı olarak öldürülmesi ise, sebep genellikle bilinir. Aynı durum, sivillerin ölümü savaşçılara karşı zorunlu olmayan bir saldırının kaçınılmaz sonucu olduğu takdirde de geçerli olmalıdır. Pentagon tarafından

1 Elias, *La civilisation des mœurs*, Calmann-Lévy, Paris, 1973, s. 281.

2 Carl Schmitt, *Théorie du partisan, La notion de politique/Théorie du partisan* içinde, Flammarion, Paris, 1992, s. 304. Carl Schmitt bu "mutlak düşmanlık" mantığını Lenin tarafından kuramlaştırılmış olan "partizan"a olduğu kadar, kitlesel imha silahlarını ellerinde bulunduranlar için de kullanıyordu (bu arada, Nazilerin soykırımcı "mutlak düşmalığı"nı örtbas ediyordu). Lenin'in partizan teorisi üzerine Schmitt'in görüşleri, bir sisteme karşı beslenen "mutlak düşmanlık" ile ondan yararlanan insanlara karşı beslenen "mutlak düşmanlık" arasında bir karmaşa yaratıyordu ("[Lenin'in] mutlak düşmanı, somut olarak, sınıf düşmanıydı: başka bir deyişle, mutlak düşman burjuva, Batılı kapitalist ya da bunun hüküm sürdüğü tüm ülkelerdeki toplumsal düzendi"). Schmitt'in bu konudaki düşünceleri daha doğru bir şekilde Bin Ladin'e uygulanabilir: mücadelesinin küresel niteliğine rağmen ulusal "topraksal" bir boyut da taşımasından kaynaklanan zayıflığını açıklamak için de bu düşünceler kullanılabilir.

kendi bombardımanlarının sivil kurbanlarına yakıştırdığı "munzam zarar" kavramı, masumların katlinin kinik bir banalleştirmesini teşkil etmesi bir yana, cinayetleri aklamak için kullanılan ikiyüzlü bir yoldan başka bir şey değildir. Söz konusu cinayetler askeri gücün tekrarlanan kullanımıyla işlenir, oysa bu yöntem başvurulacak tek yöntem değildir ve kurtarılan insanlardan daha fazla sayıda insan öldürülmesi sonucunu doğurur.

Bununla birlikte, hakkaniyetle bakıldığında, bütün barbarlıkları aynı kefeye koyup reddederek metafizik bir etik anlayışını savunmak gerekli değildir. Bütün bu barbarlıklar adaletin terazisinde aynı ağırlığa sahip değildir. Elbette barbarlık bir "meşru müdafaa" için yöntem teşkil etmez: tanım gereği her zaman gayrimeşrudur. Ancak bu, çatışan iki barbarlıktan daha güçlü olanının (ve ezen konumda olanının) daha suçlu olmasını engellemez[1] Zayıfların barbarlığı, apaçık bir irrasyonalite haricinde, güçlülerin barbarlığına karşı bir tepkidir: zira öyle olmasa zayıflar nasıl (kendilerini ezdirme tehlikesi pahasına da olsa) güçlüleri tahrik ederdi? Üstelik aynı neden, güçlülerin meczup, şeytani ve hayvani bir tabiata bürünerek suçluluklarını gizlemeye çalışmalarını da açıklar.

Terörizmin önlenmesi

Eğer amaç barbarlığa, tüm barbarlıklara bir son vermekse, önce bunların nedenlerini ortadan kaldırmak gerekmektedir. Peki, barbarlıkların dünya çapında yükselişinin nedenleri nedir? Öncelikle, güçlülerin barbarlığının zayıflarınkine kıyasla ikincil konumda olduğu yönündeki mantıksal hipotezden yola çıktığımız

1 Bu konuda kendinden beklenmeyecek sözler sarf eden bir yazarın yazdığı gibi: "Yöntemlerin eşitsizliği, karşıt kesimlerin orantısızlığı o kadar ezicidir ki, bu durum terörist devleti ve kurbanını aynı kefede değerlendirmeyi imkânsız kılar." Glucksmann, *a.g.e.*, s. 177-178. Elbette bu satırlarda söz konusu edilen sadece Çeçenlerin karşısındaki Rusya idi...

için, zayıfların barbarlığından yola çıkarak, çeşitli uygarlıkların barbarlıklarını inceleyelim. Buradaki akıl yürütmemizin çıkış noktasını teşkil eden ve 11 Eylül 2001'de tezahür etmiş olan barbarlıkla başlayalım.

El Kaide şebekesinin şiddet eylemlerinin durdurulamaz bir şekilde yükselerek gitgide daha da kitlesel nitelik kazanan bir terörizm haline gelmesini, Hannah Arendt'in "insani gerekçelerle açıklanamaz" diyerek tanımladığı "Mutlak Kötü" kavramına ya da delilik kavramına başvurmadan, nasıl açıklayabiliriz?[1] Bu sorunun cevabı Washington'da biliniyordu ve çok önceden anlaşılmıştı. Bu cevap, yukarıda bahsedilen "asimetrik yöntemler" kavramının tam kalbinde bulunur. Bu kavram Washington resmi söyleminde ABD ve Usame bin Ladin arasındaki mücadeleyle doğrudan bağlantı içinde ortaya çıkmıştır; kavramın kullanılmaya başlaması, söz konusu mücadelenin 1998 yılında Doğu Afrika'daki Amerikan büyükelçiliklerine karşı düzenlenen saldırılarla ve Afganistan ile Sudan'a bombalar atılmasıyla gelinen yeni aşamadan hemen önce gerçekleşmiştir.

Her yeni yönetime askeri programını Kongre'ye sunması için 1996 yılında çıkarılan *National Defense Authorization Act* kararı çerçevesinde hazırlanan ilk dört yıllık Amerikan savunma raporunda, "asimetrik yöntemler"e başvurulmaya başlanması son derece açıklıkla, ABD'nin beklentilerini gayet iyi bir biçimde karşılayacak şekilde açıklanıyordu:

"ABD'nin konvansiyonel askeri alandaki üstünlüğü, yurtdışındaki güçlerimize ve çıkarlarımıza (ayrıca, Amerikalılara) saldırmak isteyen karşıtlarımızı bu tür asimetrik yöntemleri [terörizm gibi, konvansiyonel olmayan saldırı yöntemlerini] kullanmaya teşvik edebilir. Başka bir deyişle, muhtemelen bir yandan zayıf noktalarımızı *kullanmak*, diğer yandan da güçlü noktalarımızı *sarsmak* (ya da bunların *çevresinden dolanmak*) için asimet-

1 Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*, "Preface to the First Edition" Harcourt Brace, Orlando, 1979, s. ix.

rik yaklaşımlara başvurarak ABD üzerinde avantaj elde etmeye çalışacaklardır. Stratejik olarak, saldırgan bir güç ABD ile doğrudan askeri çatışmadan kaçınıp terörizm, NBK [nükleer, biyolojik, kimyasal] tehditler, enformatik savaş ya da çevresel sabotaj gibi yollarla amaçlarını gerçekleştirmeye çabalayabilir."[1]

Bu belge gösteriyor ki, her ne kadar 11 Eylül 2001 ABD hükümetini kullanılan teknik dolayısıyla şaşırtmışsa da, kendi toprağına yapılmış geniş ölçekli bir terörist saldırı hükümet için hiç de şaşırtıcı değildi. ABD'nin erişilmezliğinin birdenbire bitmesi ve topraklarının dokunulmazlığının sona ermesi üzerine 11 Eylül sonrasında verilen büyük söylevler belki bilgisiz bir kamuoyunu etkilemek için elverişli araçlar olabilir. Ancak, gerçekte, yetkili otoriteler bu erişilmezlik fikrini uzun zaman önce gömmüşlerdi. Bu fikir, daha önceki birkaç eylem sonucunda sarsılmıştı; bu eylemlerin arasında ilk gerçekleşenlerden biri, 1993'te Dünya Ticaret Merkezi kulelerinin yıkılması yönündeki girişimdi. Bu girişim ülkenin savunmasıyla yükümlü kurumların özeni ve yetkinliği sayesinde değil, kullanılan patlayıcı miktarının yetersiz olması sonucunda başarısızlığa uğramıştı[2]. Başarılı olsaydı, sekiz buçuk yıl sonra gerçekleşecek olan saldırılardan çok daha fazla kişinin ölümüne neden olacaktı.

Bu denli kararlı, intihara bile hazır düşmanlar karşısında hiçbir güvenlik önleminin yetmeyeceği açıktır; günümüzde Bush yönetimi tarafından "Homeland Security" (Vatan Güvenliği) için

1 William Cohen, *Report of the Quadrennial Defense Review*, Department of Defense, Washington, Mayıs 1997, Bölüm II, "The Global Security Environment"

2 "[Bin Ladin'in] yandaşlarından Remzi Yusuf, Clinton'ın Beyaz Saray'a yerleşmesinden beş ay sonra Dünya Ticaret Merkezi'ne bombalar yerleştirdiğinde sadece altı kişiyi öldürmüştü. 26 Şubat 1993'te tuzak kamyonunu hazırlamak için kullandığı amonyum nitrat ve mazota 400 dolar harcamıştı. Ancak, bina mühendislerinin pek dikkat çekmeyen ifadesinde, Yusuf'un bu bütçenin iki ya da üç katı bir harcama yaptığı takdirde kuleleri yıkarak on binlerce kişinin ölümüne yol açabileceği belirtiliyordu." Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden: Struggles Inside the Government Defined Campaign", *a.g.m.*

harcanan milyarlarca dolar da bu durumda büyük bir değişiklik meydana getirmeyecek, bizzat ABD vatandaşlarının yaptıklarını ve hareketlerini gözlemleyen Büyük Birader'i güçlendirmekten başka bir yarar sağlamayacak.[1]

Düşmanların kararlılığı ve besledikleri "mutlak düşmanlık", onlara uygulanan caydırma yöntemlerinin işlevsiz olması sonucunu doğuruyor: "Caydırma kavramı, ilgili taraflar arasında hem bir çatışma, hem de ortak bir çıkar olmasını gerektirir; safi ve bütünsel bir çıkarlar çatışması durumunda uygulanamayacağı gibi, çıkarların bütünüyle uyduğu bir durumda da uygulanamaz."[2]

Dolayısıyla, siyasi önleme yöntemine başvurmak gerekir: başka bir deyişle, "mutlak düşmanlığın" nedenlerini azaltmaya ya da ortadan kaldırmaya çalışmak, bu şekilde bir "ortak çıkar"ın imkânını ortaya çıkarmaya çabalamak gerekmektedir. ABD hükümeti haber verilen felaketi önlemek için nasıl davrandı? Seçilir seçilmez Manhattan kulelerinin yıkılması girişimiyle selamlanan Bill Clinton'ın her iki başkanlık döneminde de olayların bu boyutu dikkate alındı. Özellikle de, ikinci başkanlık döneminde (1997-2001) tehditlerin kesin bir hal almasından sonra ve El Kaide şebekesiyle olan çatışmanın devam etmesi üzerine bu durum önemsendi.

Bu noktada ortaya şu soru çıkmaktadır: ABD'nin Suudi Krallığı topraklarında birliklerini tutmak için birkaç defa insan kaybı olarak ödediği bedelin yüksekliği göz önünde bulundurulursa, Washington'ın sadece 5000 kadar askerden oluşan (ve çok daha sorunsuz bir şekilde Kuveyt'te hızlıca konuşlanabilecek olan) bir-

1 Muhafazakâr yayın yönetmeni William Safire'ın çok doğru bir şekilde belirttiği gibi: "Senede ABD'ye yapılan 300 milyon ziyareti denetim altında tutma yolları yaratan bu yönetim ve aptallaşmış muhalefet, 300 milyon Amerikalının kimliğini tespit etmeyi, izini sürmeyi ve onları gözetlemeyi mümkün kılacak bir sistem kurmaktadır." "The Great Unwatched", *New York Times*, 18 Şubat 2002.

2 Thomas Schelling, *The Strategy of Conflict*, Harvard, Cambridge (MA), 1980, s. 11.

liklerini geri çekmemesinin nedeni nasıl açıklanabilir? Açıktır ki, 1990 yılında krallığa gelmelerinden beri ABD birlikleri halkta son derece düşmanca tepkilere neden olmuşlardır. Üstelik Washington, birliklerin Suudi Arabistan'da konuşlanmasının uzun vadede ne derecede sorunlara neden olacağını çok iyi biliyordu: daha önce hatırlatıldığı gibi, 1962 yılında Zahran üssü ABD kuvvetleri tarafından bu nedenle boşaltılmıştı. Art arda başa gelen yönetimlerin bu İslami Teksas üzerindeki vesayet ve himayeyi sağlamak için orada tuttukları 5000 asker, ABD vatandaşlarının güvenliğinin aleyhine yapılmış bir seçimdir; ABD vatandaşları bu seçimin bedelini neredeyse aynı sayıda kayıp vererek ödemişlerdir.

İslami kökenli ABD karşıtı terörizmin siyasi alanda önlenmesinin ikinci unsuru, Irak dosyasıyla ilintilidir. ABD, kendi müttefiklerinin ve ortaklarının bir kısmının isteklerine karşın, Irak'ta yıllar boyu devam eden bir ambargo uygulamıştır. Bu ölümcül ambargo, Irak'ı terörle yöneten zorbaya zarar vermemiş, aksine, ülke halkını güçsüzleştirerek onun işini kolaylaştırmıştır. Irak halkının bu şekilde zayıf düşürülmesi, Arap halkının bütününde bir merhamet duygusu yaratmıştır. ABD'nin tutumu aynı şekilde dünyanın bu kesiminde Amerikan karşıtı duyguların artmasına katkıda bulunmuştur. Bin Ladin, bu duyguların en ateşli biçiminin temsilcisi olarak kendini kabul ettirmiştir.

İslami kökenli ABD karşıtı terörizmin siyasi alanda önlenmesinin üçüncü unsuru, İsrail-Filistin dosyasıyla ilintilidir. Bu, Clinton yönetiminin eylemde bulunmayı denediği tek konudur, ve bu dosya üzerine geliştirdiği önleyici siyasal faaliyetin, tüm yetersizliklerine rağmen, Bush yönetiminin 11 Eylül öncesindeki ve sonrasındaki tutumuyla karşılaştırıldığında bir açık görüşlülük modeli olarak ele alınabileceğini belirtmek gerekir.

"Clinton'ın Ortadoğu'daki başlıca önceliği ve başkanlık döneminin dış politikasının ilerletici hedefi, İsrail ile komşuları arasında barışın sağlanmasıydı. Beyaz Saray'da Clinton'ın danışmanı olarak çalışmış ve Ortadoğu'dan sorumlu devlet bakan yardım-

cılığı yapmış olan Martin Indyk, terörizm ile masada alınan uzlaşma kararları arasındaki ters bağıntıyı şu sözlerle anlatmıştır:

"'Körfez Savaşı'ndan ve Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra, Ortadoğu'da küresel bir barışın gerçekleştirilmesi için tarihi bir fırsat yakalandığına dair çok gerçekçi bir duygu yayılmıştı. 'Bu, politika önceliği haline geldi. Bu türden bir başarı gerçekleştirildiği takdirde bunun tüm bölge üzerinde dönüştürücü bir etki yaratacağı varsayılıyordu.' Bunun sonucunda ise 'terörizmi araç olarak kullanarak barış sürecine karşı çıkanlara bir darbe vurulabilecekti.'"[1]

Böylece, "terörizm" eğilimi ile İsrail-Arap mücadelesinin gelişimi arasındaki sıkı bağ Clinton tarafından açık bir şekilde anlaşılmıştı. Bu bağ, İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgali ve aynı ülkede 1983 yılında ABD'ye karşı gerçekleştirilen ilk intihar saldırıları arasındaki bağ kadar belirgindir. Aynı bağıntı, Martin Indyk'e göre, Clinton yönetiminin Arap-İsrail sorununun çözümüne yönelik girişimlerinde öncelikli olarak göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanında, eski yönetimin Ortadoğu işlerine hakkaniyetle müdahale etmediği ve İsrail lehine tavır aldığı da belirtilmelidir.

Clinton yönetimi, müttefiki olan İsrail'e güçlü bir baskı yaparak, onu dünyanın şiddet ihracatçısı konumundaki bu bölgede inandırıcı ve sürekli bir barış için kesinlikle gerekli olan tavizler vermeye zorlamak yerine, art arda başa gelen İsrail hükümetleriyle işbirliği yapmış, Filistin yönetimini Filistinlilerin karşı çıkacağı nitelikte ve yeni anlaşmaları engelleyecek özellik taşıyan aşırı tavizler vermeye zorlamıştır. Bu tutum, Filistin çıkarlarına aykırı nitelik taşıyan ve trajik çöküşlerine katkıda bulunan 13 Eylül 1993 tarihli Washington anlaşmalarının yolunu hazırlamıştır.

George W. Bush yönetiminin tutumu ise öncülününkinden çok daha kötü olmuştur: yeni başkan çatışmanın "tarafı olma-

1 Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden: Struggles Inside the Government Defined Campaign", a.g.m.

yı" reddederek ve Ortadoğu'daki kanlı olaylar karşısında "*benign neglect*" (iyi niyetli ihmal) tutumu takınarak siyasi kumazlık yaptığını sandı. Siyonist sağın en şiddetli ve aşırı temsilcilerinden olan Ariel Sharon'un, 28 Eylül 2000'de Mescid-i Aksa'ya fırtına gibi girmesinden sonra Filistin'de bir ölke patlaması yaşanmasını takiben, Şubat 2001'de iktidara gelmesi de felaketi daha da derinleştirdi.

28 Eylül 2000, "İkinci İntifada"nın başlangıç tarihidir. Bu intifadanın aşırı sert bir şekilde bastırılması Bin Ladin'in Filistinlilerle dayanışma konusuna vurgu yapmaya başlamasında etkili olmuştur; bu durum, bir yıl sonra gerçekleşen 11 Eylül saldırılarına doğrudan zemin hazırlamıştır. Haziran 2001'de iki saatlik bir video kaset El Kaide şebekesinin yüce önderi tarafından yayınlanmıştı. Bin Ladin bu kasette ABD'nin yaralanmaya nasıl da açık olduğunu ballandıra ballandıra anlatıyor, bu doğrultuda, Cole destroyerine Ekim 2000'de yapılan intihar saldırısını örnek gösteriyor ve ABD'ye benzer darbeler indirilmesi için çabaların artırılması çağrısında bulunuyordu. *New York Times*, ismini taşıdığı şehirde meydana gelecek olan felaketten iki gün önce, 9 Eylül 2001 tarihinde çıkan sayısında bu video kaydı üzerine uzun bir yazı yayınladı. Burada bu makaleden bazı bölümler alıntılanacaktır:

"Bay Bin Ladin başdüşmanları olan ABD ve İsrail'i sürekli bir kabusun beklediğini duyurmak için kasetle açıklama yapıyor. İsrail'e karşı savaşan Filistinlilere destek de sağlayan bir yoğunlaştırılmış cihat vaat ediyor – bu, istihbarat servislerinin tahlillerine göre, öncelik listesinde önemli bir değişiklik olduğunu gösteriyor. Son yıllarda, Bin Ladin'in başlıca amacı bir dizi şiddetli saldırı düzenleyerek Amerikan kuvvetlerini Arap yarımadasından çıkarmaya çalışmak oldu. [...]

"Kasetin büyük bir kısmı İsrail'deki ve Filistin topraklarındaki güncel ayaklanma konusuna ayrılmıştır. Açık olmayan, istihbarat uzmanlarının söylediğine göre, Bin Ladin'in amacı İsrail çıkar-

larına karşı doğrudan saldırılar düzenlemek mi, yoksa saldırılar düzenleyerek yandaşlarını heyecanlandırmak mı istemektedir? 'Filistin'deki kardeşlerimiz sizi sabırsızlıkla bekliyorlar ve Amerika ile İsrail'i vurmanızı bekliyorlar,' dedi Bay Bin Ladin. 'Allah'ın dünyası büyüktür ve her yerde çıkarları vardır.' [...]

"CIA'nın terörizm karşıtı operasyonlar biriminin eski şefi Vincent Cannistraro bu kaseti inceledikten sonra Bay Bin Ladin'in yeni saldırılar karşısındaki uyarılarının dikkate alınması gerektiğini belirtti. 'İntifada, dikkatini açık bir şekilde Filistin sorunu üzerine yoğunlaştırmıştır; bu sorunu cihat kavramı çerçevesinde değerlendirmektedir – zira Filistinliler ancak ABD'nin İsrail'e verdiği destek sayesinde mümkün hale gelen yöntemlerle İsrailliler tarafından ezilmektedirler,' diye açıkladı.

"'Bu, ABD ve onun tüm Ortadoğu'daki politikaları üzerine görüşünü güçlendirmiştir. Agresif içgüdüleri bu nedenle kışkırtılmıştır.'"[1]

11 Eylül'den iki gün önce yayınlanmış olan bu makale, ABD hükümetinin ülkeyi vuran felaketteki payının ne olduğunu ölçmeyi sağlamaktadır. Halkın bu sorumluluğun hükümete ait olduğunu kabul etmemiş olması ve hatta hükümetin başındaki George W. Bush'a anketlere bakılırsa rekor düzeyde destek vermesi, ne derecede yüksek bir medyatik manipülasyonun söz konusu olduğunu göstermektedir. Bu manipülasyon gerek elinizdeki kitabın ilk sayfalarında anlatılan biçimlerde, gerekse bilgi saklama yoluyla ortaya çıkmaktadır.

Bush yönetiminin öncesinde insanları uyarmak için hiçbir şey yapmadığı bu felakete dair ihmali, normal koşullar altında dürüst ve sorumlu bir yöneticinin hemen istifa etmesi için yeterli olurdu. Oysa, aynı 43. Amerikan Başkanı Bush'un Beyaz Saray'a giriş biçimi böyle bir durumun olmayacağını gösteriyordu. Enron skandalından ve seçimden sonra meydana gelen diğer olaylardan

1 John Burns, "On Videotape, Bin Laden Charts a Violent Future", *New York Times*, 9 Eylül 2001.

bahsetmeye gerek bile yok. Bütün bunlar bir kenarda dururken, Bill Clinton'ın Lewinsky olayı sırasında söylediği yalanlar nedeniyle onun istifaya zorlanması ya da azledilmesi gibi seçeneklerin gündeme gelmiş olması, son derece düşündürücü. George W. Bush'un popülerliğinin 11 Eylül sonrasında artması, bu olaydan gerçekten ders alınmadığını gösterdiği gibi, olaydan hareketle tam ters sonuçlara varıldığını da kanıtlamaktadır.

Şimdiye kadar, ABD'yi hedef alan siyasi-dini nitelikli terörizmin doğuşunun açıklanması için üç etmenden bahsedildi: Suudi Krallığı topraklarında ABD birliklerinin varlığı, Irak'a uygulanan ambargo ve İsrail-Filistin çatışması. Bush'un bu Ortadoğu dosyaları konusunda nasıl eyleme geçtiği konusuna daha fazla girmeyeceğiz. Şu anda yangına körükle gittiği, bunu yaparken de ABD'nin söz konusu yangına yakın mesafede bulunduğunu unuttuğu son derece açıktır.

Asimetrik egemenlik üzerine

Çok daha temel önemde olan, Washington'ın Ortadoğu politikasını temellendiren global stratejik vizyondur. Bu vizyon, Amerikan "egemenliğinden" kaynaklanan genel tutumun yansımalarından yalnızca biridir; söz konusu tutum ABD'nin düşmanlarının "asimetrik yöntemler"e başvurmasını ve (Pentagon'un da saptadığı gibi) ABD'nin dış ülkelerdeki temsilciliklerini olduğu kadar kendi içindeki sivil halkı da hedef almasını açıklar. "Egemenlik", Clinton'ın iki başkanlık döneminde oluşan Soğuk Savaş sonrası Amerikan askeri programının temelidir ve iki stratejik belgede tanımlanmıştır: 1996 tarihli *Joint Vision 2010* ve 1997 tarihli *Quadrennial Defense Review*.

DOD (Department of Defense – Savunma Bakanlığı) kısaltmasına, D-O-D harflerini değiştirmeksizin farklı bir anlam kazandırıp, "Savunma" (*Defense*) kavramının yerine "Egemenlik"

(*Dominance*) kavramını koyduğumuzda ortaya çıkan değişikliğin içerdiği paradigmanın önemi ne kadar belirtilse azdır. Sovyetler Birliği'nin yıkılışı ve iki kutupluluğun sona ermesi, dünyanın stratejik görünümünü kökten değiştirdi ve ABD'yi savunmada öncelik ayırdığı düşmanlarını durdurma kaygısından kurtardı. Bu şartlar altında caydırmanın esas anlamı bile değişebilirdi: artık düşmanı harekete geçmekten caydırmanın yerini, düşmanları tepki göstermekten caydırmak alacaktı. Başka bir deyişle, ABD'ye, eşitsiz düzeyde bir yoğunluk ve yayılma düzleminde, klasik stratejinin en yüksek hedefi olan "hareket özgürlüğü" hakkı tanınıyordu.[1]

SSCB'nin harabelerinden yükselen tek kutuplu ABD askeri egemenliği, Washington'ın, bu üstünlüğü tarihte daha önce örneği görülmemiş bir küresel siyasi hegemonya platformu gibi güçlendirip süreklileştirme arzusuna kapılması sonucunu doğurmuştur. ABD hükümeti, en aklı başında üyelerinin uyarılarına rağmen, bu arzuya, *hubris* sarhoşluğuna karşı duramamıştır ("kibir" anlamına gelen *hubris* terimi İngilizceye Yunancadan geçmiştir; antik tragedyalarda kişinin üzerine felaket çeken ölçüsüz kibri ifade etmek için kullanılmıştır)[2] Bundan sonra tek sorun, bütün anlaşmazlık durumlarında ABD'nın tam ölçekli egemenliğini (*Full Spectrum Dominance*) güvence altına almaktı; amaç, "barışta inandırıcı, savaşta sonuçlandırıcı ve her türlü anlaşmazlık durumunda yetkili" olabilmekti[3]; başka bir deyişle, dünyanın efendisi olmaktı.

---

1 "Dolayısıyla, iradelerin mücadelesi, herkesin eylem serbestliğini korumaya ve düşmanını bu serbestlikten mahrum bırakmak için savaştığı bir mücadeleye dönüşüyor." André Beaufre, *Introduction à la stratégie*, Armand Colin, Paris, 1963, s. 29.

2 1990'larda Amerikan hükümeti içinde siyasi seçeneklere dair yapılan tartışmalar konusunda, şu kitabıma bkz. *La nouvelle guerre froide*, PUF, Paris, 1999.

3 Joint Chiefs of Staff, *Joint Vision 2010*, Department of Defense, Washington, 1996, s. 34.

Bu "egemenliğin" kendisi de, askeri kapasite ve güçlerin ABD'nin lehine azımsanamaz bir asimetriye sahip olmasına dayalıdır[1]. Harekat konusunda başvurduğu temel kavram "baskın manevra" kavramıdır: Savaş alanının, "Amerikan güçlerini, tahsis edilmiş görevleri tamamlamak amacıyla ezici ve asimetrik avantajlarla donatacak"[2] nitelikteki çok boyutlu denetimi. Pentagon'un bugünkü yöneticisi Donald Rumsfeld tarafından 11 Eylül saldırılarından birkaç gün sonra Kongre'ye sunulan yeni dört yıllık savunma raporu, ABD'nin asimetrik avantajının altını daha güçlü bir biçimde çizer. Bu rapor, önceki doktrinlerde baskın çıkan tehdit üzerine kurulu stratejinin yerine, kapasiteler üzerine kurulu bir strateji (*capabilities-based strategy*) koyuyor. Başka bir deyişle, Amerikan askeri hazırlıkları bundan böyle, bilinen olası düşmanların sahip olduğu olanakların tanımlanması üzerine değil, ne olursa olsun varsayımsal bir düşman tarafından kullanılabilecek nitelikteki her türlü yöntemin tanımlanması üzerine inşa edilecektir.

Savunma bakanının raporun giriş kısmında yazdığı gibi: "Kapasiteler üzerine kurulu olan bu programlama yaklaşımının benimsenmesi, ulusun anahtar bölgelerde sahip olduğu kilit noktaları, sürekli askeri avantaj sağlayacak yeni bölgeler yaratarak ve düşmanlarına asla asimetrik avantajlar sunmayarak muhafaza etmesini öngörür. [...] Kısaca, ABD güçlerinin, kapasitelerinin ve kurumlarının Amerika'nın asimetrik avantajlarını uzak gelecekte de devam ettirilmesi amacıyla dönüştürülmesini gerektirir."[3]

---

1 Fransızca eser veren yazarlar, "asimetri" kelimesini zayıfların güçlülerle ilişkisini, onun eşanlamlısı "disimetri"yi ise güçlülerin zayıflarla olan ilişkisini tarif etmek için kullanmaktadırlar. Bu terminolojik ayrım, Amerikan stratejik belgelerinde yer almamaktadır. Terimin kullanılması, iki asimetrinin simetrisini daha iyi açığa çıkarma avantajı sağlamaktadır.

2 William Cohen, *a.g.m.*, Bölüm VII, "Transforming U.S. Forces for the Future" ABD kuvvetlerinin asimetrik avantajı kavramı, *Joint Vision 2010* belgesinde de karşımıza çıkmaktadır.

3 Donald Rumsfeld, "Foreword", DOD, *Quadrennial Defense Review Report* içinde, Department of Defense, Washington, 30 Eylül 2001, s. iv.

XX. Yüzyıl'ın son on yılına ve Soğuk Savaş sonrasının ilk on yılına denk gelen dönemde Amerika silahlı kuvvetlerinin, aynı anda iki "başat savaşı" yürütebilmek ve bunun yanında daha sınırlı savaşlardan "barışı koruma" operasyonlarına uzanan geniş bir yelpazedeki mücadeleleri gerçekleştirebilmek için yeni bir hazırlık aşamasına geçmesi gerekiyordu. Bu iki "başat savaş"ın ardında, ABD'nin adları doğrudan verilmeyen iki potansiyel başdüşmanı bulunuyordu: Çin ve Rusya.

Bununla birlikte, askeri programlamanın gerekliliği yönündeki bu beklentiye karşılık olarak, ilk aşamada Rusya'nın eski SSCB'ye kıyasla çok büyük oranda zayıflaması ve ABD'nin önceki yıllardan kalan devasa bütçe açığını kapatma kaygısıyla hareket etmesi sonucunda, Ronald Reagan döneminde rekor seviyeye ulaşmış olan askeri harcamalarda bir indirime gidilmiştir. Daha sonra, Amerikan askeri bütçesi 1990'lı yılların ortasında Soğuk Savaş dönemine yakın bir seviyede sabitlenmiştir. Bu bütçe, dünya çapındaki askeri harcamaların üçte birine ve altı büyük gücün askeri bütçelerinin toplamına eşittir (söz konusu altı güç, askeri alandaki savurganlık sıralamasına göre, Rusya, Çin, Japonya, Fransa, Almanya ve Birleşik Krallık'tır).[1]

Şubat 1999'da Kosova Savaşı'yla birlikte yeni bir artış dönemecine girilmiştir. Bu olay, günümüzde gelinen noktadaki temel sorumluluğu (Bush yönetimiyle bir kıyaslama yapmak suretiyle) göz ardı edilmemesi gereken Clinton yönetimi döneminde meydana geldi[2] Pentagon, "Soğuk Savaş'ın bitiminden bu yana savunmaya ayrılan ödeneklerdeki ilk uzun vadeli artış"ı (2005'e ka-

1 Bütün bu konular üzerine, daha önceden atıf yapılmış olan kitabıma bkz.: *La nouvelle guerre froide*.

2 2000 yılındaki başkanlık seçimleri sırasında Bill Clinton döneminde başkan yardımcısı olarak görev yapan Demokrat Partili aday Al Gore'un askeri harcamaları artırma konusunda George W. Bush'u önemli bir farkla geçtiğini unutmamak gerekir. Bu konuda kolektif bir eserde yayınlanmış olan şu makaleme bkz. "L'esprit (et le budget) d'une nouvelle guerre froide", *Les États-Unis s'en vont-ils en guerre* içinde, GRIP-Complexe, Brüksel, 2000.

dar 112 milyar dolar) gururla ilan etti; bu arada Savunma Bakanı William Cohen de, 'National Missile Defense' projesini gerçekleştirebilmek için, Washington'ın 1972 yılında Moskova'yla imzalanmış olan ve silahsızlanmada sınırlamaya gitmeyi öngören ABM Antlaşması'nda değişiklik yapılmasını talep edeceğini açıkladı (Cohen'in açıklamasına göre, bu talep gerçekleşmediği takdirde ABD söz konusu antlaşmayı tektaraflı olarak feshedebilecekti).

11 Eylül'ün etkisiyle, George W. Bush yönetimi, selefleri döneminde ortaya çıkan bütün bu eğilimleri uç noktasına taşıyacaktı. İki "başat savaş" senaryosu, yeni askeri programlama çerçevesinde küçük değişikliklerle, *Full Spectrum Dominance*'ın benimsetilmesine katkıda bulunacak şekilde yeniden ele alındı:

"ABD, iki çatışma programlamaktan, ikiden az çatışma öngördüğü için vazgeçmiş değildir. Aksine, Savunma Bakanlığı, anlayışını tamamen değiştirmiş, bütün olası çatışmalar yelpazesinde zafer programlamıştır. [...]

"Başkanın talimatlarına uygun olarak, ABD birlikleri, düşmana ABD'nin iradesini kabul ettirerek ve bu düşmanın gelecekte oluşturabileceği bütün tehditleri ortadan kaldırarak başat çatışma operasyonları yürüttüğü iki sahneden birinde kesin bir zafer kazanmaya muktedir olacaklardır. Bu kapasite, düşman toprakları işgal etmeyi ya da bu yönde bir karar verildiği takdirde bir rejim değişikliğine elverişli koşulları inşa etmeyi da kapsamaktadır."[1]

Kendi milliyetçi aşırılığına kapılan Bush yönetimi, yirmi yıl önce Ronald Reagan tarafından sunulan ilk bütçeden beri kaydedilen en yüksek düzeydeki yıllık artışı içeren bütçeyi Kongre'ye sunmuştur; 48 milyar dolar tutarındaki bir artışla toplam bütçe 379 milyar dolara ulaşmıştır – bu artış, Japonya'nın, hatta Rusya'nın tahmini reel askeri bütçesine eşittir. Ve ABD'nin 2002-2003 mali yılı için öngörülen askeri harcamalar toplamını, küresel çaptaki askeri güçleriyle ABD'den sonra gelen on beş gücün

1 DOD, *a.g.m.*, s. 18, 21.

askeri bütçelerinin toplamına denk bir düzeye taşımaktadır. Ulaşılan bu rakam, Avrupa Birliği ya da NATO üyesi ülkelerin tümünün toplam harcamalarının iki katından fazlasına, Rusya'nın ise GSMH'sına eşittir![1]

Bu yeni askeri savurganlığa, ABD'nin dış politikada uluslararası hukuku, uluslararası antlaşmaları ve dünyanın geri kalanının fikrini umursamayan eylemler sergilemesine yol açan daha önce eşi görülmemiş gururu ve *hubris*'i eklenmektedir. Elbette ABD tektaraflılığı George W. Bush tarafından başlatılmamıştır[2] Ancak Bush'la birlikte bu tektaraflılık Washington'ın en yakın müttefiklerinin bile öfkesini tetikleyen bir düzeye ulaşmıştır.[3]

Hegemonik tektaraflılık

Bush'un 11 Eylül saldırılarına cevap verme biçimi, günümüzde her zamankinden fazla ABD siyasetini karakterize eden hegemonik tektaraflılığın çarpıcı bir örneğidir[4] Her şeyden önce, Usame bin Ladin'in saldırılardaki sorumluluğundan henüz sadece şüphelenildiği bir dönemde Washington'ı Kabil hükümetinin Bin

1 Gerçekte, Bush yönetimi beş yıllık planlama düzleminde Clinton yönetiminin karar verdiği artışı çok küçük bir miktarla geçmiştir (Bush yönetiminin 120 milyar dolarlık artışına karşılık Clinton yönetimi 112 milyar dolarlık bir artış gerçekleştirmiştir) – şu farkla ki, seçim sürecinde Al Gore'un vaat ettiği rakama tekabül eden yeni artış daha eşitsiz bir şekilde yayılmıştı; zira sonraki bütçeye 48 milyar dolarlık bir tutar ekleniyor ve bu harcama, önceki bütçenin rakamlarına eklemleniyordu. Bu programa göre 2007 askeri bütçesinin 450 milyar doları geçmesi beklenmektedir.

2 Örn. bkz. Samuel Huntington'ın Kosova Savaşı arifesinde yazdığı yankı uyandıran makalesi: "The Lonely Superpower", *Foreign Affairs*, cilt 78, sayı 2, Mart-Nisan 1999.

3 Bush yönetimindeki 43. başkanlığın "Clintoncı" bir eleştirisi için bkz. Joseph Nye, "Seven Tests: Between Concert and Unilateralism" *The National Interest*, sayı 66, Kış 2001/02. Ayrıca bkz. Stewart Patrick, "Don't Fence Me In: The Perils of Going It Alone", *World Policy Journal*, cilt xviii, sayı 3, Güz 2001.

4 Benim şu makaleme bkz. "Jeu triangulaire entre Washington, Moscou et Pékin", *Le Monde diplomatique*, Aralık 2001.

Ladin'i hemen teslim etmesini istemeye iten emperyal saldırganlığa dikkat çekelim. Uluslararası hukukun prosedürlerine saygı gösteren ve ABD'ye tâbi hükümetlerin uyguladığı *rendition*'a[1] (teslim) kapılmayan her hükümet, konu üzerine karar verebilmek için kendisine bir suçlunun iadesi soruşturması iletilmesini isterdi. Washington'ın Avrupalı müttefikleri, Atlantik ötesindeki "vaftiz babaları"nın istediği şüphelileri teslim etmek zorunda kaldılar, zira ABD bu şüpheliler için hakkaniyetli bir muhakeme süreci işletileceğinin teminatını vermiyor, askeri mahkemelere başvurmayı tasarlıyor ve ölüm cezasını uygulamaya devam ediyordu – bütün bu şartlar, Avrupa hukuku açısından bakıldığında kusur teşkil ediyordu.[2]

Taliban iktidarının tek yaptığı, ABD'den Bin Ladin'in 11 Eylül'e karıştığına dair kanıtları göstermesini istemek oldu. Washington cevap olarak bir ultimatom verdi: ya Bin Ladin'i verirsiniz ya da sizi bombalarız[3]! Saldırıların üzerinden bir ay bile geçmeden ABD silahlı kuvvetleri Afganistan'a saldırmaya başladı. Sefil ve katledilmiş, ateş ve demir tufanına kapılmış olan bu ülkenin halkından azımsanamayacak sayıda sivil öldürdüler[4] Iraklı

1 Bkz. önceki bölüm.

2 Bu nedenle, Washington'ın elinden kaçmak isteyen El Kaide şebekesinin üyelerinin bulabileceği en iyi sığınak Avrupa idi; hapishanede kalma pahasına da olsa...

3 Bush yönetiminin gurularından biri saldırıların gerçekleştiği gün şu satırları yazmıştı: "Her ne kadar saldırı Usame bin Ladin tipi operasyonların özelliklerini taşısa da, Bin Ladin'in bunu yapıp yapmadığını henüz bilmiyoruz. Ancak, bu tür saldırıların sorumlusu olan grupları barındıran hükümetler, söz konusu grupların bu saldırıdaki rolü ne olursa olsun, çok yüksek bir bedel ödemelidir." Şaşırtıcı bir adalet anlayışı! Satırların yazarı, Henry Kissinger idi; makalenin başlığı ise İhtiyar Cato'nun "Delenda est Carthago" (Kartaca yıkılmalıdır) sözünü hatırlatıyordu: "Destroy the Network", *Washington Post*, 12 Eylül 2001.

4 Bombalamaların doğrudan öldürdüğü sivil Afgan kurbanlar üzerine şu satırlara bakılabilir (burada "savaşçılar", dolaylı kurbanlar ya da uzun vadedeki kurbanlar hesaba katılmamıştır): "Bazı araştırmacılar çeşitli basın verilerinden yola çıkarak bazı hesaplamalar yaptılar. New Hampshire Üniversitesi ekonomistlerinden Marc W. Herod 7 Ekim ve 6 Aralık arasında en az 3767

çocuklar Saddam Hüseyin'in megaloman faaliyetlerinden ne kadar sorumlularsa, bu siviller de 11 Eylül saldırılarından o kadar sorumluydular. Bunlar "munzam zarar" olarak görüldü ve Bush yönetiminin üyeleri bunlardan hiç pişmanlık duymadı. Ayetullah Walzer'a göre söz konusu olan, "önleyici" nitelikte olduğu ölçüde "haklı" bir savaştı (İsrail'in tüm askeri eylemlerinin de böyle olduğu iddia ediliyordu). Ve ABD kanıt bulamama kaygısıyla teröristleri adalet önüne çıkarmaktan kaçınmamalıydı.[1]

Afganistan'la sınırı olmayan başka hiçbir ülke, 11 Eylül saldırıları kendi toprakları üzerinde gerçekleşmiş olsaydı bu şekilde hareket etme olanağı bulamazdı: uluslararası hukukun öngördüğü yoldan, yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nden başka bir itiraz yoluna gitmezdi. Washington ise farklı bir yol izleyebiliyordu. Kosova sorununda yaşananlardan farklı olarak, ve 1990'daki Irak sorunundan da farklı olarak, Rusya ve Çin ABD'yi Taliban'a karşı savaşta desteklemeye hazırdı, zira bu alandaki çıkarları örtüşüyordu. Hatta Güvenlik Konseyi, George W. Bush'a açık açık hizmetlerini sunmuştu: 12 Eylül 2001 tarihli 1368 numaralı kararında "11 Eylül 2001 terörist saldırılarına karşı cevap vermek ve Birleşmiş Milletler Şartı'nın belirttiği sorumluluklara uygun olarak her türden terörizme karşı mücadele etmek için gerekli olan her önlemi alma" sözü veriyordu.[2]

---

sivilin öldürüldüğünü hesapladı. Project on Defense Alternatives'in yöneticilerinden Carl Conetta daha ciddi basın raporlarını dikkate alarak ölü sayısının 1000 ila 1300 olduğu sonucuna vardı.

Toplam ne olursa olsun, Pentagon muhtemelen bunun kaçınılmaz bir minimum kayıp sayısı olduğu konusunda ısrar edecek. Bay Rumsfeld, birkaç defa 'Hiç şüphe yok ki, zaman zaman masumlar, siviller öldürülüyor, ve bu her zaman üzücü bir durum. şeklinde açıklama yaptı." Barry Bearak, "Unknown Toll in the Fog of War: Civilian Deaths in Afghanistan", *New York Times*, 10 Şubat 2002.

1 Walzer, *a.g.m.*

2 Aynı kararın gerekçeleri arasında şu göze çarpıyordu: "Şart'a uygun olarak bireysel ya da kolektif meşru müdafaa hakkı" Şart'ta yer alan bu ilkeyi, ilkenin meşru müdafaa ilkesini düzenlediğini unutarak, terörist saldırganlara ilham veren kişiyi barındıran ülkeye karşı ABD tarafından tek başına yürü-

Dolayısıyla Şart'ın VII. Bölümü çerçevesinde bir eylemde bulunmak mümkündü: Güvenlik Konseyi, insanlığa karşı suç teşkil eden bir "saldırı fiili"nin var olduğu sonucuna vararak Kabil hükümetini, halen var olan uluslararası ceza mahkemelerine benzer şekilde özel olarak oluşturulmuş bir uluslararası mahkemeye teslim etmeye davet edebilirdi[1] Bu çözüm elbette hakkaniyetli bir adalet uygulanmasının teminatı olamazdı, ancak (tıpkı eski Yugoslavya savaşlarından sonra oluşturulan uluslararası ceza mahkemesi gibi) tektaraflı ve dolambaçlı bir adalet söz konusu olabilirdi. Ancak bu bile Bush yönetiminin sözünü ettiği askeri mahkemelerden daha "adil" ve daha meşru olurdu... Bin Ladin'i "ölü ya da diri" teslim alma arzusundan bahsetmiyoruz bile. Kabil hükümetinin Bin Ladin ile suç ortaklığı yaparak bu talebi yerine getirmeyi reddetmesi durumunda Güvenlik Konseyi Şart'ın VII. Bölümü'nün 41. ve 42. maddelerinde öngörülen kademeli önlemlere başvurabilirdi; bu önlemler askeri güç kullanımına kadar gidebilirdi.[2]

---

tülen bir cezalandırma savaşı için verilen bir onay şeklinde yorumlamak, çok tuhaf bir hukuk anlayışının varlığını gösterir. Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri almayı öneriyordu ve kararda Şart'ın üç defa hatırlatılması boşuna değildi. ABD'nin eylemi, Birleşmiş Milletler Şartı'nın açık ihlali şeklinde gerçekleşti.

1 İmparatorluk'un askerlerini İmparatorluk'tan başkasının yargılaması düşünülmesi imkânsız bir şey olduğundan, Washington uluslararası ceza mahkemelerinin lafının bile edilmesini istememektedir.

2 George W. Bush ve Donald Rumsfeld'in savaşı lehine hazırlanan ve ABD entelektüel dünyasının meşhur isimlerinin oluşturduğu uzun bir imzacılar listesi içeren Şubat 2002 tarihli manifesto bu konuda emperyal savaşların teolojik meşrulaştırmasının tarihte görülen örnekleriyle benzerlikler içermektedir (manifestonun imzacıları arasında Fukuyama, Huntington, "Evanjelist" Richard Mouw ve "haklı savaş"ın laik ya da dindar filozofları, ve bu arada tabii ki Michael Walzer vardır). Manifesto, Hıristiyan (Augustinusçu-Thomasçı) "haklı savaş" doktrininin ilkelerinden yola çıkarak şu ilkeyi hatırlatır: "Haklı bir savaş ancak kamu düzeninden sorumlu bir meşru otorite tarafından yürütülebilir" Bununla birlikte, daha en baştan bir not düşülerek şu konunun açıklanmasına özen gösterilmiştir: "Bazıları Birleşmiş Milletler gibi meşru bir uluslararası güç tarafından kabul görmedikçe, haklı savaş

Birleşmiş Milletler çerçevesinde George W. Bush'un arzu ettiği gibi "kendi" savaşını yürütmesi bile mümkündü. Babası da Irak'a karşı savaşını bu şekilde yürütmüştü: bu savaş Birleşmiş Milletler adına yürütülen, ancak Birleşmiş Milletler tarafından yürütülmeyen bir savaştı – Genel Sekreter Javier Pérez de Cuellar da bu konuya haklı olarak dikkat çekmişti. Ancak, Baba Bush'un bu dönemde Kongre'yi Saddam Hüseyin'e karşı savaşa yeşil ışık vermesi yönünde ikna etmek için uluslararası örgütün rızasına ihtiyacı vardı. Oğul Bush'un bu rızaya hiç ihtiyacı yoktu: 14 Eylül'de Kongre'nin iki meclisi 1973 tarihli War Powers Resolution'a (Savaş Güçleri Kararnamesi) dayanarak "askeri güç kullanma izni"ni oylamıştı; Kaliforniya temsilcisi cesur Barbara Lee istisna tutulursa Kongre üyeleri bu kararı oybirliğiyle kabul etmişti.

Washington, uluslararası ilişkiler ve Birleşmiş Milletler Şartı çerçevesinde hareket etmese bile tektaraflılığın çok taraflı bir varyantına başvurabilir, daha önceki Kosova Savaşı sırasında olduğu gibi NATO çerçevesinde bir savaş yürütebilirdi. Atlantik ittifakı sadık Genel Sekreter George Robertson'ın etkisiyle, 12 Eylül 2001'de tarihinde ilk defa kurucu antlaşmasının beşinci maddesine atıf yaparak eylemde bulundu. Bu madde, üye ülkelerin sa-

---

teorisinde son çare olarak görülen (esas olarak, güç kullanımı konusunda bütün makul ve uygun alternatiflerin araştırılması gerektiğini savunarak) silahlı güce başvurulmaması konusunda uyarıda bulunuyorlar. Bu tavsiye sorunludur. Her şeyden önce, bu bir yenilik; tarihsel açıdan bakıldığında, uluslararası bir gücün onayı haklı savaş teorisyenleri tarafından [hangileri? Ortaçağ teorisyenleri mi?] haklı davanın bir şartı olarak ortaya konmamıştır. Ayrıca, Birleşmiş Milletler konumundaki bir uluslararası gücün silah kullanımının ne zaman ve hangi koşullar altında meşru olduğu konusunda karar vermek için en iyi yargıç olduğu da son derece tartışmalıdır *[bu durumda ABD hükümeti daha iyi bir yargıç mıdır?]. Aynı şekilde, gücün böylesi yargılamalar yapması ve kararlar vermesinin, onun öncelikli görevi olan insani çalışmaya gölge düşürüp düşürmediği de tartışılabilir [acaba bu saygın entelektüeller Birleşmiş Milletler'i Kızılhaç ile mi karıştırıyodu?]."* "*What We're Fighting For*", *a.g.m.* Kosova Savaşı'na uygulanan "haklı savaş" doktriniyle ilgili olarak, şu makaleme bkz. "Is NATO's Onslaught a 'Just War'?", *Monthly Review*, cilt 51, sayı 2, Haziran 1999.

vunma alanındaki dayanışmasını düzenliyordu. Ancak Pentagon alışık olduğu kalıpların dışında bir toplu askeri idare deneyimini Balkanlar'da yaşamıştı ve bundan sonra yeniden böyle bir deneyim yaşamamaya kararlıydı.

ABD "hiper gücü"nün hegemonik tektaraflılığı, 11 Eylül'ün ardından kurgulanmış iki siyasi aksiyomu çerçevesinde iyi bir şekilde ifade edilmiştir; bu iki aksiyom, yeni yönetimin doktrininin özünü teşkil eder. Bunların ilki, bizzat George W. Bush tarafından, 20 Eylül'de Kongre karşısında ve bütün dünya halklarına hitaben yaptığı konuşmada ifade edilmiştir. Bu, gezegenin bütün hükümetlerine, Manikeist mantıkla ve gözdağı vererek, Taliban'ın yanında görünmek istemedikleri takdirde ABD'yle ittifak yapmayı buyurduğu ve terörizme karşı Washington'ın yanında siper almayanları suçladığı, "ya bizimlesinizdir ya da teröristlerle"[1] konuşmasında ifade edilmiştir. İkinci aksiyom, bundan üç gün sonra, Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in CBD kanalına verdiği demeçte kestirip atan bir üslupla ifade edilmiştir: "koalisyonu belirleyen, misyondur ve biz koalisyonların misyonu belirlemesine izin vermeyeceğiz"[2]. Ve misyonu belirleyen

1 George W. Bush, "Address to a Joint Session of Congress and the American People", *a.g.m.*

2 "Interview of Secretary of Defense Donald H. Rumsfeld by Bob Schieffer and Gloria Borger on CBS 'Face the Nation'", DOD News Briefing, Washington, 23 Eylül 2001. Donald Rumsfeld tarafından Pentagon'un danışma kurulu olan Defense Policy Board'un başına getirilen Richard Perle, Bush yönetiminin tektarafçı felsefesini çok daha çiğ bir şekilde ifade etmiştir. Bu açıklamayı, 4 Ekim 2001'de, 11 Eylül'ün etkisi altında yapılan ve metni daha sonra yayımlanan bir konferans çerçevesinde yapmıştı: "Bugün bir koalisyonun kurulmasının Çöl Fırtınası öncesinde olduğu kadar önemli olduğunu sanmıyorum. Bu koalisyon (dürüst olalım) Saddam Hüseyin'in ordularına karşı durabilecek güçleri bir araya getirmek için olduğu kadar, ABD Senatosu'nda 51 oy elde etmek için de önemliydi. Aramızdan bu epizoda karışmış olanlar, söz konusu koalisyonun kuruluşunun, dikkafalı senatörler karşısında güçlü bir argüman teşkil etmiş olduğunu çok iyi hatırlarlar. [...] Bazılarının alkışladığı şeyler karşısında kaygılıyım. Örneğin NATO'nun 5. maddeye atıf yaparak verdiği destek beni rahatsız ediyor. Buna ihtiyacımız yok, bunun siyasi faydaları pek de önemli değil ve daha sonra yapacağımız şeyi yapma-

elbette Washington'dır; George W. Bush bu durumu 29 Ocak 2002 tarihli görevi devralış konuşmasında tasdik etmiştir; buna göre Irak, İran ve Kuzey Kore (ve Washington'da "terörist" olarak yaftalanan örgütler) bir Kötülük/Şer Ekseni oluşturmaktadır.

Bush'un birkaç yıla yayılması gerektiğini söylediği bu "terörizme karşı savaş"ta ABD hedeflerini kendi başına seçecek ve müttefiklerine kendi komutası ya da denetimi altında verecekleri misyonları tahsis edecektir. Bunlar esas olarak Pentagon'un kendi üstüne almaktan kaçındığı görevler olacaktır. Afganistan bunun güzel bir örneğidir: ABD Kuzey İttifakı güçlerini kendi uzaktan vurucu gücünü tamamlayıcı birlikler olarak kullanmış, bunları, Molla Ömer'in Taliban'ını bertaraf etmenin olmazsa olmaz aracı olarak değerlendirmiştir.

Daha sonra, Taliban'ın bertaraf edilmesiyle birlikte Washington Afgan şehirlerinde yapılabilecek gösterilerin riskini tek başlarına üstlenmeleri için NATO'nun takviye güçlerine çağrı yaptı (bunlar, Bush'un seçim kampanyası sırasında Amerikan silahlı kuvvetlerine layık olmayan bir görev olarak tanımladığı "*nation-building*" görevini üstlenecekti). Üstelik bu görevin yerine getirilmesi, kanlı rekabet içinde fraksiyonlara ve etnik gruplara bölünmüş bulunan savaş beylerinin yönettiği bir ülkede imkânsız olarak görülüyordu. NATO takviye güçleri, tıpkı Balkanlar'da olduğu gibi, Birleşmiş Milletler himayesi altında harekete geçtiler: Washington Taliban'a karşı savaşta bertaraf edilmiş olmanın rahatsızlığını taşıyan iki örgütü yeniden devreye sokarak bir taşla iki kuş vuruyordu.

Böylece Washington Körfez ve Kosova savaşlarından sonra üçüncü defa Birleşmiş Milletler ile bütünüyle çıkarcı bir ilişki içinde olduğunu gösteriyordu. Soğuk Savaş sonrasında Franklin

---

dan önce NATO'nun 5. madde çerçevesindeki onayına ihtiyacımız olduğu yönünde bir izlenim verirsek, bu destek yararlı olmaktan çok zararlı olacaktır." "After September 11: A Conversation", *The National Interest*, sayı 65-özel sayı, Şükran Günü 2001, s. 84-85.

Roosevelt'in uluslararası ilişkilerin hukuk ve barışçıl çözümler dahilince yürütülmesi için bir çerçeve olarak tasarladığı örgüt, günümüzün ABD başkanlarının gözünde, Washington'ın başlattığı askeri müdahaleler sonucunda yıkılmış toprakların *post-bellum* (savaş sonrası) idare organından başka bir şey değildir.

ABD bu şekilde uluslararası hukuk ve kurumların üstünde davranma hakkını kendinde görüyorsa, bunun kesin nedeni gezegenin geri kalanı karşısında sahip olduğu ve aradaki uçurumu her yıl derinleştirmek için ellerinden geleni yaptıkları askeri üstünlükleridir. Güçlüler ve zayıflar arasındaki bu asimetri, ABD'nin kuralların ve yasaların ihlali konusunda verdiği örneklerle (başka bir deyişle, başka ülkeleri karşı karşıya bıraktıkları aşırı keyfiliklerin saltanatıyla) birleştiğinde, ABD'nin "asimetrik avantajı"na sadece toplumun en göz önünde bulunan kesimlerini hedef alan "asimetrik yöntemler"le karşı çıkılabileceğini düşünenlerde sayısız terörist eğilime yol açacak en kesin reçete haline gelir.

ABD hükümeti, Soğuk Savaş'ın sona ermesinden itibaren uyguladığı askeri-siyasi opsiyonlarla, savaştığını ileri sürdüğü terörizmi paradoksal olarak kendisi üretmektedir. George W. Bush'un "terörizme karşı savaş"ı kaçınılmaz olarak 11 Eylül 2001'den daha ölümcül oranlara ulaşacak ve daha çeşitli kaynaklardan gelen saldırılar doğuracaktır; bu durum, Washington'ın askeri müdahaleciliğini aynı savaşı bahane göstererek coğrafi alanda yayması sonucunu yaratacaktır. Aralık 2001'de Senato'da görüşlerine başvurulan FBI uzmanlarına göre, Bin Ladin'in yakalanması ya da öldürülmesi El Kaide şebekesinin faaliyetlerinin ancak yüzde 40 ila 50'sini etkileyecektir; Bin Ladin ortadan kaldırılsa bile yüzlerce örgüt üyesi serbest olacak ve incelikle düzenlenmiş saldırılar düzenleyebilecektir, bunun yanında, kardeş örgütlerin binlerce üyesi ve on binlerce potansiyel üye de serbest olacaktır.[1]

Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in yardımcısı Paul Wolfo-

1 Ralph Dannheisser, "FBI Experts Say Hundreds of Trained al-Qaida Terrorists at Large", *Washington File*, 19 Aralık 2001.

witz, kısa bir süre önce, Münih'teki 38. güvenlik konferansında şu açıklamayı yapıyordu: "Teröristler kitlesel imha silahları kullanmış olsalardı yaşanabilecek olanların yanında, 11 Eylül'de olanlar (ne kadar korkunç olursa olsun) soluk bir gölge gibi kalır." Bundan sonra, bakan yardımcısı şu sözleri ekliyordu: "Bizim yaklaşımımız yalnızca baskıyı değil, öngörüyü de hedeflemelidir." Bu sağduyulu cümleyi okuyup umuda kapılan herkes önceden uyarılmalıdır, zira Wolfowitz'in terörizmin "önlenmesinden" anladığı şey baskıcı körleşmenin yıllığında yer almaya layıktır. Keza Wolfowitz sözlerini şöyle kesinleştiriyordu: "Kendini savunma, öngörülü olmayı ve bazen de tedbiri gerektirir. Her tür tehdide karşı kendini savunmak mümkün değildir. Terörizme karşı tek savunma yöntemi, savaşı düşmanın topraklarına taşımaktır."[1]

Dolayısıyla, askeri üstünlüğün neden olduğu "asimetrik yöntemler" kullanılan saldırılara karşı Washington'ın verebileceği tek cevap, bu üstünlüğün asimetrisini artırmak ve birliklerine ve halkına karşı yeni asimetrik saldırıları kışkırtacak bir "tedbir" alarak onun fiili talim alanını genişletmekti. ABD'nin "asimetrik avantajlarını" artırma yönündeki hırsı, bir "hiper gücün" bütün "uygarlıkların"[2] nefretini üzerine çektiği (Zbigniew Brzezinski'nin Makyavelci tabirine göre, yalnızca "güvenlik alanındaki bağımlılıkları"ndan dolayı onun vassalları olan Batılı müttefiklerinin bile antipatisini kazandığı) bir dünya konfigürasyonunun varlığını acımasız bir şekilde doğruluyor.[3]

Amerikalı bir yorumcu Bush yönetiminin bugünkü "önleme"

1 "DOD's Wolfowitz Calls for NATO Military Transformation Agenda", *Washington File*, 4 Şubat 2002.

2 "Eğer 'üstünlüğün' (ana akım) grameri Clinton'ın –başat ya da yeni savaş biçimi olarak "asimetrik savaş"ın çevresinde dolaşan– "dünyayı şekillendirme" (shaping) projesiyle uyumluysa, bu daha çok Huntington'ın verdiği anlamda medeniyetler çatışması paradigmasıyla rezonansa girdiği anlamına gelir." Maurice Ronai, "Asymétrie et clash des civilisations militaires", *Cahiers d'études stratégiques*, sayı 25, EHESS, Paris, 1999, s. 36.

3 Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard*, Basic Books, New York, 1997, s. 40.

mantığına 11 Eylül'den birkaç ay önce cevap vermişti:

"Terörist saldırıları önleyebilmek için bir şey yapabilir miyiz? Pek yapamayız. Ah, belki onların bedelini artırabiliriz ve yapılmalarını daha zor hale getirebiliriz. İstihbaratın tahlilini ve eşgüdümünü daha iyi bir hale getirmek faydalı olabilirdi, olası hedeflerin güçlendirilmesini sağlamak da bize yardımcı olabilirdi (her ne kadar Cole destroyeri mümkün olan en iyi şekilde korunmuş olsa da). Bunun yanında, Amerikan kuvvetlerine ya da topraklarımıza yapılacak terörist saldırıların, teröristleri kullananlara ve onları sahiplenenlere karşı bir savaş ilanı anlamına geleceğini açıklayan bir politika benimseyerek de bahsin değerini yükseltebilirdik.

"Ancak, aralarından birkaçı Yaradanlarına kavuşmak için size saldırmaya kararlılarsa, bunu başarmaları muhtemeldir. Kısacası, eğer bir dünya hegemonyası istiyorsanız, bunun bedelini ödemeye hazır olmalısınız."[1]

Ayrıca ABD'yi, özel görevlilerle ve elektronik alarm sistemleriyle korunan paranoyak zenginlerin yaşadığı "kapanmış cemaatler"den (*gated communities*) biri haline dönüştürmek de pek işe yaramayacaktır (Zbigniew Brzezinski, füze kalkanı projesinin anlamını bu şekilde tarif ediyordu)[2] Kaçınılmaz bir şekilde karşımıza çıkan esas soru şudur: ABD halkı, yalnızca egemen sınıfa yararlı olacak küresel hegemonya pahasına başka 11 Eylül'ler yaşamaya gerçekten hazır mıdır? Halkın bu konu üzerine hızlı bir şekilde düşünmesi gerekmektedir.

---

1 David Isenberg, "Welcome to the Postmodern Warfare Era", *IntellectualCapital.com*, cilt 5, sayı 40, 30 Ekim 2000.

2 "Varlıklı Amerikan banliyöleri bile giderek aynı bir şekilde korunan aşırı zengin bölgelerle çevreleniyor. Emlak komisyoncularının edebi kelamı kullanarak 'kapalı cemaat' olarak adlandırdıkları bu fenomen, toplumsal paranoya ve kibirli snobizmin kaygı verici bir birlikteliğini yansıtır. Ne yazık ki ABD'nin ileride füze kalkanı projesini yürürlüğe sokması Amerika'yı da uluslararası düzlemde kapalı bir cemaat haline getirebilir." Brzezinski, "Indefensible Decisions" *Washington Post*, 5 Mayıs 2000

Bununla birlikte, barbarlıkların yükselişi yalnızca ABD'nin siyasi-askeri egemenliğinin ve farklı medeniyetlerdeki barbarlıkların uluslararası çatışmasının sonuçlarıyla sınırlı değildir. En az bunun kadar önemli olan, ister kapitalist, ister siyasi ya da dini köktenci, isterse meczupça olsun, barbarlıkların kendi toplumlarını da hedef almaya başlamasıdır. Burada da "sivil toplum"un içinde ortaya çıkan barbarlıklarla başlayalım. Bu fenomen, çok yoksul toplumlarda yeni bir nitelik taşımaz. Buna karşılık, Medeniyet yolunda ve gündelik yaşamın barışçıllaştırılması yolunda ilerlemiş olduğu kabul edilen zengin toplumlarda, çarpıcı bir şekilde ilerlemiştir.

Gelişmiş ülkelerin içinden iki kişi, buralardaki kitlesel katliam eğiliminin yükselişini simgelemektedir: Amerikan aşırı sağından Timothy McVeigh ve Aum Şinrikyo (Om Yüce Gerçek) tarikatının gurusu Şoko Asahara. Bin Ladin bunlarla karşılaştırılırsa bir siyasi akılcılık abidesi olarak görülebilir.

Timothy McVeigh, 19 Aralık 1995'te bir suç ortağıyla birlikte Oklahoma City'de bir hükümet binasını yıkarak 168 kişinin ölümüne ve birkaç yüz kişinin yaralanmasına neden olan kimyasal içerikli bombanın patlamasından sorumludur. McVeigh ve suç ortağı, Ku Klux Klan'dan Aryan Nations'a ve "yurtsever" milislere uzanan yelpazedeki Nazi benzeri Amerikan aşırı sağının parçasıdır. Bu eğilimin tüm dernek ve kuruluşlarının üyeleri toplandığı takdirde son derece yüksek bir sayıya ulaşılır. Ancak McVeigh ve suç ortağı göründüğü kadarıyla tek başlarına hareket etmişlerdir. Bir neo-Nazi yazarın romanından esinlenmişlerdir: bu romanın "yurtsever" kahramanı ABD'yi gayrimeşru kabul edilen ve uluslararası bir Yahudi komplosu tarafından maniple edildiği iddia edilen hükümetten kurtarmak için mücadele etmektedir. McVeigh ve ortağı bu romanda bombalarını imal etmeleri için gerekli olan tarifi bile bulmuşlardır. Roman, nükleer bir patlamayla ve

gezegen çapında Yahudilerin ve beyaz olmayanların yok olmasıyla birlikte "beyaz ırk"ın elit kesiminin zaferiyle sonuçlanır.

Şoko Asahara ise çeşitli ülkelerden ve çeşitli toplumsal çevrelerden birkaç bin üyesi olan bir örgütü yönetiyordu. Aum Şinrikyo tarikatının üye alma ve eğitim yöntemleri apokaliptik dini tarikatlarınkine benziyordu; beyin yıkama ve zorlama da buna dahildi. Saflarında çok sayıda üstdüzey bilim adamı barındıran ve hatırı sayılır düzeyde (bazı tahminlere göre bir milyar dolar tutarında) finansal kaynağa sahip olan bu tarikat, bir laboratuvar şebekesi kurmuş ve çeşitli kitle katliamı yöntemlerinin deneyini yapmak için önemli harcamalarda bulunmuştu (kimyasal silahlar için 30 milyon dolar harcanmıştı). Hiroşima deneyiminin etkisi altında olan Asahara, dünyanın yakında sonunun geleceğini duyuruyordu; ona göre dünyanın sonu Üçüncü Dünya Savaşı ve nükleer holokost şeklinde gerçekleşecekti, bunun sonucunda yalnızca tarikatının üyeleri hayatta kalacaktı.

Kitlesel imha silahlarıyla saldırılar düzenleyerek bu kıyameti hızlandırmayı düşünüyordu. Bütün yöntemler incelenmişti ve nükleer silah elde edilemeyince biyolojik ve kimyasal yöntemler kullanılmıştı – üstelik, birkaç kez... Parlamentoyu, İmparator ailesini ya da Matsumoto'daki hakimleri hedef alan saldırıları bir kenara bırakalım ve yalnızca (en başta biyolojik silahlarla) körükörüne yapılan kitlesel katliam denemelerini ele alalım. Tarikat ürkütücü boyutta ve her türden biyolojik silah stoklamış ve Ebola virüsü örneklerinden bile edinmeye çabalamıştı. Haziran 1993'te Tokyo'daki bir binanın çatısından şarbon basilinin (İngilizcede *anthrax* olarak adlandırılan, artık meşhur hale gelmiş olan hastalığın) sporlarını püskürtmeyi denemiş, başarısız olmuştu. Mart 1995'te Tokyo metrosunda Botulismus hastalığı bakterisini püskürtme denemesi de başarısız olmuştu.

Tarikatın kimyasal silahlarla yaptığı saldırılar –özellikle de sarin gazı kullanılarak yapılanlar– ne yazık ki daha başarılıydı (tarikat geniş bir kimyasal silah yelpazesine de sahipti). Bunların

içinde, Aum Şinrikyo'nun geç de olsa ortadan kalkmasına neden olan (tarikatın yıllar süren dokunulmazlığının Japon mafyası Yakuza'nın dokunulmazlığı ile benzer yönleri vardır) en vahim saldırı, Tokyo metrosunda yapılan ikinci saldırıdır. Bu saldırı 20 Mart 1995 tarihinde, engellenen biyo-terörist saldırı girişiminden beş gün sonra gerçekleşti. Tarikatın beş üyesi beş farklı vagona sarin gazı solüsyonu yaydı. Teknik yeterince iyi olmadığı için, aynı miktar gazın normalde sebep olabileceğinden daha az ölüm gerçekleşti. Bununla birlikte, ölümlerin sayısı 12'ye ulaştı; 5000 kişi ise fiziksel ya da psikolojik zarar gördü.

Yukarıda sözü edilen iki örnek de "dünyaların en iyisinde her şey iyi gidiyor" kuralını doğrulayan istisnalar mıdır? 11 Eylül sonrasında tıpkı Francis Fukuyama gibi biz de "modernite güçlü bir mal konvoyudur; her ne kadar son olaylar acı ve benzersiz olsa dahi bu olaylar konvoyu rayından çıkarmaz" mı diyeceğiz?[1]

Psikopatik eğilimli ABD aşırı sağı ve Aum Şinrikyo tarikatı başlı başına toplumsal fenomenlerdir; her ne kadar Tokyo ve Oklahoma City saldırıları her ikisinin de özgül ve geçici olarak gerilemelerine neden olsa da, binlerce kişiyi ilgilendirirler[2]. Ayrıca bunlar dünya çapındaki çok daha geniş ölçekli (ve hakkında elimizde güvenilir tahminler bulunmayan) bir fenomenin iki farklı görünümüdür. Bu fenomen, içinden çıktıkları toplumu hedef seçen gruplar tarafından uygulanan terörizmin bütün biçimlerini ve kitle katliamını içerir. Söz konusu fenomen, ulusötesi kitlesel terörizm biçimlerinden ayırt edilmelidir. 11 Eylül saldırıları bu son bahsedilen özgül kategoriye dahildir, Cezayir Silahlı İslami Örgütü'nün katliam faaliyetleri ise ilk fenomen çerçevesinde yer alır. Her ikisi de, Soğuk Savaş döneminin çok nadiren kitlesel katliamı hedefleyen siyasi, milliyetçi, devrimci ya da karşı-devrimci terörizminden farklıdır.

---

1 Fukuyama, "Nous sommes toujours à la fin de l'histoire", *a.g.m.*

2 ABD konusunda bkz. Morris Dees ve Mark Potok, "The Future of American Terrorism", *New York Times*, 10 Haziran 2001.

Konu üzerine yapılmış tüm araştırmaların gösterdiği gibi, bu iki kategoriden kaynaklanan kurban grafiği iki on yıldan beri belirgin bir şekilde artış göstermektedir. Görkemli bir ilerleme gösteren yalnızca saldırı sayısı değildir (1961-2000 arasında gerçekleşen önemli terörist saldırı olayları üzerine Dışişleri Bakanlığı'nın tarih araştırma birimi[1] tarafından yapılmış bir araştırmaya göre, 1961-1980 arasında 15, 1981-1990 arasında 34, 1991-2000 arasında 80 saldırı gerçekleşmiştir); bu saldırıların "öldürücülüğü", yani neden oldukları ölü sayısı da artış içindedir. XX. Yüzyıl boyunca 100'den fazla insanın ölümüne neden olan terörist saldırı sayısı, ilk 80 yıl boyunca 3 ile sınırlıdır[2]. Daha sonra, 1980'li yılların başından 1995'e kadar 9 saldırı kaydedilmiştir; bunlar 1983'te Lübnan Çokuluslu Kuvvetleri'nin Amerikan bölüğüne yapılan saldırıdan Oklahoma City saldırısına uzanan saldırılar dizisidir. Bu liste, 1998'de Kenya-Nairobi'de ABD Büyükelçiliği'ne karşı düzenlenen, 291 ölüm ve 5000'den fazla yaralanma ile sonuçlanan saldırıdan önce yapılmıştı.

Saldırıların ABD topraklarında bile artması göze çarpmaktadır. 1980'li yıllar boyunca yapılan 267 saldırıda toplam 23 kişi öldürülmüştü; sonraki on yılda sadece 60 saldırı oldu ancak yalnızca Oklahoma City saldırısı 168 ölüme neden oldu, böylece on yıl boyunca saldırılarda öldürülenlerin toplam sayısı 182'yi buldu[3]. 11 Eylül 2001 ile birlikte, XXI. Yüzyıl'ın ilk on yılı tüm rekorları kırdı! Saldırılardan birkaç gün sonra, ABD, Japonya'dan sonra "kitlesel imha" silahları kullanılarak yapılan ilk terörist

1 Office of the Historian, "Significant Terrorist Incidents, 1961-2001. A Chronology", Bureau of Public Affairs, Department of State, Washington, 31 Ekim 2001.

2 Richard Falkenrath, Robert Newman ve Bradley Thayer, *America's Achille's Heel: Nuclear, Biological and Chemical Terrorism and Covert Attack*, MIT Press, Cambridge (MA), 1998, s. 47 McVeigh ve Aum Şinrikyo üzerine yukarıda yer alan bilgilerin bir kısmı bu kitaptan alınmıştır.

3 Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden: Struggles Inside the Government Defined Campaign", *a.g.m.*

girişimi deneyimledi: 2001 yılının Ekim ayının başlarında gerçekleşen, uygulanan serpme tekniğinin yetersizliği ve kullanılan sporların eşitsiz kalitesinden dolayı sınırlı sayıda kurbana neden olan şarbon basili saldırıları dizisi. Bu saldırıların kaynağı her ne kadar bu satırların yazıldığı sırada henüz belirlenmemiş olsa da, bunun "ulusötesi" nitelikli bir eylemden değil, ABD merkezli bir odaktan kaynaklandığı düşünülüyor.

Biyolojik silah, kimyasal silaha kıyasla çok daha öldürücü ve terörize edici nitelikler taşır[1]; uçakları dev yakıcı füzelere çeviren öldürücü akıl, biyolojik silahların sunduğu imkânlara yaklaşamaz bile. Bu imkânlar, Michel Foucault'nun "biyo-iktidar aşırılığı" olarak adlandırdığı olguya bağlı olarak hatırı sayılır bir şekilde artmıştır. Foucault'ya göre bu aşırılık "sadece hayatı düzenlemekle kalmayan, aynı zamanda hayatı geliştiren insan yaratan, canavar yaratan, kontrol edilemeyen ve evrensel ölçekte yıkıcı virüsler yaratan teknik ve siyasi imkânların insanlara verilmesiyle ortaya çıkar"; aynı aşırılık "insanlığın her tür egemenliğini aşacak"tır[2]. Çıkar arayışının yüksek ahlakın yerini aldığı bir dünyada, biyo-genetiğin ve onun kullanılışının üstesinden gelinemeyen ve denetim altına alınamayan evrimi yalnızca istenmeyen felaketlere uğrama riskini artırmakla kalmaz, terörist amaçlara hizmet ederek en korkunç felaketlere de sebep olur.

Gerçekte, genetik manipülasyon yoluyla, biyolojik silahların ürkütücü bir üstünlük sağlayan özelliklerini (uygun bir yere bırakıldıklarında kendi "çoğalmalarını" sağlayabilecek tek silah olma özelliklerini) geliştirmek mümkündür. Biyolojik maddelerin yayılması için ne ince yöntemlere, ne de zekâ hazinelerine ihtiyaç vardır. Soluma yoluyla ya da ağızdan etkili olan maddeler açık havada uçan bir makineyle ya da kapalı bir alanda serpme yapan bir düzenekle püskürtülebilir. Maddenin, özellikleri-

1 Bu konuda benim şu makaleme bkz. "Le spectre du 'bioterrorisme'", *Le Monde diplomatique*, Temmuz 1998.

2 Foucault, "*Il faut défendre la société*", *a.g.m.*, s. 226.

ne göre, içme suyuna ya da besin maddelerine karıştırılması da mümkündür. Başarılı bir operasyon, birkaç kilogram ila birkaç yüz kilogram biyolojik madde kullanımı sonucunda yüz binlerce ölüme neden olabilir.

Üstelik, biyolojik silahın üretilmesi nispeten kolaydır: birçok biyolojik kültür tipi için küvetli bir banyoda kurulmuş ilkel bir laboratuvar bile yeterli olacaktır. Üstelik bu silah hedeflenen miktarı elde etmek için ya da toplu bir mezar yaratabilmek için gereken değişik miktarlarda fark edilmeden taşınabilir.

Nükleer silahın elde edilmesi ya da imal edilmesi ise çok daha zordur. Ancak nükleer silahın yerine kolaylıkla "kirli bomba" (radyolojik bomba) konabilir; buna erişmek çok daha kolaydır. Bir Rus askeri uzmanı kirli bombayı şöyle tanımlıyordu:

"Böyle bir silah, esas itibariyle, geniş bir bölge üzerine nükleer patlamaya gerek duymaksızın ölümcül ve kütlesel bir radyoaktif yayılma dozu vermek için tasarlanmıştır. Söz konusu olan, tıpta ve sanayide kullanılan sezyum ya da bir nükleer silahta veya artık silah imalatı için elverişli olmayan konvansiyonel bir nükleer santralde bulunan plütonyum gibi yüksek düzeyde radyoaktif maddelerin patlayıcı maddelerle karıştırılmış hali olabilir.

"Böyle bir bombanın patlaması, ciddi ve çok uzun vadeli bir etki yapabilecek nitelikte bir radyoaktif bulut yaratır. Eğer böyle bir şey New York'ta gerçekleşseydi, insanlar şehri yüzlerce, hatta binlerce yıl boyunca terk etmek zorunda kalabilirdi..."[1]

Kentsel şiddetler ve anomi

Dünyamız gitgide daha tehlikeli ve korkutucu bir hal almaktadır. Ancak, gerçeğin (eğer onların ötesine geçmezse) hızlıca yakaladığı bu apokaliptik senaryolar, dünyada son on yıllarda artan şiddetin yalnızca en görünür ve en gösterişli kısımlarıdır. Dev-

1 Pavel Felgenhauer, "Terrorists One Step Ahead", *Moscow Times*, 9 Kasım 2001.

let kaynaklı ya da devletdışı terörizm biçimleri, kentsel şiddetin genelleşerek artma sürecinin bir parçasıdır. Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Merkezi'nin (UNCHS/Habitat) geçici icra müdürü 1998 yılında "kentsel şiddetin yüksekliğinin verdiği artan kaygı"nın altını çiziyordu. Yazar bu fenomeni şöyle tasvir ediyordu: "Gezegen ölçeğinde kentsel şiddetin son yirmi yılda her yıl için yüzde 4 civarında arttığı tahmin ediliyor. Bu sadece Avrupa ve Kuzey Amerika gibi yüksek düzeyde kentleşmiş bölgeler için değil, en az kentleşmiş olan ve en yüksek kentsel gelişim oranlarının gözlemlendiği kıta olan Afrika için de geçerlidir."[1]

Dünyanın hiçbir bölgesi bundan kaçınamamaktadır: genel kanının aksine, kişilere uygulanan şiddet Asya'ya kıyasla Batı'da belirgin bir şekilde daha sık gözlemlenmektedir (bundan "medeniyet" konusunda dersler çıkarmak gerekir mi?). Birleşmiş Milletler kuruluşlarının verdiği rakamlara göre 1988-1994 döneminde 100.000'den fazla nüfusu olan kentsel bölgelerde şiddete maruz kalmış insanların oranı Asya ve Doğu Avrupa için yüzde 11'dir (bu dönemde 1997-1998 krizi bu iki bölgeyi henüz teslim almamıştı); bu oran Batı Avrupa'da yüzde 15, Kuzey Amerika'da ise yüzde 20 idi[2]. Bu son rakamın üstüne çıkabilen iki kıta vardı: sırasıyla yüzde 31 ve yüzde 33 oranlarıyla Güney Amerika ve Afrika.

"Medeni dünya"nın lideri ABD'de kentsel şiddet fenomeninin taşıdığı önem bilinmektedir. Buna rağmen, veriler insanın kanını donduran niteliktedir ve kaygı verici bir geleceği haber verirler. Boston'da yapılan bir araştırma, beş yaşın altındaki on çocuktan birinin ateşli ya da delici (*shooting or stabbing*) silahlarla yapılmış bir saldırıya tanık olduğunu ve düşük gelirli kentsel çevrelerde de dört gençten birinin cinayete tanık olduğunu gösteriyor![3]

---

1 Darshan Johal, başyazı, *Habitat Debate*, cilt 4, sayı 1, *Towards Safer Cities*, Mart 1998.

2 Sayılar Franz Vanderschueren'den alınmıştır: "Towards Safer Cities", *a.y.*

3 *Youth Violence in Urban Communities, Urban Seminar Series on Children's Health and Safety*, Harvard University, Cambridge (MA), Mayıs 2000.

Elbette 1990'lı yıllarda tıpkı diğer Batı ülkelerinde olduğu gibi ABD'de de fiziksel saldırıların oranı ekonomik koşulların iyileşmesine bağlı olarak düştü; bununla birlikte, bu düşüş aynı zamanda (ve bazen de özellikle) baskının hatırı sayılır bir şekilde artması pahasına gerçekleşti.

Adalet İstatistikleri Bürosu'nun (Bureau of Justice Statistics) verdiği rakamlar bu durumu iyi bir şekilde gösterir: adam öldürme oranı 1960'ların ortasından itibaren iki kattan fazla bir artış göstermiş; krizle birlikte, 1980 yılında 100.000 kişi için yüzde 10,2'ye ulaşmıştı. Oran daha sonra göreli bir düşüş dönemine girdi, sonrasında yeni bir çıkış yaşadı ve 1991'de yüzde 9,8'e ulaştı. 1999 yılının rakamları, önemli bir düşüş olduğunu ve oranın yüzde 5,7'ye vardığını göstermektedir: bu durum, ABD tarihinin en uzun iktisadi büyüme döneminin sonucudur. Ancak bu oran, bir diğer artma eğilimi gösteren oranla da bağlantılıdır: hapisteki insan sayısı 1990'lı yıllar boyunca her yıl için ortalama yüzde 6 oranında artmış, 31 Aralık 1990 itibariyle 100.000 kişi başına 292 olan tutuklu sayısı 31 Aralık 2000 itibariyle 100.000 kişi başına 478'e yükselmiştir (bu da 1.381.892 kişinin hapiste olduğu anlamına gelmektedir!)

Son yirmi yıldır dünya çapında yükselişe geçen kentsel şiddet olgusunu açıklamak zor değildir. Habitat'ın Şehir Yönetimi programının teknik danışmanı Franz Vanderschueren bu fenomenin nedenlerini doğru bir şekilde belirlemiştir:

"Şiddet kendiliğinden bir fenomen değil, eşitsizlik ve dışlanma üzerine kurulu ve kurumsal ya da toplumsal denetim eksikliği olan bir toplumun ürünüdür. Bununla birlikte, kentsel marjinallik ve yoksulluk otomatik olarak şiddete yol açmaz. Ancak bunlar bazı şartlar altında şiddete elverişli zemin hazırlayabilir. Yeterli hizmet götürülmeyen mahallelerdeki büyük sefalet şiddeti tetikler. Montréal'de düzenlenen Belediye Başkanları Konferansı'nda (1989) 'şiddetin artışının temel nedenleri' belirlenmiştir. Bunlar, 'dışlanmışların marjinalleşmesi ve risk gruplarının yalıtılması ile

gelişen kentsel büyüme, sosyal lojman ve toplu konut programlarının niteliksel ve niceliksel yetersizliği, gençlerin işsizliği'. Paylaşmanın ve dayanışmanın aleyhine tüketimi ve rekabeti teşvik eden bir toplumda, iş bulma ya da başarılı olma umudu olmayan gençler hayatta kalma ve en azından eşitleri tarafından kabul görme yolları arıyorlar. Bu çoğunlukla gençlerin şiddete başvurmalarını ve çeteler oluşturmalarını beraberinde getiriyor."[1]

Habitat'ın "dünya kentlerinin durumu" konulu 2001 tarihli raporu da bu fenomenlerin nedeni konusunda son derece açıklayıcı nitelikte:

"1970'li yıllardan itibaren dünya küresel pazarların düzensizleştirilmesini, devlet işlerinin özelleştirilmesini ve finansın liberalleşmesini hedefleyen bir küreselleşme evresine girdi. Finansal liberalleşmenin görünür amacı gelişmiş ülkelerin tasarruflarını gelişmekte olan ülkelere doğru aktarmak, borç masraflarını düşürmek, yeni finansal araçlarla riskleri azaltmak ve iktisadi büyümeyi artırmaktı. Gerçekte olan ise bunun tersiydi: tasarruflar fakir ülkelerden zengin ülkelere geçti, risk arttı ve iktisadi büyüme tüm dünyada zengin ve fakir ülkeler için yavaşladı."[2]

Bu tespite, devletlerarası ve devletiçi eşitsizliklerin son yirmi yıldır aşırı büyümüş olması eklenirse, dönemimizi karakterize eden güçlü "anomi"yi üreten başlıca sosyo-ekonomik faktörlerin tam listesine ulaşmış oluruz. Toplumsal normların ve referans noktalarının çözülmesi olarak tanımlanabilecek olan anomi, bilindiği gibi, Émile Durkheim tarafından intihar gibi toplumsal fenomenleri açıklamak için yaratılmış bir kavramdır; intihar fenomeninin tahlili Durkheim'ın ününü garantilemiştir. Büyük sosyolog aynı anomi faktörünün adam öldürmeleri de açıklayabileceğini düşünüyordu.

"Gerçekte anomi koşullara göre kendine ya da başkasına karşı

1 Vanderschueren, *a.g.m.*

2 *The State of the World's Cities Report 2001*, UNCHS (Nairobi), United Nations Publications, New York, 2001, s. 19.

dönebilen öfkeli bir şiddet ve bezginlik haline neden olur; ilk durumda intihar, ikinci durumda cinayet ortaya çıkar. Bu uyarılmış güçlerin izlediği yolu belirleyen nedenler ise failin ahlaki yapısına bağlı gibi görünmektedir."[1]

Her ne kadar Durkheim'ın bu toplumsal soruna karşı önerdiği çareler geçersiz hale gelmiş olsa da, yaptığı teşhis hatırı sayılır ölçüde etkileyicidir[2]. Durkheim "anomi" terimini "düzensizlik"in, yani ekonomik düzensizleşmenin de eşanlamlısı olarak kullanıyordu. XIX. Yüzyıl'ın sonunda, kapitalizmin gelişiminin bir yüzyılını şu şekilde özetleyebiliyordu:

"Ekonomik gelişme yüz yıldır sınai ilişkilerin her tür düzenlemeden arındırılmasından ibaretti. [...] Devlet iktidarı iktisadi hayatın düzenleyicisi olmak yerine onun aracı ve hizmetkarı oldu."[3]

Çeyrek yüzyıldır aynı şey yeniden yaşanıyor, üstelik her zamankinden daha ağır bir şekilde... Piyasa ekonomilerinin neredeyse tümüne yayılmış olan otuz yıllık Keynesçi düzenleme döneminin ardından, 1945 sonrasında Pinochet'yle başlayıp Thatcher ve Reagan tarafından sürdürülen neo-liberal saldırı tüm direnişleri kırarak gezegen ölçeğinde zafer kazandı. Düzensizleşme, ticaretin liberalleşmesi ve özelleştirme bu neo-liberal küreselleşmenin temel kelimeleriydi. Söz konusu küreselleşme, bu ölçekte tarihte eşi benzeri görülmemiş derecede bir anomi üretti. Kentsel şiddetin artışının yanında, bu bağlam terörizmin yükselişini, uluslararası organize suçun ve çeşitli kaçakçılık biçimlerinin gelişimini de büyük ölçüde besledi. Bütün bunlar, Clinton yönetiminin bir üyesinin doğru bir şekilde belirttiği gibi, "küreselleşmenin karanlık yüzü"nü teşkil eder.[4]

---

1 Durkheim, *a.g.e.*, s. 408.

2 Durkheim'ın tahlilinden ilham alarak çeşitli dinlerin ("medeniyetlerin" değil) anomiye neden farklı tepkiler verdiğini inceleyebiliriz.

3 *A.y.*, s. 283.

4 James Steinberg, akt. Gellman, "The Covert Hunt for bin Laden: Struggles Inside the Government Defined Campaign", *a.g.m.* Dışişleri Bakanlığı'nda Siyasi Planlama dairesi müdürü olarak görev yapan Steinberg, 1995'te So-

Durkheim, ilerlemenin hastalıkları beraberinde getirebileceğini ve (bu bölümde değinilmiş olan tartışmanın kavramlarını kullanmak gerekirse) Medeniyet'in ilerleyişinin de bir anomik sapma durumunda galip gelmeye hazır Barbarlık türlerini yanında getirebileceğini söylüyordu. Bu sorunun çözümünün, toplumsal yapılara müdahale etmek olduğunu anlamıştı, her ne kadar öngördüğü müdahale biçimi tarihin çöp kutusunda yerini almış olsa da...

"Dolayısıyla, [intiharların] bu derece artmasının gelişmenin içkin tabiatına değil, günümüzdeki özel biçimlerine bağlı olduğuna inanılabilir. Bizi bu özel biçimlerin normal olduğuna inandıracak hiçbir şey yoktur. Zira bilimlerin, sanatların ve sanayinin parlak bir gelişme göstermesine tanık olarak gözlerimizin kamaşmasına izin vermemeliyiz. Bu gelişmenin, hepimizin acılı darbelerini hissettiği hastalıklı bir köpürme durumunda meydana geldiği açıktır. Dolayısıyla, intihar oranlarındaki yükselişin kökeninin, şu anda uygarlığın ilerleyişine eşlik eden (ancak onun gerekli şartı olmayan) patolojik durumdan kaynaklanması muhtemel, hatta mümkündür. [...] bize bu şekilde görünen ahlaki durum değişimi, toplumsal yapımızın derin bir şekilde değiştiğini göstermektedir. Birini tedavi etmek için diğerinde reform yapmak gereklidir."[1]

"Çağımızın anomisi", neo-liberal küreselleşmenin ürünü olan sosyo-ekonomik faktörlere hatırı sayılır bir tarihi önem taşıyan siyasi bir faktörün eklendiği göz önünde bulundurulursa daha da güçlü bir şekilde karşımıza çıkar. Söz konusu olan, "gerçekte var olan sosyalizm"in çöküşü ve bununla birlikte sosyalizm fikrinin bile çok önemli bir ölçüde gözden düşmesidir; bu o kadar haksız bir değerlendirmedir ki, "gerçekte var olan sosyalizm" ile sosyalizm düşüncesi birbiriyle karıştırılabilmektedir. Oysa, kapitalizm

---

ğuk Savaş sonrasının tehditleri konusunda yapılan bir araştırma çerçevesinde, bu fenomenin ne derece büyük olduğunu gözlemleme fırsatı bulmuştu.

1 Durkheim, *a.g.e.*, s. 422, 446.

ve toplumsal eşitlik-adalet üzerine kurulu bir topluma yönelik ütopik umut arasındaki bu toplumsal alternatif, dünyanın siyasi muhayyilesini yüz yıla yakın bir süre boyunca şekillendirmiştir (Avrupa söz konusu olduğunda bu süre daha da uzundur). Bunun yıkılması, ideolojik referans noktalarında olağanüstü bir kayba neden olmuş ve genel anomiyi çok büyük oranda derinleştirmiştir.

Bu iki boyutun (sosyo-ekonomik anomi ile siyasi-ideolojik anominin) bir araya gelmesi, Durkeim'ın kendi döneminde de gözlemlediği duruma benzer bir şekilde, "din, aile, vatan" gibi toplumsal dayanışma faktörlerine geri dönüşleri kaçınılmaz olarak beraberinde getirmiştir. Bunlar, birkaç yıldır gezegenimizi esir alan "kimliksel" içine kapanışlardır. Dini köktenciliklerin yeniden ortaya çıkışı, burada göstermeye çalıştığımız gibi, bu durumun çok sayıdaki ifadesinden yalnızca biridir. Bu ölümcül eğilimi tersine çevirmek için, elbette, *İntihar*'ın yazarının da öngördüğü gibi, toplumsal yapılara içkin temel nedenlere müdahale etmek gerekmektedir. Ancak, bunlar hemen dönüştürülemediğinden (ve, mantık çerçevesinde, onların dönüştürülebilmesi için) neo-liberal kapitalizme karşı ilerici bir alternatifin ortaya çıkması gerekir. Bu alternatif, toplumsal hoşnutsuzluğu demokrasi ve adalet yönünde bir dönüştürücü eyleme doğru kanalize edecek, bu şekilde gerici içe kapanışların ayağını kaydırabilecek nitelikte olmalıdır. Aynı sorunsal bir önceki bölümde İslami köktencilik konusunda da gündeme gelmişti.

Bu anlamda, XX. Yüzyıl'ın son yıllarında doğmuş olan ve XXI. Yüzyıl'da yeni kuşağın bağrında hızlı bir yükseliş yaşayan neoliberal küreselleşme karşıtı ilerici hareket, hem küreselleşmeyi, hem de küreselleşme karşıtı hareketin reddedilebileceğini sananların iftira dolu sözlerine rağmen, dinsel köktenciliğe ve başka tür kimliksel fanatizmlere karşı başlıca karşı silah olarak karşımıza çıkmaktadır.

IV. Bölüm

"MEDENİLEŞTİRME MİSYONU"NUN BARBARLIĞI [HÂMİŞ]

"Beyaz Adam'ın yükünü omuzlayın— / Ve onun eskiden aldığı ödülü siz alın: / Durumunu düzelttiğiniz kişilerin kınaması, / Koruduğunuz insanların nefreti— / Usul usul övüp göklere çıkardığınız / Evsahiplerinin bağırışları:— / "Neden bizi köleliğimizden çekip çıkardınız, / Çok sevdiğimiz karanlık geceden?"

Rudyard Kipling (1899)[1]

"'Beyaz Adam'ın Yükü' hadisesinde utanç verici olan, [...] sadece ticari kazançlar için yapılmış bir faaliyetin adını bir isim değişikliği aldatmacasıyla özgürlük ve gerçek medeniyet yolunda yapılmış bir faaliyet olarak gösterip kendi kendimizi (ve birbirimizi) aldatmaya kalkışmamızdır. Bunun tek gerçek sonucu, açık görüşlü dünyanın karşısında ikiyüzlü olduğumuzun kanıtlanmasıdır."

Chicago Commons (1899)[2]

"Kolonyal siyaset barbarlığın (ya da bu kelimeyi tercih ederseniz, uygarlığın) en yeni biçimidir."

Anatole France (1905)[3]

1 Rudyard Kipling, "The White Man's Burden", *Times* (Londra), 4 Şubat 1899.

2 "The Hypocrisy of It", Chicago Commons bülteninin başyazısı, *The Public*, sayı 2, 10 Haziran 1899 (yeni basımı: "The White Man's Burden" and Its Critics antolojisi içinde, Jim Zwick (ed.), Anti-Imperialism in the United States, 1898-1935 – http://www.boondocksnet.com/ai/).

3 Anatole France, *Sur la pierre blanche*, 1905 (romanın tam metnine http://gallica.bnf.fr internet sitesi üzerinden ulaşılabilir).

Nisan 2003'te, Bağdat'ın düştüğü sıralarda, şu öngörüde bulundum:

"Amerika Birleşik Devletleri, Arap bölgesindeki varlığını gitgide daha çok yaygınlaştırarak, birliklerini fazlasıyla ortaya koyuyor. Ortadoğu ülkelerinin tümünde (ve bunun da ötesinde, tüm Müslüman dünyasında) tetiklediği nefret birkaç defa darbe almalarına neden oldu (11 Eylül 2001 bu nefretin günümüze kadar görülmüş en gösterişli ve en ölümcül biçimiydi). Irak'ın işgali, bu genel nefreti daha da tetikleyici bir sonuç verecek: Washington'ın denetim altında tuttuğu bölgesel düzenin yok oluşunu hızlandıracak. *Pax americana* (Amerikan barışı) olmayacak, bunun yerine barbarlığa doğru inişte bir adım daha atılacak, zira Washington'ın ve müttefiklerinin barbarlığı, dini fanatizmin karşı barbarlığını besliyor."[1]

Ekim 2005'te bu yeni bölümü yazarken, önceki bölümlerde dile getirilen tezlerin doğrulamasını yapma yönünde rahatsızlık verici bir tercihte bulundum. Barbarlıklar çatışmasının 11 Eylül 2001'den sonraki dört yıl boyunca ortaya çıkan örnekleri o kadar çoktu ki, ayrı bir kitap bile bunları anlatmaya yetmezdi; bu durum göz önünde bulundurulursa, bir bölümün ne derece yetersiz kalacağı anlaşılabilir. Dolayısıyla burada olayların trajik gidişatına dair birkaç düşüncenin aktarılmasıyla yetinilecek, 11 Eylül 2001'in sonuçlarından en ağır şekilde etkilenen bölgelerle sınırlı kalınarak bir tahlil yapılacaktır.

Sapkın zevkin değişik biçimleri

Barbarlık gösterisi ya da daha kesin konuşmak gerekirse iki barbarlığın gösterisi, Irak'ta trajik bir şekilde gündelik hayatın parçası haline geldi. Bir yandan: minör düzey (ve şiddette hiç aşağı

1 "Lettre à un/e militant/e antiguerre passablement déprimé/e", 14 Nisan 2003, çeşitli günlük gazetelerde ve diğer süreli yayınlarda ve bazı internet sitelerinde çeşitli dillerde yayınlanmış metin; yeni basım: *L'Orient incandescent* başlıklı kitabımda (Page deux, Lozan, 2003), s. 346-347

kalmayan) barbarlık. Bu türden barbarlık, Vahhabilikten ya da neredeyse faşist nitelikli "Saddamcı" Baasçılıktan ilham alır. Özellikle filme aldıkları kafa kesme sahnelerini ya da bazı durumlarda en yüksek sayıda Iraklı kadın ve erkeği öldürmek için kendilerini (ya da başkalarını) canlı bomba olarak patlatmalarını hatırlatabiliriz. Öldürülen Iraklıların suçu, katilleri için çoğu zaman Şii inancına mensup olmalarından, hatta bazen de işgalin getirdiği işsizlik ve sefalet karşısında (tıpkı madenlerde ya da buna benzer risk gerektiren işlerde çalışmak için çabalayanlarla benzer şekilde) polis ya da asker olarak iş bulabilmek için kuyruğa girmelerinden ibarettir.

Bin Ladin tarafından Ekim 2004'te onurlandırılan Ebu Mussab El Zerkavi, tıpkı ağababası Bin Ladin gibi, kan dökücü fanatizmin kişileşmiş biçimi haline gelmiştir[1]: korku sinemasında tasarlanan en berbat *serial killer* (seri katil) ve *mass killer* (kitlelerin katili) karakterleriyle karşılaştırılabilir; hatta bazıları onun bir kurgusal karakter olduğunu bile iddia etmiştir. Her durumda, üstlendiği korkunç eylemler ne yazık ki kurgusal değildir, tıpkı Şiilere karşı yapılan intihar saldırıları kurgusal olmadığı gibi.

Fanatik iğrençlik bu noktada doruk noktasına ulaşmaktadır. Bu noktaya kadar, baskıcı ve güçlü düşmana darbe indirerek intikam alma amacından kaynaklanan bir derece çarpık ahlak anlayışı söz konusuydu belki. Ama insanlar Müslüman dünyada azınlık konumunda olan (ve çoğunlukta olduğu İran haricinde tarih boyunca her yerde ezilmiş olan) bir cemaatten en yüksek sayıda sivili öldürmek için intihar ediyorlarsa, bu eylem nasıl olur da haklı

1 Pentagon sözcüsü 6 Ekim 2005'te, Bin Ladin'in akıl hocası Ayman El Zevahiri'ye atfedilen bir mektuptan bahsediyordu. El Zevahiri bu mektupta El Kaide'nin Irak'taki yandaşlarına, Sünniler de dahil olmak üzere Irak halkını karşılarına almamaları için, kafa kesme ve Şii camilerine saldırı gibi eylemlere artık başvurmamalarını öğütlüyordu (mektubun tam metni birkaç gün sonra yayınlandı). Zerkavi'ye atfedilen ve ertesi gün Zevahiri'ye cevap olarak internette yayınlanan bir sesli mesaj yeniden "kâfir" sivillerin katlini meşrulaştırıyordu.

çıkarılabilir? Söz konusu olan, saldırıları gerçekleştirenlere hiçbir şekilde baskı uygulamayan bir cemaattir (üstelik bu intihar saldırıları dizisinden en korkuncunun faili –tıpkı Zerkavi gibi– Iraklı değildir, Ürdünlüdür). Saldırıyı gerçekleştirenlerin öfkesi, anlaşıldığı kadarıyla, yalnızca bu cemaatin daha önce yaşadığı baskıdan kurtulduğunu görmelerinden kaynaklanmaktadır.

Malraux'nun romanındaki Çen karakteri, bir önceki bölümde bahsettiğimiz gibi, "kendinden geçiş zevki"ni iki yoldan meşrulaştırıyordu: bir yandan, binlerce yoldaşının ortadan kaldırılmasının intikamını almak istiyor, diğer yandan da bu intikamı, katliamın baş sorumlusu olan zorbayı öldürerek almaya çabalıyordu. Bu durumun Irak'taki eşdeğeri, Saddam Hüseyin'in iktidarda olduğu dönemde çok sayıda kurbanından biri tarafından intihar saldırısıyla öldürülmesi olurdu. Peki Irak'ta ayrım yapmaksızın dünün kurbanlarını öldürme amacıyla kendi kendilerini bomba olarak patlatanlar nasıl bir "kendinden geçiş zevki" yaşamış olabilir? Üstelik, hatırlatalım ki Saddam'ın söz konusu Şii kurbanları Saddam rejiminin düşüşünden sonra kanlı ve kitlesel bir intikam almaktan kaçındıkları gibi, Afganistan'daki Kuzey İttifakı'nın savaş beylerinin aksine, işgal birlikleriyle ortak hareket etmekten de imtina etmişlerdi.

Cani fanatizmin en yüksek derecesi, Irak'ın Washington yönetimindeki kuvvetler tarafından işgalinden sonra yaşandı. Mezarlıkların 1968'de Baas rejiminin iktidara gelmesinden beri sürekli arttığı bu şehit ülkede kitlesel katliamlar o kadar sıkça yaşanmaya başladı ki bu katliamlar banal olarak düşünülmeye başlandı ve uluslararası medya tarafından "önemsiz konular" kategorisinde değerlendirildi. Bunun istisnası, belirli aralıklarla saldırıların neden olduğu kurbanların sayısının 100'den fazla olduğu durumlardı: böyle durumlarda adeta bir ölüm saati, pandülünün "tiktak"larına ek olarak bir zil sesi çalıyordu.

Niceliksel olarak önemsiz kalan bu barbarlık, acımasız bir şekilde, diğer barbalık biçiminin, majör barbarlığın yaşanmasıyla

ve temaşa edilmesiyle beslenir. Bu kitabın önceki bölümlerinin yazıldığı sıralarda Washington'dan idare edilen majör barbarlığın henüz bir tek özel ismi vardı ve sembolik önem taşıyan bu özel isim 11 Eylül ertesinin anı defterine not edildi: "Guantanamo" O dönemden itibaren buna iki sembolik isim daha eklendi: Felluce, ve özellikle de Ebu Garib. "Özellikle" kelimesi burada durumun özgünlüğüne atıf yapmak için kullanılıyor, elbette kurban sayısı açısından bir karşılaştırma yapmamız söz konusu değil.

Irak'ın 1991'deki işgali sırasında olduğu gibi, 2003 işgali için de, işgalin neden olduğu ölümlerin sayısı konusunda tahminler çok çeşitli: ABD ve Britanya'nın resmi ya da yarı resmi kaynakları on bin civarında ölüm olduğunu iddia ederken, Britanya merkezli tıp dergisi *The Lancet* Ekim 2004'te yayınlanan bir incelemede yüz bini aşan bir sayıdan bahsediyor[1] İşgalci güçlerin kabul ettiği alt sayı bile, bir zorbadan kurtulma amacıyla bile olsa, bir halka ödetilen aşırı derecede yüksek bir sayı.[2]

Felluce şehrinin yıkılması ABD ordusunun emperyal seferlerinde ne kertede zorbalık uygulayabileceğinin örneklerinden biridir. Bu zorbalık, bombalamaların "cerrahi" kesinliği ile hatın sayılır ve paradoksal bir şekilde artmıştır; zira müdahaleler artık doğrudan "munzam zarar"ları sınırlamayı amaçlamamakta, sivillerin oturduğu bir şehir yerleşimini hedeflemektedir. Fellu-

1 Les Roberts vd., "Mortality before and after the 2003 invasion of Iraq: cluster sample survey", *The Lancet*, cilt 364, sayı 9448, 20 Kasım 2004.

2 Söz konusu olan, yumurtaları kırmadan omlet yapamayacağımız yönündeki argümandır. İskoç yazar A. L. Kennedy bu argümana müthiş bir makaleyle cevap vermiştir: "Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız – başka bir deyişle, Saddam Iraklıları öldürdüğü için; bizim Çöl Fırtınası [1991] sırasında su işleme fabrikalarını yasadışı bir şekilde bombalamamız nedeniyle Irakların hastalıklardan öleceği kesinleştiği için; Çöl Fırtınası'ndan sonra bıraktığımız seyreltilmiş uranyumlu havan topları Irakların ölümüne neden olabileceği için ve aşırı derecede kötü bir şekilde kurgulanmış yaptırımlarımız Irakluları öldürdüğü için şimdi, onların acısına son verme amacıyla, Irakları öldürmeliyiz." A. L. Kennedy, "You can't make an omelette..." *Sunday Herald* (Glasgow), 23 Mart 2003.

ce yaklaşık 300.000 nüfuslu bir şehirdi. Bu şehrin bombalanması, Afganistan'da 1 Temmuz 2002 tarihinde bir Amerikan AC-130 uçağının "yüksek hassasiyetli cephane"lerle bir düğünü bombalayarak elli kişinin ölümüne ve yüz kadar kişinin yaralanmasına neden olmasıyla kıyaslanabilir. Şu farkla: 2002 yılında Afganistan'da yapılan bir "hata" iken, Felluce'ye karşı girişilen ölümcül saldırılar bilinçli bir şekilde gerçekleştirilmişti.

Irak'ın Sünni Arap kesiminde bir saldırıdan diğerine ilerleyen ABD silahlı kuvvetleri kompresör merdaneleriyle sivil halkı eziyor, diğer yandan da silahlı unsurların önemli bir bölümü aynı bölgede başka noktalara doğru ilerlemekten başka bir şey yapmıyor. Bu tespiti yapan, senatör John McCain idi. Senatör, Irak'taki "uluslararası kuvvet"in komutanı George W. Casey'i Eylül 2005'te ABD Senatosu Silahlı Kuvvetler Komisyonu'nun bir oturumu sırasında sorgularken şu soruyu soruyordu: "General Casety, Felluce, Musul, Ramadi, El Kaim gibi yerler konusunda 'gidiyoruz, kontrolü ele alıyoruz, daha sonra oradan ayrılıyoruz ve kötüler yeniden geri geliyor' şeklindeki aynı hikâyeyi daha kaç defa duyacağız?"[1]

Gerçekte, saldırıların vahşeti ve işgal kuvvetlerinin varlığı, bunların öldürdüğü insan sayısından daha fazla sayıda kişinin "isyancılar"a gönüllü olarak katılmasına neden olmaktadır. Bizzat General Casey de aynı oturum sırasında bu durumu şu sözleriyle kabul ediyordu: "ittifak kuvvetlerinin işgal gücü olarak" varlığı, "isyanı kışkırtan unsurlardan biri" idi. Bu konuda gerçek anlamda yeni bir şey yok: bu tespit, Anatole France'ın ifadesiyle "barbarlığın en yeni biçimi" olan kolonyal politikayı XIX. Yüzyıl'dan beri tahammül edilemez hale getiren ve işgal altındaki ülkelerin halkını işgalcilerden kurtulana kadar silah bırakmamaya teşvik eden dekolonizasyon çağı kadar eskidir.

1 "Hearing of the Senate Armed Services Committee on the United States Military Strategy and Operations in Iraq and the Central Command Area", Federal News Service, Washington, 29 Eylül 2005.

Buna karşılık, Ebu Garib, Amerikan halkının büyük bir kısmı üzerinde elektroşok etkisi yaratmıştır: barbarlığı içkinleştirmiş rejimlere has olduğu sanılan yönleriyle, ABD'nin yakın dönemde barbarlığa doğru gerileyişinin en güçlü simgelerinden biri olmuştur. Nisan 2004'te, Irak'taki Ebu Garib askeri cezaevinde fotoğraflanan ve filme çekilen işkence sekanslarına dair skandal patlak verdi. Bunun yanında, ABD askeri kuvvetleri üyelerinin barbarca tutumunun başka örneklerinin de ortaya çıkması, skandalın yalıtık (ve ortaya çıkarıldıktan sonra örtbas edilecek nitelikte) bir fenomen olmadığını gösterdi.

Bunun yanında, yayınlanan ve tüm dünya tarafından görülen fotoğraflar, Ebu Garib fotoğraflarının yalnızca bir kısmıdır: Pentagon en az onlar kadar şaşırtıcı ve iğrenç başka fotoğrafları elinde tutmakta ve şöhretine daha fazla zarar gelmemesi için ortaya koymayı reddetmektedir[1]. Ancak bu türden görüntüler, bazı kaçamak anları yakalanabilmiş bir korkunçluğun sadece genel bir görünümünü verebilir. Yapılan işkencelerin (örneğin işkence görenlerin yanında gülümseyerek poz verme eyleminin) sapkınlık derecesini kavrayabilmek için, skandalın başlangıcında (olaylar henüz kamuoyuna intikal etmeden) askeri otoriteler tarafından yürütülen soruşturma çerçevesinde kurbanların verdiği ifadeleri okumak gerekiyor. Bu ifadeler, eylemde bulunan barbarlık üzerine en güçlü tanıklıklardır. *Washington Post* bu metinlerden alınmış birkaç tutanağı internet sitesinde yayınlamıştır.[2]

Amerikan gazetecilerin olayların öncesinde ya da sonrasında

1 Donald Rumsfeld: "Bugün, daha da çok fotoğraf ve video olduğunu belirttim. [...] Eğer bunlar kamuoyuna açıklansaydı, elbette durum ciddileşirdi. Bu, açık bir olgudur. Söylemek istediğim, geçen gece bunları gördüm: inanmak gerçekten zor." "Hearing of the Senate Armed Services Committee on the Treatment of Iraqi Prisoners", FDCH E-Media Transcripts, 7 Mayıs 2004.

2 *Washington Post*, "Sworn Statements by Abu Ghraib Detainees": http://www.washingtonpost.com/wp-srv/world/iraq/abughraib/swornstatements042104.html.

yaptığı çok sayıda araştırma, Ebu Garib işkencelerinin sistematik bir mantığa oturduğunu göstermektedir; bu sistematik mantık uluslararası kuralları bir kenara bırakır ve tutsakları insanlıktan çıkarır. Yeni *Untermenschen* (Alt İnsanlar) kategorisine, Guantanamo'daki "*unlawful combatants*"ın (kanundışı savaşçılar) yanında, ABD'nin resmi metinlerinde Afganistan'daki ve Irak'taki tutuklularını nitelemek için kullanılan "*Persons Under Control*" (Kontrol Altındaki Kişiler) de eklenmelidir. (*Persons Under Control*, PUCs olarak kısaltılmaktadır; bu kısaltmanın okunuşu, buz hokeyinde kullanılan değneklerin adı olan "*pucks*" kelimesinin okunuşu ile aynıdır!). İnsan haklarını reddeden bu mantık ve "emir-komuta zinciri" çerçevesinde uygulanan şiddet, 11 Eylül 2001'den sonra, ABD tarihinin en karanlık yönetimlerinden biri olan Bush yönetimi tarafından tesis edilmiştir[1] Hesapta olmayan tek şey, işkencelerin fotoğraflar ve videolar yoluyla medyaya intikal etmesiydi.

Felluce'nin doğusundaki Mercury üssündeki Iraklı tutuklulara uygulanan işkence hakkında Eylül 2005'te Amerikan örgütü Human Rights Watch tarafından yayınlanan rapor da aynı sonuçları içermektedir. Bu belge, işgal kuvvetlerinin barbarlık dosyasına eklenecek yeni açıklamalar ihtiva etmektedir:[2]

"Bu raporda sözü edilen kanunsuzlukların kökeninin, Bush yönetiminin Afganistan'daki silahlı çatışma sırasında Cenevre konvansiyonlarını dikkate almama yönündeki kararına uzandığını söylemek mümkündür.

"Başkan George W. Bush, 7 Şubat 2002 tarihinde, tutsaklara uygulanacak muamele konusundaki Cenevre konvansiyonlarının El Kaide üyelerine ya da Taliban askerlerine hiçbir şekilde uygulanamayacağını açıklamıştı, zira bunlar askeri kuvvet üyesi

1 Özellikle bkz. Seymour Hersh, *Chain of Command: The Road from 9/11 to Abu Ghraib*, HarperCollins, New York, 2004 ve Mark Danner, *Torture and Truth: America, Abu Ghraib, and the War on Terror*, New York Review Books, New York, 2004.

2 Raporda, Felluce sakinlerinin Amerikan üssündeki işkencecileri "Murderous Maniacs" (katil manyaklar) olarak adlandırdıkları belirtilmektedir.

statüsünde değildi. Bununla birlikte, Bush, tutsakların 'insani' bir muameleye tabi tutulacağını vurguladı. Savunma Bakanı Donald Rumsfeld aynı gün gazetecilere şu sözleri söyledi: 'Gerçek şudur: Günümüzde El Kaide ile birlikte var olan olgular, Cenevre konvansiyonlarının hazırlandığı sırada dikkate alınan olgularla aynı değildir.'

"Bu raporda sunulan tutanaklar, Bush yönetiminin bu kararının Irak'taki askeri operasyonlar sonucunda ve 'terörizme karşı küresel savaş' çerçevesinde ele geçirilen tutuklulara uygulanacak olan muamele üzerine derin bir etki yapacağını gösteriyordu. Özetlemek gerekirse, Cenevre konvansiyonlarının Guantanamo'da ve Afganistan'da uygulanmasının reddi, ABD silahlı kuvvetlerinin federal kanuna ve savaş esirlerine yapılacak uygun muamele konusunda düzenleme yapan kanunlara olan saygısını sarsacaktı."[1]

"[...] ABD'nin üstdüzey sivil ve askeri yöneticilerinin, ciddi ve yaygın hukuk ihlallerini kolaylaştıran kararlar aldıkları ve bu yönde politikalar dayattıkları konusunda gittikçe daha fazla sayıda kanıt birikmektedir. Var olan şartlar, bu tür ihlallerin kendi eylemleri karşısında gerçekleştiğini bildiklerini ya da bilmeleri gerektiğini göstermektedir. Bunun yanında, sayısı gittikçe artan bilgiler, söz konusu yöneticilerin ihlallerin varlığından haberdar olduktan sonra bunları sonlandırmak için eyleme geçmediklerini de göstermektedir."[2]

Bununla birlikte, Bush yönetiminin Afganistan'daki ve Irak'taki ABD birlikleri tarafından yapılan korkunçluklardaki sorumluluğu bilinen bir olgudur: sadece bu yönetimin kayıtsız şartsız savunucuları söz konusu korkunçlukları "münferit hatalar" olarak adlandırabilirler. Bununla birlikte, sorun çok daha ciddidir: 11

1 Human Rights Watch, "Leadership Failure: Firsthand Accounts of Torture of Iraqi Detainees by the U.S. Army's 82nd Airborne Division", cilt. 17, sayı 3 (G), Eylül 2005, s. 25.

2 *A.y.*, s. 28.

Eylül 2001'den sonra işgal edilen iki ülkede yapılan barbarlık eylemleri, ABD toplumunun önemli bir kısmını saran daha genel bir gerilemenin sonucudur; Bush yönetimi de bu gerilemenin en görülür veçhelerinden biridir.

Amerikalı yazar Susan Sontag, Irak'taki barbarlığın kökleri konusundaki hayranlık verici bir akıl yürütme çerçevesinde, bu gerilemenin altını çizmiştir. Ebu Garib işkencelerini Sontag kadar iyi yorumlayabilmiş biri yoktur. Sontag, ölümünden yedi ay önce, Mayıs 2004'te yayınlanmış en son makalelerinden birinde bu yönde bir tahlil yapmaktaydı. Bu makale, uzun bir şekilde alıntılanmayı hak ediyor:

"Nasıl olur da bazı eylemler genel bir olgunun temsilcisi olurken, diğerleri bu niteliği taşımaz? Mesele, işkencenin sadece bazı bireyler tarafından uygulandığını (yani işkence yapanın 'herkes olmadığını') bilmek değildir. Mesele, işkencenin sistematik olup olmadığını anlamaktır. İşkenceye izin verilip verilmediğini, işkencenin hoş görülüp görülmediğini anlamaktır. Her eylem bireylerin eseridir. Mesele, Amerikalıların çoğunluğunun ya da küçük bir kısmının bu tür eylemlere karışıp karışmadığı değildir; önemli olan, ABD yönetiminin politikalarının doğasının (ve bu politikaları hayata geçirmek için kullanılan hiyerarşi sisteminin) bu eylemleri mümkün kılıp kılmadığıdır.

"Bu açıdan bakıldığında, fotoğraflar aslında biziz. Başka bir deyişle, bu fotoğraflar Bush yönetiminin özgül politikalarını ve her tür yabancı işgalin temel yolsuzluklarını temsil ediyor. [...]

" fotoğraflarda gösterilenin korkunçluğu, bu fotoğrafların çekilmiş olmasının korkunçluğundan ayrılamaz – güçsüz tutsakların üzerinde poz verip zafer gösterileri yaparak [işkenceleri] ölümsüzleştirenlerin korkunçluğu göz ardı edilemez. İkinci Dünya Savaşı sırasında Alman askerleri Polonya'da ve Rusya'da uyguladıkları vahşetin fotoğraflarını çekmişlerdi, ancak cellatların kurbanlarının arasında poz verdiği fotoğraf karelerine son derece nadir olarak rastlanmaktadır [...] Bu resimlerin gösterdikleriyle

karşılaştırılabilecek bir şey varsa, o da siyahi linç kurbanlarının 1880'li ve 1930'lu yıllar arasında çekilmiş yüzlerce fotoğrafıdır. Bu fotoğraflarda Amerikalılar, arkalarındaki bir ağaca asılmış olan siyah bir erkeğin ya da kadının yaralı vücudunun altında gülümserken görünmektedir. [...]

"Bu fotoğraflara bakarken, kendi kendinize sorarsınız: Nasıl olur da biri, bir diğer insanın acıları ve küçük düşmesi karşısında gülümseyebilir? Çıplak bir şekilde kıvrılmış yatan tutsakların cinsel organlarının ve bacaklarının önüne bekçi köpeklerini nasıl yerleştirebilir? Zincire vurulmuş ve kafese atılmış tutsakları nasıl olur da mastürbasyon yapmaya ya da birbirlerine oral seks yapmaya zorlayabilir? Ve bu soruları sorduğunuz için kendi kendinizi naif hissedersiniz zira cevap ortadadır: İnsanlar başka insanlara böyle şeyler yaparlar. Cinsel organlara uygulanan tecavüz ve acı, en yaygın işkence yöntemleri arasındadır. Bunların uygulandığı yer yalnızca Nazi kampları ya da Saddam Hüseyin yönetimi dönemindeki Ebu Garib değildir. Amerikalılar da, üzerlerinde mutlak iktidar sahibi oldukları kişilerin küçük düşürülmeyi, işkence görmeyi hak ettikleri kendilerine söylendiğinde ya da ima edildiğinde, bu türden şeyleri yapmışlardır ve halen de yapmaktalar. İşkence yaptıkları insanların daha alt bir ırka ya da dine mensup olduklarına inandırıldıklarında bu hareketleri yapmaktalar. Zira bu fotoğrafların anlamı, bu türden eylemlerin vuku bulmakta olduğuyla sınırlı değildir; söz konusu fotoğraflar, bu eylemleri yapanların yaptıklarının yanlış bir şey olduğu gibi bir duyguya sahip olmadıklarını da göstermektedir.

"Bu fotoğrafların yayınlanmak ve pek çok kişi tarafından görüntülenmek için çekildiği göz önünde bulundurulursa, daha da isyan ettirici nitelikte bir şey çıkar ortaya: bütün bu yapılanlar eğlendiricidir. Ve bir de, (Başkan Bush'un dünyaya söylediklerinin aksine) eğlendirici nitelikteki bu olayların gitgide 'Amerika'nın gerçek doğasının' ya da 'gerçek kalbinin' bir parçasını teşkil etmesi... Amerikan yaşamında şiddetin artan bir şekilde kabul

görmesini ölçmek zordur, ancak bu olgu her yerde kendini göstermektedir [...] Amerika, şiddet fantezilerinin ve pratiğinin bir eğlence, bir vakit geçirme aracı olarak görüldüğü bir ülke haline gelmiştir."[1]

Ebu Garib skandalının patlak vermesinden sonra, Irak'ta, Arap dünyasında ve Müslüman dünyasının bütününde manşetler neredeyse oybirliği etmişçesine aynı yorumu yapıyordu: "Onların özgürlüğü ve demokrasisi, işkence ve pornografidir." Bu yorumlar yapıldığında, Bağdat'ın düşüşünden ve şehrin (ülkenin kültürel mirasıyla birlikte) 1258'de Hülagü Han'ın Moğol ordularının işgalinden beri eşi benzeri görülmemiş bir talana tabi tutulmasının üzerinden bir yıl geçmişti. George W. Bush'un birliklerinden farklı olarak, Hülagü'nün orduları büyük U'lu Uygarlık'ın cisim bulmuş hali olduklarını iddia etmiyordu; aksine, topraklarını işgal ettikleri topluma kıyasla çok daha kaba bir topluma mensuptular ve Abbasi Halifeliği sakinleri tarafından barbar olarak görülüyordu (Abbasiler döneminde Arap-İslam uygarlığı Doğu'da altın çağını yaşamış, daha sonra da -halen üstesinden gelemediği- bir gerilemeye sürecine girmişti).

George W. Bush'un orduları ise (ya da en azından onların siyasi ya da askeri amirleri) modern Batı uygarlığının tüm bezemelerini taşıyorlar; bununla birlikte, bu uygarlığın ahlaki ve ruhsal kazanımlarından mahrumlar. Bağdat'ta işgal kuvvetlerinin ("Geçici Koalisyon Otoritesi"nin [GKO]) konuşlandığı "yeşil bölge", önceki bölümde sözü edilen "kapanmış cemaatler"le (*"gated communities"*) kıyaslanabilir. Bu konuda ikna olmak için *Washington Post* muhabirinin yaptığı tasviri okumak yeterlidir:

"GKO'nun bazı üyelerinin şakacı bir şekilde 'zümrüt şehir' olarak adlandırdıkları yüksek güvenlikli 'yeşil bölge' içindeki hayat, Bağdat'ın geri kalan kısımlarındaki hayata çok az benzer. Orada elektrik kesilmez. Pırıl pırıl otobüslerin yaptığı servis se-

1 Susan Sontag, "Regarding the Torture of Others", *New York Times Magazine*, 23 Mayıs 2004.

ferleriyle, düzgün görünümlü insanlar taşınır. Açık hava kahveleri gece geç vakte kadar açık kalır.

"İslam geleneklerine uyum sağlama yönünde pek az çaba gösterilir. Restoranlarda bira su gibi akar. Kadınlar şortlarla gezer. GKO'nun öğle yemeği menüsünde domuz jambonlu çizburger vardır.

"'Burası adeta başka bir gezegen,' diyor, 'yeşil bölge'de yaşayan ancak akrabalarını görmek için düzenli olarak dışarı çıkan Irak asıllı Amerikalı bir GKO üstdüzey yetkilisi. 'Burası gerçek Irak'tan kopuk'"[1]

Olağanüstü bir paradoksun sonucu olarak, Bağdat'ın son işgalinden sonra, Uygarlık'ı temsil etmek ve burnu büyük bir tavırla barbar olarak düşünülen Müslümanlara uygarlık getirmek iddiasında olan bir ülkenin birlikleri, fethedilen ülkenin sakinleri ve tüm Müslüman dünyası tarafından, Barbarlık'ın modern ve sapkın bir biçiminin cisimleşmiş hali olarak görülmeye başlanmıştır. Taraftarlarının en az XIX. Yüzyıl emperyalizmi kadar "muzaffer" olarak düşündükleri "yeni emperyalizm" çağı o kadar kötü bir şekilde başlamıştır ki, bunun önceki emperyalizme kıyasla çok daha kısa süreceği umut edilebilir.

"Medenileştirme misyonu"nun yeni giysileri

Tony Blair, ABD'nin ve çağdaş Batı'nın tarihinde görülmüş olan en gerici yönetimle yapılan ittifakın resmi söylemi haline gelmiş olan neo-emperyalist doktrini, George W. Bush'tan ve *speechwriter*'larından da daha çiğ bir şekilde açıklamıştır. Blair'in bu açıklaması, 2 Ekim 2001 tarihinde, 11 Eylül saldırılarından üç hafta sonra, partisinin Brighton'daki yıllık kongresi sırasında yaptığı bir konuşmada yer almaktadır. *The Guardian*'ın ifadesiyle, Blair

1 Rajiv Chandrasekaran, "Mistakes Loom Large as Handover Nears", *Washington Post*, 20 Haziran 2004.

bu metni "alışılagelenin aksine" bizzat kaleme almıştır.[1]

"Bunun, özgürlük mücadelesi olduğuna inanıyorum. Ve ben, bunu aynı zamanda bir adalet mücadelesi haline getirmek istiyorum. Söz konusu olan, yalnızca suçluları cezalandırmak için uygulanan adalet değil. Aynı zamanda, tüm dünyanın halklarına bu demokrasi ve özgürlük değerlerini götürmek için adalet söz konusu. [...]

"Aç, sefil, mahrum, cahil insanlar, Kuzey Afrika çöllerinden Gazze gecekondularına ve Afganistan'ın sıradağlarına kadar pek çok yerde mahrumiyet ve sefalet içinde yaşayan insanlar: onlar da bizim davamızın parçalarıdır.

"Bu, yakalanması gereken bir andır. Kaleydoskop harekete geçti bile. Parçaları hareket halinde. Yakında bu parçalar yeniden sabitlenecek. Bu gerçekleşmeden, bizi çevreleyen bu dünyayı yeniden düzenleyelim."[2]

Niall Ferguson, bu sözleri 'Mesihçi bir söylem' diyerek hayranlıkla yorumluyordu. Kendisinin de "yeni emperyalizm"[3] olarak adlandırdığı olgunun Britanya'daki başlıca dalkavuğu olan Ferguson, tumturaklı söylevler bir kenara bırakılırsa ABD'nin günümüzde dünyada bu rolü üstlenebilecek tek ülke olduğunun altını çizmekte hiç gecikmiyordu. Tarihçi, daha sonra yorumlarına şu satırları ekliyordu: "Dış politikasının temelini 'başkalarının iyiliğini düşünmek' olarak göstermekte son derece başarılı olan Gladstone'dan sonra gelen başbakanların bu beceriyi göstermediği görülmektedir. [...] Düşünülürse, bu durumun, Victoria çağı insanlarının kendi 'uygarlıklarını' dünyanın geri kalanına ihraç etme projesiyle benzerlikler taşıdığı görülebilir."[4]

---

1 Michael White, "'Let us reorder this world'", *The Guardian*, 3 Ekim 2001.

2 "Speech by prime minister, Tony Blair, at the Labour Party conference", 2 Ekim 2001 (*The Guardian*'ın internet sitesinde bulunabilir).

3 Niall Ferguson, *Empire: The Rise and Demise of the British World Order and the Lessons for Global Power*, Allen Lane, Londra, 2002, s. 310.

4 *A.g.m.*, s. 311. Aynı neo-emperyal doktrinin eleştirel bir incelemesi için bkz. Alex Callinicos, *The New Mandarins of American Power*, Polity, Cambridge

The Guardian daha önceden Blair'in ve Gladstone'un söylemleri arasındaki benzerliğe dikkat çekmişti[1] Bununla birlikte, Blair'in ve Bush'unkilere en benzeyen söylemi bir bakanda, Joseph Chamberlain'da bulabiliriz. Chamberlain, Gladstone kabinesinden, emperyalizm konusunda anlaşmazlığa düştüğü için 1886 yılında istifa etmişti. Sanayi çağında, özellikle 1895-1903 arasında Koloniler Bakanı görevi yaptığı dönemde "emperyalizm"in başlıca ideologu olmuştu. Yeni imparatorluk kavramı üzerine 1897'de yaptığı konuşmada şu açıklamaları yapıyordu:

[A]rtık tarihimizin üçüncü aşamasına, ve İmparatorluğumuzun doğru kavrayışına ulaştık.

"[...] sahiplik duygusu yerini farklı bir duyguya, ödev duygusuna bıraktı. Şimdi, bu bölgelerdeki yönetimimizin ancak insanların mutluluğuna ve refahına katkıda bulunduğu durumda meşrulaşacağını hissediyoruz. Ve ben, bizim hükümetimizin, daha önceden bunları tanımamış olan ülkelere göreli bir güvenlik, barış ve refah getirdiğini savunuyorum.

"Bu uygarlaştırma işini yaparak, ulusal görevimiz olduğuna inandığım görevi yerine getiriyoruz ve bizi büyük bir yönetici ırk haline getiren özellikleri ve nitelikleri uygulama imkânı buluyoruz. [...] Hiç kuşkusuz, başlangıçta, bu fetihler yapıldığında kan aktı, yerli halklardan insanlar hayatlarını kaybetti, ve bu bölgelere belirli bir derecede düzen ve disiplin getirmek için gönderilen kişiler arasından daha da değerli hayatlar kaybedildi. Ancak bunun, yerine getirmek zorunda olduğumuz görevin şartı olduğunun hatırlanması gerekir. [...]

" Yumurtaları kırmadan omlet yapamazsınız, güç kullanmadan, Afrika'nın iç kısımlarını yüzyıllar boyunca kırıp geçiren barbarlık, kölelik, batıl inanç pratiklerini yıkamazsınız. Ancak,

---

(Birleşik Krallık), s. 34-41.

1 "They said it first" *The Guardian*, 4 Ekim 2001. Büyük Britanya'da emperyal dönemin yeni savunusu konusunda bkz. Seumas Milne, "Barbarity is the inevitable consequence of foreign rule", *The Guardian*, 27 Ocak 2005.

eğer terazide insanlığın kazanımlarının karşısına bu kazanımları elde etmek için ödemek zorunda olduğumuz bedeli koyarsanız, şimdiye kadar yürütülenlere benzer seferlerin sonuçlarından hoşnutluk duyacağınızı düşünüyorum [...]"[1]

Yüz yıl kadar sonra aynı argümanlar, hatta neredeyse aynı sözler (otosansür nedeniyle değiştirilmiş bazı sözler hariç tutulursa) yeni emperyal seferlerin savunucularının ağzından duyuluyor. Aradan geçen zaman, dekolonizasyon sürecinden sonra bu tarz kendini beğenmiş sözlerin gözden düşmüş olmasını unutturmuş görünüyor. Oysa, bu emperyalist retoriğin XIX. Yüzyıl sonundaki spesifik biçiminin sonsuza kadar yok olduğu düşünülebilirdi. Aynı emperyalist retorik, Belçika Kralı II. Léopold'a 1876'da (on bin Kongolunun kralın kendi isteklerinin yerine getirilmesi için, kolonyal barbarlığın tarihinin en korkunç epizotlarından birinde öldürülmesinden önce) şu sözleri söyletiyordu:[2]

"Uygarlığın henüz girmediği tek bölgeyi uygarlığa açmak, halkları başlıbaşına saran karanlıkları delmek, deyim yerindeyse, bu ilerleme yüzyılına yaraşır nitelikte bir Haçlı seferidir. Söz konusu olan, uygarlık sancağını Orta Afrika topraklarına dikmek ve köle ticaretine karşı mücadele etmektir."[3]

Bununla birlikte, aynı retorik Bush-Blair ikilisinin yeni emperyal savaşları vesilesiyle yeniden hortluyor; bu yeni ortaya çıkış biçimi, XIX. Yüzyıl'da "Anglosakson ırkı"nın kaderine dair

1 Joseph Chamberlain, "The True Conception of Empire", Kraliyet Koloni Enstitüsü'nün yıllık yemeğinde konuşma, Hotel Metropole, 31 Mart 1897 (The Norton Anthology of English Literature: The Victorian Age: Topic 4: Texts and Contexts – http://www.wwnorton.com/nael/).

2 Bu konuda bkz. Adam Hochschild, *King Leopold's Ghost: a story of greed, terror, and heroism in colonial Africa*, Houghton Mifflin, New York, 1998. Britanya kolonyal imparatorluğunun şimdiye değin az bilinen bir boyutu üzerine, bkz. Mike Davis, *Late Victorian Holocausts: El Niño Famines and the Making of the Third World*, Verso, Londra-New York, 2001.

3 Léopold II, "Discours d'ouverture de la Conférence de géographie de Bruxelles", 1876 (http://hypo.ge-dip.etat-ge.ch/www/cliotexte/html/colonisation.colonies.1.html).

yazılar yazanların beğeneceği bir nitelik taşıyor[1] Elbette, dönem farklılığına bağlı olarak, Irak'ın işgalini meşrulaştırmak için başlıca argüman ("başlıca bahane" tabirini kullanmamak için böyle diyoruz) farklı olmak zorundaydı. Süregiden bir soykırım olmadığı için[2], Amerika ve Britanya kamuoyu, ülkelerinin ordularının, tek amacı bir zorbayı devirerek demokratik bir rejim kurmak olan bir savaşa girişmelerini kabul etmezdi.

Bütün bunlara şu eklenebilir: XIX. Yüzyıl'da bile "uygarlaştırıcı misyon" argümanı yönetici elitleri teşvik eden ve halkları ikna eden bir argüman olmamıştı. Bu bölümün en başında alıntıladığımız *Chicago Commons* başyazısının yüzyıl sonunda belirttiği gibi, "uygarlaştırıcı misyon" kavramı, gerçekte ekonomik çıkarlar sonucunda düzenlenen kolonyal seferlere bir vicdani boyut katabilmek için başvurulan ikiyüzlü bir yoldu. Ancak bu ekonomik argüman da artık teşvik edici değildir: bilincin ilerlemesinin ve Uygarlık'ın kaydettiği ilerlemelerin sonucunda halklar artık yalnızca ekonomik çıkarlarla kolonyal savaşlar yürütmeye (kendi askerlerini ölürken ve öldürürken görmeye) gönüllü değildir.

Bu nedenle, 11 Eylül 2001'den beri başvurulan temel argüman, terörizm argümanıdır. Afganistan ve Irak'ta yürütülen sa-

1 Bu konuda Amerikan Protestan rahibi Josiah Strong 1885'te yayımlanan ve yayımlandığı dönemde bir best-seller olan *Our Country* (Ülkemiz) adlı kitabında şu satırları yazmaktadır (kitaptan seçkiler internette bulunabilir): "Bana kalırsa Tanrı, sonsuz bir bilgelik ve yetenekle, Anglosakson ırkını gelecekteki bir an için hazırlamaktadır. [...] Dünya gelecekte bir noktada tarihinin yeni bir aşamasına girecektir – bu aşama, ırkların nihai rekabeti aşamasıdır, Anglosakson ırkı şu anda bunun için şekillenmektedir. [...] O zaman, eşsiz bir enerjiye sahip olan bu ırk, arkasındaki tüm sayısal üstünlük ve zenginliklerle (ve en büyük özgürlüğün, en saf Hıristiyanlığın ve en yüksek uygarlığın temsilcisi olarak), saldırgan özelliklerini geliştirerek, insanlığa kendi kurumlarını dayatmak amacıyla, tüm dünyaya yayılacaktır." Artık böyle bir düşünce yok... Yoksa henüz yok mu demeliydik?

2 Eğer Irak'ta bir soykırım gerçekleşmişse, bu ülkeye 1991 ve 2003 arasında uygulanmış olan düşük ölçekli ambargoydu. Bu konuya elinizdeki eserin birinci bölümünde değinildi. Bilindiği gibi, Saddam Hüseyin rejiminin soykırım karakteri taşıyan en kötü cinayetleri, Washington ve Londra'nın desteğiyle İran'a karşı bir savaş yürüttüğü dönemde işlenmişti.

vaşlara konulan genel ad, "terörizme karşı savaş"tır. Bu argüman Afganistan'a müdahale söz konusu olduğunda, El Kaide şebekesinin bu ülkede bulunduğu düşünülürse ve bu eserde daha önce açıklanmış olan etmenler göz ardı edilirse, ikna edici görünebilir[1] Irak konusunda ise bu argüman başlı başına bir yalandır. Küresel düzlemdeki savaş karşıtı hareket savaş öncesinde durmaksızın bu konunun altını çizmiş, 15 Şubat 2003'te ise eşi görülmemiş büyüklükte bir uluslararası hareketlenmeyi başlatmıştır. Bu durum, ülkenin işgal edilmesinden sonra da hızlı bir şekilde kendini göstermiştir.

Terörizm bahanesi ve Irak'ta saklanmış olan "kitlesel imha silahları" masalı, 11 Eylül 2001 saldırılarıyla ve Bush yönetiminin "sarı" ve "kırmızı" alarmlarıyla yarattığı korku atmosferiyle travma geçiren Amerikan kamuoyunu, Saddam Hüseyin'in devrilmesi ve söz konusu silahların ortadan kaldırılması amacıyla Irak'ın işgal edildiği konusunda ikna etmiş olabilir. Buna karşılık, bunlar, ülkenin uzayıp giden işgalini meşrulaştırmak için yeterli olamazdı. Oysa bu uzun işgal, elbette, projenin tam da merkezindeydi: (bu satırların yazarının da dahil olduğu) sayısız yorumcunun[2] açıklamış olduğu gibi, George W. Bush'un ve Irak işgali lehine faaliyet yürüten başlıca baskı grubu Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi'nin (Project for the New American Century – PNAC; Bush hükümetinin üyeleri ve çalışma arkadaşlarının bir kısmı aynı zamanda bu gruba üyedir[3]) amacı, her şeyden önce, kelimenin geniş anlamıyla, "stratejik"tir.

---

1 Bkz. III. Bölüm.

2 Özellikle bkz. daha önceden alıntılanmış olan kitabım *L'Orient incandescent*.

3 Başkanın kardeşi ve Florida Valisi Jeb Bush'tan başka, 2001'de göreve geldikten sonra kurduğu hükümetin Irak macerasına çokça bulaşmış olan en etkili üç üyesi de (Dick Cheney, Donald Rumsfeld ve Paul Wolfowitz) PNAC'ın 25 kurucusu arasında yer almaktadırlar. Önce Afganistan'da, sonra Irak'ta ABD büyükelçisi olarak görev yapan Zalmay Halilzad ile Bush ekibinden ve Pentagon danışmanlarından sekiz kişi de (Elliott Abrams, Eliot A. Cohen, Paula Dobriansky, Aaron Friedberg, Fred C. Ikle, I. Lewis Libby, Peter W. Rodman ve Henry S. Rowen) kurucular arasındadır.

ABD'nin Irak'a el koyması ve yeni bir "Amerikan Yüzyılı" hedefi arasındaki bağlantı, Basra Körfezi petrolünün ekonomik ve askeri anlamda denetiminin önemiyle ilintilidir. Bu bölgenin petrolü, dünyanın petrol rezervlerinin üçte ikisine tekabül eder; bu enerji kaynağının XXI. Yüzyıl süresince tükeneceği öngörülmektedir, bu durum da onun stratejik değerini ve fiyatını hatırı sayılır bir şekilde artırmaktadır. ABD, askeri olarak konuşlandığı Suudi Krallığı ile Katar ve Kuveyt emirlikleri üzerindeki doğrudan vesayetiyle, şu anda bilinen dünya petrol rezervlerinin üçte birini denetim altında tutmaktadır. Buna Irak eklenirse, bu oran yüzde 43'e çıkar, ve burada sadece bilinen rezervler söz konusudur: bu ülkelerdeki tahmini petrol rezervleri de son derece önemlidir.[1]

Dolayısıyla, başat stratejik hedef, Irak'ın uzun vadede denetimidir. Bunun sonucu olarak, Washington bu ülkedeki uzun vadedeki varlığını meşrulaştırmak için terörizm uydurmacalarının yanında tamamlayıcı bir bahane de ortaya koymak zorundaydı. En elverişli bahane, "demokratikleştirme misyonu" argümanıydı. Irak'ın işgalinden bir ay önce, 26 Şubat 2003'te, George W. Bush American Enterprise Institute'te Irak ve Ortadoğu programını açıkladığı bir konuşma yaptı. American Enterprise Institute, "neo-muhafazakar" yuvası olarak bilinen bir *think-tank*'tir; unutmayalım ki Amerikan başkanı bu neo-muhafazakarlardan yirmi kişiyi "ödünç almakla" ve başkanlığı sırasında onlarla beraber çalışmakla övünmektedir. Konuşmasının ilk bölümünü (olması gerektiği gibi) "terörizme karşı savaş" ve kitlesel imha silahları konularına ayıran Bush, bu şekilde Irak'ı işgal etmenin gerekliliğinin altını çizdikten sonra, son derece açıklayıcı olan şu sözleri sarf ediyordu:

"Irak'ın yeniden inşası, bizimki de dahil olmak üzere birçok

1 İran'da bir vesayet kurması halinde ABD dünya petrolünün yüzde 55'ini kontrol altına alacaktır. Bu hesaplamalar Petrol İhracatçısı Ülkeler Örgütü'nün verdiği istatistiklere dayalıdır: Annual Statistical Bulletin OPEC 2004, OPEC, Viyana, 2005.

ulusun uzun süreli girişimini gerektirecektir: Irak'ta gerekli olduğu kadar uzun kalacağız, ve bir gün bile fazla kalmayacağız. Amerika daha önce de bu tür *girişimler* gerçekleştirmişti – dünya savaşını takip eden barış dönemi boyunca. Düşmanları yendikten sonra arkamızda işgal orduları bırakmadık, anayasalar ve parlamentolar bıraktık. Bir güvenlik atmosferi kurduk, bu atmosferde reformcu ruhu olan sorumlu yerli yöneticiler kalıcı bir şekilde özgürlük kurumlarını tesis edebildiler. Daha önceleri faşizmi ve militarizmi ortaya çıkarmış olan toplumlarda, özgürlük böylece kalıcı bir yer sahibi oldu.

"Bir zamanlar pek çok insan Japonya ve Almanya kültürlerinin demokratik değerlere uyum göstermekten aciz olduğunu söylüyordu. Hatalılardı. Bazıları aynı şeyi günümüzde Irak için söylüyor. Yanılıyorlar."[1]

Sonuç olarak, Bush, Amerika'nın Irak'ta ancak gerektiği kadar kalacağına söz veriyordu, tıpkı 1945'te Almanya'da ve Japonya da olduğu gibi... Ancak bu iki ülkede 60 yıl sonra bile Amerikan üsleri bulunmaktadır! İkinci Dünya Savaşı'nı yenik olarak bitiren bu iki ülke örneği Irak işgalinin hazırlayıcı aşamasında ve işgalin ilk döneminde sürekli olarak hatırlatılmıştır. Pentagon'un başlıca *think-thank*'lerinden olan, Reagan yıllarında Donald Rumsfeld'in başkanlık yaptığı ve sonraki on yılda Condoleeza Rice'ın yönetim kurulu üyesi olduğu Rand Corporation, ABD'nin "*nation-building*" (ulus inşası) alanındaki geçmiş deneyimleri hakkında bir kitap yayımladı; kitapta çıkış noktası olarak Alman ve Japon örnekleri ele alınıyordu.[2]

---

1 George W. Bush, "President Discusses the Future of Iraq", Office of the Press Secretary, The White House, 26 Şubat 2003.

2 James Dobbins vd., *America's Role in Nation-Building: From Germany to Iraq*, Rand, Santa Monica (CA), 2003. Bu arada, İtalya'dan bir model olarak hiç söz edilmediğini belirtelim. Oysa İtalya'nın kurtuluşunun, günümüz Irak'ıyla benzerlikleri Almanya ve Japonya'ya göre daha fazladır. İtalya'da faşizm karşıtı kesimde ABD denetimi dışında olan ve rakip bir güçle ittifak halinde olan önemli bir güç vardı: komünistler – bunların durumu, Irak'taki (İran'la

New York University'de hukuk profesörü olan ve Irak işgal komutanlığında "anayasa danışmanı" olarak görev yapan Noah Feldman, bu konuda anlamlı bir anekdot anlatmaktadır. Anlattığı olay Mayıs 2003'te, kendisini onlarca başka danışmanla beraber Irak'a götüren uçakta yaşanmıştır:

"Etrafıma, yeni çalışma arkadaşlarıma baktım. Uyanık olanlar dikkatle okuyorlardı. Ancak, okuduklarının ne olduğunu görünce ürperdim [...] Bir tanesi bile Irak ve Körfez bölgesi hakkındaki bilgilerini tazeleme gereği duymuyor gibiydi. İstisnasız her biri Almanya ve Japonya'daki Amerikan işgali ve yeniden inşa süreçleri üzerine yeni kitaplar okuyordu."[1]

Böylece, ABD Irak işgaline 1945'i yeniden yaşarmışçasına başladı. Bu yanılsamanın groteskliği bir yana, en heyecanlılar da dahil olmak üzere kimsenin gözden kaçıramayacağı bir farka dikkat çekelim: Roosevelt ABD'si 1945'te Birleşmiş Milletler Şartı'nın hazırlanmasına kararlı bir şekilde katkı koymaktaydı; bu metin uluslararası hukukun köşe taşı haline gelmişti. Aynı ABD 2003'te (Birleşik Krallık ile birlikte) uluslararası hukuku ve Birleşmiş Milletler Şartı'nı olabilecek en açık şekilde ihlal etmektedir.

Bu açıdan bakıldığında, Irak'ın işgalinin, uluslararası ilişkilerde "kanunun hakimiyeti"nin yerini "orman kanunu"nun alması yönünde önemli bir adım teşkil ettiği görülebilir. Bu, baba George Bush'un söz verdiğinin tam tersidir. Yalnızca bu bakış açısından bakıldığında bile, önceki bölümde incelenen hegemonik tektaraflılığın doruk noktası olan Irak'ın işgalinin, uluslar topluluğunun Uygarlık'tan Barbarlık'a doğru gerileme sürecinde kat edilen son derece önemli bir kademe olduğu anlaşılır. Sorunun bu boyutu önemli ölçüde tartışılmıştır. Şimdi Bush'un Irak'ta ve bölgede üstlendiği "uygarlaştırma misyonu"nun tahliline geri dönelim.

müttefik olan) köktenci Şii güçleriyle karşılaştırılabilir. ABD, 1947'de komünistlerin İtalyan hükümetinden dışlanmasını dayatmıştı. Elbette Irak'ta güç dengeleri daha farklı.

1 Noah Feldman, *What We Owe Iraq: War and the Ethics of Nation Building*, Princeton University Press, Princeton (NJ), 2004, s. 1.

"Demokrasinin paradoksu"

Samuel Huntington'ın "demokrasinin paradoksu" olarak adlandırdığı olguyu (tıpkı bu kitabın II. Bölüm'ünde yaptığım gibi) alıntılamaktan ve yorumlamaktan hoşlanırım. Söz konusu olan, Batı'da doğmuş olan seçim demokrasisinin, Batı dışında çoğunlukla Batı egemenliğine düşman yöneticilerin başa gelmesi sonucunu doğurmasıdır[1] Bu "paradoks", 11 Eylül 2001 sonrasında Ortadoğu seferine başlayan Bush yönetiminin aklında vardı. 2004'e değin, Bush yönetiminin askeri seferlerinin demokrasinin yayılmasını hedeflediği iddiası ancak naif ya da cahil kişileri kandırabilirdi.

Bu ideolojik iddiaya adeta aptalca bir inanç gösterenler, Pentagon çevresinde toplanan "neo-muhafazakarlar" arasından birkaç kişidir. Söz konusu iddia ve Bush yönetiminin (ve daha önceki yönetimlerin) gerçek politikası arasındaki çelişki ortadaydı. Çok klasik bir şekilde Makyavelci bir nitelik taşıyan bu çelişki, Irak'ın işgalinden kısa bir süre önce, "demokrasinin yayılması" konusundaki en tanınmış ABD'li uzmanlardan biri tarafından, "başkana has kişilik bölünmesinin sendromu" olarak tasvir edilmiştir. Uzman, yazısında, Beyaz Saray'a kalıcı olarak yerleşmiş bulunan bu hastalığın yakın geçmişte görülen örneklerini hatırlatmaktadır.

"Başkan Clinton geniş bir şekilde demokrasi retoriğini kullandı ve çeşitli yerlerde demokrasiyi savundu, ancak, başkanlığı boyunca, ABD'nin savunma ve ekonomi alanlarındaki çıkarları (gerek Çin'de, gerekse Ürdün'de, Kazakistan'da, Suudi Arabistan'da, Vietnam'da ya da başka ülkelerde) demokrasi çıkarına üstün çıktı. George H. W. Bush yönetimi sırasında ve elbette Ronald Reagan döneminde de aynı durum vardı; Reagan'ın komünist dünyada özgürlüğün kurulmasına verdiği kararlı destek, ABD'ye faydalı olabilecek otoriter rejimlerle ittifakların kurulmasını geti-

1 Elbette, halkların demokratik bir şekilde Batı egemenliğini reddetmesinde bir paradoks görebilmek için, tıpkı Huntington'ın yaptığı gibi demokrasinin özü itibariyle Batı'ya mahsus olduğunu düşünmek gerekiyor.

riyordu. Bunlar arasında Endonezya'da Suharto ve Zaire'de Mobutu Sese Seko rejimleriyle yapılan ittifaklar ve Nijerya'da askeri rejimle ve Meksika'da Kurumsal Devrimci Parti ile kurulan ittifak bağları sayılabilir.

"Dolayısıyla George W. Bush demokrasinin yayılması konusunda bir kişilik bölünmesi yaşayan ilk ABD başkanı değildir."[1]

Demokratikleşme uzmanı, II. Bush yönetimi konusunda söylediklerini örneklemekten geri durmuyor, elinizdeki kitapta daha önce kısmen değinilmiş olan konuları gündeme getiriyordu: uzmanın kendi kelimeleriyle ifade etmek gerekirse, darbeci general Pervez Müşerref'in "kucaklanması", "Özbekistan, Kazakistan ve Kırgızistan'ın otokrat yöneticileriyle" ve "Türkmenistan'ı yöneten totaliter megalomanla" kurulan dostluk bağları; ya da, tam aksine, Nisan 2002'de Venezuela Başkanı Hugo Chavez'e karşı gerçekleştirilen darbe girişimini kabul etmekte gösterilen acele, veya Filistin başkanı Yaser Arafat'ın halk tarafından yeniden seçilmesinin "kabul edilemez" olacağı yönündeki uyarı niteliğindeki açıklamalar.

Yukarıda verilen ülkeler listesi elbette eksiksiz bir liste değil. Özellikle bir ülke eksikliğini fazlasıyla hissettiriyor: Azerbaycan. Bu Müslüman petrol ülkesi, bir despot (İlham Aliyev) tarafından yönetilmektedir; İlham Aliyev de iktidarı, ülkeyi otuz yıla yakın bir süre boyunca yönetmiş olan babasından almıştı. Bu ülke hakkında *Washington Post*'un bir başyazısında şu ifadeler yer almaktadır:

"Pentagon görevlileri, Azerbaycan'ın terörizme karşı savaşta hayati önem taşıdığını savunuyorlar [...] Bununla birlikte, petrol, Başkan Bush'un siyasetinin daha önde gelen bir kaynağıdır. Geçen on yıl boyunca Bay Aliyev ve babası BP-Amoco, Chev-

1 Thomas Carothers, "Promoting Democracy and Fighting Terror", *Foreign Affairs*, cilt 82, sayı 1, Ocak-Şubat 2003, s. 96. Carothers, Washington'daki Carnegie Endowment for International Peace'in "Democracy and Rule of Law Project"ini (Demokrasi ve Hukuk Egemenliği Projesi) yönetmektedir.

ron-Texaco ve Exxon-Mobil gibi şirketlerle milyarlarca dolarlık sözleşmeler yapmıştır. Aliyev ayrıca Hazar Denizi petrolünü Türkiye'nin bir limanına taşımak için tasarlanan 3 milyar dolarlık bir boru hattı projesini desteklemiştir. Aliyev'in söylediğine bakılırsa, Bush kendisine Amerikan petrol şirketlerine verdiği destek için Teksas'ın onursal vatandaşlığını armağan etmiştir."[1]

Dolayısıyla, Bush'un 11 Eylül 2001'den sonra gösterdiği ikiyüzlülükte yeni bir şey yoktu. Bununla birlikte, 2003'ün sonbaharında Irak meselesinde önemli bir dönüm noktası yaşandı: Haziran ayında işgalci ittifak tarafından (Irak'ın işgali için başlıca resmi bahaneyi teşkil eden) "kitlesel imha silahları"nı aramakla görevlendirilen Irak Gözlem Grubu'ndan (Iraq Survey Group/ ISG) Eylül ayından itibaren sızan bilgiler, gerçekte kitlesel imha silahı bulunmadığı yönündeydi[2] Bu bilgi, ISG'nin Ekim tarihli bir raporuyla da doğrulandı. Daha sonra, Ocak 2004'te işgal otoritelerinin kurduğu teftiş misyonunun şefi David Kay istifasını verecek ve itiraflarda bulunacaktı (Kay bu görevinden önce Birleşmiş Milletler Özel Komisyonu'nun [Unscom] müfettişler şefi olarak görev almış, aynı zamanda da CIA için çalışmıştı).

Son derece rahatsız edici bir şekilde, ekibinin Irak işgalini meşrulaştırmak için sözünü ettiği "kitlesel imha silahları"nın ortada olmadığını gören George W. Bush, demokratik argümanların hacmini artırmayı gerekli gördü. Bu amaçla, 6 Kasım 2003'te ABD Ticaret Odası'nda yaptığı konuşmada program niteliği taşıyan bir konuşma yaptı. Konuşmasını, 1983'te Reagan yönetiminin teşvikiyle kurulmuş olan iki partili *think-tank* ve uluslararası finansman ajansı olan National Endowment for Democracy üyeleri önünde yaptı. Amerikan başkanı, söylevinin merkezine "Müslüman dünyasında demokrasi" temasını yerleştirdi ve bir

1 Başyazı, "Our Man in Baku" *Washington Post*, 25 Ocak 2004. Bu durumla Bush'un komşu ülke Gürcistan'daki "gül devrimi"ne katkıda bulunmakla övünmesi arasındaki tezat çarpıcıdır.

2 "No WMD in Iraq, source claims", BBC News, 24 Eylül 2003.

dizi otokrat Arap devletinin (Fas, Bahreyn, Umman, Katar, Yemen, Kuveyt, Ürdün ve hatta Suudi monarşisi!) yöneticilerinin demokrasi yönündeki adımlarına övgüler yolladı, bir yandan da "demokratik reformu bloke eden ve sarsan Filistin yöneticileri"ni kıyasıya eleştirdi[1]. Daha sonra, söylevinin son kısmında kendi yönetiminin Irak'ta demokrasiyi kurmak için faaliyet gösterdiği yönünde teminat verdi.

Birkaç gün sonra, 15 Kasım tarihinde, Bağdat'ta ABD'nin vesayet idaresini uygulayan ve Londra merkezli *The Economist*'in bile "geçici konsolos" olarak tanımlamaktan çekinmediği Paul Bremer'in yönetiminde bulunan Geçici Koalisyon Otoritesi (GKO), kendisi tarafından atanmış olan Irak Hükümet Konseyi ile bir anlaşmanın imzalandığını açıkladı. Açıklamaya göre Hükümet Konseyi 2004'ün Şubat ayının sonunda GKO'nun gözetimi altında hazırlanacak bir anayasayı kabul edecekti. Bu, geçici bir millet meclisinin kurulmasına zemin hazırlayacaktı; bu geçici meclis 30 Haziran'da "tüm hükümranlık kuvvetini" elinde bulunduran geçici bir hükümet seçecekti, böylece GKO ortadan kalkacaktı.

Bu plana göre Irak'ın 18 ilinde toplantılar (*caucuses*) düzenlenerek, geçici hükümeti seçecek olan geçici mecliste yer alacak olan kişiler seçilecekti. Bu toplantılara katılanlar, GKO'nun seçtiği Hükümet Konseyi'nin ve yine GKO'nun göreve getirdiği konseylerin belirleyeceği bir organizasyon komitesinin 15'te 11'lik bir çoğunluğu tarafından onaylanacaktı.

Açıklanmasından iki hafta kadar sonra, işgal otoritelerinin (sadece atamalara ve onamalara dayalı olan) bu projesi, demokratik yollarla eleştiriye tabi tutuldu. Bu eleştiri, en az İran Şahı'na karşı demokrasi adına muhalefet eden Ayetullah Humeyni'ninki kadar

1 "Remarks by the President at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy, United States Chamber of Commerce", The White House, Washington, 6 Kasım 2003. Aynı "iletişim" çabası çerçevesinde Bush yönetimi birkaç ay sonra ölü doğan "Büyük Ortadoğu" projesini ortaya atacaktı (bu konuda benim şu makaleme bkz. "Le nouveau masque de la politique américaine au Proche-Orient", *Le Monde diplomatique*, Nisan 2004).

paradoksal nitelik taşıyan bir kaynaktan geliyordu. Paul Bremer'in ve ıraklı işbirlikçilerinin zararına olacak şekilde, Büyük Ayetullah Ali El Hüseyni El Sistani (ülkede çoğunluğu teşkil eden Irak Şilerinin başlıca ruhani lideri) bu planı reddettiğini bildiriyor ve geçici meclis üyelerinin Irak halkının bütününün oy kullanacağı doğrudan ve dolaysız seçimle seçilmesini talep ediyordu.

Şii din âlimi daha önceden de Bremer'in projelerine balta vurmuştu: "geçici konsolos"un 2003'ün Haziran ayında ortaya koyduğu, anayasa projesini doğrudan seçimlerin düzenlenmesinden önce referanduma götürme yönündeki teklifini reddetmişti. Sonuçta, Brenner Irak'ın geleceğini siyasi olarak "kilit altına almak" istiyordu – aynı şeyi ekonomik alanda dayattığı yıkıcı ultra-liberal reformlarla yapmıştı. Bremer bu şekilde, genel seçimlerin düzenlenmesinden önce, ülkedeki ABD egemenliğini sürekli hale getirmek istiyordu. Buna karşılık, Ayetullah Irak Şii cemaatinin iktidarda kesin bir belirleyiciliğe sahip olmasını sağlamak için *sabırsızlanıyordu; ülke nüfusunun çoğunluğunu oluşturduğu* düşünülürse, demokratik bir rejim koşullarında bunu istemeye hakkı da vardı.

"Bir grup mümin", 21 Haziran tarihinde Ayetullah'a şu soruyu sordu:

> Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla,
> Saygıdeğer, sevgili Mercemiz, Büyük Ayetullah Seyyid Ali El Hüseyni El Sistani (Allah uzun ömür bahşetsin)
> *Esselamu aleykum ve rahmetullah ve berekatuh*
>
> Irak'taki işgal kuvvetleri, yeni Irak anayasasını hazırlamak için bir meclis kurma yönündeki kararlarını ve bu meclisin üyelerini ülkedeki toplumsal ve siyasi gruplara danıştıktan sonra seçeceklerini açıkladılar. Daha sonra, meclisin hazırlayacağı anayasa genel referanduma sunulacak.
>
> Lütfen Şeriat'a göre bu plana karşı alınması gereken tavır ve müminlerin anayasanın hazırlanması konusunda yapması gerekenler konusunda bilgi veriniz.

Sistani'nin cevabı 26 Haziran'da yayınlandı:

"Her şeye gücü yeten Allah'ın adıyla,

Bu kuvvetlerin, kurucu meclis üyelerini seçmek de dahil olmak üzere hiçbir hukuki yetkisi yoktur. Bu kuvvetlerin Irak halkının çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edecek ve ulusal kimliğini ifade edecek bir anayasa hazırlayacağına dair bir teminat da yoktur (unutulmasın ki bu ulusal kimliğin başlıca dayanak noktaları, Hak dini İslam ve asil toplumsal değerlerdir). Dolayısıyla söz konusu plan özü gereği kabul edilemez niteliktedir. Her şeyden önce, oy verme hakkı olan her Iraklının kurucu mecliste kendini temsil edecek kişiyi seçmesine olanak tanıyacak genel seçimlerin yapılması gerekmektedir. Bu meclisin hazırlayacağı anayasa daha sonra referanduma sunulacaktır. Tüm müminler bu önemli meselenin tamamlanmasını talep etmeli ve en iyi şekilde gerçekleştirilmesi için uğraşmalıdırlar. Rahman ve Rahim olan Allah herkesi iyi ve adil olana doğru yönlendirsin. *Vesselamu aleykum ve rahmetullah ve berekatuh.*[1]

Bremer'in Kasım 2003'te kabul edilen yeni planında, Ayetullah'a bir taviz verildi: buna göre nihai anayasa Mart 2005'te düzenlenecek doğrudan seçimler sonucunda kurulan bir meclis tarafından hazırlanacak, daha sonra halk referandumuna sunulacaktı. Buna karşılık, bu taviz din âlimi tarafından yetersiz bulundu. Âlim, kararlı bir şekilde, GKO ile Hükümet Konseyi arasındaki anlaşmada öngörülen anti-demokratik atama-onama sürecinin yerine en kısa zamanda doğrudan seçimlerin düzenlenmesini istemeye devam etti.

Dünyanın başlıca gücünün komiseri ile Necef'te inzivada yaşayan 73 yaşındaki ruhani lider arasındaki bu daha önceden görülmemiş bilek güreşinde, demokrasi argümanını ortaya koyan Şii din âlimi idi; üstelik karşısındaki işgalcinin "uygarlaştırma misyonu"nun adımı "demokratikleşme" olarak değiştirmesine rağmen. Paradoks (ki burada söz konusu olan tam anlamıyla bir paradokstur), Ayetullah Sistani'nin –tıpkı ondan önce Ayetullah Humeyni'nin yaptığı gibi– İslamın kelimesi kelimesine ve katı

1 Fetva Ayetullah'ın internet sitesinde (www.sistani.org) yayınlanmış, Arapça özgün metinden tercüme edilmiştir.

bir uygulamasını savunduğu göz önünde bulundurulursa daha da büyür: İslamın bu yorumu, gündelik yaşama ilişkin konularda modernliğin tam tersi noktada yer alır ve yüz yıl kadar önce Mısırlı Müslüman reformcu Muhammed Abduh'un yorumuna kıyasla çok daha gerici bir ruha sahiptir.[1]

Son derece rahatsız edici nitelikteki bu eleştiri karşısında Washington temsilcisi ve Iraklı işbirlikçileri, Irak'ta kısa vadede seçim düzenlemenin imkânsızlığını açıklamak için teknik argümanların arkasına sığındılar. Başlıca argümanları, güvenilir seçim listelerinin olmamasıydı. Ayetullah Sistani, başka görüşlere dayanarak, bu bahaneyi de defetti ve Irak'a dayatılan ambargo döneminde kullanılan tayın listelerini kullanmanın mümkün olduğunu söyledi[2] Bremer planını destekleyen Hükümet Konseyi üyelerinin ısrarı karşısında, Ayetullah Birleşmiş Milletler tarafından belirlenecek bağımsız uzmanların tahkimini önerdi.

Washington sorunun üstesinden gelindiğini ve uzmanların kendi aleyhine karar vermelerinden kaçınabileceğini sanarak Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Kofi Annan'dan müdahale etmesini istedi. Görevini borçlu olduğu ABD'ye imkân bulduğu zaman hizmet etmeye her zaman hazır olan Annan, Amerikan bakış açısını onaylayan bir mektup yazdı. Bu, Ayetullah tarafından bir hakaret olarak kabul edildi, zira âlimin istediği bir "fetva"[3] (hele ki New York'tan verilmiş bir fetva) değildi; uzmanların yerinde araştırma yapmalarını istiyordu. Annan'ın Washington'la hemfikir olarak bulduğu çözüm, Lakhdar Brahimi başkanlığında bir Birleşmiş Milletler misyonunun Irak'a gönderilmesiydi. Brahimi,

1 Ayetullah Sistani'nin internet sitesinde yayınlanan fetvalar müzik dinlemeyi yasaklar, bir Hindu ya da bir Budist ile (bu dinlerin mensupları kitaplı dinlere inanmadıkları için) ıslak elle temas etmenin mekruh olduğunu belirtir, evlilikten önce sevgililerin el ele tutuşmasını ve erkeklerle kadınlar arasında internet yoluyla yapılan iletişimi de yasaklar. Bunlar, yalnızca birkaç örnektir

2 Irak'ta 2005'te düzenlenen seçimlerde bu prosedür izlendi, bu şekilde, haklı çıkan Sistani oldu.

3 Bu deyimi (kendince ironik bir şekilde) kullanan, bizzat Ayetullah idi!

Haiti'de olduğu gibi Afganistan'da da ABD denetimi altında "*nation-building*" çerçevesinde önemli roller üstlenmişti.[1]

Ancak bu arada Ayetullah bir uyarı vuruşu yapmış, yandaşlarının (özellikle de Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi'nin/SCIRI) Ocak ayında etkileyici kitlesel gösteriler düzenlemesine izin vermişti. Bu gösterilerin başlıca sloganı şuydu: "Seçime evet, atamaya hayır!"

Bu gösterilerin büyüklüğü karşısında ve Irak'ta demokratik misyonu yerine getirme isteğinin ortadan kaldırılması kaygısı karşısında (hatırlatalım ki demokrasi misyonu, "kitlesel imha silahları" argümanının geçerliliğini yitirmesinden sonra başlıca bahane haline gelmişti), Bush yönetimi taviz vermek zorunda kaldı ve Ayetullah'ın öngördüğü doğrultuda seçimleri genel seçim temelinde düzenlemeyi kabul etti. Bununla birlikte, seçim tarihini mümkün olduğunca geç bir tarihe ilerletmeye çabaladı ve 8 Mart 2004 tarihinde "geçici konsolos" Bremer, "Geçici Dönem İçin Irak'ın İdaresine Dair Kanun"u (ya da kısaca "Geçici İdare Kanunu"nu TAL) kabul ettirmek suretiyle geçici bir anayasayı zorla yürürlüğe koydu.

Genel seçimlerin en geç 31 Ocak 2005 tarihine kadar yapılması öngörülmüştü. Bu süreçte, anayasa yapma çalışmalarının 15 Ekim'e kadar sürmesi beklenen bir Geçici Kurucu Meclis tesis edilmesi bekleniyordu. Ayetullah Sistani'nin boşuna karşı çıktığı "Geçici İdare Kanunu" anti-demokratik özlü bir saatli bomba içeriyordu; bu içerik Bremer'in göreve gelişinden beri sıkça kullandığı klasik bir emperyal formülle ilintiliydi: *divide et impera*.[2]

---

1 Bu büyük demokrasi uzmanı uzun süre boyunca Cezayir askeri diktatörlüğünün yüksek bürokrasisinin üyesi olarak görev yaptıktan sonra, Arap Devletleri Birliği'nin genel sekreter yardımcısı olmuştu. Daha sonra, 1991-1993 arasında Cezayir'de dışişleri bakanlığı görevini üstlenmişti. Bakanlık yaptığı bu yıllarda seçim süreci kesintiye uğramış ve askerler iktidarı doğrudan doğruya ellerine almışlardı. Üstelik aynı kişi birkaç yıl sonra Cezayir katliamları üzerine bir araştırma komisyonunun ülkeye gönderilmesine karşı çıkacaktı.

2 Böl ve yönet.

Aslında Washington Irak'taki etnik ve dini bölünmeler kartını oynamış, bu şekilde kendini bu nüfusun bileşenlerinin ve azınlıkların koruyucusu ilan ederek yükselişini sürekli hale getirmiştir. ABD otoriteleri, Irak'taki iktidarlarını tehdit halinde gördükleri ölçüde, en sadık müttefiklerinden, gerçek özerkliklerini ve Kürdistan'ın Irak'ta 1991'den beri sahip olduğu göreli refahı Amerikan himayesine borçlu olan Kürt yönetimlerinden güç alarak, Şii ve Sünni Araplar arasındaki anlaşmazlıkları gitgide artan bir şekilde kullandılar. Washington'ın 28 Haziran 2004 tarihinde görevlendirilen geçici hükümete başbakan olarak, Baas üyelerine iade-i itibar yapılmasını savunan İyad Allavi'nin getirilmesi, Sünni Araplar ve Şii Araplar arasında bir denge kurma amacını güden bu stratejinin bir parçasıdır (Şii Araplar arasında, İran'la ittifak içindeki partiler çoğunlukta idi).[1]

ABD'nin ve güvendikleri adam Allavi'nin seçimleri erteletme girişimlerine rağmen, Sistani'nin tavizsiz tavrı sonucunda seçimler 30 Ocak 2005 tarihinde yapıldı (erteletme çabalarının nedeni, Allavi'nin zamanla artacak olan Parlamento koltuklarından önemli bir kısmını elde etme umuduydu). Böylece ABD Kasım 2004'te Felluce'ye ikinci saldırıyı başlattı ve böylece Sünni bölgelerinde bir güvensizlik durumu oluştu; sonuç, bu bölgelerde seçim sürecinin boykot edilmesi oldu. Sistani, bir manevra olarak gördüğü erteleme isteklerini kabul etmeye yanaşmadı. Öngörülebileceği gibi, seçimler Washington ve adamı için bir hüsranla sonuçlandı; Parlamento çoğunluğu, İran'daki Şii partilerin baskın olduğu koalisyona geçti. Yine de Washington tüm askeri ve ekonomik gücünü kullanarak Irak'ta durumun hakimi olarak kaldı ve Irak toplumunun çeşitli kesimleri arasına nifak sokmaya

1 Bush yönetimini İyad Allavi'yi Irak'taki başlıca savaş atı olarak seçmeye götüren dönüm noktasının arka planı üzerine, benim şu makaleme bkz. "Self-Deception and Selective Expertise: Bush's Cakewalk into the Iraq Quagmire", CounterPunch internet sitesi, 5 Mayıs 2004 (City University of New York'ta 15-17 Nisan 2004'te düzenlenmiş bir kolokyuma sunulmuş bildirinin kısaltılmış metni).

dayalı formülü en iyi şekilde kullandı.

En az üç valilikteki seçmenlerin üçte ikisinin, Ulusal Meclis tarafından hazırlanan anayasayı 15 Ekim 2005'te yapılması kesinleşen referandumda bloke edebileceğini öngören "Geçici İdare Kanunu", valiliklerin çoğunun Irak halkının başlıca üç bileşeninden biri tarafından yönetildiği Irak'ta dinsel dinamikleri daha da güçlendiriyordu. Bu kuralın görünür meşrulaştırması Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkının korunmasıydı, ancak gerçekte bu hakların teminat altına alınması en kötü yöntemlerle (üstelik gayrimeşru yöntemlerle) yapılıyordu.

Fiili olarak, "Geçici İdare Kanunu" Kürtlere (ve onların vasıtasıyla Washington'a) yalnızca kendilerini ilgilendiren konularda değil, kendilerini genel ya da özel olarak hiçbir şekilde ilgilendirmeyen konularda bile veto hakkı veriyordu. "Üç vilayetin üçte ikisi"ne dair hükümle, bu veto hakkı Geçici İdare Kanunu tarafından Şii ve Sünni Araplara da tanınıyordu –böylece bu cemaatlerin yöneticileri kendi dindaşlarına yöneliyordu; siyasi güçleri halkın çeşitli bileşenlerine hitap etmeye itecek üniter bir dinamikten uzaklaşılıyordu– oysa iyi niyetli bir kanun koyucunun amacı bu olmalıydı. Örneğin Geçici İdare Kanunu, basit çoğunlukla onaylanma sürecini öngörmek yerine bölgesel veto hakkından bahsetmeksizin bütün halkın üçte ikisinin onayını temel alan bir onama süreci öngörseydi, bu durum kabul edilebilir bir hal alırdı.

Kürtlerin hakları, paralel olarak, ülkenin başlıca siyasi güçlerinin tamamının anlaşmaya varmasıyla teminat altına alınabilirdi. Bu, ulaşılması zor bir hedef değildir, zira Kürdistan'ın özerkliği Saddam sonrası Irak'ta geniş bir konsensüs oluşturan bir konudur (özerklik ilkesi 11 Mart 1970 tarihli bir anlaşmada Baas rejimi tarafından da formel bir şekilde kabul edilmişti). Bu hakların gerçek anlamda teminat altına alınması ise, bilindiği gibi, hiçbir yasama belgesiyle sağlanamaz. Bu teminat için ABD himayesi de gerekli değildir: Irak Kürdistanı'nın askeri gücü, yeniden inşa halindeki Irak ordusuna kıyasla açık bir şekilde daha üstündür. Ve

Irak'ta olayların gelişim ritmi dikkate alınırsa, Irak ordusunun Kürdistan için bir tehdit meydana getirmesinin yakın gelecekte pek muhtemel olmadığı söylenebilir. Uzak gelecekte ise Birleşmiş Milletler tarafından verilecek bir teminat, ABD himayesine kıyasla çok daha güven verici olacaktır[1]

Üstelik, demokratik bir sürecin gelişmesi için, işgalin ilk aylarının şartları daha sonrasına kıyasla çok daha uygundu. İşgalciler 2003'ün ilkbaharında kısa vadede bir geçici kurucu meclis kurulacağını duyurmuşlardı. Bu, Sistani'nin taleplerine cevap veren bir açıklamaydı; meclis bir geçici hükümet tayin edecek, bu hükümetle anlaşmaya varılarak işgal birliklerinin geri çekilmesi için bir takvim belirlenecekti. Eğer bunlar gerçekleşseydi, Irak büyük ihtimalle şimdikinden çok daha iyi durumda olurdu.

Bremer bunun yerine Irak'a zehirli bir hediye bıraktı. Bu katledilmiş ülkenin durumu işgalin başından beri hep daha kötüye gidiyor; durumun sürekli olarak düzeldiğini sanmak için aşırı derece miyop olmak ya da George W. Bush'un saçmalıklarına aptal gibi inanmak gerekmektedir. Irak barbarlığa doğru trajik bir iniş yapmaktadır: bu süreç, on yıllardır barbar bir zorbalık tarafından esir alınan bir toplumun barbarca işgal edilmesiyle hızlanmış ve Washington'ın politikasının daha da barbarlaştırdığı bir bölgesel bağlamda gerçekleşmiştir. Bu trajik iniş karşısında umut edilebilecek tek şey, sürecin kısa ya da orta vadede geri çevrilmesidir.

Irak'ta "demokratikleştirme misyonu"nu başarıyla gerçekleştiremeyen Bush yönetimi, iddia ettiği gibi, Afganistan'da modern bir demokrasi kurma mucizesini gerçekleştirebilmiş midir? Afganistan'dan ve diğer ülkelerden uzmanları içinde bulunduran insan hakları örgütü Afghanistan Justice Project (AJP) böyle ol-

1 Irak Kürtlerine verilecek olası bir Birleşmiş Milletler teminatı, ABD'nin başlıca bölgesel müttefiki olan ve Kürt ulusunun çoğunluğuna baskı uygulayan Türk hükümetinin şiddetli muhalefetiyle karşılaşacaktır.

madığını düşünüyor. Bu kuruluş, Nisan 1978 darbesinden beri Afganistan'da işlenen savaş suçları üzerine Temmuz 2005'te yayımlanan bir raporunda şu acı ve doğru tespiti yapmıştır:

"Her ne kadar Afghanistan Justice Project'in asıl görevi sadece 2001'e kadar işlenmiş savaş suçları üzerine belgeler toplamak ise de, bu raporda belirlenen bazı suçların 2001'den sonraki yıllarda da devam ettiği görülmüştür. [...] ABD kuvvetleri, iç savaş sırasında işlenen en berbat suçların bir kısmının sorumlusu olan komutanlarla ittifak yaptı. Bunun nedeni, ABD kuvvetlerinin bu komutanların El Kaide'yi ve Taliban'ı yenmelerinde yardımcı olacağına inanmalarıydı. Yaklaşık dört yıl sonra bu komutanların birçoğu daha zengin ve daha güçlü hale geldi, organize suç ve uyuşturucu kaçakçılığı ile bağlar kurdular; Taliban ise bir tehdit teşkil etmeye devam etti. ABD, üstdüzey Birleşmiş Milletler sorumluları ve bazı hükümetler geçmişin suçlarının araştırılması yönündeki çabalara karşı çıktılar; bunu yaparken, araştırmaların 'istikrarı' tehlikeye attığını belirttiler. Üstelik, ABD kuvvetleri, selefleri tarafından uygulanan bazı işkence tekniklerini, gizli tutuklama pratiklerini aynı şekilde yeniden ürettiler ve böylece Afganistan'da hukuk devleti çerçevesinde sorumlu kurumlar tesis etme yönündeki çabaları sarstılar."[1]

Bu durumda, Bush yönetiminin Ortadoğu'daki "demokratikleştirme misyonu"ndan geriye kalan nedir?[2] Ah, doğru ya: Suudi kraliyet ailesi 2005'te bir taviz verdi ve krallığın belediye meclis üyelerinin yarısının erkek seçmenlerin oylarıyla belirlenmesini kabul etti – elbette, ancak icazet almış kişilerin aday olabilmesi kaydıyla (bunların bir kısmı, fırsatçı köktencilerdir). Belediye meclis üyelerinin diğer yarısının kadın seçmenlerin oyuyla se-

1 Afghanistan Justice Project, "Casting Shadows: War Crimes and Crimes against Humanity: 1978-2001", 2005, s. 5.

2 Bu "demokratikleştirme misyonu"nun genel bir bilançosunu şu makalede çıkarmıştım. "Chances et aléas du printemps arabe", *Le Monde diplomatique*, Temmuz 2005.

çilmediğini, monarşi tarafından atandığını belirtmeye gerek var mı? Bundan birkaç ay sonra, diplomasiden sorumlu devlet bakan yardımcısı Karen Hughes, krallığa yaptığı bir resmi ziyarette demokratik kurtuluşun önceliklerini keskin bir şekilde ortaya koyuyor ve kadınlara getirilen... araba kullanma yasağını gündeme taşıyordu.

LEVİATHAN VE BAŞKANLAR

Samuel Huntington, çok atıf yapılan ama okunmayan kitabının Spengler etkileri taşıyan sonuç kısmında şu tespiti yapıyordu: "Medeniyet küresel düzlemde barbarlık karşısında teslim olmuş görünmekte, daha önce eşi görülmemiş bir fenomen imajı yaratmakta, belki de insanlığın üzerine çöken dünya çapında bir karanlıklar çağı izlenimi vermektedir."[1]

Huntington'ın açıklamasına göre bu karanlıklar çağı "küresel meselelerde 'salt kaos' paradigmasının var olduğunu" kanıtlar; "Dünya çapında hukukun ve düzenin çöküşü, iflas eden devletler ve dünyanın birkaç bölgesinde artan anarşi, küresel çapta suç dalgası, ulusötesi mafya şebekeleri, bir çok toplumda artan oranda uyuşturucu tüketimi, ailenin zayıflaması, çoğu ülkede güvenin ve toplumsal dayanışmanın gerilemesi, medeniyetler arasında etnik ya da dini şiddet ve dünyanın büyük bir kısmını egemenlik altına alan silah zoruyla yönetim."[2]

Huntington'ın üzülerek gözlemlediği Soğuk Savaş sonrası dünyanın kaygı verici durumu budur. Huntington bundan yola çıkarak "medeniyeti oluşturan temel öğelerin silikleştiğini" belirtir. "Salt kaos" paradigması Hobbesçu anlamda "doğa hali" (*natural condition*) paradigmasından başka bir şey değildir; bu paradigma uluslararası ilişkiler literatüründe çok önemsenmiştir[3] Bu paradigma, Thomas Hobbes'un ortaya koyduğu başlıca

1 Huntington, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, a.g.e., s. 321.

2 A.y.

3 Soğuk Savaş sonrasında bu paradigmanın geçerli olduğunu kanıtlamaya çalışan yazarlardan Robert Kaplan'ın, konu üzerine yazdığı makalelerini der-

paradigma olan ve en meşhur kitabının da başlığını teşkil eden Leviathan paradigmasının anti-tezidir. "Doğa hali", "herkesin başkalarına karşı" savaş halidir (*condition of War*) – bunun anlamı, savaşın sürekli olarak devam ettiği değil, "herkesin herkese düşman olduğu", dolayısıyla her zaman savaşa "hazır" olunması gereken bir durumun var olduğu anlamına gelir[1]. Bu paradigma İkinci Dünya Savaşı'na değin uzanan dönemi tasvir etmek için sık sık kullanılmıştır; aynı paradigmaya Soğuk Savaş döneminin tahlili için de başvurulmuştur, ancak bu daha tartışmalıdır. Elbette "soğuk savaş" kavramı da İngiliz filozofun XVII. Yüzyıl'da yaptığı "savaş hali" tanımına uymaktadır.

Bununla birlikte, Soğuk Savaş temelde iki süper gücün yönettiği iki bloğu karşı karşıya getiriyordu; bu, –Hobbes'un ortaya attığı kavrama başvurmak gerekirse– her devletin diğer devletlere düşman olduğu ve herkesin herkese karşı savaşının hüküm sürdüğü bir duruma tekabül etmemekteydi. Soğuk Savaş döneminin uluslararası toplumunun özgüllüğü, Hobbesçu anlamda iki Leviathan tarafından yönetilmesiydi. Bu iki Leviathan büyük bir güçle donanmıştı, korku salıyordu, barışın teminatçısı ve kendi yandaşlarının koruyucusuydu; iki Leviathan birbirine karşıydı, çok doğru bir şekilde "terör dengesi" olarak adlandırılan olgu üzerine kurulu olan gezegen çapında sıfır toplamlı bir oyunda karşılıklı olarak birbirlerini dengeliyorlardı. Dünya, Max Weber'in modern devlet için kullandığı meşhur formülü uygularsak, bir *meşru şiddet düopolü* ile yönetiliyordu. Her süpergüç kendi bloğunda devletlerarası şiddetin meşru kullanım hakkını elinde bulunduruyordu, Birleşmiş Milletler ise, iyi ya da kötü, karşılıklı yetki aşma durumlarında ve hiçbir süpergücün alanın-

---

lediği bir kitabın başına *Leviathan*'dan bir alıntıyı koyması rastlantı değildir (yazar kitap boyunca da Hobbes'tan birkaç defa alıntı yapar): *The Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War, Random House*, New York, 2000.

1 Thomas Hobbes, *Leviathan*, Bölüm xiii, Penguin, 1985, s. 185-186.

da olmayan gri bölgelerde (*no superpower's land*) patlak veren krizlerin çözüm yeri olarak işliyordu.

Sovyet Leviathan'ının çöküşü dünyanın bu yapısının dengesini bozmuş, uluslararası düzlemde giderek doğa haline doğru bir geri dönüş yaşanmasına zemin hazırlamıştır. "Salt kaos" paradigmasına geri dönüş ihtimali, ABD Leviathan'ının, daha önceleri Sovyet muadiliyle çatışma halinde yerine getirdiği uluslararası düzenin sağlanması işlevini kendi başına yerine getiremeyeceği olgusuna (ya da en azından bu yöndeki haklı tespite) bağlıydı. Kuveyt'in Saddam Hüseyin'in Irak'ı tarafından açıkça ilhak amaçlı olarak işgal edilmesi bazı gözlemciler için yeni bir uluslararası "doğa hali"ne dönüşü başlatıyordu; bu doğa halinde orman kanunu hüküm sürecekti. Sonunda petrol için geri püskürtülen bu işgal uğruna Avrupa da dahil olmak üzere gezegenin çeşitli noktalarında nice çatışmalar patlak verdi. Bu çatışmalar karşısında artık tek süpergüç olan ABD umursamaz bir tavır takınıyor ve her ne kadar istese de kendi başına küresel jandarma rolünü oynama kapasitesine sahip olmadığını bizzat kendisi belirtiyordu.

Bu noktadan itibaren, kaosa, Hobbesçu anlamda savaş haline doğru ilerleme nasıl engellenebilirdi? SSCB'nin sonunun gelmesinden itibaren sorulan başlıca soru bu oldu. Başka bir deyişle, sağduyuya göre her ne kadar burjuva karakterli de olsa orman kanununa tercih edilir nitelikte olan güvenlik ve düzenin olmazsa olmaz şartı olan *küresel çaptaki fiziksel gücün monopolizasyonu* nasıl yeniden örgütlenebilirdi?

İki farklı dünya düzeni anlayışı

Soğuk Savaş'ın bitiminde dünyanın yeniden düzenlenmesi için, XVII. Yüzyıl İngiliz siyaset felsefesinde Hobbes ve Locke'un devletin doğuşu üzerine ortaya attığı teorilere benzer nitelikler taşıyan iki temel seçenek ortaya çıktı. Hobbes ve Locke'un teorileri

iyi bilinir, ancak çoğunlukla farklı bir şekilde yorumlanır. Bu nedenle, öncelikle genel siyasi teori açısından tanımlarının verilmesi gerekmektedir; ancak bundan sonra bu görüşlerin uluslararası ilişkiler alanına uygulanışı incelenecektir (burada, Hobbes ve Locke'un devlet konusunda görüşlerinin söz konusu edileceğinin altı çizilmelidir; İngiltere'nin dünyanın geri kalanıyla olan ilişkileri üzerine iki düşünürün görüşlerine değinilmeyecektir).

Hobbesçu anlamda Leviathan anlayışında, hükümran iktidar ya güçle ("edinim yoluyla") ya da insanların siyasi onayıyla ("tesis yoluyla") kurulur. Her iki yol da korku üzerine kuruludur: ilk durumda hükümran güce karşı hissedilen korku, ikinci durumda ise insanların "birbirinden" korkusu[1] Böylece, nasıl kurulmuş olursa olsun, Leviathan korku yoluyla hüküm sürer ve korku salar: "kendisine verilen iktidarı ve gücü o kadar iyi kullanabilir ki, herkesin iradesini şekillendirme yetkinliği bile vardır", zira her insan bireysel hükümranlığından, "kendi kendini yönetme hakkından" Leviathan lehine vazgeçerek ona "her türlü eylemi" için izin vermiştir.[2]

Bazı yorumcuların söylediğinin aksine, iktidarın sözleşmesel niteliğini temellendiren anlaşma (*covenant*) fikri Hobbes'ta sivil toplumun baskı altına alınışının şiddete dayalı oluşunu gizlemeye yönelik bir hileden ibarettir. İktidar böylece her zaman sözleşme ile meşrulaştırılmış bir şekilde karşımıza çıkar; hükümran iktidar "düşmanlarını savaş yoluyla kendi iradesine tabi kıldığı ve bu şartla onların hayatını bağışladığı" durumlarda bile bu geçerlidir[3] Locke, fetihçi iktidarın bu şekilde meşrulaştırılmasını reddetmiş ve doğru bir şekilde şu noktanın altını çizmiştir: "haklı ve meşru bir savaşta ele geçirilen tutsaklar, sadece bu şekilde *despotik bir iktidara tabi kılınabilmiştir* Bu despotik iktidar, bir sözleşmeden [*compact*] kaynaklanmadığı için ve bir sözleşme im-

1 *A.y.*, Bölüm xx, s. 252.
2 *A.y.*, Bölüm xvii, s. 227
3 *A.y.*, s. 228.

zalayamayacağı için, savaş halinin devam ettirilmiş biçiminden başka bir şey değildir [*the state of war continued*]"[1] Savaş halının, iç savaşın devamı olduğu fikrini, her ne kadar Locke'tan alıntı yapmasa ve Clausewitz'in tabirini tersine çevirerek kullansa da, Michel Foucault genelleştirecektir. Foucault, bu sürekliliğin, temel mekanizması baskı olan her iktidarın özünü teşkil ettiğini belirtir.[2]

Foucault, Hobbes'un sürekli sözleşmeye dayalı hükümranlık anlayışında var olduğunu düşündüğü gizemlileştirme işlemini şu satırlarla eleştiriyordu:

"Dolayısıyla, hükümranlık radikal bir irade biçiminden başlanarak kurulur, bu biçim gerçekte pek önemli değildir. Söz konusu irade korkuya bağlıdır ve hükümranlık hiçbir zaman yukarıdan (yani en güçlü olanın, yenenin ya da ebeveynin kararıyla) oluşmaz. Hükümranlık her zaman alttan, korkan kişilerin iradesiyle kurulur. Böylece, başlıca iki devlet biçimi (karşılıklı ilişki sonucunda doğan ve savaş sonucunda edinimle doğan devlet biçimleri) arasında gözlemlenebilecek olan fark arasında, mekanizmalara dayalı bir denklik vardır. [...] Hobbes'un her savaşın ardına sözleşme fikrini koyarken aklında olan, bu sürekli mücadele ve iç savaş söylemidir; Hobbes bu şekilde devlet teorisini kurtarmıştır."[3]

---

1 John Locke, *The Second Treatise of Government*, § 172, *Two Treatises of Government* içinde, Cambridge University Press, Cambridge (UK), Locke, s. 383.

2 Foucault, "*Il faut défendre la société*", *a.g.e.*, s. 16-17.

3 *A.y.*, s. 83-85. Foucault şu satırları ekliyordu: "Elbette daha sonraları hukuk felsefesi Hobbes'u siyaset felsefesinin babası gibi onursal bir unvanla ödüllendirdi" Bu yorum, Hobbes'un Lockeçu açıdan bir eleştirisini yapan Jean-Fabien Spitz'in yorumuyla karşılaştırılabilir: "Hobbes'un antropolojik ve siyasi önermeleri modern siyaset felsefesinin köşe taşları olmaktan uzaktır, dahası, anayasacılığın özüyle uyumsuz niteliktedir," (*John Locke et les fondements de la liberté moderne*, PUF, Paris, 2001, s. 334). Norberto Bobbio'ya bu konuda hak vereceğiz: "muhafazakar ruhun anahatlarını Hobbes kadar iyi çizen bir siyasi düşünür bulmak zordur: siyasi realizm, antropolojik pesimizm, çatışma karşıtı ve eşitsizlikçi bir toplum anlayışı," ("La théorie politi-

Hobbes'un teorisinin karşısında, Locke'un geliştirdiği, doğa halinden hareketle bir "politik toplum"un kuruluşuna dair kavrayış bulunur. Locke, doğa halini savaş halinden ayırır. Politik toplum, çoğunluğun uyguladığı bir iktidarın kurulması için rıza gösterilerek birleşmeye gidilmesidir (burada cinsiyet ve mülkiyete dayalı olarak yapılan ayrımları göz ardı ediyoruz). Bunun sonucunda, çoğunluk iradesine tabi olan ve kurallara ve kanunlara uygun olarak hareket eden bir hükümet oluşur; kurallar ve kanunlar, üzerine kurulu olduğu hedefleri ve hakları teminat altına alır ve hükümete gereken sınırlar içinde verilen iktidarı tanımlar.

"Buna bağlı olarak, bir *topluluk* [communauté] oluşturmak için doğa halinden çıkanlar, topluluk oluşturmalarını sağlayan bütün ortak amaçlara ilişkin yetkiyi, çoğunluktan daha büyük bir sayıya ulaşmadıkları sürece teslim eden kişiler olarak görülmelidirler."[1]

"Dolayısıyla, devletin biçimi ne olursa olsun, yönetici güç onu doğaçlama alınmış ve kararsız kararlarla değil, *yayınlanmış* ve *yürürlüğe girmiş* kanunlarla yönetmek zorundadır. Zira insanlar kendilerini keyfi karar ve uygulamalarla zorla yönetmeleri için daha öncedeń bilinmeyen düşünceleri veya iradeleri doğrultusunda ölçüsüz ve sınırsız karamameler çıkarabilen çok yönlü güçlerle donatılmış bir ya da birkaç adamı silahlandırırsa, bu onların doğa halinden daha beter bir konuma düşmelerine neden olacaktır."[2]

Topluluktaki mutlak ve sürekli iktidar şeklindeki klasik anlamıyla hükümranlık, Locke'a göre, sadece, bir araya gelen ve kurucu güce sahip olan yurttaşların bütününe aittir; "bu şekilde yeniden inşa edildiğinde, hükümranlık kavramı bütünüyle an-

---

que de Thomas Hobbes", Bobbio, *L'État et la démocratie internationale* içinde, Complexe, Brüksel, 1998, s. 118).

1 Locke, *a.g.e.*, § 99, s. 333 (vurgu özgün metinden).

2 *A.y.*, § 137, s. 360 (vurgu özgün metinden). Locke décrit même la guerre de chacun contre chacun, au sens hobbesien, comme préférable, à tout prendre, au «*pouvoir absolu arbitraire*» (*a.y.*).

lam değiştirir, zira yurttaş için ne tabi kılan bir yapı, ne de kayıtsız şartsız bir itaat şartı içerir."[1]

Gereken değişiklikler yapıldığında [*mutatis mutandis*] bu iki siyasi iktidar anlayışı bireylerarası ilişkiler düzleminden devletlerarası ilişkiler düzlemine, sivil toplumdan uluslar topluluğuna taşınabilir. Bu anlayışlar en tipik ifadelerini XX. Yüzyıl'da, birinci "Amerikan Yüzyılı" sırasında, kuzen olan ve aynı soyadını taşıyan iki ABD başkanının, Theodore ve Franklin Roosevelt'in birbiriyle çatışan pratiklerinde ve kavrayışlarında buldular.

Başkan yardımcılığına 1901'de, XX. Yüzyıl'ın ilk yılında gelen Theodore Roosevelt, başkan William McKinley'in 6 Eylül 1901'de bir suikasta kurban gitmesinden sonra başkanlık görevini üstlendi. Dış politika alanında yenilik getirmektense McKinley'in yaptıklarını devam ettirdi ve bunları sistemli hale getirdi. McKinley'in başkanlık dönemi (1897-1901), haklı olarak, ABD'nin emperyalizme doğru kayışındaki belirleyici an olarak değerlendirilir (ABD'nin uluslararası politikada birinci plana geçmesi ise ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında mümkün olacaktır). McKinley, "*manifest destiny*"nin (aşikar kader) uluslararası plana taşınmasına katkıda bulunmuştur: İspanya'ya karşı savaş, ABD egemenliğinin Küba'ya ve Filipinler'e doğru genişletilmesi, Çin'e "açık kapı" politikası ve Boksörler Ayaklanması'nın uluslararası düzlemde bastırılmasına verilen katkı.

Küba'da, İspanya'ya karşı savaşta daha önce kendini göstermiş olan Theodore Roosevelt, McKinley'den miras alınan emperyalist doktrini özellikle Latin Amerika ile olan ilişkiler çerçevesinde sistematik hale getirecekti. Böylece, Hegel'in 1822-1831 arasında verdiği tarih felsefesi derslerinde Amerika üzerine yaptığı tahmin (muhtemelen yazarın da tahmin etmediği bir şekilde) doğrulanacaktı: buna göre Amerika'nın, "Kuzey Amerika ile Güney Amerika'nın antagonizması çerçevesinde evrensel tarihin önemli

1 Spitz, *a.g.e.*, s. 290.

bir ülkesi olduğu" sonradan anlaşılacaktı" [1]

Theodore Roosevelt'in ismi ABD dış politikası tarihinde *Big Stick* (büyük sopa) politikasıyla anılır. Bu, Latin Amerika'da uygulanan şiddetli bir hegemonya politikasıdır. Bunun en önemli iki epizodu, ABD'nin Panama kanalına el koyması ve Küba'ya (Platt yasa değişikliği çerçevesinde) dayatılan protektora olmuştur. Theodore Roosevelt, 6 Aralık 1904'te Kongre'ye yıllık mesajında, "Monroe doktrinine Roosevelt şerhi" olarak bilinen doktrini açıkladı; gerçekte Roosevelt'in şerhi, Monroe doktrinine göre çok daha anlamlıydı.

Bu meşhur söylev, McKinley'den William Clinton ve George W. Bush'a kadar uzanan yelpazedeki ABD'nin emperyalist müdahaleciliğinin en paradigmatik manifestosudur. Bu konuşmada insani "amaçlarla yapılan savaş"tan "Kötülüğe karşı savaş"a kadar her tema yer alır. Lockeçu anlamda anayasal geleneğe sahip bir ülkede konuşma yapan Theodore Roosevelt, bu konuşmada Leviathan'ın uluslar topluluğu içinde oynadığı rolün Hobbesçu anlamda bir meşrulaştırmasını sunar; bir bakıma, uluslararası bir demokratik toplum kurulmadığı için, Leviathan'ın zorunlu olarak kendini dayatması gerektiğini açıklar. Leviathan ya da daha ziyade bölgesel Leviathanlar; ABD bu rolü o dönemde Batı yarımkürede üstlenmiştir; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "özgür dünya"nın tümüne rolünü genişletecek ve Soğuk Savaş sonrasında bunu tüm gezegene yayacaktı.

6 Aralık 1904 söylevi o kadar güncel bir nitelik taşır ki, bütünüyle alıntılanmayı hak etmektedir. Bununla birlikte, burada kesitler halinde alıntılamakla yetineceğiz:

"Şu anda, ulusun içinde, birey bu hakkı [hataları düzeltme

1 G. W. F. Hegel, *Leçons sur la philosophie de l'histoire*, Vrin, Paris, 1963, s. 71. İki Amerika'nın antagonizması "evrensel tarihin önemli unsurunu ortaya çıkaracaktır" ("die weltgeschichtliche Wichtigkeit offenbaren soll", *Vorlesungen über die Philosophie der Weltgeschichte*, Felix Meiner, Hambourg, 1994, cilt I, s. 209), zira ABD'nin dünyanın geri kalanıyla olan ilişkilerini belirleyecektir.

yetkisini] devlete, yani bütün bireylerin temsilcisine devretmiştir ve bu, her hataya bir çözüm bulunabilmesi, kanunun gerektirdiği bir kuraldır. Ancak, uluslararası hukukta, ulusal hukukta olduğu kadar ilerlemiş değiliz. Uluslararası hukukta bir hakkı dayatmak için henüz yargısal bir yol yoktur. [...]

"Zarara neden olan uluslar üzerine bir derecede uluslararası denetim tesis edebilecek bir yöntem tasarlanana kadar, uluslararası sorumluluklarını yerine getirmek için, haklı ve haksız arasındaki farkı en hassas ve cömert şekilde anlayabilecek olan en medeni güçlerin silahsızlanması tehlikeli olacaktır. Eğer büyük uluslar bugün bütünüyle silah bırakırsa, bunun sonucu çeşitli biçimlerdeki barbarlığın şiddetlenmesi olurdu. Şartlar ne olursa olsun, uluslararası polis görevlerinin üstlenilmesi için yeterli miktarda silah muhafaza edilmelidir; uluslararası uyum ile uluslararası görevler ve haklar şimdikinden çok daha ileri hale gelene kadar, kendisine ve başkalarına saygı duyulmasının teminatı olmaya talip olan bir ulus, dünya çapında bir genel sorumluluk olarak gördüğü bu görevi yerine getirebilmek için yeterli güce sahip olmalıdır. [...] Büyük ve özgür bir halk, Şer güçleri karşısında yenilgiye düşmemeyi hem kendisine, hem de tüm insanlığa borçludur. [...]

"Halkı iyi davranışlar içinde olan her ülke bizim sıcak dostluğumuza güvenebilir. Eğer bir ulus toplumsal ve siyasi meselelerde etkinlikle ve akılcılıkla hareket etmeyi bildiğini gösterirse, düzeni korur ve borçlarını öderse, ABD'nin bir müdahalesinden kaygılanmasına gerek yoktur. Sürekli bir kötü tutum ya da medeni toplumdan uzaklaşmaya varan bir yetersizlik, gerek Amerika'da, gerekse başka yerlerde, bir medeni ulusun müdahalesini gerektirebilir. Batı Yarımküre'de, ABD'nin Monroe doktrinini benimsemesi, ABD'yi böyle kötü tutumlar ya da yetersizlikler karşısında istemese bile bir uluslararası polis gücü uygulamaya itebilir. [...] ABD'de ve başka yerlerde özgürlüğünü ve bağımsızlığını korumak isteyen her ulusun, bağımsızlık hakkı ile bu hakkın iyiye

kullanımının birbirinden ayrılamayacak şeyler olduğunu söylemek, gerçeği söylemektir."

Franklin Roosevelt kuzeninin tam aksi yönde yol aldı. Liberal geleneğe derinlemesine bağlıydı; bu geleneğin Lockeçu anlamda siyasi boyutuna ve Keynesçi anlamda reformist sosyo-ekonomik boyutuna yakınlık duyuyordu (aydın liberaller, ekonomik ve toplumsal krizin en berbat diktatörlükleri ürettiği bir dünyada, ikinci boyutun ilkinin tamamlayıcısı olduğunu düşünüyorlardı). İkinci Roosevelt bu iki vizyonu uluslararası ilişkiler düzlemine taşıdı; başkanlık dönemi, emperyalist çağda ABD tarihinin en ileri dönemidir.

İki kuzenin Latin Amerika politikası arasındaki kontrast son derece çarpıcıdır. Franklin Roosevelt, kıtanın geri kalanına *Big Stick* yerine "iyi komşuluk" politikası (*Good Neighbor Policy*) uyguladı: 1933'te "Roosevelt şerhi"nin müdahaleciliğini açıkça reddetti, Platt yasa değişikliğini geri çekti, Haiti'den ABD kuvvetlerini çekti, Dominik Cumhuriyeti, Nikaragua ve Panama üzerindeki ABD denetimini gevşetti ve petrol şirketlerinin askeri müdahale için yaptığı baskıya rağmen Meksika'daki Amerikan tarım ve petrol işletmelerinin millileştirilmesine çok mutedil bir tepki verdi. Franklin Roosevelt döneminde, Amerika'nın tümüne yönelik bir dizi açıklamayla Amerika içi ilişkiler eşitlikçi bir anlamda, devletlerin egemenliği ve bağımsızlığına saygı duyularak yeniden tanımlandı; bunun yanında, iktisadi ilişkiler Latin Amerika çıkarlarının lehine gelişti.

Franklin Roosevelt, 6 Ocak 1941 tarihinde Kongre'ye verdiği (ve "Dört Özgürlük" Söylevi olarak bilinen) yıllık mesajında iç ve dış politika ilkelerini manifesto değeri taşıyan sözlerle açıkladı. Bu metinde altı iç politika ilkesi tanımlanmıştı: "Gençler ve diğerleri için fırsat eşitliği. Çalışabilenler için iş. İhtiyacı olanlar için [sosyal] sigorta. Küçük bir kesime özgü imtiyazlara son verilmesi. Herkes için kamu özgürlüklerinin korunması. Daha geniş

ve sürekli ilerleyen yaşam koşullarında bilimsel gelişmenin meyvelerinden faydalanma imkânı."

Buna dört dış politika ilkesi, "dört özgürlük" ekleniyordu; bunlar ABD'ye İkinci Dünya Savaşı'nda aldıkları rol için rehberlik yapacaktı (Roosevelt bu dönemde ülkesinin savaşa girmesi için hazırlık yapıyordu):

"Daha emin bir hale getirmek istediğimiz gelecekte, dört temel insan özgürlüğü üzerine kurulu bir dünyanın kurulması özlemi içindeyiz.

"İlki, dünyanın her yerinde söz ve ifade özgürlüğünün sağlanmasıdır.

"İkincisi, dünyanın her yerinde her kişinin kendine göre Tanrı'ya ibadet etme özgürlüğüdür.

"Üçüncüsü, dünyanın her yerinde ihtiyaç karşısında özgürlüktür (küresel terimlerle ifade edildiğinde, bu, her ulusa yurttaşların barış içinde sağlıklı bir hayat sürmesini sağlayacak ekonomik anlaşmalar yapılması anlamına gelir).

"Dördüncüsü, korkuya karşı özgürlüktür (bu, küresel terimlerle ifade edildiğinde, her devletin herhangi bir komşusuna fiziksel saldırı düzenleyemeyecek konuma gelene kadar küresel düzlemde bir silahsızlanmaya gitmesi anlamına gelir).

"Bu vizyon, uzak bir biriyılın vizyonu değildir. Bu, zamanımızda, kendi kuşağımız tarafından ulaşılabilecek bir dünyanın temelidir. Bu dünya, diktatörlerin bombalarıyla yaratmaya çalıştıkları zorbaca karakter taşıyan sözde yeni dünya düzeninin antitezidir."

Savaş sonralarının seçenekleri

Lockeçu-Rooseveltçi uluslararası ilişkiler anlayışı en önemli ifadesini 1945'te, Franklin Roosevelt'in ölümünden hemen sonra hazırlanan ve kabul edilen ve Roosevelt'in İkinci Dünya Savaşı

sırasında ortaya koyduğu ilkelerden ilham alan Birleşmiş Milletler Şartı'nda bulacaktı. Savaştan sonra hazırlanmış olması, bir bakıma, Norbert Elias'ın 1939 yılında (insanlığın yeni bir Karanlıklar Çağı'na girdiği sırada) mekanist ve Kantçı tarih anlayışının ışığında ortaya koyduğu şaşırtıcı derecede iyimser teşhisi doğrular gibiydi:

"Devlet federasyonlarını, her çeşit ulus-üstü birimi kapsayan dünya çapında bir gerilim sisteminin ilk hatlarını seçebiliyor, birilerini eleme ve egemenlik mücadelelerinin ilk hazırlıklarını görebiliyoruz. Bunlar olmadan, küresel düzlemde bir kamu gücü tekelinin, merkezi bir siyasi organın ve tüm dünyanın barışa kavuşmasının mümkün olması düşünülemez."[1]

Birleşmiş Milletler Şartı, aslında her devletin özgür rızasıyla katıldığı bir sözleşmedir. Bu sözleşme, uluslararası ilişkilerin, Birleşmiş Milletler üyelerinin çoğunluğunun kararıyla konulan kurallar uyarınca düzenlenmesini öngörür; kurallar, Birleşmiş Milletler'in başlıca yasama organı olan Genel Kurul'da "Bir devlet, bir oy" kuralı uyarınca eşitlik temelinde belirlenir. Şart, "ortak yarar dışında silahlı kuvvet kullanılmamasını" ve uluslararası ilişkilerin "adalet ve uluslararası hukuk ilkelerine" ve "halkların hak eşitliği ve kendi geleceklerini kendilerinin belirlemesi ilkesine" uygun olarak yürütülmesini amaçlamaktadır. Ekonomik ve toplumsal gelişmeye de başat bir önem atfeder, "ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesini" sağlar.

Şart, ihtiyaç olduğu durumda uluslararası bir silahlı gücün kurulmasını öngörür. Bu güç, barışı korumak için, ilkelerin ve hukuk kurallarının çerçevesinde, son kertede müdahale edebilir. Söz konusu güç yürütme organı görevini üstlenen bir Güvenlik Konseyi tarafından bir Uluslararası Genelkurmay Komitesi ile birlikte yönetilir. Beş devlet, Güvenlik Konseyi'ne sürekli üyelik

1 Elias, *La dynamique de l'Occident*, a.g.e., s. 316-317

konusunda anlaştılar ve kendilerine, Lockeçu anayasa ilkeleriyle çelişki içinde olmayan önemli bir imtiyaz tanıdılar: söz konusu olan, İkinci Dünya Savaşı'nı kazanan ittifakta yer almış olan ve daha sonra bu ayrıcalıklarını dünyanın en önemli beş nükleer gücüne dönüşerek pekiştirmiş olan beş gücün veto hakkıydı. Monarşik bir anayasada seçimle başa gelmemiş bir devlet başkanının veto hakkıyla karşılaştırılabilecek olan bu hak, en çok Sovyetler Birliği tarafından talep edildi. Eşitsiz nitelik taşıyan bu hak, büyük güçler arasında dünya güvenliğine ve barışa ilişkin bir sorun üzerine yaşanabilecek olan olası bir anlaşmazlıkta Birleşmiş Milletler'in işleyişinin bozulmaması için ödenmesi gereken bedel idi, halen de öyle.[1]

Buna karşılık, Birleşmiş Milletler Şartı ne lafzıyla, ne de ruhuyla hiçbir zaman tam olarak uygulanmadı ve kabul görmedi. Bunun nedeni, büyük ölçüde, Franklin Roosevelt'in ölümünden sonra Harry Truman'ın ABD başkanlık koltuğuna oturmasıyla gezegen çapındaki iki Leviathan arasındaki gerilimin son derece yükselmesiydi. Birleşmiş Milletler dünya çapındaki düopolü oluşturan iki süper gücün arasındaki küçük sorunları çözmeye yarayan bir Telafi Meclisi konumuna indirgendi (telafi meclisi, kelimenin bankacılıktaki anlamıyla kullanılmaktadır). Büyük

1 Veto hakkının kaldırılmasını ve yürütme güçlerinin Genel Kurul'a devrini talep eden tavır, demokratik açıdan hem yanılsamalı, hem de yanlış bir tavırdır. Yanılsama içerir zira uluslararası güvenliğin "bir devlet, bir oy" ilkesi doğrultusunda, üye ülkelerin çoğunluğunun oyuyla, büyük güçlerin isteğine karşı aldıkları kararlar, büyük güçler tarafından askeri caydırıcılığa dayalı bir fiili vetoya tabi tutulacaktır (bu veto, büyük güçlerin en güçlüsü olan ABD'nin lehine işleyecektir). Üstelik böylesi bir reformun kabul edilmesi için hiçbir şans yoktur. Bu tavır aynı zamanda demokrasi açısından hatalıdır, zira "bir devlet, bir oy" ilkesi gerçek anlamda demokratik değildir: 1 milyar Hintli ile 12.000 Nauruluyu aynı kefeye koyar. Gerçek anlamda demokratik bir uluslararası örgüt iki meclis üzerine kurulu olmalıdır: şimdiki Genel Kurul'a benzer bir devletler meclisi ve bir de doğrudan genel oy sistemiyle seçilen, halkların orantılı olarak temsil edildiği bir halklar meclisi; bu önerdiğimiz model, ABD anayasasının ve 1923 SSCB anayasasının iki meclisli modeline benzeyen nitelikler taşır.

sorunların ise çoğunlukla yüz yüze ikili görüşmelerle çözülmesi tercih ediliyordu.

Soğuk Savaş'ın bitimiyle, Şart'ın sonunda yürürlüğe girmesi mümkün (ama yalnızca *mümkün*) gibi göründü. Pek çok kişi hukuk üzerine kurulu yeni bir barış döneminin başladığına inanmak istedi – bu dönemde "barışın paydaları"nın, yani Mihail Gorbaçov'un başlattığı silahsızlanma hamlesine bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik düzelmenin, dünyanın iktisadi sorunlarının çözülmesini ve "tüm dünyanın barışçıllaşması için" gereken toplumsal şartların yaratılmasını sağlayacağı sanılıyordu.

Soğuk Savaş sonrası dünyadaki Lockeçu-Rooseveltçi seçenek buydu: bir yandan Birleşmiş Milletler (Şart'ının tam anlamıyla uygulanması yoluyla), diğer yandan da (özgün plana kıyasla çok daha geniş ölçekli) bir tür küresel Marshall planı. Bu şekilde sefalet, açlık ve yerleşik hastalıklar ortadan kalkacak, "Güney"deki ve "Doğu"daki tüm ülkelerin gelişmesi desteklenecekti.

Bunun için, ABD yöneticilerinin, Georges Bataille'ın 1949 yılında (dünyanın bir dünya savaşından çıkıp bir Soğuk Savaş'a girmekte olduğu sırada) belirttiği gibi, zihinlerinde bir "Kopernik devrimi" gerçekleştirmeleri gerekirdi; bu devrim, dünyanın selametinin temel şartının kendi ülkelerinin cömertliği ve "fazla" kazançlarının küresel gelişmenin desteklenmesi uğruna bağışlanması anlamına geliyordu.

"En baştan itibaren, eğer tahmini zenginliklerin bir kısmı kayıplara tahsis edilirse ya da kazanç beklemeden üretken olmayan kullanımın hizmetine verilirse, karşılıksız olarak mal aktarmak mümkün, hatta *kaçınılmaz* olacaktır. Bundan sonra, [...] büyümeyi devam ettirme imkânı bağışa bağlıdır: tüm dünyanın sınai gelişmesi Amerikalıların, başkalarının kendilerininki gibi bir ekonomiye sahip olabilmeleri için kârsız bir işlem marjına gerek duyulduğunu anlamaları gerekmektedir[1] "

1 Georges Bataille, *La part maudite*, Minuit, Paris, 1967, s. 64.

"Eğer savaş tehdidi ABD'yi fazla kazancının büyük kısmını askeri üretime tahsis etmeye itiyorsa, artık barışçıl gelişimden bahsetmek mümkün olmaz: pratik olarak, savaş kesinlikle gerçekleşecektir. Bu tehdit yalnızca, ABD'nin karşılık beklemeden ve soğukkanlılıkla, kazancının büyük kısmını küresel yaşam düzeyinin yükseltilmesi için kullanmasını sağladığı ölçüde, üretilen enerji fazlası savaşdışı bir yerlere aktarılacak ve insanlık barışçıl bir şekilde sorunlarının genel bir çözümüne doğru ilerleyecektir."[1]

1945 sonrasında Birleşmiş Milletler'in kurulmasıyla ve Marshall planı ile yaşanan yanılsama döneminden sonra, pek çok kişi, 11 Eylül 1990'da Soğuk Savaş'ın sonrasında "yeni bir dünya düzeni"nin gelişinin yakın olduğunu söyleyen baba George Bush'a naif bir şekilde inandı: "yeni bir dünya düzeni [...]: terörün tehdidine daha az yer olan, adalet arayışında daha güçlü bir şekilde hareket edilen ve barış arayışında daha emin olunan bir devir. Dünyanın uluslarının, Doğu ve Batı'nın, Kuzey ve Güney'in zenginleşebileceği ve uyum içinde yaşayabileceği bir devir [...] Orman kanununun yerini kanun hakimiyetinin aldığı bir dünya. Ulusların, özgürlüğün ve adaletin paylaşılmış sorumluluğunu tanıdığı bir dünya. Güçlülerin, güçsüzlerin haklarına saygı gösterdiği bir dünya."

Propaganda konuşmaları nadiren bu denli gizemleştirici olur. Bu şekilde, üstdüzey ikiyüzlülük dönemi başlıyordu, bu dönemde "insani savaş" ya da "askeri adalet" gibi oksimoronların kullanımı artacaktı. Washington'da tüm yönetimler tarafından izlenen reel seçenek, Hobbesçu seçenekti; söz konusu olan, Franklin Roosevelt'in değil, Theodore Roosevelt'in seçeneğiydi; "dört özgürlük" seçeneği değil, Monroe doktrinine düşülen "Roosevelt şerhi"nin seçeneğiydi; korkudan kurtulan ve silahsızlanma yoluna giden bir dünyanın seçeneği değil, korkuya ve aşın

1 *A.y.*, s. 220.

silahlanmaya dayalı ABD Leviathan'ının seçeneğiydi.

Vereceğimiz birkaç sayı, uzun bir söylevden daha değerli olacaktır. ABD'nin askeri harcamaları Soğuk Savaş sonrasında GSMH'nın yaklaşık yüzde 3'üne denk gelen bir eşiğin altına inmemiştir ve günümüzde yüzde 3,5 seviyesine doğru çıkmaktadır. Washington'ın tahsis ettiği kalkınma yardımı ise GSMH'nın yüzde 0,1'ine ancak erişmektedir (bu, federal bütçenin yüzde 1'den az bir kısmına tekabül eder; Marshall planı döneminde bu oran yüzde 15 idi). Dolayısıyla kalkınmaya tahsis edilen yardım ödeneği askeri harcamalardan 35 kat, Birleşmiş Milletler'in tahsis ettiği mütevazı bütçeden ise 7 kat daha azdır.[1]

Washington'ın seçtiği ve Soğuk Savaş'ın bitiminden sonra geçen yıllarda doğruladığı yol budur: yıkım yöntemlerinin üst üste birikmesi; kalkınma alanında açgözlülük ve cimrilik; Irak'a karşı Birleşmiş Milletler adına yürütülen savaştan Kosova'da NATO çerçevesinde yürütülen savaşa, ondan da ABD Leviathan'ının (sadık teğmeni Britanya ile birlikte) yürüttüğü Afganistan'a karşı savaşa kadar uzanan yol. Ve günümüzün gezegen imparatorluğunun Washington'dan yönetildiğini görmemek için son derece miyop olmak gerekir: kendi başına hareket etmediğinde Romalıların imparatorluklarını büyütmek için izledikleri yönteme göre hareket etmektedir: Machiavelli bu yöntemi şu şekilde açıklamıştır: "bir yandan başka devletlerle ittifak yapmak, diğer yandan da hükümdarlık hakkını, imparatorluk merkezini ve ortak yapılan her şeyin gururunu kendine saklamak."[2]

---

1 ABD, kalkınmaya yardım konusuna tahsis edilen GSMH sıralamasında OECD ülkeleri arasında en sonuncudur. Bunun yanında, dünyanın G7 üyesi en zengin yedi ülkesinin toplam kalkınma yardımı XX. Yüzyıl'ın son on yılı boyunca reel olarak yüzde 30'luk bir düşüş göstermiştir.

2 Nicolas Machiavel, *Discours sur la première décade de Tite-Live*, *Œuvres complètes* içinde, La Pléiade, Paris, 1974, s. 524. Yakaladıkları medyatik başarının kullandıkları yöntemden (Hegelcilik ve postmodernizm arasında melez bir birleştirme yapan, "çıkış noktası" olarak hukuki kavramları alan [s. 9] ve "sanal" ile "yumuşak" olanı maddi olanla [bomba ve para] aynı düzleme yerleştiren bir yöntemdir bu) bağımsız olmadığını düşündüğümüz

New York ve Washington saldırıları ABD siyasetinde bir altüst oluşa neden olmadı; yalnızca Soğuk Savaş sonrasının tektaraflı hegemonyayı önplana koyan Hobbesçu yöneliminin keskinleşmesine yol açtı. ABD, bu yönelim çerçevesinde dünyanın geri kalanını yargılama ve canı istediğini istediği zaman ve istediği şekilde cezalandırma hakkını kendinde görüyor. Ve bu çerçevede Birleşmiş Milletler yalnızca Washington'ın kararlarını geç bir şekilde (Washington'ın kendi lehine güç kullanımından sonra) meşrulaştırmaya ve *"failed states"*te (yenilen devletler) *"nation-building"* ve yeniden inşa süreçlerine katkıda bulunmaya yarıyor. ABD hükümeti, dünyanın geri kalanına (üstü kapalı olarak, ve gitgide açıkça) Baba Bush'un "güçlülerin, güçsüzlerin haklarına saygı gösterdiği bir dünya" masalının tam karşı kutbunda yer alan bir söylem sunuyor.

Bu söylem, Thukydides'in yazdığı hayali diyalogda güçlü Atina temsilcilerinin Melos Adası yöneticilerine verdiği söylevi anımsatıyor: "Adalet insanların akıl yürütmesine ancak güçlerin iki tarafta da eşit olduğu durumda girer; aksi takdirde, güçlü olanlar iktidarı kullanır ve zayıf olanlar onlara boyun eğmek zorunda kalır."[1]

Buna Meloslular şöyle cevap verir: "Bize kalırsa –bizi doğru

Hardt ve Negri, best-seller'ları *İmparatorluk*'ta (*Empire*, Harvard University Press, Cambridge-MA, 2000), ABD'nin günümüzde "emperyalist bir projenin merkezi olmadığını" ve "emperyalizmin bitmiş olduğunu" kanıtlamaya çalışmaktadırlar (s. xiii-xiv). İki yazar, ABD'nin hâlâ askeri güç düzleminde tek başına hareket edebilecek hegemonik bir güç olduğunu söyledikten sonra, hemen "Birleşmiş Milletler örtüsü altında başkalarıyla işbirliği yapmayı tercih ettiğini" ekliyorlardı (s. 309). Siyasi kavrayıştan yoksun olan bu yargı yalnızca yazarların "yeni bir Roma"nın var olmadığı yönündeki görüşlerini desteklemeye yarıyordu (s. 347). Dünya iktisadi gücünün merkezi yazarlara göre New York'ta bulunmaktadır; bu tespit, onların Washington'ın (yeni Roma'nın) gerçek imparatorluğun hem siyasi-askeri merkezi, hem de siyasi-iktisadi karar merkezi olduğunu görmemelerine bağlıdır. Federal Banka, Uluslararası Para Fonu ve Dünya Bankası Washington'dadır.

1 Thucydide, *Histoire de la guerre du Péloponnèse*, Kitap V, Bölüm lxxxix, Garnier Flammarion, Paris, 1966, cilt II, s. 74.

olanı değil yararlı olanı göz önünde bulundurmaya davet ettiğinize göre– çıkarınız, ortak yararı önemsemenizi gerektiriyor. [...] Böyle davranarak siz de en az bizim kadar fayda sağlayacaksınız. Merhametsiz bir tavır takınarak, yenilgi halinde, örnek bir cezalandırma vakası oluşturma riski taşıyorsunuz."[1]

Ülkesi üzerine çöken konvansiyonel olmayan ve terörist "asimetrik tehditler" üzerine kaleme aldığı dikkate değer bir kısa kitapta ABD Deniz Piyade Kolordusu'nda (USMC) yarbay Kenneth F. McKenzie Jr. 2000 yılında şu satırları yazıyordu:

"Zayıf uluslar (ve hatta devletsiz gruplar), günümüzde, baskın bir gücü 2500 sene akla hayale getirilemeyecek bir şekilde sindirmeye ya da cezalandırmaya çalıştığına göre, mecazi anlamda Meloslulların intikam aldığını söyleyebiliriz, hatta bu ada halkının uzaklardan olup bitene alkış tuttuğunu bile duyabiliriz."[2]

Gerçekten de öyle.

Belki de "asimetrik tehditler" trajedi niteliğinde olduğu için, bunlarla ilgilenen yazarlar Eski Yunan edebiyatından alıntılar yapma eğilimindedir. Tüm gücüne rağmen yaralanmaya açık olan ABD'nin zayıf noktalarına yönelen bu tehditlere ilişkin olarak kaleme alınmış 1998 tarihli bir eser de, doğal olarak, Akhilleus mitine ve Akhilleus'un meşhur zayıf noktasına (topuğuna) atıf içeriyordu. Eserde şu sonuca varılıyordu:

"Homeros'un epik şiirinde Akhilleus ancak en büyük düşmanı olan, Troyalıların kahramanı Hektor'u öldürdükten sonra vurulabilmişti. Kavgacı Akhilleus bir öfke buhranında düşmanının ölü bedenine saygısızlık göstermişti. Bu, tanrı Apollon'u öfkelendirdi. Apollon Akhilleus'un gizli zayıf noktasının ne olduğunu

1 *A.y.*, s. 74-75.

2 Kenneth F. McKenzie, Jr., *The Revenge of the Melians : Asymmetric Threats and the Next QDR*, McNair Paper 62, Institute For National Strategic Studies, National Defense University, Washington, 2000, s. x.

biliyordu. Daha sonra, Akhilleus daha önemsiz bir düşmanla dövüşürken Apollon atılan oku Akhilleus'un topuğuna yönlendirdi. Bunun sonucunda yenilmez sanılan savaşçı ölümcül bir yara aldı. Topuk, kahramanın yara alabileceği noktasıydı; *hubris* ise onun en büyük zaafiyetiydi."[1]

Rus düşmanı Hektor'u yenen ABD'li kibirli Akhilleus, düşmanını küçük düşürmekten vazgeçmedi. Çok daha az önem taşıyan bir diğer düşman ise onu en zayıf noktasından, ağır bir şekilde vurdu. Kendi ölçüsüz kibriyle gözü kamaşan Akhilleus kendisine karşı gelen herkese karşı saldırıya geçti, topuğunu ise askeri botlar giyerek koruyabileceğini düşündü. İçindeki *hubris*, kaçınılmaz olarak, tanrıların intikam tanrıçası Nemesis'in öfkesini tetikliyor ve tetiklemeye devam edecek.[2]

1 Falkenrath, Newman ve Thayer, *America's Achille's Heel*, a.g.m., s. 340. Yazarlara göre *hubris*, ABD'nin uluslararası siyasi tercihlerinden ziyade aldatıcı güvenlik teminatını karşılamak için kullanılıyordu. Eserlerini üzerine kurdukları mit üzerine daha iyi bir şekilde bilgilenmeleri gerekirdi: bu mitin Akhilleus'un Paris'in attığı ve Apollon'un yönlendirdiği bir okla öldürülmesini içeren meşhur anlatımı "Homeros'un meşhur epik şiiri"nde yer almaz. *İlyada*'da Akhilleus'un ölümü anlatılmaz.

2 *Hubris* ve *Nemesis*, Ian Kershaw'ın meşhur iki ciltlik Hitler biyografisinin iki bölümüdür. [*Hitler I-Nemesis*, 2007, İthaki, çev. Zarife Biliz; *Hitler II-Hubris*, 2009, çev. Yavuz Alogan].

GILBERT ACHCAR

Barbarlıklar Çatışması

Elinizdeki kitap, *Barbarlıklar Çatışması*, 11 Eylül 2001 saldırılarını ele alıyor. Ve yazarının deyimiyle: ikiz terörizmlerin ölümcül serisini... Genellikle yapıldığı üzere "iyilerin" ve "kötülerin" saflarının net bir biçimde tanımlandığı lanetli bir senaryo olarak değil ama. Saldırıların ardından yaşanan Afganistan ve Irak işgallerinin yarattığı trajedilerin mutlak nedeni, "biricik", "benzersiz" bir fenomen olarak da ele almıyor yazar 11 Eylül 2001 saldırılarını. Aksine, 20. Yüzyıl boyunca Ortadoğu'da ve tüm dünyada uygulanan Amerikan politikalarının kaçınılmaz sonucu, nihai meyvası ve doruk noktası olarak bu fenomeni doğru bir biçimde anlamaya ve tanımlamaya çağırıyor okurlarını.

Arap Uyanışı'nın tüm İslam coğrafyasını sardığı ve kanlı çatışmalara sürüklediği günümüzde 11 Eylül 2001 saldırıları ve Ortadoğu üzerine bir kez daha düşünmek için iyi bir fırsat sunuyor *Barbarlıklar Çatışması*...

www. thaki.com.tr İnternet Satış: www.iknokta.com.tr

ithaki

9 786053 751700